

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA OBČANSKÉHO PRÁVA

DOBRÁ VÍRA V OBČANSKÉM PRÁVU

DOKTORSKÁ DIZERTAČNÍ PRÁCE

Knihovna UK PF

3125082528

Vedoucí dizertační práce:

Doc. JUDr. Jiří Mikeš

Autor:

JUDr. Petr Tégl

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny,
z nichž jsem při psaní práce čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Petr Těš', written in a cursive style.

Děkuji panu Doc. JUDr. Jiřímu Mikešovi za vše, čeho se mi od něj při psaní mé doktorské dizertace dostávalo a stále dostává. Bez jeho podnětů a myšlenek by tato práce nevznikla. Kromě toho mu děkuji za podstatné rozšíření mých vědomostí v oboru občanského práva.

Děkuji panu Prof. zw. dr hab. Edwardu Gniewkowi za laskavé umožnění studijního pobytu na Právnické fakultě Univerzity ve Wrocławu a zejména za zpřístupnění polské civilistické literatury.

ÚVOD	1
I. VZNIK A VÝVOJ POJMU DOBRÉ VÍRY. DOBRÁ VÍRA JAKO JEDEN ZE ZÁKLADNÍCH PRINCIPŮ OBČANSKÉHO (SOUKROMÉHO) PRÁVA	9
1.1 Geneze a historická retrospektiva za vznikem termínu <i>bonae fidei</i>	9
1.2 Dobrá víra jako právní princip (právní zásada)	12
1.3 Dobrá víra jako princip odvětvový (občanskoprávní), princip celého soukromého práva, či jako princip obecný (princip celého právního řádu)?.....	17
1.3.1 Výchozí úvahy	17
1.3.2 Meze aplikovatelnosti principu dobré víry v platném právu České republiky	19
II. EXPLIKACE POJMU „DOBRÁ VÍRA“	24
2.1 Výchozí úvahy o možnosti explikovat (definovat) pojem „dobrá víra“	24
2.2 Dvě podoby dobré víry	27
2.3 Dobrá víra z pohledu obecného jazyka.....	29
2.3.1 Uvedení do problematiky.....	29
2.3.2 Explikace (definice) pojmu „víra“	30
2.3.3 Explikace (definice) pojmu „dobrý“, popř. „dobro“	33
2.3.4 Sousedství „dobrá víra“ v obecném jazyce	33
2.4 Dobrá víra z pohledu práva	34
2.4.1 Objektivní dobrá víra	34
2.4.1.1 <i>Obecné úvahy</i>	34
2.4.1.2 <i>Objektivní dobrá víra v České republice</i>	37
2.4.1.3 <i>Objektivní dobrá víra v zahraničí</i>	42
2.4.1.4 <i>Objektivní dobrá víra a dobré mravy</i>	48
2.4.2 Subjektivní dobrá víra.....	49
2.4.2.1 <i>Obecné úvahy</i>	50
2.4.2.2 <i>Různé koncepce subjektivní dobré víry</i>	56
2.4.2.3 <i>Definiční znaky subjektivní dobré víry</i>	60
2.4.2.4 <i>Je možné připustit existenci subjektu nejsoucího v konkrétním případě ani v dobré ani ve zlé víře?</i>	66
2.5 Rozdíly mezi „vírou“, popř. „dobrou vírou“ z pohledu obecného jazyka a „dobrou vírou“ v právním smyslu.....	70
III. DOBRÁ VÍRA V PLATNÉM PRÁVU ČESKÉ REPUBLIKY, V PRÁVNÍCH ŘÁDECH JINÝCH ZEMÍ, V MEZINÁRODNÍCH SMLOUVÁCH, JAKOŽ I V HARMONIZAČNÍCH TENDENCÍCH SOUČASNÉ EVROPY	72

3.1 Česká republika.....	72
3.1.1 Obecné úvahy.....	72
3.1.2 Vyjádření dobré víry v platném právu.....	73
3.1.2.1 Objektivní dobrá víra.....	73
3.1.2.2 Subjektivní dobrá víra.....	77
3.1.2.3 Některé formulační (a výkladové) problémy spojené s užíváním pojmu dobré víry v platném právu.....	79
3.1.3 Příklady vyjádření dobré víry ve středním občanském zákoníku.....	90
3.1.4 Dobrá víra a její místo v návrhu nového občanského zákoníku České republiky – úvahy <i>de lege ferenda</i>	91
3.2 Zahraniční právní řády.....	96
3.2.1 Obecný výklad.....	96
3.2.2 Polsko.....	99
3.2.3 Holandsko.....	101
3.2.4 Německo.....	104
3.2.5 Švýcarsko.....	107
3.2.6 Francie.....	107
3.2.7 Itálie.....	109
3.2.8 Québec.....	111
3.2.9 Systém <i>Common Law</i>	111
3.2.10 Shrnutí.....	113
3.3 Mezinárodní smlouvy.....	113
3.4 Evropské harmonizační tendence.....	117
IV. DOBRÁ VÍRA A OMYL.....	120
4.1 Obecné úvahy.....	120
4.2 Druhy omylu.....	122
4.3 Posuzování omylu.....	125
V. DOBRÁ VÍRA FYZICKÝCH A PRÁVNICKÝCH OSOB A DOBRÁ VÍRA PŘI PRÁVNÍM ZASTOUPENÍ.....	130
5.1 Obecné úvahy.....	130
5.2 Dobrá víra fyzických osob.....	131
5.3 Dobrá víra právnických osob.....	134
5.4 Dobrá víra při právním zastoupení.....	139
VI. VEŘEJNÉ SEZNAMY A OCHRANA DOBRÉ VÍRY.....	142

6.1	Obecná východiska	142
6.2	Zásada materiální publicity obecně.....	144
6.3	Zásada materiální publicity v katastrálním právu České republiky, jakož i v právu dalších zemí.....	148
6.4	Shrnutí.....	156
VII. ZJIŠŤOVÁNÍ A DOKAZOVÁNÍ EXISTENCE DOBRÉ VÍRY,		
DOMNĚNKA EXISTENCE DOBRÉ VÍRY		157
7.1	Zjišťování a dokazování existence dobré víry	157
7.1.1	Zjišťování existence dobré víry	157
7.1.2	Dokazování existence dobré víry.....	161
7.2	Domněnka existence dobré víry.....	163
VIII. VÝZNAM, ÚČEL A SMYSL DOBRÉ VÍRY. PORUŠENÍ (NEEXISTENCE)		
DOBRÉ VÍRY A JEHO PRÁVNÍ NÁSLEDKY		172
8.1	Význam, účel a smysl dobré víry	172
8.1.1.	Obecná východiska	172
8.1.2	Objektivní dobrá víra	172
8.1.3	Subjektivní dobrá víra.....	175
8.2	Porušení (neexistence) dobré víry a jeho právní následky.....	180
8.2.1	Obecné úvahy.....	180
8.2.2	Porušení dobré víry v objektivním smyslu	181
8.2.3	Porušení (neexistence) dobré víry v subjektivním smyslu.....	186
IX. DOBRÁ VÍRA PŘI NABÝVÁNÍ VLASTNICKÉHO PRÁVA OD		
NEVLASTNÍKA (NEOPRÁVNĚNÉHO)		188
9.1	Obecné úvahy.....	188
9.2	Podstata, geneze a vývoj instituce nabytí (vlastnického práva) od nevlastníka (neoprávněného).....	188
9.3	Možné způsoby řešení problému nabytí vlastnického práva od nevlastníka (neoprávněného).....	192
9.3.1	Obecná východiska	192
9.3.2	Absolutní ochrana původního vlastníka.....	194
9.3.3	Absolutní ochrana poctivého nabyvatele	195
9.3.4	Hledání rozumného a spravedlivého uspořádání vztahů.....	195
9.4	Řešení problému nabytí vlastnického práva k movitým věcem od nevlastníka v některých zahraničních právních řádech.....	199

9.4.1 Obecný výklad	199
9.4.2 Polsko.....	200
9.4.3 Itálie.....	203
9.4.4 Rakousko.....	203
9.4.5 Německo	204
9.4.6 Další právní řády	204
9.5 Česká republika – <i>lex lata</i>	205
9.6 ... a <i>lex ferenda</i>	207
ZÁVĚR	212
SEZNAM ZÁKLADNÍ LITERATURY	217

Seznam nejčastěji používaných zkratk:

OZ – zákon č. 40/1964 Sb. (občanský zákoník) ve znění pozdějších předpisů

ObchZ – zákon č. 513/1991 Sb. (obchodní zákoník) ve znění pozdějších předpisů

ZP – zákon č. 262/2006 Sb. (zákoník práce) ve znění pozdějších předpisů

OZO – obecný zákoník občanský

KC – polský občanský zákoník

BGB – německý občanský zákoník

ABGB – rakouský občanský zákoník

ZGB – švýcarský občanský zákoník

CC – francouzský občanský zákoník

NBW – holandský občanský zákoník

CCQ – québecký občanský zákoník

PECL – Principy evropského smluvního práva

Poznámky:

1. Práce vychází z právního stavu platného a účinného v České republice ke dni 31. března 2008.

2. Co se týká osnovy připravovaného občanského zákoníku ČR, bere se zásadně v úvahu její oficiální znění podle stavu k 1. lednu 2008. Tam, kde však v mezidobí od 1. ledna do 31. března 2008 byla osnova upravována, beru tyto změny v potaz (vím-li o nich), ačkoliv doposud nebyly oficiálně publikovány.

Motto:

*„Fundamentum autem est iustitiae fides, id est
dictorum conventorumque constata et veritas.“ **

M. T. Cicero, De officiis 1, 7, 23

* Základem spravedlnosti je věrnost, to jest stálost a pravdivost ve slibech a dohodách.

ÚVOD

I. Začínám psát svoji doktorskou dizertační práci, jejíž téma zní *Dobrá víra v občanském právu*. Motto uvedené na předchozí straně určuje počáteční bod mých úvah a naznačuje, jakým směrem se budou ubírat mé myšlenky. Věrnost (*fides*) je podle Cicerona základem spravedlnosti; něčím, co vyjadřuje stálost a pravdivost v dohodách a slíbech. Není však jen tím. Věrnost (víra) totiž představuje i psychickou kategorii, duševní stránku subjektu práva ve smyslu přesvědčení (věření) o existenci či naopak neexistenci určitých skutečností, na něž právo váže konkrétní následky.

Hned na počátku si neodpustím poznamenat, že jsem si téma své doktorské dizertace vybral teprve po dlouhém přemítání a po pečlivém zvážení všech jeho kladů a záporů. Nutno ovšem podotknout, že záporů je v tomto případě mnohem více než kladů. První, nejméně příznivý faktor pro mne představuje zjištění, že se vlastně neví, *co dobrá víra ve skutečnosti je*. Ne snad proto, že by neexistovaly četné pokusy o její zkoumání a přiblížení, nýbrž spíše proto, poněvadž se jedná o pojem téměř neuchopitelný. „*Dobrou víru lze pojímat různě, tedy nejen jako představy o tom, že určitým jednáním není někdo poškozen, ale i jako slušnost obecně a zohlednění nejrůznějších okolností právního jednání.*“¹

Za druhé, literatura k právní instituci dobré víry je v České republice velmi okleštěná; lze v podstatě říci, že žádná neexistuje. V různých publikacích se sice můžeme setkat s informacemi, že něco jako dobrá víra existuje, že je to jedna (resp. ne dobrá víra samotná, nýbrž její ochrana) ze základních zásad občanského (popř. vůbec soukromého) práva, že je k ní nutno v tom kterém případě přihlídnout atd. Vždy je to však výklad pouze na několik málo řádků, výklad velmi strohý, popř. zabývající se dobrou vírou jen ve vztahu ke specifickým institucím českého soukromého práva (tak např. uplatnění dobré víry při držbě a vydržení). Nikde se však prakticky není možné dozvědět, co to vůbec dobrá víra je, jakých podob může nabývat, z čeho lze na její přítomnost v jednotlivých případech usuzovat a tedy jak se projevuje, jak se dokazuje, co je jejím důsledkem, jestli je určitým způsobem chráněna apod. Uvádět dále, že ve starší, stejně jako v recentní české odborné literatuře není ani žádná monografie, která

¹ Skřejpek, M. a kol.: *Bona fides*. Sborník z II. konference českých a slovenských romanistů. Nakladatelství VODNÁŘ, Praha 2000, s. 5.

by se dobrou vírou podrobně zabývala, je už zcela zbytečné. Podobně (ne-li ještě hůře) je tomu i v odborné literatuře slovenské.

Na druhé straně je však korektní uvést, že určité prameny zmiňující se (byť velmi okrajově) o dobré víře by se v současné české odborné literatuře přece jenom našly. Tak lze jmenovat v první řadě Hurdíkovu práci *Zásady soukromého práva*², v níž se autor jako jednou ze subkapitol právě institucí dobré víry zabývá. Krátké pasáže věnoval zkoumané problematice např. Knapp ve své *Teorii práva*³ či ve *Velkých právních systémech*⁴. Na dobrou víru naráží ve své práci věnované právním principům i Wintř⁵. Výlučně institucí dobré víry se zabývá soubor příspěvků přednesených na 2. konferenci českých a slovenských romanistů v listopadu 1999⁶. V jednotlivých příspěvcích sborníku vydaného při této příležitosti se však zkoumaný pojem řeší spíše z hledisek právně-historických. Avšak i tyto poznatky tvoří vhodný základ výchozích úvah a je z nich proto v této práci čerpáno. Další domácí prameny, z nichž jsem vycházel, jsou seznatelné ze seznamu použité literatury.

Pravdou však zůstává, že dobrá víra v teoretickém a obecném zpracování je současnému českému právu pojmem neznámým. Nezbyvá mi proto, než prozkoumat též prameny zahraniční – ať již jsou to texty zákonů (sc. občanských kodexů – např. německého, rakouského, polského, italského, holandského, québeckého a dalších), komentáře k nim, judikatura zahraničních soudů, či – a to zejména – literatura teoretická.

Stěžejní místo mezi použitými zahraničními prameny potom patří odborné literatuře polské. Místy se text může dokonce podobat jakési česko-polské komparaci instituce dobré víry. Je tomu tak zejména z toho důvodu, že Polsko je zemí, která má s Českou republikou v oblasti právních předpisů, soudní judikatury a v neposlední řadě i občanskoprávní doktríny mnoho společného. Tyto faktory jsou dány především skutečností, že obě země spolu sousedí a obě v minulosti patřily mezi státy tzv. socialistického bloku. Právní doktrína v oblasti soukromého práva se tak vyvíjela víceméně obdobným způsobem. V obou zemích navíc vstoupil v účinnost občanský zákoník v roce 1964 a jak v Polsku, tak i v České republice jsou oba kodexy stále v

² Hurdík, J.: *Zásady soukromého práva*. Masarykova univerzita, Brno 1998, s. 115 an.

³ Knapp, V.: *Teorie práva*. C. H. Beck 1995, s. 139.

⁴ Knapp, V.: *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. C. H. Beck 1996, s. 65.

⁵ Wintř, J.: *Říše principů. Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Nakladatelství Karolinum, Praha 2006, s. 149 an.

⁶ Skřejpek, M. a kol.: *Op. cit. sub 1.*

platnosti. Zároveň jak u nás, tak i u našich sousedů pracují v současné době kodifikační komise na přípravě nových civilních kodexů. Otázky vztahující se k problematice dobré víry jsou v Polsku opakovaně diskutovány a na toto téma vzniklo v době nedávno minulé několik prací. Oproti tomu v Čechách takové úsilí patrné není.

Další důvod, proč jsem si pro komparaci vybral právě Polsko, souvisí s mým měsíčním studijním pobytem na Právnické fakultě Univerzity ve Vratislavi, absolvovaným v květnu 2007. Při této odborné stáži jsem se zaměřil na studium právní úpravy věcných práv, nabývání vlastnického práva od nevlastníka a především na otázky ochrany dobré víry v polském občanském právu. Je třeba říci, že polská civilistika disponuje rozsáhlou bibliografií na téma dobré víry. Bylo proto velmi zajímavé porovnávat přístup polského a českého zákonodárce a především přístup polské a české právní doktríny a praxe k uvedeným problémům (lze-li ovšem v tomto ohledu o české doktríně a praxi vůbec mluvit).

Dalším negativním faktorem, který jsem bral při zvažování tohoto tématu v potaz, je i skutečnost, že institut dobré víry v *objektivním smyslu* (k tomu srov. další výklad), resp. *obsah tohoto pojmu*, je institutem ani ne tak pozitivního práva (i když je právním pojmem a v pozitivním právu může být a samozřejmě často i je normativně obsažen), jako spíše figurou mimoprávní, či lépe jedním z konkrétních projevů obecného požadavku spravedlnosti, poctivosti a morálky (srov. např. zásadu *iura quaesita*, zásadu *nemo turpitudinem suam allegare potest* aj.). Občanskoprávní (popř. soukromoprávní) maxima ochrany *objektivní* dobré víry je – v obecném smyslu – principem v českém pozitivním právu nepsaným, tedy formálně nenormovaným; přesto však zřejmě není pochyb o tom, že tato maxima má v určitých situacích právní relevanci (to je koneckonců zřejmé ze znění občanského i obchodního zákoníku, které o jistých speciálních aspektech objektivní dobré víry výslovně normují).

Otázka vymezení dobré víry a její existence v konkrétním případě je otázkou právní⁷, nikoliv skutkovou. Jedná se tedy o právní institut, který se však dovozuje ze skutkových okolností. Kromě toho je dobrá víra pojmem s neostrým (vágním) významem a zasluhuje tedy dotváření a zjemňování svých kontur zejména za pomoci právní doktríny a samozřejmě i soudní judikatury.

⁷ K tomu srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky vydaný pod sp. zn. 2 Cdon 431/96 dne 18. 2. 1999.

II. Problematika dobré víry s sebou přináší celou řadu otázek (příčemž valná většina z nich zůstává dosud uspokojivě nezodpovězena). Tak především, významné pochybnosti mohou nastat, zjistíme-li, že označení *dobrá víra* nedopadá pouze na jeden právní institut, nýbrž se dotýká více různých kategorií. Již tato skutečnost (totiž, že právo používá stejné označení pro více různých figur) nepůsobí příliš koncepčně. Jak je naznačeno na dalších místech této práce, *dobrá víra* vystupuje v právu zásadně *ve dvojitým smyslu*. V první řadě je jistou *obligatorní náležitostí určité situace* (skutkové podstaty), která musí být splněna, aby nastal zákonem zamýšlený právní následek – např. aby subjekt nabyl určité právo nebo se dostal do určitého právního postavení (srov. institut *vydržení*, kde je prvek dobré víry *conditio sine qua non* nabytí vlastnického práva). V uvedených případech chápeme dobrou víru jakožto *subjektivní kategorii*; konkrétně jako vědomost určitého subjektu o jistých skutečnostech pro právo rozhodných.

Druhý význam (funkce) dobré víry spočívá v jejím působení jako *obecné právní zásady*, která je vyjádřena většinou značně abstraktně a obecně a s níž pravidelně nejsou výslovně spojovány žádné konkrétní právní následky. Tato funkce dobré víry se v platném českém občanském právu téměř neuplatňuje; uvedená koncepce dobré víry sice existuje, je však výrazně potlačena. Zde naopak (na rozdíl od první koncepce) pojímáme dobrou víru jako *kategorii objektivní*. Takto chápaná *dobrá víra je pravidlem chování* adresátů právních norem, je označením pro jistou kvalitu jednání. V tomto ohledu můžeme hovořit též o termínech *poctivost*, *věrnost* atd. Zkoumaná zásada se tak výrazně přibližuje instituci dobrých mravů, tedy instituci mající mravní či morální rozměr.

Tam, kde zákonodárce hodlal přiznat dobré víře jistou funkci, učinil tak zpravidla explicitně. Krucální pochybnosti ovšem vyvstávají tehdy, má-li být zodpovězena otázka, zda lze přiznat určitému subjektu (resp. jeho dobré víře) právní následky i v těch případech, v nichž se zákon o takovém aspektu vůbec nezmiňuje. Tedy jinak řečeno, zdali je možno opřít se o dobrou víru nejen tam, kde právní předpis tento postup výslovně umožňuje, ale i tam, kde o takovém postupu mlčí (a to bez ohledu na to, zda se jedná o dobrou víru v objektivním či subjektivním pojetí).

Je vhodné a potřebné uvažovat rovněž o tom, zda je *dobrá víra* (objektivní i subjektivní) institutem obecným pro právo jako celek (celý právní řád), nebo naopak zda je aplikovatelná pouze v rámci práva soukromého, či dokonce zda se uplatní toliko jako odvětvový princip (konkrétně např. v právu občanském).

Další z řady otázek vyvolávajících neustálé pochybnosti je problematika možnosti existence dobré víry *právnických osob*. Tam, kde je dobrá víra chápána jako subjektivní kategorie, je třeba vždy zodpovědět otázku, zda konkrétní osoba v určitém okamžiku či v určitém období v dobré víře byla, či nebyla. Vzhledem k tomu, že subjektivní dobrou vírou rozumíme (zjednodušeně řečeno) duševní stav jednajícího subjektu (vědomost, resp. nevědomost o rozhodných skutečnostech), nelze *per definitionem* právnickým osobám možnost jednat v dobré víře vůbec přiznat. Jak si ovšem pomoci v případech, kdy právo vztahuje následky existence dobré víry v subjektivním smyslu i na osoby právníké (srov. k tomu opět úpravu držby a vydržení v občanském zákoníku, který počítá jako s možným subjektem vydržení jak s fyzickou, tak i s právníkou osobou)?

Otázek, které se v souvislosti s probíranou materií nabízejí, je zajisté mnohem více. Podaří-li se mi uspokojivě odpovědět alespoň na některé z nich, bude tím splněn cíl této práce.

III. Bývá dobrým zvykem při psaní rozličných odborných prací poukazovat v jejich předmluvách na novost a nezpracovanost toho či onoho tématu. I já v tomto směru zůstávám věrný tradici, když si úvodem dovolím tvrdit, že se jedná o téma jak ve starší, tak i v recentní české odborné literatuře doposud opomíjené (viz výše). Zároveň však prohlašuji, že můj nesmělý pokus o zásadní podchycení této právní oblasti není zcela komplexní a jistě nevyčerpá (a objektivně zřejmě ani nemůže vyčerpát) veškeré otázky s touto materií související. Rovněž tak všechny vyslovené názory mohou být podrobeny (a očekávám, že i podrobeny budou) kritice. Žádný z nich není absolutní, žádný není nenapadnutelný. Naopak, o každém z nich se dá dlouze diskutovat. Tato práce tak především *upozorní* na základní problémy s dobrou vírou spojené a *pokusí se naznačit* též možné způsoby jejich řešení.

Bylo by ovšem ke škodě věci, kdybych se v souvislosti s probíranou látkou nezabýval i úvahami *de lege ferenda*. Doba je pro tyto úvahy příznivá. V České republice v současné době vzniká nový civilní kodex. Je zpracován a schválen věcný záměr a v čase nedávno minulém bylo zpřístupněno paragrafové znění osnovy. Je tedy vhodné prostudovat i tyto (byť *in statu nascendi* existující) podklady a posoudit, zda bude učiněn nějaký zásadní průlom do probírané problematiky, či zda zůstane v tomto směru zachován *status quo*. V tomto ohledu disponuji informacemi takřkajíc „z první

ruky“, neboť se jako člen rekodifikační komise bezprostředně podílím na přípravě nového občanského zákoníku.

Nemalou pozornost v souvislosti s přípravou nového civilního kodexu věnuji i snahám vznikajícím a projevujícím se na úrovni komunitárního práva. Významným zdrojem poznání a inspirace v této oblasti jsou především výsledky práce akademických pracovníků evropských států na poli soukromého práva (tím mám na mysli především společnou snahu o harmonizaci evropského smluvního práva, při níž hraje pravidlo dobré víry a její ochrany jednu z hlavních rolí). Za všechny stačí připomenout tzv. *Principles of European Contract Law (PECL)*. Tyto obecné principy evropského smluvního práva došly svého výrazu a byly publikovány jako výstup několikaleté práce akademických pracovníků řady evropských univerzit⁸. Dobrá víra (resp. její ochrana) je mezi těmito principy zastoupena na čelném místě. V souvislosti s přípravou uvedených *PECL* byla provedena rozsáhlá mezinárodní komparace (a to nejen v oblasti kontinentálního práva, nýbrž i v oblasti *common law*) a na toto téma bylo zveřejněno mnoho prací⁹.

Pohyb na poli soukromého práva (v celoevropském měřítku) je však viditelný i v dalších oblastech. Nejvýznamnějšími z nich jsou sféra deliktního práva a práva trustů. Pro deliktní právo byla ustavena *European Group on Tort Law* (dříve tzv. *Tilburg-group*), pro právo trustů potom komise zřízená při Univerzitě Nijmegen.

IV. Informace o evropských harmonizačních snahách v oblasti soukromého práva (především potom při tvorbě zásad smluvního a deliktního práva) však nezískávám pouze z literatury. Čerpám je rovněž z příspěvků přednesených při různých příležitostech (zejména při mezinárodních vědeckých konferencích zabývajících se těmito tématy). Stěžejní jsou potom výsledky konference nazvané *Rules for the Transfer of Movable (A Candidate for European Harmonization or National Reforms?)*, která se konala ve dnech 15.-16. února 2007 na Právnické fakultě Univerzity v Salzburgu a již jsem měl možnost se osobně zúčastnit. Označení tohoto sympózia dává jasně tušit okruh problémů na něm řešených. Jedním z témat probíraných na této

⁸ Jedná se o tzv. *Landovu komisi*.

⁹ Srov. např. Zimmermann, R., Whittaker, S.: *Good faith in European Contract Law*. Cambridge University Press 2000; Gillette, C. P., Walt, S. D.: *Sales Law. Domestic and International*. Foundation Press, New York 2002; Smits, J.: *The Making of European Private Law. Toward a Ius Commune Europaeum as a Mixed Legal System*. Intersentia 2002 atd.

konferenci bylo rovněž nabývání vlastnického práva k movitým věcem od nevlastníka a s tím související ochrana dobré víry nabyvatelů, popř. třetích osob.

V. Svoji dizertační práci jsem rozdělil celkem do devíti hlav. První hlava pojednává o některých historických aspektech termínu *bona fides* a dále o ochraně dobré víry (v objektivním smyslu) jakožto o jedné ze základních zásad soukromého práva. V hlavě druhé se potom pokouším definovat, nebo alespoň explikovat zkoumaný pojem dobré víry (v obou jejích významech). Ve třetí hlavě přibližuji působení dobré víry v právním řádu České republiky, v právních řádech dalších zemí, v mezinárodních smlouvách a posléze se zaměřuji na evropské harmonizační tendence v této oblasti. Čtvrtá hlava je věnována otázkám dobré víry a omylu. Hlava pátá nastiňuje problematiku dobré víry fyzických a právnických osob a dobré víry při právním zastoupení. Dobrá víra a veřejné seznamy jsou tématem hlavy šesté. Sedmá hlava se zabývá dobrou vírou jako právní domněnkou a pokouší se odpovédět na některé otázky související s dokazováním dobré víry v civilním procesu. Osmá hlava pojednává o významu, účelu a smyslu dobré víry, jakož i o jejím porušení (její neexistenci) a jeho právních následcích. Konečně v poslední, deváté hlavě je rozebrán institut nabývání vlastnického práva od nevlastníka, jakožto jedna z oblastí, v níž se kategorie dobré víry významně uplatňuje.

VI. Závěrem předmluvy ještě jedna drobná poznámka k názvu této práce. Ačkoliv její téma zní *Dobrá víra v občanském právu*, jistě se tím nerozumí jenom pojednání o právní kategorii dobré víry v intencích reglementace občanského zákoníku, popř. dalších předpisů z rodiny obecného občanského práva. Občanským právem pro účely této práce rozumím *občanské právo v širším smyslu*, tedy zároveň i právo obchodní, rodinné, popř. pracovní.¹⁰ Pro takto široce chápaný pojem občanského práva je vhodné synonymicky užívat i označení *právo soukromé* či *obecné právo soukromé*¹¹, a to bez ohledu na stále více se prosazující prvky publicizace soukromého práva.

Obecné otázky dobré víry řešené v této práci a všechna východiska a závěry totiž zásadně dopadají i na ostatní oblasti občanského práva, tedy zejména na právo

¹⁰ K rozlišování občanského práva *stricto sensu* a *largo sensu* srov. např. Pelikánová, I.: *Obchodní právo* 1. díl. ASPI 2005, s. 17 an.

¹¹ K tomu srov. např. Pelikánová, I.: *Soukromé a veřejné právo v právní úpravě i v praxi*. Právní praxe v podnikání 10/1993.

obchodní, rodinné a pracovní. Ačkoliv jsou tyto jednotlivé právní disciplíny (odvětví)¹² tu více, tu méně odlišné, jsou přesto jakožto speciální druhy soukromého práva *svázané jednotnými a jednotícími idejemi*, totiž zásadami a principy soukromého práva. Proto není možné závěry této práce samostatně vztahovat jen na právo občanské v užším smyslu. Toto stručné upozornění je dle mého názoru potřebné především z toho důvodu, že ještě dnes – více než 18 let po velkém politickém a hospodářském převratu v naší zemi, po němž následovaly pronikavé změny v chápání práva a především v jeho aplikaci a interpretaci – je možné se v odborných kruzích setkat s názory, podle nichž je plně odůvodnitelná izolovanost jednotlivých zvláštních soukromoprávních disciplín a jejich zásadní nezávislost na obecném právu občanském. O škodlivosti takových úvah není třeba více polemizovat.

Konečně je nutné upozornit i na to, že dobrá víra má – alespoň ve své subjektivní podobě – význam a dopad i na sféru veřejného práva. Tak je tomu např. v zákoně č. 265/1992 Sb. (zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem – srov. jeho ustanovení § 11 obsahující odkaz na subjektivní dobrou víru) apod. I tento aspekt svědčí o tom, že obecné závěry týkající se zkoumané materie mají své místo i v oblasti práva veřejného.

¹² O tom, zda právo obchodní, rodinné a pracovní tvoří samostatná právní odvětví, či jsou jen speciálním právem občanským, již bylo napsáno mnohé a není třeba se k těmto otázkám vracet.

I. VZNIK A VÝVOJ POJMU DOBRÉ VÍRY. DOBRÁ VÍRA JAKO JEDEN ZE ZÁKLADNÍCH PRINCIPŮ OBČANSKÉHO (SOUKROMÉHO) PRÁVA

1.1 Geneze a historická retrospektiva za vznikem termínu *bonae fidei*

Dobrá víra zcela jistě není něčím, co by bylo právu známo jen krátkou dobu. Naopak, jedná se o instituci starou v podstatě jako právo samo, ne-li dokonce o figuru starší než právo. Nepřekvapí nás proto, že již římscí právníci s tímto pojmem hojně pracovali. *Bona fides* představuje kategorii, která relativně brzo získala v římském právu pozici *všeobecného právního principu*. Pojmu *fides*, resp. *bona fides* se dostalo v římské právní literatuře mimořádného ohlasu. Tato instituce došla svého výrazu v pracích takových juristů, jakými byli Paulus, Ulpianus, Gaius, Papinianus, Celsus či Modestinus. I přes zájem těchto a mnohých dalších právníků mnoha zemí a mnoha staletí není dodnes uvedená kategorie (či právní pojem) uspokojivě vysvětlena. To má své četné důvody, které budou v průběhu této práce postupně přiblíženy.

Slovem *fides* Římané původně označovali jednu z bohyní, která reprezentovala, resp. personifikovala věrnost (*die Treue*) a pravdomluvnost (*die Wahrhaftigkeit*).¹³ Pojem *fides* bývá často překládán jako *poctivost, věrnost danému slovu, mravní povinnost splnit závazek*, ale i *důvěra v poctivost jiného* či *důvěryhodnost*. Prapůvod pojmu dobré víry lze spatřovat v obyčejovém právu (*mos, consuetudo, mores maiorum*). Zajímavé ovšem je, že „*Neexistují žádné, tedy ani právní, psané prameny, které by se k tomuto problému vztahovaly, pokud se týká počátků zkoumaného pojmu*“.¹⁴ „*Dobrou víru totiž nemůžeme omezovat pouze na dobu, kdy se tento fenomén institucionalizoval, kdy se objevil v právních textech. Bona fides je mnohem starší, snad lze dokonce říci, že je starší než právo samo.*“¹⁵

„*Fides v obecném právním významu, tedy jak soukromého tak i veřejného práva, byla nejen chráněna právními normami, ale stejně tak, nebo spíše na prvním místě rovněž náboženskými představami. Její porušení totiž mělo za následek narušení smíru s*

¹³ K tomu více srov. Blaho, P.: *Bona fides v římském závazkovém práve*. In op. cit. sub 1, s. 12.

¹⁴ Skřejpek, M.: *Bona fides-mores maiorum-fas*. Ibidem, s. 7.

¹⁵ Ibidem, s. 8.

bohy (*pax deorum*), vzbuzení jejich hněvu – (*ira deorum*) vyvolávající dvojitý důsledek – právní odpovědnost a zároveň nutnost usmíření (*piaculum*).¹⁶

Podle Bartoška je prostá *fides* „Poctivost vlastní a důvěra v poctivost cizí, věrnost danému slovu, mravní povinnost všech lidí (a tedy nezávislá na ř. občanství) splnit vlastní závazek, ať už vyjádřený jakkoli“.¹⁷

V pozdějších vývojových stadiích římského práva je *fides* chápána též jako vázanost prohlášením smluvní strany (nyní již označovaná jako *bona fides*), která se nejdříve projevovala v oblasti neformálních kontraktů, pak i jinde (srov. instituce jako *fiducia*, *possessio* atd.). Proměna „laické“ *fides* do podoby právnícké *bona fides* šla ruku v ruce s přechodem od právního formalizmu k volnějším, méně formálním jednáním. V průběhu 3. století př. n. l. začala v Římě rozsáhlá reforma práva, která se opírala ve vzájemných smluvních vztazích o pojem dobré víry. Původní slovní formalizmus při uzavírání smluv byl postupem času nahrazován písemnou formou, striktní *iuris civilis* bylo nahrazováno méně rigidním *iuris honorarium* založeným podobně jako *ius gentium* na principu *bonae fidei*.¹⁸

Stejně podle Bartoška „*Fides* jako přísná vázanost na vlastní prohlášení a vzájemná důvěra smluvních stran (...) se projevovala nejprve v oblasti bezforemných smluv, poté ovlivňovala i další oblasti obligačního práva (*fiducia*, *fideipromissio*, *fideiussio*); právní vztahy vázané na *f.* se promítaly do soud. řízení jako *iudicia bonae fidei*, v nichž *b. f.* měla již zcela konkrétní význam, daný skutečným smyslem ujednání stran (tj. v protikladu k *ius strictum*) se zřetelem k jejich oprávněným zájmům a k stávajícím podmínkám společenské praxe (*interpretatio*)“.¹⁹

Proces pronikání *bonae fidei* do smluvního práva lze dobře demonstrovat na příkladě půjčky. Blaho o tom říká následující: „Kto v ranom Ríme neformálne požičal peniaze bez toho, aby si nechal od debitora stipulovať ich vrátenie (...), nemohol rátať s úspechom, ak sa obrátil o pomoc na súd v prípade, že debitor odmietol požičané peniaze vrátiť. Súd neuznával neformálne nároky poskytovateľa peňazí alebo iných zastupiteľných vecí na ich vrátenie kreditorovi.“²⁰ Tento přístup se však v pozdějších dobách začínal ukazovat jako neudržitelný. Hospodářský rozkvět Říma, s nímž souvisel především rozvoj obchodu, neumožňoval setrvávat na archaických postupech, které

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Bartošek, M.: Encyklopedie římského práva. Academia Praha, 1994, s. 112, heslo „fides“.

¹⁸ Blaho, P.: Op. cit. sub 13, s. 14.

¹⁹ Bartošek, M.: Op. cit. sub 17, ibidem.

²⁰ Blaho, P.: Op. cit. sub 13, s. 15.

mohly vyhovovat maximálně malé uzavřené komunitě zemědělců.²¹ Nepřekvapí nás proto konstatování, podle něhož „(...) keď začal súdny proces o vrátenie pôžičky a vyšlo najavo, že z nejakého dôvodu nebola uzavretá medzi kontrahentami stipulácia, odvážny iudex, alebo jeho právnik, mohli na základe nepochybného vyplatenia pôžičky zo strany kreditora vysloviť v rozsudku „dare oportere“.²²

Tolik velmi stručně ke vzniku a vývoji pojmu *dobré víry* v dějinách lidstva, jakož i v dějinách práva. Jak je tomu však s dobrou vírou v právu postmoderních společností, v právu počátku třetího tisíciletí? Může ještě vůbec tento, v dávných dobách vzniknuvší, pojem, mít svůj význam a opodstatnění? Již při letném pohledu na různé právní předpisy jednotlivých evropských (i mimoevropských) států lze konstatovat, že hvězda dobré víry na právnickém nebi dosud jasně svítí. Tak např. podle Knappa „*Již z římského práva se historicky odvozuje odkaz právní normy na dobré mravy, jimž v právu německém odpovídá odkaz na dobrou víru /Treu und Glauben/.*“²³ *Bona fides* je právní figura stejně tak tradiční, jako i moderní. Její dopad však dnes nelze vystopovat již jen v občanském právu v souvislosti s archaickými – především potom smluvními – institucemi. Proniká do všech oborů práva. Římské právo tak položilo základní stavební kameny zkoumaného institutu; učinilo to ovšem natolik důkladně, že na nich můžeme budovat i dnes, tedy po více než dvou tisíciletích. Výrazný dopad dobré víry je patrný mj. i v tak překotně se měnícím a rozvíjejícím oboru, jakým je bezesporu právo obchodní, resp. právo korporátní. Podle Pelikánové „*Složitost právní úpravy obchodních společností je reakcí na složitější vztahy mezi společnostmi navzájem i uvnitř jednotlivých společností a zejména na potřebu ochrany dobré víry třetích osob, tedy osob stojících vně obchodních společností. (...) Právní princip ochrany společníků a třetích osob jsoucích v dobré víře je vůdčím motivem moderních právních úprav.*“²⁴

Tento úvodní výklad uzavíráme konstatováním, že dobrá víra není vyhaslým institutem, který by se v právu přežil. Právě naopak, jedná se o fenomén životný, stále braný do úvahy při tvorbě, aplikaci a interpretaci právních předpisů. Jak později uvidíme, je zároveň jednou z vůdčích idejí moderního evropského kontraktního práva.

²¹ K tomu srov. Pilich, M.: *Dobra wiara w konwencji o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów.* C. H. Beck Warszawa, 2006, s. 4.

²² Bláho, P.: *Op. cit.* sub 13, s. 15.

²³ Knapp, V.: *Op. cit.* sub 3, s. 139.

²⁴ Pelikánová, I.: *Komentář k obchodnímu zákoníku.* 2. díl. ASPI 2004, s. 14.

1.2 Dobrá víra jako právní princip (právní zásada)

Kategorie dobré víry (*bona fides*, *Good faith*, *Treu und Glauben*, *dobromyselnost'*, *popř. dobrá viera, dobra wiara, buona fede, bonne foi atd.*), resp. ochrany dobré víry je – obecně a zjednodušeně řečeno – jednou ze stěžejních a nejdůležitějších právních zásad (principů) v oblasti evropské větve soukromého práva. V tomto svém základním vymezení má mnoho společného např. s právní institucí dobrých mravů (*bonos mores*), ač tyto dvě kategorie zdaleka neznamenají jedno a totéž.²⁵ Dobrá víra tak má funkci základního stavebního kamene právních řádů jednotlivých států Evropy.

Právě na tomto místě (dříve, než dojde ke zmatení pojmů) je však třeba učinit poznámku k používání odborné terminologie. Pokud mluvíme o instituci dobré víry jako o *právní zásadě (právním principu)*, máme tím na mysli *pouze dobrou víru ve smyslu objektivním*. Jak již bylo v úvodu této práce velmi stručně naznačeno a jak bude v dalším výkladu podrobně vysvětleno, může dobrá víra vystupovat ve dvou různých situacích, resp. dvou různých podobách. Kromě objektivního pojetí dobré víry máme na mnoha místech právního řádu (a tak je tomu v České republice v naprosté většině všech případů) co dělat s dobrou vírou *ve smyslu subjektivním*. Jelikož je rozdíl mezi oběma typy dobré víry podrobně vysvětlen hned v následující kapitole, je na tomto místě vhodné pouze krátce upozornit na základní odlišnosti ve zmíněných dvou přístupech.

Mluvíme-li o dobré víře *ve smyslu objektivním*, rozumíme tím obecně jakousi *generální klauzuli (pravidlo chování) odkazující na jisté obecné morální hodnoty*, a to na hodnoty povšechně uznávané a akceptované ve společnosti. Kategorii dobré víry v tomto smyslu je třeba vykládat jako *kategorii mravních (morálních) pravidel mezilidského styku*; tedy jako jisté objektivní měřítko, podle něhož lze poměřovat chování konkrétního subjektu v konkrétním případě. Výsledkem takového testu může být buď konstatování, že určité chování bylo v souladu s objektivní zásadou dobré víry, či se naopak s uvedenou zásadou dostalo do rozporu.

Oproti tomu *subjektivní* kategorie dobré víry je zpravidla chápána jako *jistá obligatorní náležitost určité situace (skutkové podstaty)*, která musí být splněna, aby nastal zákonem zamýšlený právní následek (např. aby subjekt nabyl určité právo nebo

²⁵ Jak bude dále ještě poukázáno, v některých právních řádech se oba dva uvedené pojmy vzájemně široce prolínají a překrývají.

se dostal do určitého právního postavení²⁶. V tomto smyslu představuje dobrá víra *subjektivní mylné, ovšem v konkrétním případě omluvitelné, přesvědčení osoby* o tom, že jedná v souladu s právem, resp. že svým chováním nikomu nepůsobí újmu. Je tedy dobrá víra ve smyslu subjektivním *duševní kategorií (psychickou stránkou)* jednajících individua. Jinými slovy řečeno, je druhem právně relevantního omylu. Tolik tedy zatím jen velmi povšechný a obecný pohled na dvě různé podoby, jichž může dobrá víra v právu nabývat.

Vraťme se nyní k instituci dobré víry v jejím smyslu *objektivním* (tedy jakožto k právní zásadě); další výklad podaný v této kapitole se bude týkat již *pouze tohoto pojetí* zkoumaného termínu. Dobrá víra v uvedeném významu patří k těm neostrým (vágním) právním institucím, které nemají zcela jednotné a konstantní chápání, nýbrž musejí být upřesňovány a vysvětlovány (dotvářeny), a to především právní vědou a soudní praxí.²⁷ Neexistuje tedy (jak je dále podrobně uvedeno) žádný obecný koncept dobré víry v objektivním smyslu (a nutno dodat, že ani ve smyslu subjektivním). Doktrína i judikatura téměř všech evropských zemí kontinentálního typu práva jsou si tak společně snad jedině v konstatování, že dobrá víra (ochrana dobré víry) je *právní zásadou* či *právním principem soukromého práva*. Otázkou ovšem je, co to je právní zásada, resp. právní princip, co je jejich obsahem, popř. zda jsou tyto dva pojmy použitelné *promiscue*. Na tyto otázky podává jak teorie, tak i praxe různé odpovědi.

Dříve, než přikročíme ke zkoumání některých názorů na povahu a funkci právních zásad či principů, je třeba uvést, že uvedená materie je v recentní době jedním ze stěžejních témat především zahraniční právní vědy.²⁸ Avšak ani současná česká a slovenská právní teorie na tuto oblast práva nerezignovala a lze uvést několik příkladů domácí odborné literatury vztahující se k uvedenému tématu.²⁹ Přitažlivost, jakož i relativní novost a neprobádanost této kategorie nutí právní teorii a rovněž i právní praxi vyjadřovat se k otázkám, které se tak či onak vztahují k určitým právním principům (které s těmito principy souvisejí). Tak např. v oblasti české soudní praxe se právní principy (především jako prostředky argumentace) objevují v rozhodnutích zejména

²⁶ Jako příklad nám poslouží právní instituce *vydržení vlastnického práva*. Má-li být naplněna skutková podstata vydržení a s tím spojený následek v podobě originárního nabytí vlastnického práva, musí být jako jedna z podstatných náležitostí uvedené skutkové podstaty splněna též podmínka dobré víry držitele.

²⁷ I v tomto ohledu má dobrá víra velmi blízko ke kategorii dobrých mravů.

²⁸ K tomu srov. zejm. slavnou Dworkinovu práci. Dworkin, R.: *Když se práva berou vážně*. Oikoymenth, Praha 2001.

²⁹ Za všechny jmenujme např. Hurdík, J.: *Op. cit.* sub 2; Wintř, J.: *Op. cit.* sub 5; Boguszak, J.: *Právní principy*. Vydavatelství 999, 1999.

Ústavního soudu. Ojedinelé pokusy o argumentaci právními principy lze však vystopovat i u obecných soudů vyšších instancí (tak zejména judikatura Nejvyššího soudu ČR obsahuje čas od času nespěšné zmínky o právních zásadách).

Úvaha o tom, co to vůbec právní princip (právní zásada) je, by byla způsobilým tématem na samostatnou vědeckou práci. Nebudu se proto v tomto pojednání pokoušet o definici ani explikaci pojmu právního principu. Nehledě na to, že zkoumání těchto otázek přísluší spíše do oboru obecné teorie práva, popř. do oblasti právní filozofie. K vymezení pojmu právního principu (a to je s ohledem na téma této práce naprosto nezbytné) je však nutno ve stručnosti uvést alespoň několik názorů.

Podle Wintra „Právní principy jako relativně abstraktní normativní věty zhuštěně vyjadřující obsah práva mohou být velmi vhodné k výstižné charakteristice obsahu právního řádu. Obrovské množství norem či pravidel tvořících právní řád by mohlo být zredukováno na mnohem menší počet významných právních principů tak, aby byla zachována informace o obsahu právního řádu bez výrazného zkreslení.“³⁰

Zoulík spatřuje funkci právních principů v tom, že to jsou 1) prameny práva, z nichž čerpá soudce při své rozhodovací činnosti; jsou původně metajuristické, ve smyslu, že předcházejí právo; jsou tedy něčím, co existuje před normotvorbou a co ji určuje, nikoli tím, co by z ní až dodatečně vyplývalo, 2) nelze je zrušit, ani vyvrátit a není možné je ani ignorovat a konečně 3) slouží ke zdokonalení aplikace a interpretace práva.³¹

Podle názoru von Westphalena slouží právní principy (zjednodušeně řečeno) mj. k formulaci základních morálních a mravních (etických) pravidel v právním řádu a dále k zajištění vyšší míry právní jistoty. Slovy tohoto autora „Není možné jen tak přehlížet skutečnost, že zákonodárce je stále méně schopen přijímat úpravy s výhledem do budoucnosti, které by s dostatečně jistou prognózou reflektovaly budoucí vývoj ve společnosti. Často se tak hovořilo o útěku občanského zákonodárce ke generální doložce. Ta je charakterizována tím, že formuluje pouze obecné zásady. Za všechny připomeňme zásadu dobré víry podle § 242 občanského zákoníku (sc. německého – pozn. aut.), kde se říká, že dlužník je povinen poskytnout výkon, ke kterému je zavázán, podle zásad dobré víry, jak je to nezbytné s ohledem na obchodní zvyklosti. (...) Přitom nechceme vůbec zpochybňovat, že zákonodárce – již vzhledem k rychlým změnám ve státě a ve společnosti – je často odkázán na to, aby v generální doložce předepsal pouze

³⁰ Wintř, J.: Op. cit. sub 5, s. 107.

³¹ Zoulík, F.: Právní principy a procesní zásady. In Boguszak, J.: Op. cit. sub 29, s. 179 an.

obecné směry, aniž by odrazil specifické rysy právní normy, že totiž zahrnuje skutkovou podstatu do stavu věci a v návaznosti na to určuje nařízení právních následků. Přesto jsou generální doložky právní normy a výstižně se označují také jako otevřené právní normy. Jejich úkolem je udržet krok s měnící se realitou. Tím se, jak nemůže být nikdy v rámci § 242 občanského zákoníku dost často zdůrazněno, do kodifikace dostává právně etický moment, protože zejména spolehlivost a poctivost řádných občanů se stávají neodmyslitelnou částí právního řádu. Vládnoucí a sociálně etické hodnotové představy jsou tak zakotveny v právní normě.³² Doktrína občanského práva a obecná právní teorie vůbec tak stojí za názorem, že v dnešní měnící se době je mnohem důležitější formulovat spíše jasné a jednoduché principy než konkrétní minuciózní pravidla.

Konečně přiblížme názor Kühnův, podle něhož „Právní princip patří mezi ty pojmy (jichž jistě není v právu, ale vůbec ve vědě málo), které lze jen velmi obtížně definovat, ale jejichž užití nečiní v praxi zpravidla velké obtíže. Obecné pojetí principu je jeho představa jako určitého základu, výchozí myšlenky určitého celku. Každý složitější sociální systém vlastně v tomto smyslu musí být založen na určitých principech. Systém, který by sám určité zvolené principy neobsahoval a nebyl na těchto principech budován, by nemohl být systémem, ale jen a pouze entropií a chaosem. (...) Právním principem je proto obecná zásada právní, která je společná celému právnímu systému (např. princip *Ex iniuria ius non oritur* nebo *Ignorantia iuris non praesumitur nec toleratur*), stejně tak jako např. zásada *presumpce neviny* (...)³³.

Ve výčtu názorů na problematiku právních principů (právních zásad), na obsah těchto pojmů, jejich smysl, význam, funkci atd. by bylo možno ještě dlouhou dobu pokračovat. To by však již pro účely této práce nebylo vhodné. Co se týká terminologie užívané v dalším pojednání, potom budu v souladu s Wintrem³⁴ používat pojmů právní princip i právní zásada *promiscue*. Tento přístup však není zcela bez potíží. Mezi autory zejména z oboru teorie práva totiž nepanuje jednoznačná shoda ve vymezení termínů *zásada* a *princip*, resp. v názorech na vzájemné relace mezi oběma pojmy. Zatímco někteří používají oba výrazy synonymicky, jiní se takovému přístupu brání. Podle posléze uvedených názorů jsou totiž *právní principy* považovány za jakési základní pilíře, které stojí v hierarchii právního řádu na nejvyšším stupni obecnosti, resp. jsou zásadami vyššího systému. Pojem *zásady* potom slouží pouze k vyjádření specifických

³² Graf von Westphalen, F.: Nalézání práva v souladu se směrnicemi a národní aspekty. *Právní rozhledy* 21/2005, s. 784 an.

³³ Kühn, Z.: Pojem a role právního principu. In Boguszak, J.: Op. cit. sub 29, s. 92 an.

³⁴ Wintr, J.: Op. cit. sub 5, *passim*.

základů určité disciplíny, ke konkretizacím jednotlivých principů (jsou naplněny již konkrétnějším normativním obsahem).³⁵

Působení právních principů se projevuje ve dvou základních oblastech. Je to jednak sféra *legislativní*, jednak potom oblast *aplikační*. Jak při tvorbě právních předpisů, tak i při jejich aplikaci a interpretaci tedy hrají právní zásady svoji roli. Legislativa z nich musí vycházet jako z prvků prepozitivních; zásady tedy limitují vůli normotvůrce v tom smyslu, že jím musí být respektovány. Aplikační praxe potom nemůže při výkladu právních textů pominout integrující a korigující funkci zásad. Užití principu při řešení konkrétního právního případu může mít za následek odstranění defektů vznikajících při prosté subsumpci skutkové podstaty pod určitou právní normu. Podle Kühna „*Při interpretaci právního předpisu je někdy soud povinen se odchýlit i od na první pohled jednoznačného textu, a na místo doslovného výkladu zvolit výklad konformní s účelem a smyslem zákona a se zřetelem na relevantní právní principy, a to ku příkladu v situacích, kdy text zákona zjevně vede k absurdním a zřejmě iracionálním situacím*“³⁶

Závěrem věnujme ještě několik zamyšlení vzájemnému vztahu *zásad soukromého práva a norem soukromého práva*. Je jisté, že jak principy, tak i normy jsou *součástí regulativního systému*. Právní řád není totiž složen jen a pouze z právních norem (ve smyslu textů právních předpisů), nýbrž i z jiných prvků (např. právních zásad). Podle Hurdíka „*Zásady soukromého práva, stejně tak jako normy soukromého práva mají obecný sjednocující základ. Tímto základem je normativita obou kategorií. Ve srovnání s normativitou norem soukromého práva však normativita zásad soukromého práva představuje specifickou vlastnost. Zásady soukromého práva jsou vybaveny takovým stupněm a takovou úrovní normativity systému regulace, do něhož je možno zahrnout prakticky celý okruh soukromoprávních vztahů. Tím zásady soukromého práva působí na dosažení vysokého stupně koordinace právní regulace soukromoprávních vztahů.*“³⁷

Hlavním rozdílem mezi oběma jmenovanými kategoriemi je *stupeň abstrakce* jejich vyjádření. Zatímco právní principy jsou vysoce abstraktní pravidla, normy jsou ve srovnání s nimi relativně konkrétní. Druhým důležitým odlišením obou množin je potom *povaha kondicionální struktury*. Je pravdou, že oba typy pravidel jsou

³⁵ K tomu více srov. Hurdík, J.: *Op. cit.* sub 2, s. 11.

³⁶ Kühn, Z.: *Op. cit.* sub 33, s. 99.

³⁷ Hurdík, J.: *Op. cit.* sub 2, s. 31.

vyjádřitelné v kondicionální podobě. Zatímco však u právních norem jsou jak *antecedent*, tak i *konsekvent* vyjádřeny uzavřeným způsobem, je u právního principu *konsekvent* rovněž uzavřený, nicméně *antecedent* má otevřenou povahu.³⁸

1.3 Dobrá víra jako princip odpovědný (občanskoprávní), princip celého soukromého práva, či jako princip obecný (princip celého právního řádu)?

1.3.1 Výchozí úvahy

Představuje-li dobrá víra kategorii *právního principu (právní zásady)*, je třeba se ptát, o jak abstraktní pravidlo se jedná? Teorie práva rozlišuje v této souvislosti *obecné principy (principy či zásady právního řádu, respektive práva jako celku)*, dále *zásady práva soukromého* na jedné straně a *práva veřejného* na straně druhé a konečně *zásady jednotlivých právních disciplín (právních odvětví) – tzv. odpovědné principy*. Všechny právě uvedené typy právních zásad se liší z hlediska rozsahu své působnosti; jinými slovy, všechny jmenované kategorie se odlišují podle toho, na jaké úrovni (v jaké míře obecnosti) regulují vztahy ve společnosti a dopadají tedy na své adresáty (recipienty).

Tak *obecné principy právní* jsou vlastní celému právnímu řádu, tedy právu jako celistvému systému norem – sem lze zařadit např. zásadu *ignorantia legis neminem excusat, lex retro non agit* či maximu *ultra posse nemo tenetur*. V takových případech právní princip dopadne na celou oblast práva, resp. právního řádu, bez ohledu na soukromoprávní či veřejnoprávní charakter konkrétního odvětví práva (např. pro maximu zakazující zpětnou působnost zákona je zcela nerozhodné, zda reguluje oblast práva občanského, obchodního či trestního). Zákaz retroaktivity je tak obecným principem, který ovládá celý právní řád (na tom nic nemění ani skutečnost, že v některých případech je tento obecný princip prolomen a právní předpisy upravují tzv. nepravou retroaktivitu a ve výjimečných případech dokonce retroaktivitu pravou).

Nižší míru obecnosti potom vykazují *principy pouze soukromého* či naopak *pouze veřejného práva*.

Oproti obecným právním principům a oproti zásadám typickým jen pro právo soukromé či právo veřejné však dále existují tzv. *odvědné právní zásady*, tedy pravidla

³⁸ Kühn, Z.: Op. cit. sub 33, s. 94.

vyjádřitelná kondicionální normativní větou, která jsou základem (koncentrovaným vyjádřením normativního obsahu) právního odvětví nebo jeho části. Tak i soukromoprávní (občanskoprávní) normy jsou podřízeny principům soukromého (sc. občanského) práva. Podle Hurdíka „*Vnitřní jednoty soukromoprávních norem je dosaženo díky existenci a působení principů soukromého práva. Vnitřní soulad práva se tedy odráží zejména v jednotě jeho zásad.*“³⁹ Takové principy – aby plnily svoji roli – musí mít podle některých názorů schopnost dostatečně charakterizovat určité právní odvětví, tzn. a) koncentrovaně vyjádřit jeho hlavní myšlenky, b) odlišit své právní odvětví od ostatních odvětví a konečně c) vyjádřit současný obsah právního odvětví a vymezit ho vůči historickým či jen potenciálním variantám. Někdy se k těmto kritériím přidává ještě nutnost společenské a akademické akceptace daného odvětví. Tak se můžeme setkat s principy občanského práva hmotného či procesního, trestního práva hmotného či procesního (např. tzv. základní zásady trestního řízení), s principy správního či ústavního práva atd.

Formulace principů příslušného právního odvětví však není věcí nikterak jednoduchou. O tom svědčí mj. i mínění Fialy, podle něhož „*Poměrně obtížnější bude nalezení katalogu zásad občanského práva představujících jeho jednotlivá kritéria. Nicméně jejich fungování je opodstatněné, vede k zachování celostnosti celého právního odvětví. Jejich význam narůstá, zejména z pohledu teoretické souladnosti všech občanskoprávních vztahů.*“⁴⁰ Bylo by proto chybou domnívat se, že úplný (taxativní) výčet všech zásad (byť jen zásad občanského práva) je možný. Problematické je už to, že subjektivní názory autorů nejen na povahu právního principu samotného, nýbrž i na konkrétní obsah množiny zásad typických pro občanské právo, jsou často velmi rozdílné. Je pravdou, že existuje obecná shoda o jisté minimální množině prvků představujících občanskoprávní zásady (tak např. zásada rovnosti účastníků občanskoprávních vztahů či princip autonomie vůle jsou nepochybně takto nazírány). Na druhé straně ovšem existují i hraniční zásady, u nichž si nemůžeme být jisti jejich jednoznačným začleněním mezi ostatní principy (srov. např. zásadu *caveat emptor*, resp. zásadu jí opačnou, tj. *caveat venditor*). To je samozřejmě způsobeno i tím, že právní principy se postupem doby vyvíjejí a přetvářejí, a to někdy i dosti podstatně.⁴¹

³⁹ Hurdík, J.: Op. cit. sub 2, s. 30.

⁴⁰ Fiala, J.: Několik úvah o systému občanského práva. Právník 12/2003, s. 1194.

⁴¹ To je příklad právě jmenované zásady *caveat emptor*, resp. *caveat venditor*. Římské právo preferovalo první z nich, kdežto moderní právo dává v široké míře průchod jejímu protějšku. To však neplatí

Kromě toho vznikají nesnáze i v jiném ohledu. Podle názorů mnoha autorů totiž nelze zcela jednoznačně stanovit, zda se ten který právní princip vztahuje buď jenom k jednomu jedinému právnímu odvětví, k více (několika) odvětvím či je obecným principem právního řádu jako celku. Je tedy celá řada principů, které se uplatňují ve více odvětvích např. soukromého práva.

1.3.2 Meze aplikovatelnosti principu dobré víry v platném právu České republiky

Po krátkém exkurzu o různých druzích právních principů (s ohledem na míru jejich abstrakce a tedy na akční rádius jejich aplikace) je třeba se zamyslet nad otázkou, zda je zásada dobré víry v platném českém právu reprezentantem nejširší kategorie právních principů (obecným principem práva jako celku), popř. prvkem množiny pouze soukromoprávních principů, či dokonce zásadou toliko práva občanského. Otázka může být položena rovněž tak, jak to činí Hurdík, který se ptá, zda je třeba hledět na dobrou víru všude v právním řádu, nebo jen tam, kde to zákon předvídá? Hurdík zcela správně dovozuje, že míra normativního charakteru zásad soukromoprávních odvětví „(...) určuje míru jejich přímé aplikovatelnosti při regulaci právních vztahů příslušného odvětví (např. dobrá víra je zásadou, u které panují pochybnosti o její přímé a všeobecné použitelnosti ve všech občanskoprávních vztazích, zákon však v určitých specifických situacích její použití přímo předvídá“.⁴²

Odpověď na položenou otázku není nikterak jednoduchá. Je pravdou, že ochrana dobré víry bývá obvykle a tradičně chápána v úzkém spojení s disciplínou občanského práva hmotného. Často se tudíž můžeme v literatuře setkat s ustáleným spojením *soukromoprávní (občanskoprávní) zásada dobré víry, resp. ochrany dobré víry*. Je ovšem dobrá víra maximou, která snese spojení nikoliv jen s právem soukromým, nýbrž zároveň i s právem veřejným? Někteří autoři tuto možnost nevyklučují. Podle jistých názorů existují tendence prohlásit princip ochrany dobré víry za princip nejen odvětvový, nýbrž za jeden ze základních obecných právních principů, tedy principů ovládajících právní řád jako celek. Stejně zřejmě dovozuje i Telec, když podle jeho názoru „V obecném pozitivněprávním pohledu je dobrá víra jedním „z osvědčených principů právního státu“ (viz preambuli Ústavy). Dobrá víra je pojmem legislativně

bezvýjimečně. Dokladem toho je ustanovení § 501 OZ, které je důsledkem principu *caveat emptor*. Lze však pouze na základě tohoto ustanovení přijmout závěr, že se jedná o princip?

⁴² Hurdík, J.: Op. cit. sub 2, s. 27.

právním (...). Nikoli snad pojmem pouze doktrinárním, neřku-li „jen“ právně filozofickým nebo dokonce „jen“ metafyzickým apod. Ani neplatí jen pro zvláštní případy, kdy se jí zákon dovolává. U dobré víry jde o právní princip, o stěžejní oporu práva, dovozenou z Ústavy.“⁴³ Autor tak očividně přisuzuje dobré víře povahu obecného právního principu aplikovatelného na celý právní řád. Domnívám se ovšem, že věc tak jednoduchá není a právě uvedený názor je obhajitelný jen stěží. Argumenty pro tuto úvahu jsou následující.

Tak především, dobrá víra ve smyslu objektivním není institucí, které by právní řády jednotlivých zemí přisuzovaly roli i ve sféře práva veřejného (tak tomu není ani u nás).⁴⁴ Platilo to stejnou měrou v minulosti, jako i dnes. Přitom nejde o to, že by snad právní předpisy veřejnoprávní provenience musely o této zásadě normovat explicitně. Uznání jisté figury za právní zásadu se může stejně tak opírat o jiná východiska (např. o obecné mínění právní doktríny či praxe).⁴⁵ Takového obecného (převážného) konsenzu o principu dobré víry jako zásadě aplikovatelné na celý právní systém – pokud vím – doposud nebylo dosaženo (a to ani u nás, ani v zahraničí). Historicky se pojem *bona fides* užíval jako standard jen pro jednání mezi soukromníky. Přesah principu dobré víry do veřejnoprávních vztahů tak není a nikdy nebyl patrný.

Naprosto stejné závěry však platí i pro oblast práva privátního. *Obecná povinnost* jednat v právním styku v souladu se zásadou dobré víry není ani v současném českém soukromém právu nikde výslovně obsažena.⁴⁶ Uvedený imperativ jednání v souladu se zásadou dobré víry tedy není žádným platným právním předpisem výslovně formulován. To samo o sobě ovšem nemůže být argumentem pro učinění závěru, že dobrá víra právním principem není. I když totiž explicitní formulace chybí, můžeme v našem právním řádu nalézt určité instituty, které lze prohlásit za *konkrétní projevy zásady dobré víry*.

Tak např. ustanovení § 40a OZ normující o problematice relativní neplatnosti právních úkonů obsahuje ve své druhé větě formuli, podle níž „*Neplatností se nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil*“. Jedná se zde o promítnutí důsledků klasické zásady, podle níž *nemo turpitudinem suam allegare potest* (nikdo se nesmí dovolávat

⁴³ Telec, I.: Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem. *Právní rozhledy* 5/2004, s. 163.

⁴⁴ Činí tak ovšem ve vztahu k subjektivní dobré víře (srov. pro oblast českého práva např. § 11 zákona č. 265/1992 Sb.).

⁴⁵ Jedná se o tzv. *communis opinio doctorum*. K tomu v podrobnostech srov. Wintř, J.: Op. cit. sub 5, s. 25 a tam uvedený názor Boguszakův.

⁴⁶ Na výjimky, které mají však pouze *speciální* charakter a tím i omezený aplikační dopad, bude upozorněno v dalším pojednání.

své vlastní nepoctivosti, popř. těžít ze svého nečestného jednání). Podle tohoto pravidla tedy subjekt způsobivší svým jednáním následek v podobě relativní neplatnosti právního úkonu není oprávněn se této skutečnosti dovolat proti druhé straně. Uvedená norma zcela jednoznačně chrání druhou stranu před nepříznivými právními následky, které by v její sféře nastaly dovoláním se relativní neplatnosti učiněného úkonu ze strany toho, kdo neplatnost způsobil. Je tomu tak proto, poněvadž strana, která neplatnost právního úkonu nezpůsobila (a naopak oprávněně důvěřovala v jeho platnost), může mít v některých případech zájem na tom, aby právní úkon nebyl za neplatný prohlášen a naopak preferuje jeho další trvání. Pokud by možnost dovolat se relativní neplatnosti byla poskytnuta i straně, která vadu právního úkonu způsobil, odporovalo by to základním pravidlům morálky, slušnosti, popř. spravedlnosti. Morální či mravní rozměr zkoumaného pravidla je zde zcela očividný. Byť tedy v tomto případě *zákon nemluví explicitně o kategorii dobré víry*, lze snad přijmout názor, podle něhož se tu o ochranu dobré víry (poctivosti), resp. o jeden z projevů ochrany dobré víry, jedná.

Konečně je nutno poznamenat, že z toho, že české soukromé právo ve *výjimečných případech a pouze s velmi restriktivním aplikačním dosahem na přesně ohraničené situace* o dobré víře výslovně normuje, zřejmě vyplývá, že v jiných případech tato zásada nemá mít své místo. Uvedený závěr vyznívá ještě zřetelněji na pozadí konstatování, že naše privátní právo přejalo dobrou víru v rámci *evropských harmonizačních tendencí* (zásada dobré víry nachází své uplatnění ve zcela specifických případech především ve sféře práva spotřebitelských smluv). Nebyl to tedy český zákonodárce sám, kdo do národního práva uvedený koncept zavedl.

Uzavírám tedy tuto stručnou pasáž konstatováním, že objektivní *bona fides* je v České republice principem výlučně práva soukromého (a to občanského a obchodního). Pouze zde se totiž s touto zásadou setkáváme a toliko v těchto sférách může mít dobrá víra svoji relevanci. Zároveň se domnívám, že užití této zásady je *de lege lata* možné pouze tam, kde je tento postup zákonodárcem *výslovně připuštěn*. Automatická aplikace pravidel objektivní dobré víry bez výslovné opory v právním předpisu není v současném soukromém právu možná. Prostý fakt, že právní předpisy na některých svých místech s principem dobré víry jako právní zásadou výslovně pracují, nemůže znamenat, že by zkoumaný institut měl mít bez dalšího obecnou působnost pro celou oblast právního řádu či pro celé právo soukromé.

Připustíme-li, že objektivní dobrá víra není v recentním českém právu obecným principem (a to ani v rámci soukromého práva), stojíme před otázkou, zda namísto

uvedené figury funguje jiný institut plnící alespoň rámcově některé funkce dobré víry. Vyjdeme-li totiž ze zásadního závěru, podle něhož dobrá víra není ničím jiným než požadavkem čestného, poctivého a spravedlivého jednání, vidíme, že tento postulát je imanentní právu jako takovému (je jedním z jeho základních pilířů). Pokud nahlédneme do občanského zákoníku, nalezneme velmi rychle ustanovení, které evidentně směřuje k naplnění stejného cíle jako objektivní dobrá víra. Je jím § 3 odst. 1 odkazující na kategorii *dobrých mravů*. Uvedená norma říká, že „*Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy*“. Jak vyplývá z dalšího pojednání této práce, znění § 3 se velmi nápadně blíží formulacím konvenčních evropských občanských zákoníků v jejich partiích pojednávajících o dobré víře. Je proto možné s jistou mírou zobecnění konstatovat, že v platném českém občanském (soukromém) právu je princip dobré víry nahrazen kategorií *dobrých mravů*. Funkci obecného korektivu výkonu práv a povinností tedy dnes plní *boni mores*. Nejsou však jedinou kategorií, pomocí níž lze poměřovat chování adresátů norem soukromého práva.

Tak např. v obchodním právu nacházíme specifickou kategorii *zásad poctivého obchodního styku*. Ustanovení § 265 (analogicky jako § 3 odst. 1 OZ) říká, že „*Výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany*“. Nebudeme se na tomto místě zabývat zkoumáním vzájemných relací *dobrých mravů* a *zásad poctivého obchodního styku*. Stačí tu jen stručně poznamenat, že zásady poctivého obchodního styku jsou zřejmě aplikovatelné pouze na obchodní vztahy (což plyne z jejich označení) a představují tak další normativní systém fungující jako rámec výkonu subjektivních práv a povinností. Je pozoruhodné, že tento obecný postulát je systematicky začleněn až ve třetí části kodexu, týkající se obchodních závazkových vztahů. Přitom míra obecnosti formulace uvedeného pravidla by zřejmě dovoľovala začlenit ho do úvodních partií zákona s aplikačním dopadem na celý předpis.

Shrneme-li výše uvedené poznatky, můžeme konstatovat, že obecným korektivem výkonu subjektivních práv a povinností jsou dnes v občanském právu *dobré mravy* a v obchodním právu *zásady poctivého obchodního styku*. Objektivní dobrá víra plní vůči těmto dvěma kategoriím pouze funkci doplňkovou. Uplatní se proto jen v těch skutkových podstatách občanského či obchodního zákoníku, z nichž tato možnost výslovně vyplývá. V tomto směru se však nejedná o žádné specificky české řešení. Tak např. polské soukromé právo obecnou povinnost jednání v dobré víře rovněž postrádá.

Má však oproti tomu kategorii *zásad společného (společenského) soužití*, o níž bude podrobně řeč dále. Kromě toho polské právo disponuje rovněž staronovou institucí *dobrych obyčejů*. Obě kategorie působí v občanském právu vedle sebe. Za ještě více vyhraněný může být označen přístup systému *common-law* k těmto otázkám. V anglosaském právu nemá zásada dobré víry v objektivním smyslu své místo. Především v oblasti kontraktního práva platí postulát, podle něhož uzavřená smlouva je pro strany posvátná a je třeba ji splnit za všech okolností.

II. EXPLIKACE POJMU „DOBŘÁ VÍRA“

2.1 Výchozí úvahy o možnosti explikovat (definovat) pojem „dobrá víra“

Dobrá víra je vágním pojmem⁴⁷, který doposud nikdy a nikde nebyl uspokojivě definován. Ačkoliv v odborné literatuře (především potom v zahraniční) nacházíme celou řadu pokusů o formulování definice dobré víry, nelze bez pochybností říct, že by vytyčeného cíle bylo někdy úspěšně a beze zbytku dosaženo. Nezbyvá proto než konstatovat, že *obecná (generální) definice* dobré víry prostě *chybí* (a to jak u nás, tak i v zahraničí).⁴⁸ Tento stav je způsoben hned několika faktory.

Prvním z nich je ten, že žádný právní předpis (sc. žádný právní předpis českého právního řádu; pro zahraniční právní řády ovšem platí totéž) neříká, avšak ani nenaznačuje, co lze pod pojmem dobré víry *obecně a souhrnně* rozumět. Vymezení tohoto termínu tak zůstává především v rukou doktríny a soudní judikatury. Právní teorie i praxe se snaží uchopit obsah pojmu dobré víry pomocí abstrakce, a to především cestou vypreparování definičních znaků tohoto institutu z pravidel právního řádu o dobré víře v konkrétních případech normujících. Nejen v českém právu je však tato snaha více než obtížná, neboť např. současný občanský zákoník (jakož i jiné soukromoprávní či veřejnoprávní předpisy) mluví o dobré víře na mnoha místech, a to většinou ve zcela rozdílných souvislostech. Různé právní figury, v nichž dobrá víra vystupuje, jsou vzájemně natolik odlišné, že hledání jednotících kritérií je věcí nesmírně obtížnou. Tu je ovšem namísto položit si otázku, zda použití jediného a jednotného označení pro všechny rozdílné momenty, v nichž dobrá víra vystupuje, je korektní.⁴⁹

Druhým faktorem je potom skutečnost, že instituci dobré víry můžeme (jak již bylo naznačeno v předchozí hlavě) rozumět minimálně dvojím způsobem, a sice ve smyslu *subjektivním* a ve smyslu *objektivním*.⁵⁰ Zohlednit a vzít do úvahy oba dva úhly

⁴⁷ Je to tedy typický případ tzv. otevřeného právního pojmu (*open concepts, open textures*).

⁴⁸ K tomu srov. např. Janiszewska, B.: *Koncepcje dobrej wiary w przepisach prawa rzeczowego*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2005, s. 13 an.

⁴⁹ Pro tuto úvahu mluví zásadní pravidlo legislativní techniky, podle něhož jeden pojem (právní termín) by měl být užíván pro označení všech prvků, které mají stejný obsah a ne též pro označení prvků jiných (prvků s odlišným obsahem). S tím rovněž souvisí obecný požadavek na vnitřní jednotnost právního řádu jako celku.

⁵⁰ Kromě toho, že je dobrá víra otevřeným právním pojmem, je zároveň i pojmem polyvalentním (mnohovýznamovým).

pohledu při vytvoření jediné a jednotné definice je úkolem téměř nemožným. Za jakýsi problém na druhou potom lze označit situace vznikající pouze v rámci množiny subjektivní dobré víry. Ta sama se totiž vyskytuje na různých místech v rozličných podobách a v rozdílných skutkových podstatách a spolu s dalšími prvky přináší (nastoluje) nejednotné právní následky. Záleží tak v tomto směru především na tom, *jakým způsobem se subjektivní dobrá víra v konkrétních případech (skutkových podstatách) formuluje*, resp. jakým obsahem různé právní normy (ať již v rámci jednoho právního předpisu či ve více právních předpisech) pojem dobré víry naplňují. Jako příklad nám poslouží ustanovení § 130 odst. 1 OZ (týkající se problematiky oprávněné držby) v protikladu k ustanovení § 458 odst. 2 OZ (řešícímu otázky bezdůvodného obohacení, resp. vydání předmětu bezdůvodného obohacení). V obou dvou regulích je dobrá víra v subjektivním smyslu chápána poněkud odlišně (zatímco v prvním případě zákon mluví o osobě, která je *se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že jí věc nebo právo patří*, ve druhém případě postačí pro předpokládaný právní následek *prosté jednání v dobré víře*).

Hned na tomto místě je tedy možné učinit první poznatek týkající se formulace subjektivní dobré víry. Z příkladů podaných v předchozím odstavci vyplývá, že *není apriorně vyloučeno (alespoň de lege lata), aby různé právní předpisy (a to i v rámci jednoho právního odvětví) přistupovaly k uchopení pojmu subjektivní dobré víry různým způsobem (aby dávaly stejnému pojmu různý obsah)*. Podobný přístup zákonodárce je viditelný např. u vymezení pojmu *věci v právním smyslu*, ale i termínu *součástí věci*, jejího *příslušenství*, u pojmu *stavby* atd. Posuny v chápání jednoho a téhož právního výrazu jsou v platném českém právu viditelné především v porovnání práva soukromého a práva veřejného (k tomu srov. např. právě uvedený výraz *stavba*, který má zcela jiný význam v právu soukromém a jiný v právu veřejném).

Problémy při pokusech o obecné definování (explikování) termínu dobré víry vyvstávají rovněž v souvislosti s již výše uvedenou pochybností; totiž zda lze přiznat posuzovanému principu (tentokrát ovšem ve smyslu objektivním) dopad toliko *odvětvový*, popř. vliv pouze na *oblast soukromého práva* (soukromé právo je totiž budováno na zcela jiných principech než právo veřejné), či dokonce dopad na *právní řád jako celek*.

Obecná definice dobré víry je konečně neuchopitelná také z toho důvodu, že se na zkoumaný pojem v různých dobách a na různých místech nahlíží rozdílně. Je tedy

dobrá víra pojmem, který se *neustále vyvíjí* a u něhož se posunují hranice jeho významu a chápání⁵¹ (k tomu srov. další výklad o různých pojetích subjektivní dobré víry).

Skutečností zapříčiňujících těžkosti při uchopení obsahu pojmu dobré víry je mnohem více. Nemá cenu je ovšem všechny jmenovat na tomto místě. Ostatně, na většinu z nich bude upozorněno v dalším pojednání. Prozatím lze učinit alespoň jeden relevantní závěr. Aby bylo vůbec smysluplné zabývat se definicí či explikací pojmu *dobrá víra*, je třeba vysvětlit tento termín samostatně a odděleně v jeho *objektivním* smyslu a samostatně a odděleně v jeho smyslu *subjektivním*. Dobrá víra v obou dvou těchto koncepcích totiž za žádných okolností nemůže být převedena na společného jmenovatele, který by zajistil předpoklady pro vědecky korektní společné definování obou dvou významů jednoho a téhož pojmu.

V následujícím pojednání se pokusím o rozbor termínu (sousloví) *dobrá víra* a dále o vypreparování esenciálních prvků, pomocí nichž bude možné obsah tohoto pojmu jasněji ohraničit. Jsem si plně vědom faktu, že vytvoření obecné definice dobré víry je s největší pravděpodobností věcí nemožnou. Nečiním si proto nároky na formulování takové univerzální definice v této práci (a to především z důvodu, že neustále platí ono velmi dobře známé a pravdivé *omnis definitio in iure est periculosa*). Na druhé straně se domnívám, že není nemožné přiblížit chápání termínu dobré víry (ovšem zvlášť objektivní a zvlášť subjektivní) nalezením jistých definičních znaků tohoto právního institutu.

Tu je, myslím, vhodné pouze ve stručnosti poznamenat, že *zahraniční doktríny* mají k možnostem jednoznačného a hlavně jednotného vysvětlení pojmu dobré víry *zásadně dvojitý přístup*. Podle jednoho pojetí již bylo o dobré víře řečeno všechno a není tedy třeba se tímto termínem dále zabývat. Druhý (opačný a řekněme i většinový) proud však razí myšlenku, podle níž se na správné a úplné vysvětlení (definici) dobré víry stále čeká. Má-li totiž být *dobrá víra* korektně definována, musí být její vysvětlení dostatečně abstraktní, tzn., že musí pokrýt celou oblast práva a mít sjednocující charakter (jinak řečeno, musí být použitelná pro různé situace a rozdílné instituty, v

⁵¹ Tak např. Bělovský o tom v souvislosti s problematikou dobré víry u vydržení říká následující: „Navzdory své konstantní povaze však tento významný prvek prošel během vývoje institutu vydržení jistými obsahovými změnami, a to jednak z hlediska jeho vztahu k *mala fides* a jednak z hlediska jeho kvalifikačního poměru k držbě. Zatímco římské právo chápalo *bona fides* a *possessio* jako oddělené podmínky vydržení, dochází v ABGB a pod jeho vlivem také v úpravě československého práva ke spojení obou prvků v podobě inkorporace dobré víry do kvalifikační diferenciaci držby pro účely vydržení.“ Bělovský, P.: Vydržení v římském právu a komparativním pohledu. Ad notam 4/2007, s. 115.

nichž se vyskytuje)⁵². Hlásím se jednoznačně k názoru uvedenému na druhém místě. I když bylo o dobré víře (alespoň v zahraniční doktríně) napsáno již mnohé, zůstává i nadále celá řada otázek nezodpovězených a nejasných.

V následujícím pojednání se budu dobrou vírou zabývat *společně jak v jejím smyslu objektivním, tak i subjektivním*. Z kontextu však bude zřejmé, která koncepce se má v konkrétním případě na mysli. Při pokusu o vyjasnění zkoumaného pojmu budu brát v úvahu hledisko jak obecného (laického) jazyka, tak i odborného (právního) jazyka. Mimo to bude přihlédnuto k dosavadním závěrům právní teorie, jakož i soudní judikatury.

2.2 Dvě podoby dobré víry

Bylo již v předchozím pojednání řečeno, že kategorie dobré víry vystupuje v oblasti práva zásadně ve dvojím smyslu. Pokud totiž blíže analyzujeme jednotlivá ustanovení platného právního řádu, která s pojmem dobré víry pracují (a stejně je tomu i v právních řádech zahraničních), nemůžeme si nevšimnout, že koncept dobré víry není ve všech případech stejný. Konstrukce tohoto právního institutu je různá podle toho, k jakému účelu má v konkrétním případě sloužit. Mluvíme tedy v této souvislosti jednak o situacích, v nichž dobrá víra nabývá povahy *objektivního principu* a dále potom o situacích, při nichž je třeba na zkoumanou instituci pohlížet ve smyslu *subjektivním*.⁵³ Mezi dobrou vírou ve smyslu objektivním na jedné straně a ve smyslu subjektivním na straně druhé je výrazný věcný a obsahový (nikoliv tedy jen terminologický) rozdíl.

Přesto se však setkáváme s tím, že jak český právní systém⁵⁴, tak i právní řády zahraniční relativně často používají pro oba dva naznačené významy dobré víry *pouze jedno jediné (jednotné) označení*. Zdaleka to však není pravidlo bezvýjimečné. Tak např. polské soukromé právo užívá výrazu dobrá víra *pouze ve smyslu subjektivním (dobra wiara)*. Pro vyjádření objektivní dobré víry si potom vypomáhá (velmi zjednodušeně řečeno) speciálním termínem *zasady współzycia społecznego*, tedy *zásady*

⁵² K tomu srov. Janiszewska, B.: Op. cit. sub 48, s. 13.

⁵³ Toto členění je zcela běžné v zahraniční literatuře. V domácí doktríně občanského práva používá uvedenou dichotomii např. Hurdík. Ten rozeznává dobrou víru jako *psychickou kategorii*, která působí jako součást určité skutkové podstaty a dále jako *kategorii mravní či morální* (tedy ve smyslu právního principu). K tomu srov. Hurdík, J.: Op. cit. sub 2, s. 115.

⁵⁴ K tomu srov. např. ustanovení § 53 odst. 3 OZ (objektivní dobrá víra) a ustanovení § 486 OZ (subjektivní dobrá víra).

*společného (či společenského) soužití.*⁵⁵ Stejně tak např. Německo používá pro objektivní dobrou víru pojmu *Treu und Glauben*, zatímco subjektivní dobrou víru vyjadřuje pomocí spojení *guter Glauben*. Pokud však jednotlivé právní řády (včetně českého) užívají pro oba významy zkoumaného pojmu stejný výraz, potom ve slovním vyjádření *nikterak explicitně nerozlišují mezi subjektivní a objektivní dobrou vírou*. Pokud je mi známo, nesetkáme se v žádném právním předpisu se spojením „subjektivní dobrá víra“ či „objektivní dobrá víra“. Chápání jednoho výrazu dvěma různými způsoby je tak pouze výsledkem zkoumání ze strany právní teorie a soudní judikatury. Nikde v psaném právu tedy není jasně a výslovně vyjádřeno, co je objektivní a co subjektivní dobrá víra.

Je otázkou, zda přístup zákonodárce spočívající v užití jednoho společného termínu pro dva různé významy (dvě různé skutečnosti) lze označit za správný a bezproblémový. Tu je třeba říci, že tradiční zásady legislativní techniky velí používat stejné označení pouze pro ty pojmy, které znamenají totéž (pro pojmy se stejným obsahem). Není tedy žádoucí užívat např. pojmu *ručení* pro něco, co ručením není (tedy např. pro instituci *odpovědnosti*). Na druhé straně je však korektní dodat, že obecný pojem *dobrá víra* (je-li užíván *promiscue* pro oba dva významy) je poměrně bez obtíží interpretovatelný; tedy alespoň v tom směru, zda se jedná o jeho subjektivní či objektivní pojetí. Je totiž „relativně snadné“ zjistit, kterou z obou forem dobré víry má zákonodárce v konkrétním případě na mysli. Pokud nebude z právního předpisu *prima facie* vyplývat, jak dobrou víru interpretovat (tedy co se jí rozumí), potom bude třeba v první řadě rozhodnout, o kterou z jejích dvou forem se jedná (subjektivní či objektivní) a jaký je obsah tohoto pojmu v konkrétním případě (tak např. zda se subjektivní dobrá víra posuzuje v určité skutkové podstatě objektivně nebo subjektivně – k tomu srov. další výklad).

V souvislosti s probíhajícími rekodifikačními pracemi v České republice to zatím vypadá tak, že *objektivní dobrá víra* v novém občanském zákoníku *své místo mít nebude*. Tu je ovšem třeba (zatím pouze ve stručnosti) poznamenat, že v důsledku tohoto přístupu může v budoucnosti vzniknout problém minimálně v oblasti

⁵⁵ Rekodifikační komise v Polsku hodlá tento stav zachovat i v nově připravovaném občanském zákoníku (termín *zásady společného soužití* však bude zřejmě nahrazen obecným pojmem *dobré obyčeje*). Lze říci, že v komisi panuje téměř jednomyslná shoda v této otázce. Tento postup je zdůvodňován především argumentem, že *dobrá víra* v *subjektivním smyslu* je něco jiného než *dobrá víra* ve *smyslu objektivním*. Je tedy třeba (z důvodu předcházení matení odborné terminologie) označit dva různé termíny s odlišnými významy dvěma různými pojmy. V podrobnostech k tomu srov. výklad v kapitole třetí.

harmonizace práva ČR s právem komunitárním. Jak již bylo v předchozích partiích této práce uvedeno, je objektivní dobrá víra stěžejním pojmem a právní figurou podstatné většiny evropských právních řádů kontinentálního typu a stejně tak je této instituci věnována prvořadá pozornost na úrovni komunitárního práva. Vzhledem k tomu, že objektivní dobrá víra neustále nabývá na svém významu, dá se v relativně brzké době očekávat, že tento pojem (popř. alespoň obsah tohoto pojmu) pronikne i do národního práva ČR. To se ostatně již v nedávné minulosti stalo (srov. k tomu směrnice týkající se spotřebitelských smluv, jimiž byla do českého občanského zákoníku objektivní dobrá víra zavedena – srov. již zmiňovaný § 53 odst. 3 či § 56 odst. 1). Je nabíledni, že nesnáze, které v souvislosti s překladem a začleňováním objektivní dobré víry do českého práva nastanou, budou nemalé. To platí o to víc, že objektivní dobrá víra je jako „dobrá víra“ v zahraničních řádech pravidelně explicitně označována. Tomu se chtě nechtě budou muset přizpůsobit i jednotlivé překlady právních předpisů do českého jazyka.

Nebylo by tedy zřejmě zcela beze smyslu uvážit otázku *vhodnosti začlenění pojmu dobré víry v objektivním významu do českého soukromého práva*, popř. zamyslet se nad *prospěšností označení takového institutu zcela novým, odlišným a dosud nepoužívaným termínem* (v úvahu připadají např. výrazy *slušnost, poctivost* atd.).⁵⁶ Návrh nového českého civilního kodexu je v těchto otázkách poněkud rozpačitý; z dosavadního stavu prací na jeho paragrafovém znění lze snad prozatím dovodit, že spojení *dobrá víra* bude nadále užíváno toliko pro subjektivní formu tohoto institutu.⁵⁷

V dalším pojednání přiblížím nejprve dobrou víru z pozice chápání obecného jazyka. Poté bude následovat pohled právní (v němž bude zahrnuto jak mínění doktríny, tak i soudní judikatury), přičemž jako první bude zkoumána dobrá víra ve smyslu objektivním. Následovat bude výklad o subjektivní dobré víře.

2.3 Dobrá víra z pohledu obecného jazyka

2.3.1 Uvedení do problematiky

V tomto bodu bude probíraný pojem zkoumán a hodnocen z pohledu laického (z hlediska obecného jazyka; tedy tak, jak se na uvedený termín dívají všeobecné naučné

⁵⁶ Při této příležitosti by rovněž bylo vhodné zamyslet se nad vzájemným vztahem *dobré víry* v *objektivním smyslu* a kategorií *dobrých mravů*.

⁵⁷ Podrobný rozbor těchto otázek je předmětem třetí kapitoly.

slovníky, popř. encyklopedie). Při zkoumání sousloví *dobrá víra* bude použit tento postup. Nejprve uvedené slovní spojení rozložíme na jednotlivé prvky (samostatná slova) a vysvětlíme si jejich význam izolovaně, abychom posléze přistoupili k jejich opětovné syntéze a definovali jejich význam právě v tomto ustáleném spojení. Jak dále uvidíme, je obsah samostatného slova *víra* v obecném smyslu (obecném jazyce) poněkud jiný než význam slovního spojení *dobrá víra*, tak jak mu rozumíme v jazyce právním. To je ovšem obvyklý vztah obecného a zvláštního. Význam slovního spojení *dobrá víra* v právním smyslu tak částečně koliduje s významem izolovaně zkoumaného slova *víra* (popř. i spojení *dobrá víra*) ve smyslu obecného jazyka. To je samozřejmý důsledek specifičnosti a zvláštnosti právního jazyka jakožto speciálního názvosloví, které přiřítá slovům a výrazům obecného jazyka někdy i dosti odlišný význam. Tato diskrepance se projevuje mezi termíny obecného jazyka na jedné straně a právního jazyka na straně druhé *zcela pravidelně* (srov. k tomu např. pojem *věci*, který má zcela jiný význam v běžné mluvě a zcela jiný význam z pohledu právní terminologie).

2.3.2 Explikace (definice) pojmu „víra“

Nejprve se podívejme, jakým způsobem se pojmu *víra* věnují všeobecné naučné slovníky a encyklopedie. Zde jsou některé pokusy o jeho definování (explikování).

Všeobecná encyklopedie Diderot hledí na pojem *víry* následovně: „*Obecně vyjádření postoje, kterým se vztahujeme k něčemu, co stojí mimo možnost aktuálního, nepochybného a plného ověření racionálními prostředky, a přesto je považováno za pravdivé a skutečné. V užším křesťanském smyslu Bohem vyvolaný, avšak svobodný souhlas člověka s tím, co Bůh o sobě sdělil v dějinách spásy završených v Ježíši Kristu. Živou nebo formovanou vírou se rozumí i akt obrácení k Bohu. Víra je podle křesťanství předpokladem spásy.*“⁵⁸

V Ottově slovníku naučném je s pojmem *víry* pracováno ve dvou směrech, a to jednak ve smyslu obecném (laickém) a dále též ve smyslu právním. „*Víra (lat. fides) jest subjektivní přesvědčení o něčem, přesvědčení objektivní jest vědění. Rozdíl mezi oběma není v jistotě, nýbrž v důvodech. Víra dokazuje stejně jako vědění, jenže toto se zakládá pravdami věcnými, tedy něčím, co jest na dispozici subjektu nezávislým, kdežto víra staví na něčem, čemu rázu pravdy dodává si člověk sám pro sebe jsa k tomu veden*

⁵⁸ Všeobecná encyklopedie Diderot. DIDEROT 1999, sv. 8, heslo „víra“. (Zcela shodnou definicí pojmu „víra“ obsahuje Velký slovník naučný. DIDEROT 1999, sv. m-ž).

z důvodů psychologických. A takové důvody jsou cit a zvyklost, proto také ta okolnost, jaká bude tradice ve výchově a pěstění těchto dvou činitelů lidského života, bude rozhodující důležitosti pro osud předmětů víry. Věříme ze zvyku, věříme z důvodů citových; předmětem víry mohou být případy života konvenčního, všedního (věříme v poctivost toho neb onoho člověka, v úspěch té neb oné věci, věříme v sebe samy – sebedůvěra), mohou to být otázky náboženské, otázky vědecké. Zasahá tedy víra i do jiných oborů než do náboženství, ač obyčejně, bývá-li slovo to proneseno, myslívá se víra náboženská. (...) Víra, ač-li není slepá (bezdůvodná), nesmí být sporná, opírá se o důvody protikladné a třeba sebe více nesena byla citem, přece nesmí být ve sporu se zákony logickými.

Víra v právé starém značí též věrohodnost, důvěryhodnost, jako trvalou vlastnost zachovalé osoby stavu nikoli nečestného. (...) Pokud měla osoba zaujímat své příslušné místo ve svém stavu, nesměla jí ztratit. Jest to tedy pojem celkem obdobný cti a počestnosti. A jako v moderní době čest, tak ve středověku víra jako éthický statek, který neměl by vůbec být ztracen, nevhodně přijaty byly právem jako pomůcky k utvrzení závazků. Nevhodně, poněvadž příliš snadné bylo pro dlužníka, a tedy vedlo k lehkovážnému zneužití, převzetí závazku a vedlo přece k mravně nejhorším důsledkům, ztrátě cti a víry. Neb kdo zastavil svou víru, zastavil i čest.

Jinak bylo za vývoje stavovského zřízení ve středověku, kdy rozeznávána byla víra a čest (fides et honos) různých stavů, městského, rytířského, panského, vojenského atd. Ji, jako výsadou veřejným právem uznanou, utvrzovány bývaly závazky obligační nejrůznějšího druhu a v ní dáno věřiteli nové jakési právo mimosoudního donucovacího prostředku veliké působivosti. Značí se pak slovem víra věrohodnost osoby ve smysle subjektivním i objektivním i sám závazek převzatý. (...) Právilo-li se v listině fide praestita corporali, přistupovalo k slibu rukou dání. Kdo nevyplnil závazek takto zaručený, stal se bezectný (infamis).⁵⁹

Podle Všeobecné encyklopedie UNIVERSUM se za víru dá považovat „Kladný vztah člověka k božstvu ve smyslu zásadní důvěry. Obsah víry je závislý na každém objektu, respektive subjektu.“⁶⁰

Konečně Masarykův slovník naučný říká, že víra je „Důležitá část duchovního života, kterou objevilo křesťanství. V evangeliích je víra důvěřivá odevzdanost ve vůli vůdce, konec konců ve vůli Boží; vlivem řecké filosofie se změnilo toto pojetí v kat.

⁵⁹ Ottův slovník naučný. Argo Paseka 1997, heslo „víra“.

⁶⁰ UNIVERSUM, Všeobecná encyklopedie. Odeon Praha 2001, sv. 10, heslo „víra“.

*učení, že víra je projev souhlasu s církevní naukou. Proti víře takto pochopené vznikl odboj v nové době, kdy se víra většinou sblíží s pověrou nebo s nekritickou poslušností. Proti víře v prvním smyslu se stavívá věda, proti druhé přesvědčení.*⁶¹

Po zjištění obsahu právě uvedených definic (explikací) můžeme zjednodušeně říci, že co autor, to jiný názor. Jisté prvky podobnosti však přesto lze z nastíněných definic vypreparovat. Při samostatném (izolovaném) výkladu slova *víra* zjišťujeme, že se jedná o pojem, který je zásadně odvozen od kategorií *náboženství, křesťanství, církve* apod. V tomto smyslu lze tedy obecný pojem *víra* chápat jako věření v něco (v našem případě věření v Boha, v určitou nauku, v jisté náboženské hodnoty). Výjimkou v tomto směru je definice obsažená v Ottově slovníku naučném, která sice s pojmem *víra* ve smyslu náboženském operuje též, zároveň ale upozorňuje na skutečnost, že nelze pojem *víry* chápat jen tímto restriktivním způsobem. V tomto bodě je dle mého názoru třeba hledat východisko z příliš úzkého chápání pojmu *víry*, které se nehodí pro účely práva a otázek s tím spojených (více o tomto problému viz níže).

Co tedy rozumíme *vírou* obecně (ve smyslu laického jazyka)? Nejpravděpodobněji zřejmě to, o čem mluví Ottův slovník naučný. Tedy *subjektivní přesvědčení* lidské bytosti o něčem, co ve skutečnosti může být, ale nemusí. Jedná se o psychickou (duševní) činnost *člověka* (v právním jazyce *fyzické osoby*) zaměřenou směrem na určitou ideu, nápad, myšlenku, hodnotu a sledování této hodnoty, které je více či méně trvalé. V tomto směru není rozhodující, jestli jev, v jehož existenci (neexistenci) dotýčný subjekt věří (důvěřuje), také ve skutečnosti existuje. *Víra sama jako psychická kategorie ještě není zmařena samotným faktem, že jí neodpovídá skutečná realita (faktický stav).*

Dle mého názoru i subjekt, který v určitý jev věří, v něj může věřit i poté, kdy se ukáže, že jeho *subjektivnímu přesvědčení neodpovídá reálný a exaktně verifikovatelný objektivní stav věci*. To ovšem platí jen pro život obecný. Pro účely práva však nesmí být *víra* (sc. *dobrá víra*) sporná (bezduvodná), nesmí se opírat o protikladné důvody a byť je sebevícen esena citem, nesmí být v rozporu se zákony logiky.⁶² Taková *víra* nebude moci být uznána za *víru dobrou* a takové *víře* nemůže být přiznána právní relevance a všechny právní následky s tím souvisící (k tomu srov. další výklad). Pro

⁶¹ Masarykův slovník naučný. Československý kompas Praha 1933, díl VII, heslo „víra“. Tento slovník se však již nevěnuje heslu „dobrá víra“. Podobně např. Ottův slovník naučný.

⁶² K tomu srov. op. cit. sub 59, heslo „víra“.

účely této práce se oprostíme od spojování slova *víra* s otázkami náboženskými a budeme ho chápat ve významu právě uvedeném.

2.3.3 Explikace (definice) pojmu „dobrý“, popř. „dobro“

Při explikaci adjektiva *dobrý* je nejprve nutné zaměřit se na význam slova „dobro“, z něhož je uvedené přídavné jméno odvozeno. Jak je tedy „dobro“ definováno v naučné literatuře?

Všeobecná encyklopedie UNIVERSUM vysvětluje termín *dobro* jako „*Každý cíl etického jednání; určení nejvyššího dobra (summum bonum), z něhož pramení zařazení ostatních hodnot, bylo po dlouhou dobu rozhodující (Bůh jako nejvyšší dobro).*“⁶³ Z filozofického pohledu je potom *dobro* chápáno jako „*Základní filozofický pojem, platí v etice (podle Aristotela) jako cíl a zároveň jako měřítko lidského jednání; platónská a pozdější metafyzika chápe dobro jako nejvyšší určení bytí. Ve středověké křesťanské filosofii platí Bůh za dobro vůbec. V protikladu k tomu je zlo definováno především jako nedostatek dokonalosti bytí a morální smysl má teprve v odvozeném významu.*“⁶⁴

Podle Všeobecné encyklopedie Diderot lze přiblížit pojem *dobra* následovně: „*Kategorie etiky; souhrnný pojem pro všechno prospěšné, hodnotné, vynikající. To, co odpovídá nejvyššímu mravnímu ideálu; opak zla. Kant chápe absolutní dobro jako dobrou vůli.*“⁶⁵

Pokud zhruba víme, co lze rozumět pod pojmem „dobro“, není již takový problém připsat jistý smysl i adjektivu *dobrý*. Tímto přídavným jménem obecně označujeme něco, co je *etické, prospěšné, hodnotné, vynikající*, ale i *mravní či morální*. Je tedy *dobro* z pohledu obecného jazyka nadáno silným hodnotovým (etickým) rozměrem.

2.3.4 Sousedství „dobrá víra“ v obecném jazyce

Po podaném rozboru obou slov „víra“ a „dobro“, resp. „dobrý“ lze přistoupit k vysvětlení sousloví „dobrá víra“ v obecném jazyce. V první řadě je třeba konstatovat, že izolované a jednotlivě vysvětlované výrazy „dobro“ a „víra“, avšak stejně tak i spojení

⁶³ Op. cit. sub 60, sv. 2, heslo „dobro“.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Op. cit. sub 58, sv. 2, heslo „dobro“.

„dobrá víra“ jsou historicky prochnuty silným hodnotovým rozměrem. *Víra* je vztahována ke kategorii náboženství a k Bohu; stejně tak je na ni však nazíráno jako na čest a důstojnost, resp. jako na synonymum cti a důstojnosti. V novější době se však laický jazyk částečně oprostíuje od uvedeného hodnotového zabarvení a chápe *víru* i jako důvěru, věření, spoléhání na něco. Velmi zjednodušeně řečeno, to, co chápala pod pojmem *víra* starší čeština (tedy termín nadaný jakýmsi náboženským, etickým či morálním rozměrem), lze s jistou mírou zobecnění ztotožnit s objektivní dobrou vírou v právním smyslu, zatímco novější laické nazírání na *víru* (jakožto na věření, přesvědčení, důvěru, to vše bez hodnotového zabarvení) tenduje spíše k subjektivní dobré víře v právním smyslu. Obecný jazyk však pro tato dvě odstínění a významy jednoho a téhož pojmu nemá žádné zvláštní označení, žádné speciální kategorie. Vše je prostě a jednoduše označeno jako *víra*. Je tedy tento termín v oblasti laického jazyka pojmem mnohovýznamovým (mnohoznačným).

2.4 Dobrá víra z pohledu práva

2.4.1 Objektivní dobrá víra

2.4.1.1 Obecné úvahy

Po pokusu o pochopení sousloví *dobrá víra* (bez rozlišování její objektivní a subjektivní stránky) za použití obecného jazyka je čas přistoupit k explikaci uvedeného pojmu rovněž prostřednictvím práva a právní terminologie. Úvodem je třeba poznamenat toto. Právo, a to nikoliv jen právo soukromé, je historicky založeno mj. na požadavku řádně se chovajícího člověka. Tento požadavek je tradičně formulován rovněž jako *presumpce poctivosti lidí* (*praesumptio boni viri*). Jinými slovy, právo vychází z předpokladu poctivosti jeho subjektů. Uvedený postulát bývá v právních řádech různých zemí pravidelně vyjadřován zejména prostřednictvím vyvratitelné právní domněnky (*praesumptio iuris*). Tam, kde není jisto, zda se určitý subjekt choval v konkrétním případě poctivě (tam, kde se nepodaří prokázat jeho nepoctivost), je třeba na něj hledět jako na poctivého.⁶⁶

Vyvratitelná domněnka poctivosti lidí pravidelně dochází svého výrazu právě *prostřednictvím formulace presumpce dobré víry*. Takový předpoklad může být

⁶⁶ Konkrétním promítnutím tohoto principu do trestního práva je zásada presumpce nevinny.

formulován zcela generálně, s obecným dopadem na celý právní předpis, či dokonce na celé oblasti práva. Tak např. čl. 7 polského občanského zákoníku stanoví, že „*Jeżeli ustawa uzależnia skutki prawne od dobrej lub złej wiary, domniemywa się istnienie dobrej wiary*“⁶⁷. Jak bude dále ještě podrobněji uvedeno, domněnka dobré víry dopadá na *celé polské právo soukromé* (nikoliv tedy snad jen na občanský zákoník jako takový). Presumpce poctivosti (dobré víry) může být ovšem formulována rovněž speciálně pro jednotlivé skutkové podstaty obsažené v právních předpisech a má v takových případech rozsah pouze omezený (k tomu srov. např. § 130 odst. 1 OZ in fine, podle nějž v *pochybnostech se má za to, že držba je oprávněná*).

Ačkoliv zákon v obou zmiňovaných případech normuje o *subjektivní* dobré víře, tedy v podstatě o jakési míře vědomosti, resp. nevědomosti konkrétního subjektu o jistých skutečnostech, která však nemá s morální (hodnotovou) stránkou takového subjektu co dělat (srov. k tomu další výklad), zdá se, že ideovým zdrojem těchto pravidel je především *obecný postulát poctivě se chovajících lidí*. A právě poctivost, slušnost a čestnost jsou pojmy nerozlučně spjaté s *druhým významem dobré víry* – s její *objektivní podobou*, o kterou zde jde především. Připomeňme znovu to, co již bylo řečeno v první kapitole; totiž skutečnost, že termínem *fides* Římané původně označovali jednu z bohyní, která reprezentovala, resp. personifikovala *věrnost a pravdomluvnost* a že uvedený pojem *fides* bývá často překládán jako *poctivost, věrnost danému slovu, mravní povinnost splnit závazek, ale i důvěra v poctivost jiného či důvěryhodnost*. Všude tam je třeba hledat předchůdce objektivní dobré víry. I když se nyní patrně dopustím jistého zjednodušení, dovolím si přesto učinit závěr, podle něhož *subjektivní* dobrá víra – byť nemá (nemusí mít) oproti své *objektivní* podobě žádný hodnotový rozměr – pokud má hrát v právní normě svoji roli, musí být posilována formulací vyvratitelné právní domněnky její existence. Podpora *hodnotově neutrální* subjektivní dobré víry má své kořeny v objektivní dobré víře, tedy v synonymu slušnosti, poctivosti, čestnosti, pravdomluvnosti atd. Další výklad se již bude vztahovat toliko k objektivní dobré víře.

Dobrá víra v objektivní podobě má úzký, specifický význam a vyskytuje se pouze jako součást odborné terminologie (právního jazyka). Nasetkáme se tedy s tímto slovním spojením v uvedeném smyslu v jazyce obecném. Taková dobrá víra vystupuje jako *právní princip (právní zásada), který je vyjádřen většinou značně abstraktně a s*

⁶⁷ „*Činí-li zákon právní následky závislé na existenci dobré nebo zlé víry, má se za to, že dobrá víra je dána.*“

jehož porušením pravidelně nejsou výslovně spojeny žádné konkrétní právní následky. V tomto směru se dobrá víra řadí k těm neostrým (vágním) pojmům, jejichž význam není vždy nepochybný. Je tomu tak především proto, poněvadž zkoumaný termín bývá zpravidla vysvětlován s odvoláním na mimoprávní normativní systémy (např. morálku).

Dobrá víra v tomto pojetí je pravidlem (regulí) chování subjektů práva; takto myšlená maxima má silnou *mravní a morální dimenzi*⁶⁸. Lze říci, že obě tyto hodnoty (tedy mravnost a morálka), avšak nejenom ony, nýbrž i některé další (slušnost, spravedlnost, zásady férového jednání, ohled na zájmy druhého kontrahenta atd.) jsou základními stavebními kameny a definičními znaky objektivní dobré víry. Jsou to rovněž hodnoty, které jsou vlastní právu jako takovému; fungují jako jeho ideové zdroje. V tomto ohledu se zřejmě nedopustím velkého prohřešku, pokud připodobním objektivní dobrou víru samotným mravním a morálním zásadám. Takto rozuměnou dobrou víru je možné s jistou mírou zobecnění označit synonymicky též termínem *poctivost*.

Lze tedy dobrou víru v objektivním smyslu chápat jako *generální klauzuli (obecné pravidlo) odkazující na mravní a morální hodnoty, jako na hodnoty povšechně akceptované v lidské společnosti*.⁶⁹ Uvedená maxima ukládá svým adresátům povinnost chovat se *slušně, férově, poctivě, čestně a spravedlivě, v souladu s pravidly morálky a mravnosti*. Podle uvedených hodnot jako pevných objektivních měřítek mezilidského styku potom bude třeba posuzovat chování subjektů práva v jednotlivých situacích. Výsledkem takového testu bude buď konstatování, že chování subjektu bylo v konkrétním případě v souladu se zásadami dobré víry, či naopak se s těmito zásadami rozchází. Vidíme tedy, že objektivní dobrá víra představuje vlastně jakýsi rámec, v němž se musí pohybovat výkon práv a povinností v občanském právu.⁷⁰ Rozhodnutí, zda je určité chování v souladu, nebo naopak v rozporu s takto pojímanou dobrou vírou, bude pravidelně náležet do kompetence soudu. Od uvedeného posouzení se bude odvíjet výrok soudu v dané věci.

⁶⁸ Oproti tomu dobrá víra zkoumána pouze prizmatem obecného jazyka tímto atributem nadána není.

⁶⁹ Stejným způsobem chápe dobrou víru v objektivním smyslu např. civilistika polská (ovšem nikoliv jen ona). K tomu srov. např. Radwański, Z.: System Prawa Prywatnego, Tom 1. Prawo cywilne-część ogólna. C. H. Beck Warszawa 2007, s. 341 an.

⁷⁰ Nejen v tomto ohledu je objektivní dobrá víra kategorií velmi se přibližující dobrým mravům (*bonos mores*) a mající s touto institucí mnoho společného. Obě dvě tato pravidla (zásady) – byť jsou pojmy právními – totiž jednak odkazují do sféry mimoprávní (resp. jejich obsah je třeba interpretovat za pomoci mimoprávních normativních systémů) a zároveň zůstávají pozitivním právem výslovně nedefinovány. Explikace obou pojmů je tak věcí právní teorie a soudní judikatury.

2.4.1.2 Objektivní dobrá víra v České republice

Úvodem je třeba poznamenat, že český občanský zákoník (ani jakýkoliv jiný předpis platného práva) objektivní dobrou víru v její obecné podobě neupravuje (nedefinuje)⁷¹, natož pak aby dal svým recipientům návod k tomu, jak mají uvedenému výrazu rozumět. Zůstává tedy vysvětlení zkoumaného pojmu úkolem doktríny a soudní judikatury. Upřeme-li však svůj zrak na obě jmenované oblasti, musíme konstatovat nepříjemnou pravdu: ani právní teorie ani praxe se o vymezení objektivní dobré víry (až na skutečné výjimky) příliš nesnaží. Přitom problém není v tom, že by snad neexistovaly vůbec žádné pokusy o přiblížení tohoto termínu. Nesnáze však pramení zejména z toho, že pokud se již někteří autoři o vysvětlení zkoumané instituce pokoušejí, pak zpravidla dostatečně nerozlišují objektivní a subjektivní dobrou víru a naopak oba pojmy směšují. Někdy je dokonce možné setkat se s názory, podle nichž právní normy obsahující subjektivní dobrou víru jsou interpretovány jako *právní princip* dobré víry (tedy jako dobrá víra objektivní).

Z poslední doby je třeba uvést zcela nesprávný názor Handlara, který se vyjádřil k pojmu přirozených zásad právních v návrhu nového občanského zákoníku. Podle jeho mínění „*Právní zásady mohou být v právním řádu vyjádřeny na různé formulační i normativní úrovni. Některé mohou mít podobu základních postulátů (...), jiné mohou být vyjádřeny prostřednictvím právní úpravy jednotlivých právních institutů (např. zásada dobré víry, kterou lze odvodit abstrakcí z úpravy konkrétních institutů civilního práva), (...)*“⁷². Po tomto textu autora následuje poznámka pod čarou, v níž je odkázáno na ustanovení § 32 odst. 3, § 35 odst. 3, § 130 odst. 1, § 135b odst. 1, § 161 odst. 1 OZ. Tato ustanovení tedy zřejmě mají dokázat existenci *zásady (principu)* dobré víry v českém soukromém právu. To je ovšem důkaz zcela chybný, neboť všechny uvedené paragrafy normují toliko o *subjektivní dobré víře*. Na žádném z těchto míst není dobrá víra chápána jako *právní zásada*; naopak všude se vyskytuje *jen jako psychická kategorie* tvořící součást konkrétní skutkové podstaty. *Subjektivní dobrá víra není právní zásadou*. Z existence jednoho institutu autor nesprávně vyvozuje existenci institutu jiného, stejně označovaného. Z nedostatečného rozlišování mezi objektivní a subjektivní dobrou vírou je patrné hluboké nepochopení smyslu a významu obou

⁷¹ Přesto však pozitivní soukromé právo obsahuje ve specifických (a zcela ojedinělých) případech výslovný odkaz na objektivní dobrou víru. V podrobnostech o tom bude pojednáno v další kapitole.

⁷² Handlar, J.: Pojem přirozených zásad právních v návrhu obecné části nového občanského zákoníku. Právník 12/2006, s. 1378.

kategorií. Opačně a správně se k povaze subjektivní dobré víry vyjadřuje Hurdík. Podle jeho názoru „*Tento význam a jeho využití (sc. význam a využití institutu subjektivní dobré víry – pozn. aut.) v objektivním právu nebývá (zejména v právním klimatu střední Evropy) příznivý pro nabytí kvality obecné právní zásady*“.⁷³

Zájem domácí teorie o objektivní dobrou víru se omezil v podstatě jen na dále uvedené příklady. Podle Knappa „*Specifickou obecnou zásadou právní je ochrana dobré víry, popřípadě obecná povinnost jednat v dobré víře, a z ní vyplývající právo spoléhat na to, že druhá strana jedná v dobré víře*“.⁷⁴ Autor dále správně poukazuje na to, že objektivní dobrá víra je odlišná od své subjektivní podoby. „*Německý BGB a švýcarský ZGB rozlišují pojmy „Treu und Glauben“, který doslova znamená „věrnost a víra“ a do češtiny se zpravidla překládá jako „dobrá víra“ (princip dobré víry) a „guter Glauben“, který se překládá stejně. Rozdíl je v tom, že „Treu und Glauben“ – zejména v právu švýcarském – je obecný princip (tj. obecná zásada) právní, kdežto „guter Glauben“ je pojem adekvátní našemu pojmu dobré víry jakožto požadavku na platnost určitých právních úkonů*“.⁷⁵

Je rovněž možné uvést nedávný názor Pelikánové. Ta při hledání stejnorodých i různorodých fenoménů obligačního práva v domácí úpravě a úpravách evropských zdůrazňuje, že „*Princip dobré víry nepatří k právním principům, které by byly ve všech členských státech (sc. v členských státech EU – pozn. aut.) stejně a bez rozdílu uznávány, i když – pochopíme-li tento princip jako požadavek čestnosti a poctivosti odpovídající oprávněnému očekávání druhé strany – v té či oné podobě se nutně uplatňuje v každém civilizovaném právním řádu*“.⁷⁶ Pelikánová v dalším textu činí zřejmé pokusy o ztotožnění objektivní dobré víry na jedné straně a dobrých mravů na straně druhé (k nesprávnosti takového postupu srov. další text).

Někdy bývá *princip* dobré víry vysvětlován rovněž jako *jeden z projevů zásady právní jistoty*. Podle Hurdíka patří do množiny označované jako *zásada právní jistoty* tyto prvky: a) zásada ochrany dobré víry, b) zásada ochrany práv třetích osob, c) zásada, podle níž zákon nepůsobí nazpět a konečně d) zásada ochrany nabytých práv.⁷⁷ Uveďme stručně, že *právní jistota* jako taková bývá vysvětlována jako jeden ze tří

⁷³ Hurdík, J.: Op. cit. sub 2, s. 118.

⁷⁴ Knapp, V.: Op. cit. sub 4, s. 65.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Pelikánová, I.: Aktuální otázky obligačního práva a jeho kodifikace v evropském i českém kontextu. Právní rozhledy 18/2007, s. 663.

⁷⁷ Hurdík, J.: Op. cit. sub 2, s. 115 an.

základních pilířů právního státu. Kromě ní se do uvedené skupiny řadí *zákonnost a přiměřenost práva*. Občanskoprávní doktrína chápe právní jistotu jakožto „(...) stav, kdy každý má zejména stejnou možnost seznámit se s právem (a to možnost nikoli příliš obtížnou), kdy každý má jistotu, že stát (státní orgán) vůči němu bude postupovat podle práva, a tím předvídatelně, kdy každý má jistotu, že mu stát poskytne právní ochranu proti porušování jeho práva (tzn. např. nedotknutelnost vlastnického práva, ochrana osobnosti), kdy každý má jistotu, že právo nebude působit nazpět – retroaktivně (*lex retro non agit*), a konečně, kdy každý má jistotu, že práva jednou nabytá (*iura quaesita*) mu nebudou se zpětnou účinností zákonem odňata“.⁷⁸ Tu je vidět, že uvedená explikace a výše podaná Hurdíkova množina prvků si vzájemně odpovídají. Doplňme ještě, že *předvídatelnost práva* jakožto jeden z projevů principu právní jistoty může být též spojována s důvěrou v rozhodovací praxi soudů, přesněji řečeno s důvěrou v to, že obdobné případy budou soudy rozhodovány obdobným způsobem (srov. k tomu zásadu *de similibus idem est iudicandum*). Další důsledek maximy právní jistoty, totiž záruka ochrany nabytých práv, spočívá v možnosti subjektů spoléhat se na to, že jednou uskutečněnému a právem aprobovanému jednání nebudou později odejmuty právní účinky (právní následky). Každý, kdo za určitého právního stavu – v té době platného – nabude určité subjektivní právo při dodržení všech požadavků, které objektivní právo požaduje, nesmí být později svého subjektivního práva zbaven s poukazem na to, že dřívější objektivní právo (právo, dle kterého osoba své oprávnění získala) bylo nahrazeno právem pozdějším, a to se zpětnou působností.

Vraťme se však k Hurdíkově explikaci objektivní dobré víry. Autor ve svém díle věnovaném zásadám soukromého práva⁷⁹ velmi správně (a znovu zopakujeme, že v české právní teorii výjimečně) upozorňuje na dva různé významy zkoumaného pojmu. Objektivní dobrou vírou potom rozumí mravní kategorii, která „(...) má tendence stát se nebo se skutečně stává obecným principem, ovlivňujícím svým působením vznik a realizaci všech soukromoprávních vztahů“.⁸⁰ Autor dále upozorňuje na skutečnost, že „(...) některé občanskoprávní kodifikace ztotožňují dobrou víru či nahrazují dobrou víru (sc. objektivní – pozn. aut.) pojmem *poctivost* či pojmy se zřetelně posunutým významem od kategorie *psychické* ke kategorii *morální* (...)“⁸¹ a svůj výklad k objektivní dobré víře zakončuje konstatováním, podle něhož „*Dobrá víra ve smyslu*

⁷⁸ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: *Občanské právo hmotné 1*. ASPI 2005, s. 33.

⁷⁹ Hurdík, J.: *Op. cit.* sub 2, s. 123 an.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*, s. 124.

objektivní mravní kategorie nabývá významu obecné zásady platné pro celou oblast občanského resp. celého soukromého práva, vyjadřující poctivost přístupu účastníků ke vzniku a realizaci občanskoprávních vztahů.“⁸² Tímto Hurdíkovým názorem se prakticky vyčerpávají veškeré relevantní pokusy české literatury o přiblížení obsahu termínu dobré víry v objektivním smyslu.⁸³

Je škoda, že ani hlavní vysokoškolská učebnice českého občanského práva není při pojednání o kategorii dobré víry zcela důsledná. V příslušné pasáži publikace je totiž ochrana dobré víry chápána jako *jedna ze základních zásad* soukromého práva. Vysvětlována je pak tím způsobem, že „(...) zákon má být vykládán tak, aby nebyl poškozen ten, kdo sám jednal v oprávněné dobré víře, že jedná po právu, resp. ten, kdo oprávněně důvěřuje v to, že po právu jedná někdo jiný (např. § 35 odst. 3, § 33b odst. 4, § 42a odst. 2, § 56 odst. 1)“⁸⁴. Na dobrou víru se tedy v tomto pojetí zřejmě hledí jako na jisté *kritérium výkladu* právního předpisu (zákona) směřujícího k ochraně dobromyslného jedajícího. To je názor velice pozoruhodný (a to především z toho důvodu, že i v zahraničních právních řádech se akcentuje silná interpretační role objektivní dobré víry), nicméně třeba říci, že opět částečně chybný, neboť – jak už se v naší zemi stalo tradicí (srov. výše zmiňované závěry Handlara) – slučuje objektivní a subjektivní podobu dobré víry. Uvedené odkazy na jednotlivá ustanovení občanského zákoníku totiž jednoznačně ukazují, že autoři tohoto názoru nerozlišují subjektivní dobrou víru jako psychickou kategorii (viz uvedené §§ 35 odst. 3, 33b odst. 4, 42a odst. 2) a objektivní dobrou víru jako právní princip (viz uvedený § 56 odst. 1). Citovaný názor tak může obstát pouze tehdy, bude-li se striktně vztahovat k těm normám, které mají na mysli objektivní dobrou víru.

Tolik tedy k ojedinelým pokusům domácí doktríny o přiblížení kategorie objektivní dobré víry. Judikatura českých soudů (bez ohledu na to, kterých instancí) k otázkám objektivní dobré víry shodně mlčí. Z právě uvedeného vyplývá, že základy, na nichž by při pokusu o vysvětlení objektivní dobré víry bylo lze stavět, v českém pozitivním právu, literatuře ani judikatuře v podstatě neexistují. Nezbyvá proto, než abychom se pokusili o explikaci zkoumaného pojmu sami.

⁸² Ibidem, s. 125.

⁸³ To neznamená, že žádné další prameny vyjadřující se k objektivní dobré víře nejsou. Neobsahují však pokusy o přiblížení obsahu tohoto pojmu, nýbrž se o něm spíše informativně zmiňují (a dodejme, že jen velmi letmo).

⁸⁴ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Op. cit. sub 78, s. 53.

Vyjdeme-li z Hurdíkova výše uvedeného názoru, zjistíme, že objektivní dobrou vírou se (velmi zjednodušeně řečeno) rozumí přibližně totéž, co *pocitivost*. Dobrou víru v tomto smyslu tedy nejobecněji chápeme jako *požadavek* na kvalitu jednání, resp. *kvalitu jednání samotného*. Vezměme tuto úvažu za počáteční bod naší cesty vedoucí k pokusu o explikaci objektivní dobré víry. Na prvním místě budiž řečeno, že obecně interpretovat pojem *dobré víry v objektivním smyslu*, resp. pojem *chování v dobré víře* či *chování v souladu se zásadami dobré víry* je věcí nesmírně složitou. Problémů s uvedenou definicí (explikací) je několik. Předně je třeba říci, že uvedený termín, jak se zdá, má dvě složky (roviny). První složka může být označena jako *aktivní*, druhá jako *pasivní*.

Aktivní rovinou jednání v dobré víře rozumíme vlastní (aktivní) chování samotného subjektu (směřující vůči jinému subjektu např. za účelem splnění povinnosti vzešlé z určitého závazkového vztahu), které je v konkrétním případě v souladu s pravidly slušnosti, pocitivity a morálky, prostě jakékoliv snahy druhý subjekt oklamat, podvést, poškodit atd. Je to tedy pocitivé, slušné, férové *aktivní chování ve vztahu ke třetím osobám*.

Pasivní rovinou jednání v dobré víře se oproti tomu má na mysli možnost subjektu oprávněně věřit (důvěřovat) a spoléhat se na to, že druhá strana sama jedná řádně a pocitivě. Je to tedy stav, kdy subjekt očekává, že se ho druhá strana nepokusí uvést v omyl, oklamat, podvést, poškodit, že mu nezamlčí či nezkreslí skutečnosti podstatné pro jeho rozhodování atd. Tato pasivní složka vychází z obecného právního postulátu, podle něhož *každý má právo se domnívat, že osoba, s níž v právním styku jedná, je pocitivá*. To je konkrétní příklad promítnutí maximy *presumpce pocitivity a řádnosti lidí* (již uváděná *praesumptio boni viri*). Lze tedy uzavřít, že objektivní dobrá víra *ukládá povinnost* jednat čestně a pocitivě a zároveň *zakládá právo* očekávat (vyžadovat) takové jednání od třetích osob.

V souvislosti s uvedenými dvěma složkami objektivní dobré víry ovšem vyvstává (alespoň v oblasti českého práva) určitý terminologický problém. Ten lze spatřovat především v tom, že výraz *jednání v dobré víře* se hodí v podstatě *jen na pasivní rovinu a nikoliv též na rovinu aktivní* (o kterou zde ovšem jde především). Pasivní složka jednání se tu totiž velmi přibližuje subjektivní dobré víře. I při ní jednajícím subjektu vlastně spoléhá na to (důvěřuje), že např. spolukontrahent jedná řádně a pocitivě (konkrétně, že má k převáděné věci vlastnické právo atd.). Nepochopení, které tu může nastat, pramení ze skutečnosti, že *aktivní jednání (konání) může být z pohledu*

obecné češtiny uskutečňováno jen těžko v dobré víře. Navíc, toto sousloví je pro objektivní význam zkoumané kategorie obecně jen velmi těžce použitelné. Objektivní dobrá víra, resp. samotný výraz *dobrá víra* (z hlediska sémantického) totiž není synonymem ani *slušnosti*, ani *poctivosti*, *mravnosti*, *spravedlnosti* atd. Odklon právního termínu od výrazu obecného jazyka je zde tedy více než flagrantní. Naši úvahu uzavíráme konstatováním, že doslovný překlad tohoto pojmu do českého jazyka není nejšťastnější. Nicméně uvedený termín je termínem historickým a (alespoň v některých zahraničních právních řádech) vžitým. Je proto otázkou, zda by bylo vhodné jej pouze z tohoto důvodu měnit. Na druhé straně, pokud by náš zákonodárce od otrockých překladů ustoupit skutečně chtěl, měl by jistě celou řadu možností, jak objektivní dobrou víru vyjádřit.⁸⁵

Jak již řečeno, dobrou vírou v objektivním smyslu rozumíme *požadavek* na kvalitu jednání, resp. *kvalitu jednání samotného* (ať již ve formě konání či opomenutí); tato kvalita musí mít ovšem *naprosto shodný obsah* jak pro aktivní rovinu takového jednání, tak i pro rovinu pasivní. Jednám-li tedy v objektivní dobré víře (poctivě, slušně, férově), mám právo očekávat, že naprosto stejným způsobem bude jednat i protistrana (mám tedy právo důvěřovat v její poctivost, slušnost, férovost).

Právě uvedený význam objektivní dobré víry je však pouze jedním z více možných způsobů chápání tohoto pojmu. A tu nám právě vzniká druhý (a možno říci, že zásadní) problém. Objektivní dobrá víra není jen totéž, co poctivost, slušnost, férovost atd. Má totiž mnoho dalších rovin (vrstev). Chceme-li je všechny odkrýt (nebo alespoň některé z nich), je třeba překročit hranice českého práva a vydat se hledat odpověď v zahraničí (a to nejen v právních řádech jednotlivých zemí, nýbrž především v zahraniční doktríně).

2.4.1.3 Objektivní dobrá víra v zahraničí

Zaměříme-li se na některé zahraniční právní řády, můžeme zjistit, že objektivní dobrá víra znamená častokrát něco více (či něco jiného), než jen synonymum poctivosti. Běžně užívaný pojem *Good faith* (popř. *Good faith and fair dealing*)⁸⁶ se totiž *specificky pro oblast kontraktního práva* nezřídka vysvětluje jako povinnost brát v

⁸⁵ Nabízí se např. generální formule, podle níž *každý je povinen jednat v právním styku slušně a poctivě a zároveň má právo očekávat stejné jednání od třetích osob.*

⁸⁶ Zde volíme pouze anglický překlad zkoumaného pojmu.

úvahu oprávněné zájmy druhé smluvní strany při negociacích o obsahu konkrétní smlouvy a s tím související příkaz nezamlčovat, nezkreslovat a nepřekrucovat (*misrepresentation*) skutečnosti relevantní pro správné rozhodnutí druhé smluvní strany. To je pravidlo aplikovatelné především v rámci kategorie tzv. před-smluvní odpovědnosti; je tedy úzce provázáno se slavnou institucí vytvořenou německou doktrínou a označovanou jako *culpa in contrahendo*. Povinnost jednat v souladu s dobrou vírou se však *neomezuje pouze na stádium před uzavřením smlouvy*. Tento příkaz je účinný i po dobu samotného uzavírání smlouvy, v průběhu jejího trvání, při výkonu práv a povinností ze smlouvy a konečně i v čase jejich změn či zrušení (ukončení).

Jindy se uvedený princip vysvětluje jako příkaz *vykonávat práva a povinnosti přiměřeným (rozumným, vhodným) způsobem*. Máme tu tedy zřejmě co dělat s klasickou kategorií označovanou jako zneužití práva (*abusus iuris*). Zatím jen stručně dodejme, že hranice mezi povinností konat v souladu s dobrou vírou a zákazem zneužití práv je velmi mlhavá. Tu a tam je možno spatřovat tendence ke ztotožňování obou pojmů, resp. k chápání konceptu zneužití práv jakožto podmnožiny objektivní dobré víry.

Objektivní *Good faith* ovšem není pravidlem, které by bezvýjimečně zavazovalo *pouze adresáty právních norem při výkonu jejich práv a povinností*, tj. konkrétně např. strany závazkového právního vztahu. Stejně tak totiž může být (a často i je) *příkazem pro samotného soudce*, aby při své rozhodovací činnosti v jednotlivých případech bral v úvahu právě uvedenou maximu a poměřoval jí správnost (vhodnost) svého rozhodnutí. Tak např. některé právní řády umožňují soudu ingerovat do obsahu smluvních ujednání tehdy, pokud v mezidobí od uzavření smlouvy do okamžiku, v němž mělo být na základě smlouvy plněno, došlo ke vzniku tzv. podstatné změny okolností (*occurrence of a change of circumstances*), s níž je spojena nadměrná obtížnost (nikoliv však nemožnost) plnění závazku ze strany dlužníka. V takovém případě má dlužník právo žádat soud o změnu smlouvy (jejího obsahu), o moderaci jeho povinností (soud tedy např. může stanovit, že původní rozsah dlužníkovy plnění se snižuje), popř. ve výjimečných situacích dokonce o její zrušení. Soud však – dříve, než tak učiní – musí rozhodnout, zda by fixování dlužníkovy původní povinností (trvání na splnění takové povinnosti), resp. jeho důsledky byly v rozporu s požadavky dobré víry, tj. v rozporu s požadavky spravedlnosti. Zjistí-li, že ano, může následně přistoupit ke změně smlouvy či k jejímu zrušení. Shledá-li však, že ani nadměrná obtížnost splnění dluhu způsobená změnou okolností není natolik kruciólní, aby umožnila zásah do smluvních ujednání,

nemůže dlužníkovi vyhovět.⁸⁷ Jako demonstraci zmiňovaného pravidla uvedme např. ustanovení čl. 6:258 občanského zákoníku Holandska, či čl. 357¹ polského civilního kodexu.

K právě zmiňovanému případu dodejme následující. Nahlížíme-li na uvedený problém pouze prizmatem tradiční právní zásady *pacta sunt servanda*, může se nám jevit právo soudu ingerovat jednostranně do smluvních ujednání jako přístup pochybný a nekoncepční.⁸⁸ Jsme-li však schopni dohlédnout o kousek dál, můžeme zjistit, že bezvýhradné lpění na zachování uvedené zásady není vždy namístě. Někdy je prostě třeba připustit možnost zmiňovanou maximu prolomit (o slovo se v těchto případech hlásí institut označovaný jako *clausula rebus sic stantibus*). Tu ovšem vidíme ukázkový příklad *střetu dvou právních principů*, konkrétně zásady, podle níž smlouvy zavazují a principu ochrany dobré víry. Právní věda již dospěla k jednoznačnému závěru, že právní principy mohou působit proti sobě (sc. různé principy chrání různé hodnoty – tak např. podle jednoho principu je chráněna svoboda slova, zatímco jiným principem je pod ochranu bráno soukromí fyzické osoby). Pokud se tak stane, je třeba rozhodnout, kterému z obou (více) konkurujících principů dát v konkrétním případě přednost. Český jazyk vyjadřuje uvedenou situaci jako *poměřování principů*. Není samozřejmě nikdy apriorně a obecně stanoveno, která ze soutěžících zásad má mít aplikační přednost. Tak i v okamžiku podstatné změny okolností je třeba zvažovat (samozřejmě s ohledem na všechna specifika daného případu), zda je nutné bezpodmínečně trvat na plnění smluvních povinností (favorizování zásady *pacta sunt servanda*), či zda je možné dlužníka z jeho právního pouta vyvázat (preference principu dobré víry). Jak je z podaných příkladů patrné, neomezuje se funkce dobré víry pouze na příkaz čestného a poctivého chování. Kromě toho tento princip nezavazuje pouze samotné účastníky soukromoprávních vztahů, nýbrž je rámcem, v němž se musí v některých případech pohybovat při své rozhodovací činnosti i soud.

Vraťme se nyní k obecnému pohledu na podobu objektivní dobré víry v zahraničních právních řádech, a to zejména s ohledem na způsob začlenění zkoumané klauzule do platného práva.⁸⁹ Občanské zákoníky zemí kontinentální Evropy (avšak

⁸⁷ Záměrně jsem na tomto místě neuvedl jednotlivými občanskými zákoníky běžně ukládanou povinnost soudu v případech rozhodování o následcích podstatných změn okolností vést strany k novému jednání o obsahu smlouvy.

⁸⁸ To je stanovisko např. francouzské literatury. K tomu srov.: Dvořák, J.: *Pacta sunt servanda? In Dvořák, J., Kindl, M. (eds.): Pacta Martě Knappové k 80. narozeninám. ASPI 2005, s. 54 an.*

⁸⁹ V podrobnostech je těmto otázkám věnována další kapitola.

platí to i o některých dalších) se *jakýmikoliv pokusy o definici* dobré víry v objektivním smyslu zpravidla *nezatěžují*. To je ovšem velmi racionální přístup, neboť snahy (byť i vedené dobrými úmysly) o legální vymezení uvedeného termínu by mohly mít zcela kontraproduktivní důsledky (tak např. příliš úzká definice dobré víry by nemusela pokrýt všechny situace, na něž zákonodárce hodlal tento princip vztáhnout). Civilní kodexy se proto obvykle omezují na *pouhé konstatování*, podle něhož jsou adresáti právních norem povinni chovat se obecně tak, aby tím nebyly porušeny zásady dobré víry. Vyjasnění obsahu zkoumaného pojmu a odpověď na otázku, co je třeba pod tímto termínem rozumět, zůstává tudíž v rukou právní doktríny a soudní praxe.

Podívejme se nyní, jakým způsobem přistupují civilní kodexy některých zemí k formulování pravidel o objektivní dobré víře. Bývá zvykem, že tato ustanovení jsou začleňována do úvodních pasáží zákonů. Tak je tomu především tehdy, chce-li zákonodárce vztáhnout dopad zmiňovaného institutu na celý text zákona, resp. na občanské (soukromé) právo jako takové. Příkladem nám může být ustanovení čl. 6 občanského zákoníku Québecu, v němž se praví, že „*Každá osoba je povinna vykonávat svá soukromá práva v dobré víře.*“⁹⁰ Tato generální formulace je dále doplněna a rozvedena v následujícím článku 7, podle něhož „*Žádné právo nesmí být vykonáváno se záměrem poškodit jiného nebo nepřiměřeným a nerozumným (nevhodným) způsobem, který je v rozporu s požadavky dobré víry.*“⁹¹ Jak vidno, québecký zákon zvolil *velmi široké vyjádření* a udělil objektivní dobré víře *působnost pro celou oblast soukromého práva*. Je tedy možné odvolat se na formulovanou zásadu bez ohledu na to, pro jaké odvětví soukromého práva má být tohoto principu použito. Podobně např. ustanovení čl. 4 odst. 1 *maďarského občanského zákoníku* říká, že „*Při výkonu civilních práv a plnění závazků jsou oba (všichni) účastníci povinni jednat způsobem souladným se zásadou dobré víry a slušnosti, jakož i vzájemně spolupracovat.*“⁹²

Takto extenzivně pojatý aplikační dopad dobré víry není však přístupem bezvýjimečným. Nezřídka se totiž setkáváme s tím, že povinnost dodržovat zásady dobré víry je stanovena výslovně *jen pro určité pasáže* občanských kodexů, typicky pak pro oblast závazkového (resp. ještě přesněji kontraktního) práva. V takových situacích

⁹⁰ „*Every person is bound to exercise his civil rights in good faith.*“

⁹¹ „*No right may be exercised with the intent of injuring another or in an excessive and unreasonable manner which is contrary to the requirements of good faith.*“

⁹² „*In the course of exercising civil rights and fulfilling obligations, all parties shall act in the manner required by good faith and fairness, and they shall be obliged to cooperate with one another.*“ Text je citován z překladu maďarského občanského zákoníku do angličtiny, obsaženého na webových stránkách <http://www.angelfire.com/mn2/reformclub/hunc1.html>.

je aplikovatelnost principu ve srovnání s cit. článkem 6 québeckého zákoníku nutně omezená. Příkladem nám může být *italský Codice Civile*, který stanoví povinnost dodržovat pravidla dobré víry s dopadem na oblast obligačního práva v čl. 1175. Podobně např. francouzský *Code Civil* vyjadřuje obdobné pravidlo ve svém čl. 1134 (povinnost plnit smlouvy v souladu s dobrou vírou).

Jinou možností přístupu k těmto otázkám je *kumulované vyjádření* zásady dobré víry jak v jejím obecném významu (generální dopad), tak i na dalších místech zákona (speciálně pro některé jeho partie). To je opět případ Québecu, který kromě již citované obecné proklamace v článku 6 obsahuje speciální úpravu v čl. 1375 v rámci základních ustanovení o obligacích. Z právní normy tam obsažené vzniká subjektivní povinnost *jednat (chovat se) vzájemně v dobré víře, a to jak v době, kdy dochází ke vzniku obligace, tak i v době jejího plnění a rovněž i v čase jejího zániku.*⁹³ Ačkoliv akční radius citovaného pravidla není tak široký jako u čl. 6, přesto je možno jej aplikovat nejen na smlouvy, nýbrž na všechny druhy obligací. Zmiňovaná speciální úprava dopadá na celou partii týkající se závazkového práva.⁹⁴

Jak již bylo uvedeno, některé civilní kodexy ve svých úvodních ustanoveních obecnou zásadu ochrany dobré víry neobsahují; s tímto principem se však lze setkat v jiných jejich partiích, jako např. v již uváděném obligačním právu. To ovšem podle některých názorů neznamená, že by snad zkoumaná zásada měla mít dopad toliko na závazky, přičemž pro jiné oblasti občanského práva by její aplikace měla být vyloučena. Naopak, podle těchto názorů lze při použití extenzivního výkladu (popř. při použití výkladu *per analogiam legis*) dospět k závěru, že dosah této normy je třeba připustit i na další části občanského zákoníku (např. na část týkající se věcných práv). Argumentem pro takový přístup je zde především názor, podle něhož *restriktivní aplikace* zkoumaného institutu by vedla k rozdílné míře použitelnosti zásady objektivní dobré víry v rámci jednoho a téhož právního předpisu, k čemuž ovšem není žádný důvod. Těžko by potom bylo možné zdůvodňovat, proč tak fundamentální pravidlo (jakým dobrá víra bezesporu je) lze aplikovat pouze na oblast např. závazkového práva, avšak nikoliv už na kategorii věcných práv, práva dědického atd. Ve svém důsledku by takový postup znamenal rozdílný standard hodnocení chování subjektů práva. Zatímco

⁹³ „*The parties shall conduct themselves in good faith both at the time the obligation is created and at the time it is performed or extinguished.*“

⁹⁴ Na první pohled se může zdát, že v rámci jednoho zákona dochází k opakovanému vyjádření téhož pravidla. To ovšem není zcela přesné. Ustanovení článku 1375 totiž *konkretizuje obecnou normu* uvedenou v článku 6 a je tedy vůči němu ve vztahu speciality.

např. výkon práv a povinností ze smluv by podléhal testu dobré víry, výkon práva vlastnického by takovému poměrování unikl. Tato skutečnost by mohla v mnoha případech vést k porušení ústavního principu rovného právního postavení subjektů soukromého práva, resp. porušení zásady rovnosti práv. Objektivní dobrá víra by tak měla pouze marginální význam.

Pozoruhodný přístup k těmto otázkám zaujal holandský občanský zákoník. Ten přistoupil k formulaci tzv. spojujících (slučovacích, přemostujících) ustanovení (*bridge-articles, linking provisions*). Těmi (za pomoci výslovně stanovené analogie zákona) umožňuje aplikaci jistých právních institucí upravených explicitně jen pro určitou oblast zákona i na jeho další partie (podrobný výklad k těmto otázkám je obsažen v následující kapitole).

Závěrem úvah o vymezení zásady dobré víry zbývá doplnit následující. Objektivní dobrá víra (má-li působit jako obecný právní princip a být tedy jakýmsi zastřešujícím pravidlem či svorníkem) by měla být chápána a vykládána v rámci celého soukromého práva pokud možno *stejným (jednotným) způsobem*. Taková zásada tedy musí být naplněna pouze jedním jediným obsahem. Má v tomto vymezení objektivní dobrá víra stejné postavení jako kategorie dobrých mravů. Jednotné chápání objektivní dobré víry však nikterak neznamena, že obsah tohoto pojmu by nutně měl být množinou pouze o jednom prvku. Naopak, jak již bylo v předchozím výkladu uvedeno, není dobrá víra jenom synonymem poctivosti, nýbrž i povinností brát v úvahu oprávněné zájmy druhé strany, povinností nezkrasovat a nezamlčovat informace atd. Jde tedy spíše o to, aby obsah tohoto pojmu byl naplňován vždy jenom prvky *stejného hodnotového rozměru*.

Rozumění objektivní dobré víře jakožto pojmu pro celé soukromé právo jednotnému rovněž neznamena, že by se tento termín (resp. jeho obsah) nemohl vyvíjet v závislosti na čase. Pokusili-li bychom se o porovnání obsahu zkoumaného konceptu v různých právních řádech, výsledkem by pravděpodobně bylo konstatování odlišností (a to někdy i dosti podstatných) v chápání jeho obsahu. Stejně tak i v rámci jednoho právního řádu lze s ohledem na časový vývoj pozorovat posuny v nazírání na konkrétní instituty. To je dáno především tím, že postupně se vyvíjející právní doktrína, jakož i soudní praxe upřesňují kontury vágního pojmu. Tato evoluce je ostatně typická pro interpretaci jakýchkoliv právních norem.

Druhým důvodem je potom změna nazírání na určité otázky samotnou společností. Opět si lze pomoci příkladem dobrých mravů. Tak např. chování, které by

před několika desítkami let bylo společností jednoznačně prohlášeno za odporující dobrým mravům (*contra bonos mores*), by se z dnešního pohledu jevílo jako nezávadné a uvedenému korektivu vyhovující (to samozřejmě platí i naopak). Silnou roli při porozumění obsahu pojmu dobré víry hraje i tlak přicházející ze zahraničí. To je v dnešní době mimořádně důležité především pro Českou republiku. Má-li totiž český soudce aplikovat a zejména interpretovat pravidla o objektivní dobré víře (byť jsou v pozitivním právu skutečnou výjimkou), musí při hledání odpovědi na otázku, co objektivní dobrá víra je, chtě nechtě obracet svůj zrak za hranice své země. Komparativní metoda výkladu zde nachází své uplatnění více než kdekoliv jinde.

Jak za chvíli uvidíme, oproti právě formulovanému požadavku na vnitřní jednotnost obsahu objektivní dobré víry, *subjektivní dobrá víra* může na různých místech právního řádu nabývat *rozličných podob*.

2.4.1.4 Objektivní dobrá víra a dobré mravy

Dříve než přistoupíme k pokusům o vymezení subjektivní dobré víry, věnujme ještě několik úvah vztahu objektivní dobré víry a množiny *dobrych mravů*.⁹⁵ Tato pozornost je nezbytná, neboť k poměru obou dvou kategorií v nedávné době upnula několikrát své zraky i česká literatura. Ne vždy je však možné souhlasit se všemi vyslovenými názory.

Úvodem nelze konstatovat nic jiného, než že přesné relace mezi oběma pojmy jsou dosti nejasné. V každém případě však můžeme rovnou a bez rizika říci, že objektivní dobrá víra *není synonymem* dobrých mravů. Obě dvě figury jsou si sice v mnoha směrech značně blízké a je proto možné mezi nimi najít styčné plochy. Nicméně nejedná se o pojmy zcela totožné. Nemůžeme proto bez připomínek vyslyšet hlasy, které pro oblast českého práva obě dvě kategorie ztotožňují.⁹⁶ Tak např. Pelikánová při zkoumání existence a obsahu principu dobré víry v současném českém soukromém právu říká toto: „*To neznamená, že bychom nemohli dospět k závěru, že české právo*

⁹⁵ K vymezení kategorie dobrých mravů srov. např. Hurdík, J.: Op. cit. sub 2, s. 74 an., popř. Spáčil, J.: Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. Právní rozhledy 18/2004, s. 664 an.

⁹⁶ Zajímavý je v této souvislosti názor Hurdíkův. Podle něj „*Pro francouzskou právní terminologii je přitom pozoruhodné, že pojem dobré mravy nahrazuje do značné míry pojmem dobrá víra (bonne foi), ovšem v přeneseném smyslu, tedy nikoli jako pojem především psychologický, nýbrž pojem především morální, hodnotový. O tom svědčí mnohokrát citovaný čl. 1134, § 3 Code Civil, (...), který je obsahovým korelátorem středoevropského korektivu výkonu práv v souladu s dobrými mravy. V tomto smyslu francouzská terminologie pojmem dobrá víra do jisté míry přebírá obvyklý obsah pojmu dobré mravy.*“ Hurdík, J.: Op. cit. sub 2, s. 75.

*princip dobré víry zná a respektuje. Konkrétní ustanovení kodifikací to dosvědčují. K tomu přistupuje i nepochybná skutečnost, že požadavek souladu s dobrými mravy a jasně legislativně vyjádřený zákaz zneužití práva jsou kvalitativně shodné s principem dobré víry.*⁹⁷ Uvedený názor je pravdivý jen částečně. Je bez diskuze, že dobré mravy jsou nadány silným hodnotovým rozměrem stejně jako dobrá víra a často bývají vysvětlovány pomocí mimoprávních systémů (poctivost, morálka, mravnost atd.). Jsou to zároveň figury fungující jako zákonné korektivy výkonu práv a povinností; jako promítnutí zásad ekvity do formálního uplatňování právních vztahů. Na druhé straně je třeba říci, že objektivní *bona fides* je konceptem *značně širším*, než jsou *boni mores*. Dobré mravy jsou tak (velmi zjednodušeně řečeno) pouhou podmnožinou objektivní dobré víry. Ne všechny významy dobré víry je totiž možné ztotožnit s dobrými mravy. Ačkoliv se obě porovnávané kategorie v jistých směrech překrývají, jsou přesto pojmy odlišnými.⁹⁸

Tak např. objektivní dobrá víra v sobě tradičně obsahuje mj. i povinnost brát v úvahu oprávněné zájmy druhé smluvní strany při negociacích o obsahu smlouvy. Nelze však říci, že by tato povinnost brát ohled na druhého kontrahenta (co do jeho oprávněných zájmů) byla vlastní rovněž konceptu dobrých mravů. Stejně platí např. o principu dobré víry chápaném v jednom z mnoha jeho významů jakožto *přiměřenost* výkonu subjektivních práv a povinností. V této souvislosti se jeví jako zajímavý pohled na výklad ustanovení § 56 odst. 1 OZ obsažený v Beckově komentáři k občanskému zákoníku. V něm je řečeno (při výkladu pojmu *dobrá víra*), že „*Pojmu „dobré víry“ se v našem právním řádu může blížit „soulad s dobrými mravy“ ve smyslu § 39. Zajímavým v tomto kontextu je proto český překlad směrnice. Ten se totiž neodvolává ani na dobré mravy, ani na dobrou víru, ale na přiměřenost. (...) Máme za to, že je tím dán jasný návod pro výklad § 56 odst. 1; požadavek dobré víry, který se objevuje v tomto ustanovení, je třeba zkoumat jako požadavek přiměřenosti (...). Omezení výkladu v § 56 odst. 1 pouze na rozpor s dobrými mravy by bylo příliš zužující.*“⁹⁹

2.4.2 Subjektivní dobrá víra

⁹⁷ Pelikánová, I.: Op. cit. sub 76, s. 663.

⁹⁸ Stejně např. Zapletal, J.: Zásada dobré víry a její uplatnění v soukromém právu. Právní rozhledy 2/2006, s. 61 an.

⁹⁹ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. C. H. Beck 2006, s. 387, autor výkladu M. Hulmák.

2.4.2.1 Obecné úvahy

Dobrá víra ve smyslu subjektivním *není právní zásadou (právním principem)*. Neuplatňuje se totiž jako určité kritérium (morální či mravní hodnotové pravidlo), jímž by mělo být poměřováno chování subjektů práva v konkrétních případech. Zopakujme již uváděnou Hurdíkovu myšlenku, podle níž „*Tento význam a jeho využití (sc. význam a využití institutu subjektivní dobré víry – pozn. aut.) v objektivním právu nebývá (zejména v právním klimatu střední Evropy) příznivý pro nabytí kvality obecné právní zásady*“¹⁰⁰. Naopak, dobrá víra v tomto pojetí funguje jako *jistá náležitost určité situace (skutkové podstaty)*, která musí být vždy obligatorně splněna, aby nastal zákonem zamýšlený právní následek – např. aby subjekt nabyl nějaké právo nebo se dostal do určitého právního postavení (srov. např. občanskoprávní institut vydržení, v němž je prvek dobré víry *conditio sine qua non* nabytí vlastnického práva, popř. práva odpovídajícího věcnému břemenu). Dobrá víra tak v těchto případech tvoří pouze jeden z více stavebních kamenů (prvků) určité skutkové podstaty a je možno ji zcela obecně a zatím zjednodušeně chápat jako *vědomost, resp. nevědomost* jistého subjektu o relevantních skutečnostech.

K tomu je třeba říci následující. Právní normy obvykle spojují se svými skutkovými podstatami (v nich obsaženými) jisté právní následky. Tyto právní následky nastávají zásadně bez ohledu na skutečnost, zda o nich adresáti právních norem věděli, nebo ne (je tedy nerozhodné, zda je recipientům znám obsah právních norem, stejně tak jako je irelevantní, zda je jim znám skutkový stav předpokládaný jejich hypotézou)¹⁰¹. Pravidelně tak dojde ke vzniku (změně, zániku) subjektivních práv a povinností bez ohledu na to, zda konkrétní subjekt měl, nebo neměl o případných právních následcích svého jednání vědomost. Tak např. kontrahuje-li někdo s osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům, bude takové právní jednání absolutně neplatné (pro nedostatek způsobilosti u jedné ze smluvních stran). Tento právní následek nastane vždy. Nastane proto i tehdy, jestliže např. prodávající *jednal v dobré víře*, že druhá strana (kupující) je plně způsobilá k uzavření konkrétní kupní smlouvy. Nevědomost důvěřujícího subjektu (dobrá víra) zde tak nehraje žádnou roli.

¹⁰⁰ Hurdík, J.: Op. cit. sub 2, s. 118.

¹⁰¹ K tomu srov. Przybyłowski, K.: Dobra wiara w polskim prawie cywilnym (ogólne uwagi o pojęciu). Studia cywilistyczne. Tom XV, Kraków 1970, s. 4.

Někdy však (teoreticky výjimečně, prakticky ovšem relativně často) skutková podstata právní normy *sama obsahuje prvek vědomosti (nevědomosti)* jednající osoby o jistých skutečnostech. Požadavek vědomosti či nevědomosti se potom projeví i v právních následcích jednání účastníků právních vztahů. Tam, kde se právní norma obligatorně dovolává vědomosti (nevědomosti) účastníka o jisté skutečnosti a tato vědomost (nevědomost) není dána, nemůže být splněna předvídaná skutková podstata a předpokládaný právní následek proto nenastoupí.

S ohledem na právé uvedené tak lze rozeznávat dvě situace. V první z nich „(...) *vědomost zúčastněných osob o právních následcích nějaké skutečnosti nepatří do skutkové podstaty. Omyl v právu anebo neznalost jeho je tu naprosto lhostejna, zcela tak jako omyl ve faktu samém aneb neznalost jeho*“¹⁰². Naopak ve druhém případě „(...) *právní pravidlo samo pojímá do skutkové podstaty vědomost aneb nevědomost zúčastněné osoby o nějakém právním stavu anebo o právních následcích*“¹⁰³. Vidíme tedy, že takto chápaná vědomost či nevědomost (dobrá víra) má velmi blízko ke kategorii *omylu v právu* (příčemž zásadně nerozhoduje, zda se jedná o omyl faktický či právní). Subjektivní dobrá víra (její relevance v jednotlivých případech) bývá v zahraniční literatuře uváděna jako příklad ustoupení od zásady, podle níž se právní skutečnosti a jejich následky hodnotí objektivně (podle objektivních kritérií). Tu se totiž bere v potaz i subjektivní stav (vědomost či nevědomost) konkrétních osob o určitých skutečnostech pro právo rozhodných. Podle Tilsche „*Vyhledává-li se pro jisté právní následky bezelstnost (bona fides) nějaké osoby, značí to, že nesmí mít vědomost o skutečném právním stavu. Jest pak lhostejno, spočívá-li tato nevědomost v neznalosti nějakého fakta nebo nějakého právního předpisu (tak výslovně o poctivém držiteli § 326 i. f.)*“¹⁰⁴

Dobrou víru v subjektivním smyslu tedy chápeme jako *psychický stav osoby založený sice na chybném, avšak v konkrétním případě omluvitelném mínění (předpokladu) o existenci nějaké skutečnosti, nějakého práva či právního vztahu*.¹⁰⁵ Fyzická či právnická osoba tak vlastně jedná v mylném domnění (omylu), že existuje jistá skutečnost, že jí přísluší nějaké právo, popř. že je tu určitý právní vztah. Je tedy v těchto případech chráněno především *přesvědčení* subjektu o určitých domnělých

¹⁰² Tilsch, E.: Občanské právo rakouské. Část všeobecná. Praha 1910, s. 44.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ K tomu srov. Radwański, Z.: System Prawa Prywatnego, Tom 4. Prawo rzeczowe. C. H. Beck Warszawa 2005, s. 9.

skutečnostech. Z podané explikace zřejmě prozatím (k tomu srov. další výklad) vyplývá závěr, že dobrá víra je vyloučena v těch případech, v nichž osoba *věděla*, nebo (podle některých koncepcí) *měla či mohla vědět* o tom, že její mínění se neshoduje se skutečným stavem věci.

Dobrá víra v subjektivním smyslu je odlišná od své druhé koncepce (kromě toho, že není právním principem) rovněž v tom, že obvykle *nemá žádný mravní či morální rozměr* (resp. ho mít nemusí); oproti tomu, jak již bylo výše naznačeno, dobrá víra v objektivním smyslu těmito hodnotami pravidelně vybavena je. Jako konkrétní příklad uveďme instituci nabytí vlastnického práva od nevlastníka (obecněji od neoprávněného). Koupí-li někdo movitou věc od osoby, která není oprávněna s ní takto disponovat, a o této skutečnosti neví (ačkoliv o ní vědět měl a mohl, např. tím, že by si lépe prověřil osobu zcizitele, popř. jeho oprávnění s věcí disponovat), potom je kupující z hlediska práva (právní normy § 446 ObchZ) držitelem ve zlé víře. To ale neznamená, že se takový držitel (kupující) choval v konkrétním případě nemravně či nemorálně (nepoctivě). Jeho subjektivní nevědomost o skutečném stavu věci (o neexistenci vlastnického práva zcizitele) totiž nelze poměřovat pravidly morálky a mravnosti. Je pravdou, že kupující třeba nevěnoval okolnostem prodeje dostatečnou péči a zanedbal jistou (obecnou, obvyklou) míru starostlivosti a opatrnosti. Právním následkem postihujícím tuto nedbalost a neopatrnost kupujícího je v takovém případě *nedostatek dobré víry*, tedy nemožnost nabýt ke kupované věci vlastnické právo v režimu příslušných ustanovení obchodního zákoníku.¹⁰⁶ Neznamená to ovšem, že kupující (jsoucí v uváděném případě ve zlé víře) jednal v rozporu s pravidly či zásadami morálky a mravnosti. *Zlá víra (jako opak dobré víry) v subjektivním smyslu tedy nemusí být vždy a za všech okolností jednáním, které by bylo v rozporu s mimoprávními normativními systémy (morálkou, mravností, spravedlností)*. Subjektivní dobrá víra není z hlediska metajuristických principů ničím, co by zasluhovalo pochvaly a uznání. Subjektivní dobrá či zlá víra je tak (viděno prizmatem mravních a morálních hodnot) kategorií zcela indiferentní.

Uvedené pravidlo však samozřejmě nevylučuje výjimky. Je tedy možné, aby se i v případech subjektivní zlé víry konkrétní osoba chovala nemorálně či nemravně. Pro demonstraci nám poslouží příklad osoby, která „kupuje“ od zloděje ukradenou věc a o této skutečnosti ví. Kupující je rovněž *mala fide*, stejně jako byl kupující v předchozím

¹⁰⁶ Stranou zde ponechávám problematiku absentující obecné úpravy instituce nabytí od neoprávněného v českém občanském právu.

uváděném případě. Bude tedy neoprávněným držitelem věci; kromě toho však svým jednáním porušuje pravidla morálky a mravnosti, neboť zároveň ví, že věc je kradená a že tedy jedná protiprávně (takové chování má samozřejmě i zřetelné trestněprávní aspekty). Zjednodušeně lze říci, že ten, kdo v konkrétním případě např. o nedostatku vlastnického práva zcizitele *věděl*, byl nejen v subjektivní zlé víře, nýbrž porušil i morální pravidla. Oproti tomu ten, kdo *nevěděl*, avšak vzhledem ke skutečnostem *vědět měl a mohl*, je sice z pohledu práva rovněž ve zlé víře, avšak nemusel porušit pravidla žádného mimoprávního normativního systému.

Podívejme se nyní, jak přistupuje k uchopení *pojmu* subjektivní dobré víry soudobá česká odborná literatura. Ta se k němu totiž (na rozdíl od objektivní dobré víry) vyjadřuje překvapivě často¹⁰⁷ a na mnoha různých místech.¹⁰⁸

Podle prvního názoru „*Dobrá víra není v zákoně definována. Obecně se přijímá, že je to vnitřní psychický stav jednajícího subjektu, který sám o sobě nelze přímo dokazovat, nýbrž lze na něj usuzovat jen z okolností, za kterých se tento psychický stav projevuje. Tak např. držitel je povinen v eventuálním sporu tvrdit okolnosti, z nichž lze na jeho dobrou víru usuzovat. Konkrétně se musí zjišťovat, zda držitel při normální opatrnosti, kterou lze obvykle na každém rozumně požadovat, mohl rozpoznat, že věc, kterou fakticky ovládá, mu též patří (dobrá víra nebude dána, jestliže ten, kdo má věc u sebe, se jí zmocnil násilím, lstí apod.). (...) Dobrá víra se vždy hodnotí objektivně, nikoli jen z ryze osobního přesvědčení toho, kdo se dobré víry dovolává (nastanou-li skutečnosti, které dobrou víru vylučují, hovoříme o ztrátě dobré víry). (...) Zákon dobrou víru nechrání obecně, nýbrž vždy jen v souvislosti s konkrétními instituty. V těchto případech platí, že ten, kdo je v dobré víře, má silnější právní postavení (zákon mu přiznává větší rozsah práv) než ten, kdo dobrou víru nemá.*“¹⁰⁹

Podle jiných autorů se dobrou vírou rozumí „*Psychická kategorie, kterou je nutno odlišovat od zavinění. V dobré víře není ten, kdo věděl (rozpoznal), nebo se zřetelem k okolnostem případu vědět měl, jaký je právní stav. Právní relevance dobré víry je dána např. u oprávněné držby, nabytí vlastnického práva (práva odpovídajícího*

¹⁰⁷ Tím však není nikterak dotčeno konstatování obsažené v předchozích partiích, podle něhož je subjektivní dobré víře v domácí literatuře věnováno jen velmi málo pozornosti. Mnohé pokusy o prostou definici (explikaci) zkoumaného pojmu totiž zdaleka nemohou přinést zodpovězení otázek, které v souvislosti s touto institucí vznikají.

¹⁰⁸ Kupodivu však nenajdeme žádný takový obecný pokus v hlavní české učebnici občanského práva hmotného.

¹⁰⁹ Maďar, Z. a kol.: Slovník českého práva. LINDE Praha 2002, sv. 1, heslo „dobrá víra“ (autor hesla J. Dvořák).

věcnému břemeni) vydržením, u nabytí vlastnictví od nepravého dědice a při stanovení rozsahu povinnosti k vydání bezdůvodného obohacení.¹¹⁰

Na dobrou víru se někdy rovněž hledí jako na „Právní stav či vlastnost osoby, který v některých případech právo požaduje k tomu, aby tato osoba neztratila nebo naopak nabyla nějaké oprávnění, popř. aby jí právo poskytovalo ochranu; osoba jedná na základě přesvědčení, že jí určité právo náleží (při koupi předpokládá, že prodávající je majitelem prodávané věci ap.).“¹¹¹

V souvislosti s držbou a vydržením je dobrá víra rovněž chápána jako „(...) přesvědčení držitele, že je vlastníkem věci, kterou drží, anebo subjektem práva, které vykonává, popřípadě že jsou dány právní skutečnosti, které mají za následek vznik vykonávaného práva. Dobrá víra je vnitřní, psychický stav držitele. Ze zákona vyplývá, že k oprávněné držbě nestačí prostá subjektivní dobrá víra; oprávněný držitel musí být v dobré víře „se zřetelem ke všem okolnostem“. Posouzení, je-li držitel v dobré víře se zřetelem ke všem okolnostem či nikoli, je třeba vždy hodnotit objektivně a nikoli pouze ze subjektivního hlediska (osobního přesvědčení) samotného účastníka, a je třeba vždy brát v úvahu, zda držitel při běžné (normální) opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti a povahu daného případu po každém požadovat, neměl, resp. nemohl mít po celou vydržecí dobu důvodné pochybnosti o tom, že mu věc nebo právo patří.“¹¹²

Rovněž recentní česká judikatura se otázkami subjektivní dobré víry soustavně zabývá. Patrné je to zejména v oblasti věcných práv, kde je snad již možno *cum grano salis* mluvit o ustálené rozhodovací praxi. Tak např. v souvislosti s institucemi držby a vydržení vlastnického práva, popř. práva odpovídajícího věcnému břemeni lze vysledovat víceméně konstantní přístup především Nejvyššího soudu k této problematice. Ve stručnosti lze upozornit např. na judikát, v němž je dobrá víra definována či explikována jako „(...) vnitřní přesvědčení nabyvatele, že nejedná protiprávně. Jde tedy o psychický stav, o vnitřní přesvědčení subjektu, které samo o sobě nemůže být předmětem dokazování. Předmětem dokazování mohou být skutečnosti vnějšího světa, jejichž prostřednictvím se vnitřní přesvědčení projevuje navenek, tedy okolnosti, z nichž lze dovést přesvědčení nabyvatele o dobré víře.“¹¹³ V jiném (dřívějším) rozhodnutí vynesném rovněž Nejvyšším soudem se potom praví, že

¹¹⁰ Hendrych, D. a kol.: Právní slovník. Praha, C. H. Beck, 2003, heslo „dobrá víra“ (autorka hesla V. Korecká).

¹¹¹ Op. cit. sub 58, sv. 2, heslo „dobrá víra“.

¹¹² Spáčil, J.: Věcná břemena v občanském zákoníku. Praha, C. H. Beck 2006, s. 22.

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR vydaný dne 23. února 1999 pod sp. zn. 21 Cdo 1465/98.

„Dobrá víra je přesvědčení nabyvatele, že nejedná bezprávně, když si určitou věc (právo) přisvojuje“¹¹⁴. Obě citovaná rozhodnutí zřejmě vycházejí ze závěrů občanskoprávního kolegia NS ČR ze dne 29. prosince 1984 (Cpj 51/84, publikovaných pod č. 45/1984 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), v nichž se uvádí, že „Dobrá víra je přesvědčení nabyvatele, že nejedná bezprávně, když si např. přisvojuje určitou věc“¹¹⁵. Tato koncepce dobré víry je však kritizována Spáčilem. Podle jeho mínění „Tato definice, bohužel někdy judikaturou nekriticky přejímaná, je nesprávná, neboť pro naplnění dobré víry nestačí negativní přesvědčení držitele, že nepůsobí bezprávně, ale je třeba pozitivního přesvědčení, že mu věc nebo právo náleží“¹¹⁶.

Jak je z podaných názorů patrné, recentní česká občanskoprávní doktrína i soudní praxe zaměřují svoji pozornost téměř výlučně na pokusy o obecnou definici či explikaci subjektivní dobré víry. Tím ovšem jakékoliv bádání o této kategorii končí. Velmi často se lze setkat rovněž s tím, že autoři v jednotlivých případech dostatečně neodlišují subjektivní dobrou víru od její druhé podoby (objektivní dobré víry), nýbrž při svých pokusech o její definování pravidelně oba významy ztotožňují, popř. se zabývají pouze jedním z nich, aniž by však alespoň odkázali na jiný (odlišný) způsob chápání této právní figury. Co je však horší, ani v rámci úvah o subjektivní dobré víře není v současné teorii a praxi jednoznačná shoda ve vymezení obsahu tohoto pojmu. Nikdo z autorů nebere v úvahu skutečnost, že subjektivní dobrá víra může vystupovat (a i vystupuje) v několika různých koncepcích. Již to značně ztěžuje jakékoliv pokusy o vyslovení obecné definice zkoumaného termínu.

Než přikročíme k bližšímu zkoumání uvedeného konceptu, je třeba říci ještě pár slov o mezích aplikovatelnosti pravidel týkajících se subjektivní dobré víry. *Subjektivní bona fide představuje vždy jistou výjimku z obecného pravidla objektivního hodnocení právních jednání a jako taková proto musí být interpretována restriktivně*. Platí totiž obecně o všech výjimkách v právu, že jejich aplikace a interpretace musí být spíše zužující než rozšiřující (tedy taková, aby se jí neporušovalo obecné pravidlo nad stanovenou či přiměřenou mírou). Je mi samozřejmě známo, že názory, podle nichž se výjimečná právní pravidla mají aplikovat restriktivně, jsou v současné době – a to především v zahraniční právní vědě – již překonány.¹¹⁷ Nicméně na tomto místě mám na mysli spíše restriktivní aplikaci s ohledem na množinu situací, v nichž lze k dobré

¹¹⁴ Rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ČR vydaný dne 31. srpna 1987 pod sp. zn. 3 Cz 42/87.

¹¹⁵ Spáčil, J.: Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vydání. C. H. Beck 2005, s. 191.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ K tomu blíže srov. Melzer, F.: Metodologie nalézání práva. Služba Knihovnička, Brno 2008, s. 113.

víře přihlížet, *nikoliv však* zúženou aplikací či přesněji *interpretací dobré víry samotné*, resp. obsahu tohoto pojmu. Příslušné ustanovení hovořící o dobré víře v subjektivním smyslu by tedy mělo být interpretováno tak, aby nerozšiřovalo skupinu výjimek na úkor obecného pravidla. O dobré víře v subjektivním smyslu a o jejích právních následcích může být řeč pouze tam, kde to právní předpis výslovně stanoví. Výčet situací, v nichž je možno přihlížet k subjektivní dobré víře jednající osoby, proto nelze rozšiřovat bez výslovné opory pro tento postup v právním předpisu, a to ani za pomoci analogie.

2.4.2.2 *Různé koncepce subjektivní dobré víry*

Zaměříme-li svůj pohled na jednotlivé přístupy zákonodárců různých zemí (a konec konců i zákonodárce českého) k subjektivní dobré (zlé) víře, můžeme zjistit, že zkoumaný termín historicky vystupuje (či může vystupovat) celkem ve třech různých koncepcích.

Podle prvního (krajně subjektivistického) přístupu rozhoduje subjektivní přesvědčení (vědomost, resp. nevědomost) určité osoby (tedy té, která se dobré víry dovolává) o jistých skutečnostech. Je prakticky nerozhodné, o co se takové přesvědčení opírá. Důležitý je prostý *fakt subjektivní nevědomosti* dotyčné osoby o okolnostech, které by jinak její dobrou víru vyloučily. Některé varianty tohoto pojetí počítají s existencí jistých korektivů, podle nichž lze učinit závěr o tom, že osoba dovolávající se své dobré víry v ní subjektivně být skutečně mohla. Tak např. polská doktrína k tomu říká, že i u této koncepce je třeba zkoumat, zda dotyčný subjekt svoje přesvědčení měl objektivně vůbec o co opřít. Pro takové zjištění může svědčit např. skutečnost, že dobromyslný držitel vycházel z určité informace, kterou od někoho dostal a o níž se opíral, popř. z jistého (byť i neplatného) nabývacího titulu, z něhož odvozoval své právo atd. Pokud se však tato fakta prokážou, bude již nerozhodné, zda se osoba dovolávající se své dobré víry měla či mohla přesvědčit o nepravdivosti poskytnuté informace, popř. o neplatnosti nabývacího titulu atd. Nebude proto možné brát v úvahu skutečnost, že dotyčná osoba zanedbala obvyklou péči (starostlivost), která se jinak vyžaduje. Bude-li však naopak zjištěno, že ten, kdo se dovolává své dobré víry, získal např. věc trestným činem, násilím, lstí atd. a tedy subjektivně *věděl*, že mu věc nepatří, nemůže být takovému subjektu přiznána ochrana. Tvrzené subjektivní přesvědčení takové osoby o jejím právu nebude vůbec bráno v úvahu.

Právní předpisy se v případě právě uvedené první koncepce dobré víry pravidelně vyjadřují pomocí obrátů jako např. „*v dobré víře je (subjekt) jen tehdy, nevěděl-li*“, popř. v negativním smyslu „*v dobré víře není ten, kdo věděl*“ atd. Jak vidno, v dobré víře je vždy ten, kdo jistou skutečnost *nevěděl*, tedy *subjektivně* nevěděl. Ve zlé víře je potom naopak ten, kdo o určitých věcech *věděl*. Není pro zmiňovaný subjektivistický přístup rozhodující, zda dotyčná osoba *měla* či *mohla vědět*. Porovnáme-li tuto koncepci s dalšími dvěma, můžeme konstatovat, že se jedná o přístup *nejméně přísný* vůči osobě dovolávající se své dobré víry. Pro vyslovení závěru, že někdo jedná *bona fide* postačí zjištění, že o rozhodných skutečnostech *nevěděl* (lhostejno, z jakého důvodu).

Uvedená koncepce se v zahraniční doktríně přílehavě označuje jako teorie, podle níž *scientia nocet (vědomost škodí)*. Nevědomost (subjektivní) ovšem již neškodí a není možné pátrat po tom, zda konkrétní subjekt měl povinnost vědět o jistých skutečnostech (např. při nabývání od nevlastníka povinnost zjišťovat jistý druh informací o prodávajícím, ověřit si jeho vlastnické právo atd.). Tento způsob chápání dobré víry obsahoval v českém právu v minulosti např. § 446 ObchZ. Zde přijatá benevolentní doktrína však byla v průběhu času transformována na nejpřísnější směr chápání dobré víry (srov. k tomu další výklad). Platné právo obsahuje uvedenou koncepci např. v ustanovení § 33b odst. 5 i. f. OZ.

Podle druhého přístupu je ve zlé víře (není v dobré víře) zároveň ten, kdo o jistých skutečnostech ví (subjektivně), stejně jako ten, kdo o nich sice neví, avšak věděl by o nich, kdyby se nedopustil hrubé (podstatné, do očí bijící) nedbalosti. Tato koncepce může být označena jako *teorie jednání v hrubé nedbalosti (culpa lata)*. Naroveň osobě, která o rozhodných skutečnostech subjektivně věděla, je tak postaven ten, kdo sice o takových skutečnostech nevěděl, nicméně díky své hrubé nedbalosti o nich *vědět měl* (např. subjektivně nevěděl o nedostatku vlastnického práva převodce, avšak měl se o tom dozvědět). Tato koncepce je *ve srovnání s předešlou přísnější*. Postižen totiž může být nejen ten, kdo o konkrétních okolnostech věděl, avšak i ten, kdo nevěděl, ale vědět měl (musel). Tento směr subjektivní dobré víry je reprezentován např. v ustanovení § 33b odst. 4, věta druhá OZ.

Na tomto místě je třeba poukázat na důležitou věc. Někdy je uvedená druhá koncepce do právního předpisu promítnuta souslovím „*věděl, nebo vědět měl (musel)*“ či „*věděl nebo byl povinen vědět*“. Tu je ovšem třeba říci, že slovní spojení „*byl povinen vědět*“ či „*vědět musel*“ není v těchto souvislostech příliš šťastné. Právní

předpis zde totiž zřejmě mluví o *právní povinnosti*, jejímž obsahem je *nutnost vědění jistých skutečností*. To se ovšem pravděpodobně říci nechce. Nikdo totiž v tomto smyslu nemá obecnou právní povinnost vědět (mít vědomost) o nějakých okolnostech. Pak ovšem nemůže být nedodržení (porušení) takové „povinnosti“ ani sankcionováno. Jako lepší varianta vyjádření se potom ukazuje formulace „*ve zlé víře je ten (popř. v dobré víře není ten), kdo věděl, stejně tak jako ten, kdo by věděl, kdyby nejednal v hrubé nedbalosti*“.

Konečně třetí (nejpřísnější) doktrína je v podstatě shodná s druhou v pořadí, ovšem s tím rozdílem, že v dobré víře nemůže být ten, kdo věděl, stejně jako ten, kdo by věděl, kdyby se nedopustil *jakékoliv* (tedy nikoliv jen hrubé) nedbalosti. Jakákoliv nedbalost (hrubá či prostá) tak postačuje k vyloučení dobré víry jednajícího individua. Ve zlé víře tak bude vždy ten, kdo o okolnostech vylučujících jeho dobrou víru *věděl*, nebo ten, kdo o nich sice nevěděl, avšak *vědět o nich měl a mohl*. Řečeno jinými slovy, *ve zlé víře je ten, kdo věděl, stejně tak jako ten, kdo by věděl při vynaložení obvyklé míry opatrnosti (pečlivosti), popř. ten, kdo by věděl, kdyby v dané situaci byl postupoval tak, jako člověk průměrného rozumu a průměrných schopností*. Uvedenou koncepci obsahuje např. platné znění § 446 ObchZ.

Všechny tři právě uvedené přístupy se na různých místech právního řádu často kombinují. Rovněž tak můžeme být svědky toho, jak se na jednom místě právního předpisu v průběhu času jedna koncepce mění na jinou. Tak např. původní znění § 446 ObchZ upravující nabytí od nevlastníka bylo založeno na první (nejméně přísné – subjektivistické) koncepci. Uvedené ustanovení říkalo, že „*Kupující nabývá vlastnické právo i v případě, kdy prodávající není vlastníkem prodávaného zboží, ledaže v době, kdy kupující měl vlastnické právo nabýt, věděl, že prodávající není vlastníkem a že není ani oprávněn zbožím nakládat za účelem jeho prodeje*.“ Podle původního znění zkoumaného ustanovení stačilo dobromyslnému nabyvateli, aby o uvedených skutečnostech *subjektivně nevěděl*. Oproti tomu podle současného přístupu zákonodárce k dosažení dobré víry kupujícího nestačí, že o jistých skutečnostech *nevěděl*. Na kupujícího se bude pohlížet jako na dobromyslného teprve tehdy, pokud bude prokázáno, že *nevěděl, avšak ani vědět neměl či nemohl*. Inkriminované ustanovení v současné době říká, že „*Kupující nabývá vlastnické právo i v případě, kdy prodávající není vlastníkem prodávaného zboží, ledaže v době, kdy kupující měl vlastnické právo nabýt, věděl nebo vědět měl a mohl, že prodávající není vlastníkem a že není ani oprávněn zbožím nakládat za účelem jeho prodeje*.“ Klade tak aktuální znění

obchodního zákoníku na dobromyslného nabyvatele větší požadavky v souvislosti s břemenem tvrzení a břemenem dokazování.

Rovněž tak např. v Polsku se v minulosti subjektivní dobrá (resp. zlá) víra v oblasti věcných práv formulovala (a vykládala) velmi benevolentně (ve zlé víře byl ten, kdo o jistých skutečnostech subjektivně věděl). Postupem doby se však judikatura (a v závislosti na ní později i zákonodárce) posunula v chápání subjektivní zlé víry jinam (dobrá víra byla vyloučena již při běžné nedbalosti).¹¹⁸

Z výše podaného výkladu je tak patrné, že se historicky etablovaly celkem tři různé koncepce subjektivní dobré (zlé) víry. Podíváme-li se na české soukromé právo, zjistíme, že i tu se pracuje s více různými přístupy k tomuto pojmu. Výše bylo uvedeno, že obchodní zákoník v jednom jediném paragrafu přijal v průběhu doby dvě různá řešení téhož institutu. Různorodý přístup k dobré víře je patrný i v zákoníku občanském. Kromě uvedených tří koncepcí se však právě v platném českém civilním kodexu setkáme i s dalšími, a nutno dodat, že poněkud nepochopitelnými konstrukcemi. Tak např. ustanovení § 32 odst. 3 říká v souvislosti se smluvním zastoupením následující: *„Je-li zmocnitel v dobré víře anebo věděl-li nebo musel vědět o určité okolnosti, přihlíží se k tomu i u zmocněnce, ledaže jde o okolnosti, o kterých se zmocněnec dozvěděl před udělením plné moci“*. Je nanejvýš pochybné, jak rozumět uvedenému ustanovení a jak tuto právní normu vykládat. Zákonodárce na tomto místě totiž v rámci jedné věty zřejmě slučuje subjektivní dobrou víru (o níž mluví výslovně) se subjektivní zlou vírou (arg. slovy *věděl-li nebo musel vědět*). Ve zlé víře je totiž ten, kdo o nějakých okolnostech ví nebo měl (mohl) vědět. Je-li tomu opravdu tak, potom vyjádřeno jinými slovy, uvedená právní norma by mohla znít následovně: *„Je-li zmocnitel v dobré víře anebo ve zlé víře, přihlíží se k tomu i u zmocněnce, ledaže jde o okolnosti, o kterých se zmocněnec dozvěděl před udělením plné moci“*. Rovněž tak by byla možná formulace, podle níž *„Nevěděl-li zmocnitel a ani vědět nemusel anebo věděl-li nebo musel vědět o určité okolnosti, přihlíží se k tomu i u zmocněnce, ledaže jde o okolnosti, o kterých se zmocněnec dozvěděl před udělením plné moci“*. Měl-li zákonodárce tuto variantu skutečně namysli, je otázkou, proč se nevyjádřil pregnančněji. Odpověď na uvedenou úvahu je téměř nemožná. Odborná literatura k této podivné konstrukci bez výjimky mlčí. Jedinou zmínku (nikoliv však věcnou, nýbrž jen informativní) v této souvislosti učinil Hurdík, podle něhož je v uvedeném ustanovení obsažen dvakrát odkaz na dobrou

¹¹⁸ K tomu více srov. podrobný výklad v šesté kapitole věnovaný vztahu dobré víry a veřejných seznamů, zejména potom katastru nemovitostí.

víru.¹¹⁹ Domnívám se však, že toto tvrzení není správné. O dobré víře se na citovaném místě mluví jen jednou (a to explicitně); výraz *věděl-li nebo musel vědět* naopak ukazuje na konstrukci *zlé víry*. Zmatení je tak značné. Používá-li zákonodárce v občanském zákoníku takové konstrukce, nepřispívá tím v žádném případě k požadavku právní jistoty a nedvojznačnosti vyjadřování v právních předpisech.

Subjektivní dobrá víra (i když je v právním předpise formulována tu a tam precizně) sama o sobě přináší celou řadu složitých problémů. Mohou to být otázky související s výčtem *osob*, které v konkrétním případě musí být v dobré víře, aby nastaly předpokládané právní následky (srov. k tomu problematiku, která může vznikat např. při společné oprávněné držbě, při právním zastoupení, při zjišťování dobré víry právnických osob atd.), dále otázky svázané s *předmětem* dobré víry (tedy k jakým všem okolnostem se dobrá víra vztahuje), s tím, co je jejím *obsahem* (jenom to, že subjekt věděl, nebo též to, že za jistých okolností vědět měl a mohl), s *časovými souvislostmi* (je třeba být v dobré víře jen v určitém konkrétním okamžiku – např. v době uchopení držby, nebo je tato psychická kategorie vyžadována po nějakou déle trvající dobu – např. po celou dobu držby potřebné k vydržení – srov. k tomu též známou zásadu *mala fide superveniens non nocet* uplatňující se při držbě) atd. Podrobné pojednání o této problematice je uvedeno v následujících kapitolách.

2.4.2.3 Definiční znaky subjektivní dobré víry

Z výše uvedeného pokusu o explikaci dobré víry v subjektivním smyslu lze vypreparovat základní stavební kameny (definiční znaky) tohoto institutu, které musí být vždy dány kumulativně (nejedná-li se o výjimku dále stanovenou). Jsou jimi:

- a) *subjektivní chybné přesvědčení* jednající osoby o existenci či neexistenci práva, resp. právního stavu, popř. skutkového stavu a
- b) *objektivní omluvitelnost* takového chybného přesvědčení.

Ad a) Chybné přesvědčení jednající osoby o existenci či neexistenci práva, resp. právního stavu, popř. skutkového stavu představuje *subjektivní kritérium*. Subjektivní proto, poněvadž se vždy vyskytuje pouze a výlučně v duševní (psychické) sféře jednajícího individua. Toto vnitřní přesvědčení jako takové *nemůže být nikdy*

¹¹⁹ K tomu srov. Hurdík, J.: Dobrá víra. Právník 5/2007, s. 569.

předmětem přímého zkoumání, poznání a dokazování. Takové zkoumání je i přes překotný rozvoj vědy (zejména speciálních lékařských disciplín) a techniky stále ještě nemožné. Je-li však vyloučeno poznání samotné vnitřní sféry (subjektivního přesvědčení) konkrétního jedince, není *eo ipso* vyloučeno zkoumání vnějších, objektivně poznatelných a verifikovatelných skutečností, z nichž lze zpětně učinit úsudek o existenci či neexistenci subjektivní vnitřní stránky takového individua. Z poznání objektivních vnějších skutečností lze tedy dovodit závěr o přítomnosti či nepřítomnosti subjektivního přesvědčení. To jsme ovšem již u druhého definičního znaku zkoumaného pojmu.

Ad b) Omluvitelnost chybného přesvědčení konkrétního individua vystupuje v konstrukci dobré víry jako *objektivní kritérium*. Vzhledem k tomu, že duševní stránku jedince nelze dostatečně kvalitně a plně zkoumat a učinit tak přímý poznatek o existenci či neexistenci určitého přesvědčení, je třeba toto poznání *objektivizovat*. Uvedený druhý činitel tedy pomáhá překonat úzkou (subjektivistickou) koncepci dobré víry. Pokud by právě takový objektivizující prvek nebyl dán, nebylo by prakticky vůbec možné prokázat skutečný duševní stav dotyčného subjektu. Každý by o sobě totiž mohl tvrdit, že byl přesvědčen o jistém stavu věcí a tedy že byl subjektivně v dobré víře (což by ostatně v mnoha případech mohla být i pravda), avšak taková subjektivní dobrá víra by leckdy byla nepřezkoumatelná. Byla-li by dobrá víra budována pouze na takové subjektivistické koncepci, ztratila by tím zřejmě zcela svůj význam.

Subjektivní dobrou víru je tedy třeba zásadně zkoumat s ohledem na objektivní okolnosti, které ji mohly determinovat a odůvodnit. Tu je však třeba ihned dodat, že ani důkladné a podrobné poznávání a zkoumání objektivních skutečností nemusí vždy nutně vést ke správnému závěru ohledně existence či neexistence subjektivní stránky jedince. Není totiž vyloučeno (a tyto případy mohou být v praxi poměrně četné), že přes veškerou snahu o poznání vnitřní sféry subjektu nemusí být vždy učiněn korektní závěr o přítomnosti či nepřítomnosti subjektivního přesvědčení (vědomí) takové osoby. Jinými slovy, mohou nastat případy, v nichž je sice určitá osoba *subjektivně v dobré víře* o tom, že např. nakládá se svou vlastní věcí (což je relevantní především u držby a vydržení), nicméně – zkoumáno objektivně – takovou osobu nelze prohlásit za dobromyslnou, neboť *objektivní okolnosti vnějšího světa svědčí (mohou svědčit) o opaku*. Tak může např. dojít k tomu, že subjekt považující se za vlastníka věci (ač jím není) nemá vnitřně žádné pochybnosti o takové skutečnosti. S věcí disponuje, užívá ji,

hradí náklady na její údržbu, opravy atd. Takový subjekt tedy neví, že existují okolnosti vylučující jeho vlastnické právo, ačkoliv jsou např. informace o takových okolnostech dostupné. Pro uvedený subjekt jsou však neznámé. Je-li ovšem dobrá víra budována na principu objektivního hodnocení, tedy na principu obsahujícím objektivizující prvek, je třeba se ptát a zkoumat, *zda dotyčný subjekt v (subjektivní) dobré víře mohl objektivně skutečně být.*

Objektivní kritérium hodnocení dobré víry nám tedy neusnadní (a zřejmě ani nemůže usnadnit) poznání skutečného stavu věci. Může nám však pomoci odpovědět (a i nám odpovídá) na otázku (a právě proto existuje), *zda by se jakýkoliv jiný subjekt průměrných vlastností a schopností, ocitnuvší se v postavení osoby, která se své dobré víry dovolává, mohl s ohledem na všechny relevantní objektivní okolnosti konkrétního případu své subjektivní dobré víry rovněž oprávněně dovolat.* Objektivní prvek tak zaručuje, že soud nebude odkázán pouze na tvrzení toho, kdo se své dobré víry dovolává. Naopak, bude mít možnost (a povinnost) zkoumat, zda všechny objektivní okolnosti dostatečně odůvodňují závěr o existenci tvrzeného oprávněného přesvědčení o jistých skutečnostech. Tam, kde bude takové rozhodnutí učiněno, tedy tam, kde se poznané a prokázané objektivní skutečnosti opravdu jeví jako dostatečné k prokázání existence dobré víry (subjektivního přesvědčení), je třeba hledět na dotyčný subjekt jako na osobu jednající v dobré víře a poskytnout jí příslušnou právní ochranu.

Nutnost objektivního posuzování (subjektivní) dobré víry je (nejen) v české právní teorii a praxi téměř jednomyslně uznávána. Je tomu tak především při zkoumání oprávněné držby (resp. při učinění závěru o tom, zda je někdo oprávněným držitelem) upravené v ustanovení § 130 odst. 1 OZ. Z něj se podává, že *„Je-li držitel se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří, je držitelem oprávněným.“* Především judikatura vyšších soudů nalézala argument pro objektivní posouzení dobré víry ve slovech *„se zřetelem ke všem okolnostem“*. Tím se mají rozumět všechny relevantní objektivní skutečnosti odůvodňující omluvitelnost chybného přesvědčení určitého držitele o tom, že je vlastníkem věci. K nutnosti objektivního nazírání na existenci dobré víry se vyjadřuje např. Spáčil následujícím způsobem: *„Platné právo neumožňuje učinit závěr, že míru opatrnosti lze posuzovat ze subjektivního hlediska, tedy podle individuálních poměrů držitele. Při posuzování dobré víry je tedy třeba klást na každého držitele stejné nároky bez ohledu na jeho duševní vyspělost, na vzdělání, životní zkušenosti apod. Je skutečností, že nezletilí a osoby,*

jejichž způsobilost k právním úkonům je omezena, případně jsou jí zbaveny zcela, jsou pod zvláštní ochranou zákona. To však na shora uvedených závěrech nic nemění.¹²⁰

Stejně tak i pražská učebnice občanského práva hmotného v této souvislosti říká následující: „Dobrá víra, resp. její opak, tj. špatná víra, se vždy posuzují objektivně. Proto k právní kvalifikaci určité osoby jako oprávněného držitele nestačí pouze jeho osobní – subjektivní – přesvědčení, že je v dobré víře. Vždy je třeba brát v úvahu, zda držitel při běžné (normální) opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti a povahu konkrétního případu na každém spravedlivě požadovat, neměl, resp. nemohl mít po celou vydržecí dobu důvodné pochybnosti o tom, že mu věc, kterou fakticky ovládá, zároveň patří“.¹²¹

Konečně i rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. února 1999, sp. zn. 2 Cdon 431/96 uvádí, že „Ze znění zákona je třeba dovodit, že jako podmínka vydržení nepostačuje subjektivní přesvědčení držitele o tom, že věc nebo právo mu náleží, ale je třeba, aby držitel byl v dobré víře „se zřetelem ke všem okolnostem“. Tuto podmínku vykládá publikovaná judikatura tak, že posouzení toho, zda držitel je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu věc nebo právo náleží (§ 130 odst. 1 ObčZ), nemůže vycházet jen z posouzení subjektivních představ držitele. Otázka existence dobré víry se posuzuje z hlediska objektivního, tedy podle toho, zda držitel při normální opatrnosti, kterou lze na něm požadovat, neměl a nemohl mít pochybnosti, že mu právo odpovídající věcnému břemeni náleží.“¹²²

Právě citované názory jsou tedy v domácí civilistické doktríně i praxi široce sdíleny. Dodejme však, že nejsou nesporné a zcela jednoznačné a je k nim třeba doplnit následující poznámky. Tak za prvé, platný občanský zákoník obsahuje ve svém § 459 právní normu, která se podle některých názorů pod uvedenou teoretickou koncepcí příliš dobře subsumovat nedá, neboť se z tohoto dogmatu vymyká. V uvedeném ustanovení se říká, že „Je-li povinen předmět bezdůvodného obohacení vydat ten, kdo nebyl v dobré víře, může soud rozhodnout, že lze právo uspokojit i z věcí, kterých z bezdůvodného obohacení nabyt (...)“. Povšimněme si, že právní norma tu nemluví o *dobré víře se zřetelem ke všem okolnostem*, ale jen a pouze o *dobré víře*. A právě absence uvedeného slovního spojení nutí některé autory nahlížet na uvedenou dobrou víru v jejím krajním (subjektivistickém) pojetí. Pohled části soudní praxe na zmíněný

¹²⁰ Spáčil, J.: Op. cit. sub 115, s. 193. K tomu dále srov. výklad téhož autora obsažený in Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol.: Op. cit. sub 99, s. 520 an.

¹²¹ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Op. cit. sub 78, s. 341.

¹²² Právní rozhledy 5/1999, s. 270.

problém je následující: „Ustanovení § 459 ObčZ, které upravuje postup v případě, je-li povinen vydat předmět bezdůvodného obohacení ten, kdo nebyl v dobré víře, totiž dobrou víru na zřetel ke všem okolnostem neváže, takže v tomto případě postačí subjektivní, byť i jinak neomluvitelné přesvědčení o vlastním právu.“¹²³ Argument, který nutí autora citovaného názoru pro zaujetí takového stanoviska, vychází zřejmě z úvahy, že zákonodárce – chtěl-li by v obou případech (tedy v § 459 na straně jedné a v § 130 odst. 1 na straně druhé) zavést stejnou koncepci dobré víry – vyjádřil by se pokaždé stejně. Rozdíl ve formulaci dvou právních norem upravujících stejný institut tak vyvolává snahu o jejich odlišnou interpretaci.

To je ovšem názor přinejmenším podivný. Pokud se totiž zaměříme na formulaci dalších právních norem upravujících dobrou víru, můžeme vidět, že uvedené ustanovení § 459 není ve srovnání s jinými ničím výjimečné. Tak např. bezprostředně předcházející § 458 ve svém druhém odstavci normuje o tom, že „S předmětem bezdůvodného obohacení musí být vydány i užitky z něho, pokud ten, kdo obohacení získal, nejednal v dobré víře“. Ustanovení § 486 potom říká, že „Kdo v dobré víře něco nabyl od nepravého dědice, jemuž bylo dědictví potvrzeno, je chráněn tak, jako by to nabyl od oprávněného dědice“. Byť v obou normách chybí dle citovaného autora zásadní spojení *se zřetelem ke všem okolnostem*, nikoho by zřejmě nenapadlo vykládat tato ustanovení krajně subjektivisticky. Naopak, i zde je třeba korigovat subjektivní přesvědčení osoby nabyvší bezdůvodné obohacení či získavší něco od neoprávněného dědice objektivními a objektivizujícími prvky. Rovněž některé další právní normy mluví prostě a jednoduše o dobré víře (srov. např. § 32 odst. 3, § 161 odst. 1) a její kvalitu nepodmiňují nějakými dalšími skutečnostmi. Je proto s podivem, že právě při výkladu oprávněné držby se přistoupilo k objektivizujícímu pojetí dobré víry (vzhledem k argumentaci již uváděné), zatímco při interpretaci bezdůvodného obohacení je na dobrou víru nahlíženo pod zorným úhlem nejméně přísné koncepce.

Je nanejvýš pochybné, zda pouhé slovní spojení *se zřetelem ke všem okolnostem*, resp. jeho absence na jiných místech, dovoluje učinit závěr o existenci dělicí linie mezi subjektivistickým a objektivním (či objektivizujícím) posuzováním dobré víry. Uvedené sousloví totiž nalezneme svázáno s institucí dobré víry právě jen u skutkové podstaty oprávněné držby a nikde jinde. Je-li tedy pouze v začlenění zmiňovaných pěti slov do právní normy spatřován prvek nutící k objektivnímu výkladu (posuzování) dobré víry, mělo by to *a contrario* znamenat, že všude tam, kde toto slovní spojení chybí, se jedná o

¹²³ Spáčil, J.: Op. cit. sub 115, s. 193.

nejméně přísnou (subjektivistickou) koncepci dobré víry? Pokud ano, jde se o názor velmi nebezpečný. Domnívám se, že výklad zaujatý autorem uvedeného stanoviska není podložen jakýmkoliv rozumným zdůvodněním. Pouhý fakt, že zákonodárce mluví o dobré víře na dvou místech jinak (byť podstatně jinak), nemůže být dostatečným argumentem pro podporu uvedených diskrepancí. To vynikne zejména tehdy, zjistíme-li, že český zákonodárce mluví o dobré víře rozdílným způsobem téměř pokaždé.

Odmítám tedy závěr, podle něž je třeba dobrou víru předpokládanou v rámci ustanovení o bezdůvodném obohacení (§ 459) vykládat krajně subjektivisticky (tedy jako subjektivní vědomost, resp. nevědomost o jistých skutečnostech). Naopak, i zde je podle mého mínění třeba zjišťovat, zda osoba, která bezdůvodné obohacení získala, *nejen nevěděla, avšak ani neměla či nemohla vědět*, že se jedná o *condictio sine causa*. Naopak se přikláním k názoru uvedenému v pražské učebnici občanského práva hmotného, kde se při výkladu § 458 odst. 2 praví následující: „*Pokud jde o vydání užitků plnění, které tvoří bezdůvodné obohacení, je rozhodující dobrá víra (bona fides) toho, kdo bezdůvodné obohacení získal (srov. i § 130 odst. 2). Za dobrou víru je třeba považovat takový subjektivní stav obohaceného subjektu, který vzhledem ke všem okolnostem a povaze konkrétního případu neboli zároveň objektivně hodnoceno, mohl opodstatněně usuzovat, že mu plnění, které tvoří bezdůvodné obohacení, náleží.*“¹²⁴ Tu je správně zdůrazněna nutnost objektivního posuzování dobré víry osoby, u níž došlo k bezdůvodnému obohacení. Vzhledem k téměř stejné dikci § 458 odst. 2 „*pokud (...) nejednal v dobré víře (...)*“ a § 459 „*(...) ten, kdo nebyl v dobré víře (...)*“, je třeba vykládat objektivním způsobem obě dvě právní normy.¹²⁵

Platí tedy, že subjektivní dobrou víru je třeba zásadně vykládat *objektivně* (za pomoci objektivních kritérií). Není v tomto směru v platném občanském zákoníku rozdíl mezi ustanoveními o oprávněné držbě a o vydání bezdůvodného obohacení. Rovněž tak další normy reglementující dobrou víru nemohou být vykládány čistě subjektivisticky.

Nutno ovšem dodat, že výše popsaný objektivizující pohled na (subjektivní) dobrou víru s sebou v některých případech přináší jistá úskalí. Závažným problémem je totiž skutečnost, že se v právním řádu čas od času vyskytují formulace, podle nichž v dobré víře je explicitně pouze ten, kdo o jistých skutečnostech *nevěděl* (právní norma

¹²⁴ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Op. cit. sub 78, s. 577.

¹²⁵ K výkladu § 458 odst. 2 srov. též Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol.: Op. cit. sub 99, s. 825.

tedy nemluví vysloveně o tom, zda někdo *byl či jednal v dobré víře*, ale o tom, zda někdo *věděl nebo nevěděl*. Jedná se v těchto případech o nejméně přísnou (krajně subjektivistickou) koncepci dobré víry. Je otázkou, zda i takto formulovaná *bona fides* dovoluje objektivizující korekci (objektivní hodnocení). Domnívám se, že tomu tak v uvedených případech být nemůže. Stanoví-li totiž právní norma, že v dobré víře není pouze ten, kdo *věděl* a nic jiného (k tomu srov. např. původní znění § 446 ObchZ), potom nelze interpretovat uvedené vyjádření objektivizujícím způsobem (tedy tak, že dotyčný sice nevěděl, avšak vědět měl a mohl). Míním, že se jedná o výjimku z obecného pravidla objektivního hodnocení dobré víry. V případech, o nichž je právě řeč, bude muset mít soud vždy postaveno najisto, zda dotyčná osoba o rozhodných skutečnostech věděla, tj. *subjektivně* věděla. Jakékoliv objektivizující hodnocení zde tedy nepřipadá v úvahu. Nebude proto možné se ptát, zda by na místě dotyčné osoby průměrně se chovající a uvažující subjekt o rozhodných skutečnostech věděl (měl možnost se o nich dozvědět). Jisté však je, že ani tento krajně subjektivistický přístup není zcela bezbřehý.

Samozřejmě, jak již bylo výše uvedeno, tato varianta subjektivní dobré víry je velmi benevolentní vůči tomu, kdo se dovolává své dobromyslnosti. Bude-li totiž prokázáno, že dotyčný o rozhodných skutečnostech *nevěděl*, resp. nebude-li prokázáno, že o nich *věděl*, je třeba ho považovat za jednajícího *bona fide*. Nehledě k tomu, že prokázání subjektivní stránky (vědomosti) konkrétního jedince může v praxi činit značné obtíže. Nicméně takový důkaz není vyloučen (procesní právo zná koneckonců celou řadu důkazních prostředků, pomocí nichž lze vědomost či nevědomost prokázat – ať již to jsou svědecké výpovědi, listinné důkazy atd.). Zůstává ovšem pravdou, že uvedený přístup může v praktickém životě působit kontraproduktivně. Aby se vyloučila tato extrémní koncepce, je lepší formulovat zlou víru (resp. nedostatek dobré víry) široce, tedy tak, že *mala fide* je vždy ten, kdo věděl, nebo měl a mohl vědět (pokud se neprokáže vědomost, dá se prokázat alespoň zanedbání obvyklé starostlivosti).

2.4.2.4 Je možné připustit existenci subjektu nejsoucího v konkrétním případě ani v dobré ani ve zlé víře?

Je závažnou otázkou, zda tam, kde skutková podstata právního předpisu vyžaduje v určité situaci existenci subjektivní dobré víry konkrétní osoby, musí být v posuzovaném případě dána vždy buď dobrá víra nebo naopak víra zlá a *tertium non*

datur. Otázka může znít i tak, zda je v některých případech možný stav, kdy dotyčná osoba není (nebo nemusí být) ani v dobré víře ani ve zlé víře; jinými slovy, jestli existuje určitá oblast prostá existence a přítomnosti jakékoliv víry (tedy jestli je nebo může být vztah určitého subjektu ke skutečnostem zakládajícím dobrou či zlou víru indiferentní). Můžeme se rovněž ptát, zda existuje kromě dobré a zlé víry i nějaká třetí (blíže nedefinovaná) kategorie víry.

Na první pohled se zdá, že lze oprávněně konstatovat, že určitá osoba je v konkrétní posuzované situaci vždy buď v dobré víře a není tedy automaticky ve zlé víře, nebo naopak je ve zlé víře a potom nemůže být *bona fide*. Pokaždé však musí existovat buď dobrá víra, nebo zlá víra. Úvaha, podle níž by určitá osoba nebyla v konkrétním případě ani v dobré ani ve zlé víře, nám může připadnout jako iracionální. Situace však přece jenom tak jednoduchá není a vyžaduje bližšího rozboru, a to i z toho důvodu, že se v odborném tisku již vyskytly názory, podle nichž existence subjektu nejsoucím ani v dobré ani ve zlé víře je možná.¹²⁶

Za prvé je třeba vypořádat se s otázkou, zda je možné, aby konkrétní subjekt byl zároveň v dobré i ve zlé víře. Odpověď na tuto otázku zní, že nikoliv. Mezi dobrou a zlou vírou platí jednoznačně logický vztah *exkluze* (jeden prvek je vylučován druhým). To znamená, že je-li někdo *bona fide*, nemůže být zároveň *mala fide* a samozřejmě to platí i naopak. Pokud tedy např. někdo ví nebo vědět měl a mohl o skutečnostech zakládajících jeho zlou víru, nemůže být zároveň v dobré víře. Vyloučí-li tedy dobrá víra zlou víru a *vice versa*, je třeba zabývat se dále otázkou, zda je možno připustit existenci subjektu nejsoucím v konkrétním případě ani v dobré ani ve zlé víře. Neboli jinak, zda o tom, kdo není v dobré víře, lze za jistých okolností prohlásit, že není ani ve zlé víře a naopak o tom, kdo není ve zlé víře, lze prohlásit, že není ani v dobré víře. V novější domácí literatuře se k uvedenému problému vyjádřil zatím pouze Zapletal, který se domnívá, že tomu tak v některých případech být může a připouští tím tedy možnost existence subjektu, který se ocitá ve sféře prosté jak dobré, tak i zlé víry. Podle uvedeného autora „*Použijeme-li opět kategorii zavinění, pojem zlá víra je velmi blízký pojmu zlý úmysl, zatímco dobrou víru vylučuje i nedbalost, jak bylo již uvedeno. Tedy ten, kdo není v dobré víře, nemusí být automaticky ve zlé víře*“¹²⁷.

Domnívám se, že takové nazírání na uvedený problém je teoreticky pochybné a neudržitelné. Dle mého mínění *není možné, aby konkrétní subjekt nebyl v určité situaci*

¹²⁶ K tomu srov. Zapletal, J.: Op. cit. sub 98.

¹²⁷ Ibidem, s. 64.

ani v dobré ani ve zlé víře (tedy tam, kde je právním předpisem vyžadována přítomnost dobré víry či absence zlé víry). Možnost, aby konkrétní osoba byla mimo sféru jakékoliv víry, je značně problematická a je třeba se zamyslet nad tím, zda tato skutečnost může teoreticky vůbec vzniknout. V první řadě je třeba se vyjádřit k dichotomii pojmů dobré a zlé víry z hlediska sémantického. Problém, který tu totiž vyvstává, je spojen se skutečností, že *obecný jazyk oběma pojmům připisuje určitý hodnotový rozměr*. Tak pojmu *dobrý* rozumíme obecně také jako *správný, spravedlivý, hodnotný, prospěšný, kladný, pozitivní*. Výrazu *zlý* lze oproti tomu rozumět rovněž jako *nesprávný, nespravedlivý, záporný, negativní atd.* Je ovšem pravdou, že v obecném jazyce lze kromě obou zmíněných kategorií separovat ještě kategorii třetí, odlišnou od obou uvedených. Tuto kategorii můžeme označit jako *jiný než dobrý*, čili ani *dobrý*, avšak ani *zlý*. *Jiný než dobrý* totiž z hlediska obecného jazyka nemusí nutně znamenat totéž co *zlý* (tedy něco, co není správné, spravedlivé atd.). Obecný jazyk tak kromě kategorií *dobrý* a *zlý* pracuje ještě se třetí kategorií, a sice s množinou *jiný než dobrý*, aniž by zároveň tato kategorie musela být shodná s kategorií *zlý* (popř. s kategorií *jiný než zlý*, aniž by tato kategorie musela být shodná s kategorií *dobrý*). Prvek množiny *jiný než dobrý*, avšak zároveň *ne zlý* (popř. *jiný než zlý*, avšak zároveň *ne dobrý*) bude tedy třetí možností, která z hlediska obecného jazyka může nastat. Viděno pouze prizmatem obecného jazyka, mohou existovat prvky, které jsou z hlediska dichotomie pojmů *dobrý* a *zlý* zcela indiferentní.

Řešení problému je tedy třeba hledat v tom, že obecný jazyk se k pojmům *dobrý* a *zlý* staví z *jiného úhlu pohledu* než jazyk právní a připouští kromě uvedených dvou množin ještě množinu třetí. Oběma pojmům (resp. všem třem) je v obecném jazyce připisována jakási hodnotová dimenze. Převzetí zmiňované třetí kategorie (neutrální) do práva však není možné. V právním jazyce totiž (alespoň v souvislosti s dobrou a zlou vírou) můžeme použít jen výše uvedené dvě kategorie, a sice kategorii *dobrý* a kategorii *zlý*, které se vzájemně vylučují. Jak již bylo výše naznačeno, subjektivní víra (dobrá či zlá) zásadně postrádá jakýkoliv mravní či morální rozměr. Nelze proto říci, že *dobrá víra* je automaticky stavem vyznačujícím se mravními či morálními atributy, zatímco *zlá víra* je skutečností nemorální.

Pokusme se na hypotetickém (a záměrně velmi vyspekulovaném) příkladu ukázat, zda je možná situace, v níž by se určitá osoba chovala ke skutečnostem určujícím její dobrou či zlou víru indiferentně a tím tedy byla (stála) zcela mimo oblast jakékoliv (subjektivní) víry. K demonstraci nám poslouží instituce držby a vydržení.

Představme si, že někdo má ve své moci (ve své držbě) např. určitou movitou věc, o které však neví. Vezměme v úvahu případ, kdy někdo někomu půjčí (např. na základě smlouvy o výpůjčce) sadu drobného nářadí v kufříku. Tato sada nářadí v kufříku se potom půjčiteli vrátí, avšak mezi nářadím je navíc jeden kus, který půjčiteli nepatří a který v tomto kufříku vypůjčitel zapomněl. Půjčitel o této skutečnosti neví, kufřík si neprohlédne a uloží jej do své dílny, kde ho má po další tři roky, aniž by ho používal. Můžeme říct, že půjčitel vydržel vlastnické právo k té movité věci, o kterou se výbava kufříku rozšířila? K tomu, aby někdo vydržel vlastnické právo, musí mít věc ve své držbě po zákonem stanovenou dobu (*corpus possessionis*) a nakládat s věcí jako s věcí vlastní (*animus possidendi*). Kromě toho (aby na něj bylo možno pohlížet jako na oprávněného držitele), musí být po celou vydržecí dobu v *dobré víře*, že je vlastníkem takové věci. Je však uložení sady nářadí, v níž je i cizí movitá věc (předmět držby, o kterém držitel neví), v dílně držitele, nakládáním s věcí jako s věcí vlastní? A zejména, *byl držitel vzhledem ke všem okolnostem případu v dobré víře o tom, že je vlastníkem držené cizí věci, když o ní vůbec nevěděl?*

Pokusme se rozvést uvedenou situaci ještě dále. Pokud půjčitel (vlastník) kufřík se sadou nářadí (včetně zapomenuté cizí věci) půjčuje dál třetím osobám, aniž by zároveň věděl, že takto disponuje i s cizí movitou věcí, jedná se v takovém případě již o nakládání s věcí jako věcí vlastní, které by bylo relevantní pro možnost vydržet vlastnické právo k takové věci? Půjčitel zřejmě se zapomenutou věcí (jako s jedním z mnoha kusů nářadí v kufříku) nedisponuje jako s vlastní, pokud o této věci ani neví. Z výše podané argumentace tedy vyplývá, že pokud držitel v posuzovaném případě (resp. v obou dvou případech) o skutečnostech určujících jeho dobrou víru neví, *je ve zlé víře*. Nemusí sice být ve zlé víře *v tom smyslu, že by jednal nepoctivě či nečestně* (o tento aspekt zde totiž nejde), avšak nevěděl-li vůbec, že s konkrétní věcí nakládá (nevěděl-li, že má určitou věc ve své moci), avšak o této skutečnosti vědět měl a mohl¹²⁸, nemůže být objektivně v dobré víře a nemůže tedy vydržet k takové věci vlastnické právo.

Závěrem podaných úvah lze zopakovat tyto důležité konsekvence. Pokud v konkrétním případě existují skutečnosti, které vylučují subjektivní dobrou víru určité osoby, potom je tato osoba bez dalšího ve zlé víře. Pokud takové skutečnosti nejsou, musí být stejný subjekt automaticky *bona fide*. Je tedy možné, aby dobrá víra *buď*

¹²⁸ Pomůckou nám zde bude kritérium nedbalosti. Půjčitel (držitel věci) by se při normální běžné opatrnosti, kterou na něm lze požadovat, měl při vrácení kufříku s nářadím seznámit s tím, zda kufřík obsahoval všechno nástroje (celou sadu nářadí) a měl by tak přijít i na to, že je v rámci těchto věcí navíc nástroj, který mu nepatří.

existovala (potom nemůže existovat zlá víra) *nebo neexistovala* (potom musí existovat zlá víra). Jedno tedy vylučuje druhé. Všechno, co neodpovídá pojetí dobré víry, bude automaticky považováno za zlou víru a naopak. Není pro tento závěr důležitá ani úvaha, že se existence subjektivní dobré víry posuzuje objektivně bez ohledu na případnou „skutečnou“ (subjektivní či vnitřní) dobrou víru konkrétního jedince. Tyto případy nyní ponechávám stranou, stejně jako ponechávám stranou, zda a jak se vnitřní dobrá víra subjektu jeví navenek a zda se jí podaří prokázat. Hovoříme-li o *subjektivní dobré či zlé víře*, nemáme tím zásadně na mysli *jakýkoliv mravní či morální rozměr chování* konkrétního jedince v konkrétním případě. Přídavná jména *dobrý* a *zlý* totiž nejsou v těchto případech označením pro *kvalitu pojmu víry*; nejsou tedy označením pro *kvalitu víry jako takové*.¹²⁹ Mnohem více jsou označením pro *omluvitelnost nebo neomluvitelnost chybného spoléhání na rozhodující skutečnosti*; jinak řečeno, jsou označením pro *omluvitelnost či neomluvitelnost omylu jednajícího subjektu*. Jedná se tedy o to, zda dotyčný subjekt věří v nějakou skutečnost (neodpovídající realitě) oprávněně či ne, neboli dobrou vírou je víra takového subjektu, který spoléhá na určitý stav věci vzhledem k okolnostem případu *omluvitelně*, byť by skutečný stav neodpovídal jeho představám. Adjektivum *dobrý* v sousloví *dobrá víra* v právním smyslu tedy neznámá kvalitu víry samotné, nýbrž kvalitu právních následků spojených s okolnostmi (jevy), k nimž se tato víra upírá.

Zcela jinak je tomu ovšem s použitím přídavných jmen *dobrý* a *zlý* u objektivní (dobré či zlé) víry. *Pouze tu* má totiž dichotomie *dobrý* a *zlý* svůj smysl a obě dvě adjektiva jsou tu zcela přesná (označují *víru jako takovou*, označují *kvalitu chování*). Oproti tomu u subjektivní dobré víry se jedná pouze o technické označení dvou různých kategorií, které je však velmi obecné a nemusí nutně znamenat hodnotový rozměr takových pojmů.

2.5 Rozdíly mezi „vírou“, popř. „dobrou vírou“ z pohledu obecného jazyka a „dobrou vírou“ v právním smyslu

Z výše uvedeného rozsáhlého rozboru institutu dobré víry a zejména z porovnání pojmů *víra* v obecném smyslu a *dobrá víra* v právním smyslu lze vytknout následující konsekvence:

¹²⁹ Nelze tak proto vůbec tvrdit (jako to činí v citované práci Zapletal), že pojem zlá víra je velmi blízký pojmu zlý úmysl. Tak tomu sice někdy být může, ovšem stejně tak tomu v mnoha případech být vůbec nemusí.

- 1) Je obvyklé, že právním termínům (výrazům) se pravidelně připisuje význam pojmů obecného jazyka. Ačkoliv je tedy zásadně nutné rozumět výrazům užitým v právním textu tak, jak jim rozumíme v obecném jazyce, existují nezřídka významové rozdíly a posuny v chápání jednoho a téhož pojmu v obecném jazyce na jedné straně a v právním jazyce na straně druhé (srov. např. výraz „věc“ v právním smyslu a ve smyslu obecném). Tak i pojem *víry*, resp. *dobré víry* vykazuje rozdíly a různé chápání v těchto dvou oblastech (zatímco pouhý pojem *víry*, resp. *dobré víry* v obecném smyslu je často vztahován (porovnáván) ke kategoriím náboženství, křesťanské nauky atd., spojení *dobrá víra* v právním smyslu má jiný, úzce specifický význam).
- 2) Obecný jazyk si vystačí v podstatě s jednotným (univerzálním) pojmem (dobré) víry, přičemž již dále nerozlišuje *objektivní* a *subjektivní* podobu této figury. Dělení dobré víry na subjektivní a objektivní je věcí čistě právního nazírání na tuto instituci. Je zároveň pravdou, že užití spojení *jednání v dobré víře*, resp. *výkon práv a povinností v dobré víře* (má-li zde termín *dobrá víra* suplovat výrazy *poctivost, čest a férovost*) je – viděno prizmatem obecného jazyka – nepříliš šťastnou konstrukcí (nepřesnou formulací).
- 3) Dobrou víru užívanou v právních předpisech můžeme označit za *právní pojem* (pojem právního jazyka a právní institut), přičemž mimoprávní termín *víra* je *pojmem obecného jazyka* a nemá z hlediska práva relevanci, resp. má jinou relevanci než pojem *dobrá víra*.
- 4) Na existenci (přítomnost) *dobré víry* jsou v právu navázány určité právní následky (srov. např. vydržení), zatímco u prosté *víry* tomu tak není. Dobrá víra je tudíž chráněna specifickým, právem upraveným způsobem.

III. DOBRÁ VÍRA V PLATNÉM PRÁVU ČESKÉ REPUBLIKY, V PRÁVNÍCH ŘÁDECH JINÝCH ZEMÍ, V MEZINÁRODNÍCH SMLOUVÁCH, JAKOŽ I V HARMONIZAČNÍCH TENDENCÍCH SOUČASNÉ EVROPY

3.1 Česká republika

3.1.1 Obecné úvahy

Tato kapitola má za cíl přiblížit zejména *způsoby*, jimiž zákonodárci v různých zemích přistupují k začlenění konceptu dobré víry do svých právních řádů. Zaměříme se tedy v dalším pojednání především na *formy vyjádření* dobré víry v pozitivním právu České republiky, jakož i v právu dalších zemí. Pozornost bude věnována rovněž mezinárodním smlouvám a konečně harmonizačním tendencím probíhajícím v současné sjednocující se Evropě.

Jak již bylo v předchozích částech této práce uvedeno, není dobrá víra institucí, která by snad nacházela své uplatnění toliko v právu občanském (v užším smyslu toho slova). Se zkoumanou právní figurou se totiž lze setkat v *celé šíři práva soukromého* (tedy kromě obecného občanského práva i v právu obchodním, rodinném, popř. pracovním). Tím se však působení tohoto pojmu nikterak nevyčerpává. Dobrá víra totiž představuje i nezbytnou výbavu *práva veřejného*. Dopad této kategorie je tak *univerzální pro celé právo* (v tom smyslu, že s ní pracují jak soukromoprávní, tak i veřejnoprávní předpisy). Pro platné právo České republiky však platí následující zjištění. Zatímco *subjektivní* dobrá víra je konceptem *jak práva soukromého, tak i veřejného*, její *objektivní* podoba nachází v současné době své uplatnění *toliko v právu soukromém*.

Na úvod je třeba konstatovat následující. Rozhodnutí o tom, na kterých místech právního řádu má být dobrá víra (především pak subjektivní) zastoupena a brána v úvahu, je čistě věcí zákonodárcova uvážení. Právní doktrína samozřejmě může formulovat určitá obecná kritéria, podle kterých lze *de lege ferenda* stanovit případy a situace, v nichž bude použití tohoto institutu namístě a kdy již naopak ne. Nemůže tak ovšem učinit důsledně a beze zbytku. Lze se jistě shodnout na skutkových podstatách, v

nichž ani existence dobré víry nemůže mít za žádných okolností vliv na hodnocení právních konsekvencí případu.¹³⁰ Na druhé straně ovšem může existovat celá řada případů, v nichž bude otázka relevance dobré víry více než sporná.¹³¹ Je tak zásadně věci právně politické úvahy, jakým zájmům dát v konkrétních případech přednost a jakým hodnotám poskytovat právní ochranu. To platí i pro české pozitivní právo (a zároveň jak pro objektivní, tak i subjektivní dobrou víru). Své další úvahy věnujme nejprve objektivní dobré víře.

3.1.2 Vyjádření dobré víry v platném právu

3.1.2.1 Objektivní dobrá víra

Úvodem je nezbytné zdůraznit, že *princip dobré víry (objektivní)* je ve své *obecné podobě (v obecném vyjádření)* v současném pozitivním právu (sc. v občanském zákoníku) principem *nepsaným*, tedy formálně nenormovaným.¹³² Absentuje tak především *výslovné zakotvení generální povinnosti jednat v souladu se zásadami dobré víry*.¹³³ Tu se ovšem ihned nabízí otázka, zda je takový stav vyhovující a zda se raději nepřiklonit k explicitnímu vyjádření uvedeného základního pravidla přímo do textu civilního kodexu; uvedený postup je ostatně zcela běžný ve většině evropských zemí kontinentálního typu práva.¹³⁴ Nastíněná úvaha se v České republice jeví jako nesmírně důležitá zejména v současné době, kdy pozitivistické chápání práva především ze strany obecných soudů a slepé lpění na textech zákonů¹³⁵ (popř. jiných právních předpisů) při jejich aplikaci a interpretaci vede ve svých důsledcích nezdědka k negativním závěrům. Začlenění principu objektivní dobré víry jako psaného pravidla do občanského zákoníku by věci jistě prospělo. Soudím by se tak dostal do rukou *explicitně stanovený korektiv*,

¹³⁰ Tak např. je-li smlouva uzavírána na jedné straně osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům, je podle současné koncepce absolutně neplatná pro nedostatek možnosti právně relevantně jednat. Druhý kontrahent nebude moci tento nepříznivý právní následek nijak odvrátit (a to ani poukazem na svoji dobrou víru). Tvrzení (i případné prokázání) důvěry ve svéprávnost spolukontrahenta tedy nemůže přinést jakoukoliv změnu hodnocení právního následku vadného právního úkonu.

¹³¹ Tak tomu v minulosti bylo (a v mnoha právních řádech koneckonců stále je) např. u ochrany dobré víry při nabývání od nevlastníka (neoprávněného).

¹³² To ovšem platí i pro další soukromoprávní či veřejnoprávní předpisy českého právního řádu.

¹³³ Je vhodné hned na tomto místě poznamenat, že rovněž tak nedošlo svého výrazu ani obecně normované pravidlo *presumpce (subjektivní) dobré víry*. K tomu v podrobnostech srov. další výklad.

¹³⁴ K tomu srov. např. čl. 6 québeckého občanského zákoníku, § 242 německého občanského zákoníku, čl. 1175 italského občanského zákoníku, čl. 6:2 holandského občanského zákoníku atd. K možnosti výslovného zakotvení základních právních principů (tedy i principu objektivní dobré víry) do právních předpisů se v naší doktríně vyjadřuje např. Zoulik. K tomu srov. Zoulik, F.: Op. cit. sub 31, s. 180.

¹³⁵ V této souvislosti se u nás ujalo výstižné spojení „bezduchý formalismus“.

jinž by bylo možno při použití a výkladu právních norem poměřovat chování subjektů práva a v některých případech prohlásit určité jednání (ač třeba z hlediska formálně právního bezvadné) za jednání odporující zásadám dobré víry (k tomu srov. další výklad o objektivní dobré víře v zahraničních právních řádech).¹³⁶ Chápeme-li tedy objektivní dobrou víru jako *základní (fundamentální) požadavek na chování* účastníků soukromoprávních vztahů, potom se jasné a výslovné formulování takové maximy v novém občanském zákoníku ukazuje téměř jako nezbytné.¹³⁷

Přijmeme-li konstatování, že explicitní začlenění objektivní dobré víry do zákona je nezbytné, vzniká okamžitě celá řada navazujících problémů. První (a třeba poznamenat, že kruciólní) otázkou je *vhodnost označení* takového institutu. Již na několika předchozích místech této práce bylo řečeno, že termín *dobrá víra* je používán v celé řadě evropských právních řádů jak pro objektivní, tak i subjektivní podobu tohoto institutu (a rovněž tak i v právu českém). Tu však může vzniknout pochybnost, zda je tento přístup správný, a to zejména s ohledem na tradiční požadavek jasnosti, srozumitelnosti a především *jednoznačnosti* právních norem. Ten totiž očividně není dodržen v případě, v němž se pro dvě různé právní figury s různým obsahem užívá stejný pojem, což je flagrantní rozpor se základními pravidly legislativní techniky. Na druhé straně je pravdou, že u zkoumaného termínu (byť je užíván pro dva různé významy) k interpretačním problémům zpravidla nedochází. Z kontextu právní normy totiž lze relativně jednoduše poznat, která podoba dobré víry se má v konkrétním případě na mysli. Ani tak ovšem úvaha o rozdílné terminologii nepostrádá svůj smysl. Otázkou potom je, jaký jiný (nový) termín může vhodně nahradit pojem objektivní dobré víry. Při letné úvaze se na první pohled může jako přitažlivá zdát podobnost *objektivní dobré víry* a *dobrých mravů*. Tento stimul je zřejmě natolik silný, že nutí některé autory oba dva pojmy ztotožňovat.¹³⁸

Bylo již naznačeno, že výslovné zakotvení objektivní dobré víry (bez ohledu na to, jak tuto kategorii pojmenujeme) do českého práva se *de lege ferenda* jeví jako vhodné. V první kapitole této práce byla učiněna úvaha o *míře aplikovatelnosti* principu

¹³⁶ Na předchozích místech této práce bylo stručně poukázáno na to, že pojem *dobrých mravů*, který v pozitivním českém právu nachází své uplatnění, není schopen plnit všechny funkce objektivní dobré víry, tak jak jí rozumí současná zahraniční doktrína.

¹³⁷ Ke stejnému závěru dochází např. Smits, který při úvahách o potřebnosti obecné formulace objektivní dobré víry v unifikovaném evropském kontraktním právu říká následující: „*If good faith is seen as a behavioural norm for the contracting party, against which the fairness of being bound by contract has to be tested, then it is evident that it is needed in every legal system*“. K tomu srov. více Smits, J.: Op. cit. sub 9, s. 198.

¹³⁸ K tomu srov. další pojednání v této kapitole o interpretaci objektivní dobré víry v pozitivním právu.

dobré víry, a to především s ohledem na jeho normativní vyjádření v právním řádu. Znovu je třeba zdůraznit Hurdíkovu myšlenku, podle níž míra normativního charakteru soukromoprávních zásad určuje míru jejich přímé aplikovatelnosti při regulaci právních vztahů příslušného odvětví (srov. k tomu poznámku č. 42). Objektivní dobrá víra sice není *ve své obecné podobě* v žádném současném českém právním předpisu výslovně brána v úvahu; na druhé straně však zřejmě není nesprávný názor, podle něhož lze v určitých právních předpisech (sc. zejména v platném občanském zákoníku) dohledat jisté instituty, které po jistém váhání můžeme prohlásit za konkrétní projevy principu objektivní dobré víry, resp. za figury uvedenému principu se blížící. České privátní právo ovšem i tak není zcela prosto explicitních (byť velmi výjimečných) zmínek o dobré víře ve smyslu právního principu (byť ne s obecným dopadem na celou oblast soukromého práva).

Prvním případem výslovného vyjádření zásady dobré víry je ustanovení § 53 odst. 3 OZ. V něm je upravena tzv. informační povinnost podnikatele v souvislosti s uzavíráním spotřebitelských smluv na dálku (tzv. distanční smlouvy). Podle uvedené normy musí být jistý druh informací při uzavření smlouvy poskytován *určitým a srozumitelným způsobem s přihlédnutím k zásadám dobré víry a k ochraně osob, zejména nezletilých nebo spotřebitelů*. Je nepochybné, že na tomto ojedinělém místě máme zcela jednoznačně co dělat se *zásadou dobré víry* (a to dokonce umocněnou vyjádřením v plurálu).

S právě uvedeným ustanovením velmi úzce souvisí i navazující § 56 odst. 1 OZ. Z něj plyne, že *spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran*. Morální rozměr tohoto pravidla je více než patrný. Spotřebitel jako slabší (neprofesionální) smluvní strana je brán uvedeným ustanovením pod ochranu. Tu vystupuje dobrá víra přesně v tom významu, jaký pravidelně má v zahraničních právních řádech v oblasti kontraktního práva. Tedy ve smyslu povinnosti účastníků občanskoprávních vztahů jednat v době před uzavřením smlouvy, jakož i při jejím uzavírání (avšak i v době existence smlouvy a výkonu práv a povinností ze smlouvy) čestně a poctivě, jakož i povinnosti vystříhat se jakýchkoliv pokusů o podvedení druhé strany, zamlčení či zkreslování skutečností rozhodných pro uzavření smlouvy atd. Oblast úpravy spotřebitelských smluv je tak oblastí zakotvující hned na dvou místech českého občanského práva odkaz na „obecné zásady či principy“ dobré víry.

Zbývajícími ustanoveními soukromoprávní provenience, která v sobě nesou výslovný odkaz na pravidla dobré víry, jsou § 655 odst. 1 ObchZ, resp. § 655a ObchZ. V rámci úpravy smlouvy o obchodním zastoupení se tu obchodnímu zástupci ukládá povinnost uskutečňovat činnost, k níž je zavázán, *poctivě, s vynaložením odborné péče a v dobré víře*. Následující § 655a potom ve svém prvním odstavci říká, že ve vztazích s obchodním zástupcem je zastoupený povinen jednat *poctivě a v dobré víře*. Zcela nepochybně se i na právě uvedených místech právního řádu dostáváme do styku s objektivní dobrou vírou, čili s právním principem ukládajícím povinnost k jisté kvalitě chování. Tato okolnost je zřejmá především ze znění § 655a, když je objektivní dobrá víra úzce navázána na kategorii *poctivosti*. To je další argument hovořící ve prospěch možného nahrazení termínu *objektivní dobré víry* právě tímto výrazem.

Co se týká interpretace objektivní dobré víry obsažené v platném občanském zákoníku, potom je možné odkázat na již podaný výklad o vztahu objektivní dobré víry a dobrých mravů.¹³⁹ K tomu je vhodné dále dodat, že uvedená ustanovení o spotřebitelských smlouvách byla začleněna do našeho civilního kodexu jednou z harmonizačních novel (nebyla to tedy čistě vůle českého zákonodárce vtělit do soukromého práva zkoumaný pojem). To ale nemá a nemůže mít žádný vliv na skutečnost, že se zákon na zásady dobré víry výslovně odvolává a že je proto bude třeba brát při aplikaci a interpretaci uvedené normy v úvahu a naplnit je při rozhodovací praxi konkrétním obsahem. Výklad ustanovení operujících s objektivní dobrou vírou je prakticky nemožný bez náležité znalosti inspiračních zdrojů těchto institucí. Český soudce si proto v těchto případech nevystačí s obvyklými výkladovými postupy, nýbrž musí pro interpretaci objektivní dobré víry zkoumat i zahraniční zdroje (nejen právní předpisy, nýbrž především soudobou doktrínu a judikaturu).

Závěrem právě podaných úvah je třeba shrnout tyto následující konsekvence. České právo výslovně neukládá svým recipientům obecnou povinnost jednat v souladu s pravidly dobré víry (nepřipisuje tak dobré víře generální dopad, jako to dělá např. u dobrých mravů prostřednictvím § 3 odst. 1 OZ). I tak ovšem na několika málo místech tuto figuru „konkretizuje“ v tom smyslu, že zavazuje subjekty soukromoprávních vztahů k určité kvalitě chování při jejich vystupování v právním styku, když na pravidla dobré víry explicitně odkazuje.

¹³⁹ Srov. k tomu pasáž uvedenou na straně 48 an.

3.1.2.2 Subjektivní dobrá víra

Pustíme-li se do zkoumání subjektivní dobré víry, záhy zjistíme, že tato instituce je (ve zřejmém protikladu k objektivní dobré víře) zastoupena na mnoha místech právního řádu v míře nebývalé (především pak v právu soukromém, avšak i v mnoha předpisech práva veřejného). Výskyt dobré víry je patrný nejen v různých odvětvích práva, nýbrž i v různých předpisech jednoho a téhož odvětví. *Bona fides* je konečně zastoupena i na mnoha místech jednoho a téhož právního předpisu (typicky občanského zákoníku). Subjektivní dobrá víra tvoří součásti skutkových podstat v oblasti obecné části občanského zákoníku, v oblasti věcných práv, v oblasti závazků, avšak i v oblasti práva dědického. Je tedy výskyt subjektivní dobré víry v našem právu více než obvyklý.

Chybí-li u nás výslovně formulovaná generální povinnost jednat v souladu se zásadou objektivní dobré víry, neznamená to, že u druhé podoby zkoumaného pojmu je situace jiná. Český zákonodárce zůstává v této své nedůslednosti naprosto důsledný. Ani subjektivní dobrá víra tedy nebyla poctěna obecným explicitním vyjádřením svého obsahu, rozsahu či dosahu. Tu je třeba krátké zastavení a vyjasnění jedné věci. Zatímco ve vztahu k objektivní dobré víře dochází v generálních ustanoveních právních předpisů zpravidla k formulaci obecné *povinnosti jednat* v souladu s touto maximou, u subjektivní podoby tohoto pojmu uvedené vyjádření nepřipadá v úvahu. Podstatou a smyslem základních pravidel reglementujících dobrou víru jako psychickou kategorii není stanovení imperativu chování, nýbrž vyjádření *presumpce její existence*. Pravidlo, podle něhož se v pochybnostech subjektivní dobrá víra konkrétní jednající osoby předpokládá, je jedním ze základních konstrukčních prvků tradičních občanských zákoníků evropských zemí.¹⁴⁰ Česká republika i zde tvoří výjimku a žádné obdobné ustanovení o presumpci subjektivní dobré víry nemá.¹⁴¹

Subjektivní dobrá víra jakožto vnitřní, psychická stránka jednajícího individua představuje kategorii vědění (resp. nevědění), domnívání se či důvěřování v určitou skutečnost. Bylo již řečeno, že taková dobrá víra se svojí povahou velmi blíží právnímu institutu *omylu*. V tomto smyslu je subjektivní dobrá víra upravena na mnoha místech českého právního řádu. Snad nejvíce se zkoumaný pojem objevuje v zákoníku občanském. Tak je tomu především v jeho obecné části (srov. § 32 odst. 3, § 35 odst. 3),

¹⁴⁰ Srov. např. čl. 7 polského občanského zákoníku.

¹⁴¹ Existují jisté specifické výjimky z pravidla, které však nemají nijak závažný dosah. K tomu srov. § 130 odst. 1 OZ, § 20 zákona č. 591/1992 Sb. (zákon o cenných papírech) a § 179 odst. 1 ObchZ.

ale i v části věnující se věcným právům (srov. § 130 odst. 1, § 161 odst. 1), v právu dědickém (srov. § 486) a konečně i v právu obligačním, konkrétně v oblasti kvazideliktů (srov. § 458 odst. 2, § 459). Chtělo by se říci terminologií Ústavního soudu ČR, že subjektivní dobrá víra doslova *prozařuje* celým zákonem. Tu je třeba učinit první dílčí závěr týkající se problematiky výskytu dobré víry v občanském zákoníku a jejího vztahu k jednotlivým částem zákona. Z uvedeného výčtu je patrné, že se zkoumané pravidlo neomezuje pouze na určité partie zákona (např. na části týkající se věcných práv či na závazky), nýbrž se *vyskytuje v celé šíři zákona*. Není tedy dobrá víra figurou, která by měla své místo jen ve vztahu k určitým částem občanského (soukromého) práva, nýbrž je *konceptem univerzálním*.

Český zákonodárce se rozhodl učinit dobrou víru integrální součástí skutkové podstaty právní normy v následujících případech. V *občanském zákoníku* je to především ustanovení § 32 odst. 3 týkající se zastoupení na základě plné moci; § 33b odst. 4 týkající se téhož; § 35 odst. 3 vztahující se k ochraně dobré víry adresáta právního úkonu; § 42a odst. 2 upravující institut odporovatelnosti právnímu úkonu; § 130 odst. 1 zabývající se oprávněnou držbou, resp. oprávněným držitelem; zprostředkovaně mluví o dobré víře rovněž § 134 odst. 1 OZ dovolující originární nabytí vlastnického práva na základě vydržení; § 135b upravující zpracování věci jako jeden ze způsobů nabytí vlastnického práva; § 161 umožňující zastavení cizí movité věci bez souhlasu jejího vlastníka; § 458 odst. 2 a § 459 upravující rozsah vydání bezdůvodného obohacení; § 485 odst. 2 a § 486 týkající se nabytí dědictví od nepravého dědice, jemuž bylo dědictví potvrzeno; § 586 odst. 2 upravující sjednání dohody o narovnání v dobré víře atd.

Působením v rámci občanského zákoníku se však role subjektivní dobré víry v platném právu zdaleka nevyčerpává. Z dalších předpisů rodiny soukromého práva uvedme na prvním místě *obchodní zákoník*. V něm je možno se s dobrou vírou setkat např. v ustanoveních § 15 a § 16 upravujících překročení jednatelských oprávnění osoby při provozování podniku podnikatele, resp. při jednání takové osoby v provozovně podnikatele; v ustanovení § 29 odst. 1 upravujícím obchodní rejstřík, resp. materiální publicitu tohoto registru; stejně tak i v ustanovení § 179 odst. 1, které váže možnost příjemce (akcionáře) ponechat si neoprávněně vyplacenou dividendu na existenci jeho subjektivní dobré víry. Značný význam má dobrá víra jako *jeden z předpokladů při nabytí vlastnického práva k movité věci od nevlastníka* na základě kupní smlouvy podle ustanovení § 446.

Zákon o cenných papírech (zákon č. 591/1992 Sb.) umožňuje ve svém § 20 (obdobně jako obchodní zákoník v právě uvedeném pravidlu § 446) nabytí cenného papíru od neoprávněného, jednal-li nabyvatel v době převodu v dobré víře.

Jiným soukromoprávním předpisem připouštějícím vliv dobré víry na právní poměry recipientů svých norem je *zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb.)*. Ten s existencí dobré víry nepochybně počítá např. ve svém ustanovení § 331 týkajícím se promlčení práv v pracovněprávních vztazích. Takto bychom mohli dlouho pokračovat a přinášet další četné důkazy o zakotvení instituce dobré víry v současném českém soukromém právu. To by však již bylo zbytečné. Jediným důsledkem takového počínání by byl jen narůstající výčet právních norem, které v sobě tak či onak nesou odkaz na zkoumaný pojem.

Zaměříme-li svoji pozornost na oblast práva veřejného, velmi rychle zjistíme, že ani zde není institut dobré víry pojmem neznámým. Z předpisů veřejnoprávní provenience lze jmenovat především *zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem (zákon č. 265/1992 Sb.)*. Ten ve svém známém ustanovení § 11 upravuje (byť v právnicky velmi negramotné podobě) *princip materiální publicity* katastru nemovitostí, tedy maximu chránící veřejnou (subjektivní) dobrou víru (důvěru) v pravdivost a úplnost stavu zápisů v katastru nemovitostí.¹⁴²

Další veřejnoprávní předpis normující o dobré víře je nedávno přijatý *správní řád (zákon č. 500/2004 Sb.)*. *Bona fides* je pro něj důležitá např. v případech uvedených v ustanovení § 2 odst. 3. V souvislosti s ním vzniká správnímu orgánu povinnost *šetřit práva nabytá v dobré víře, jakož i oprávněné zájmy osob, jichž se činnost správního orgánu v jednotlivém případě dotýká*. Tato povinnost správního orgánu je uvedena pod rubrikou „základní zásady činnosti správních orgánů“. Není třeba dále přinášet důkazy o tom, že subjektivní dobrá víra je pevně zakotvena v celém právním řádu České republiky.

3.1.2.3 Některé formulační (a výkladové) problémy spojené s užíváním pojmu dobré víry v platném právu

Jak je z právě podaných příkladů patrné, český zákonodárce přistupuje ke konceptu dobré víry v obou jeho významech na rozličných místech platného práva. Pokusme se nyní o bližší zkoumání některých aspektů spojených s problematikou

¹⁴² Podrobný výklad o problematice veřejné (dobré) víry je obsažen v šesté kapitole.

formulování dobré víry v různých předpisech našeho právního řádu. Tato úvaha má dle mého názoru rozhodující význam, neboť prvopočátkem účelného, racionálního a zamýšleného působení každé právní normy je především její vhodné vyjádření v právním předpisu. Dobrá víra jakožto vágní pojem si zaslouhuje při svém vtělení do textu zákona maximální míru pečlivosti a preciznosti. Jak si za chvíli ukážeme, zůstává náš zákonodárce v tomto ohledu právní úpravě hodně dlužen.

Nesnází vyvstávajících při začleňování dobré víry do právní normy může být víc než dost. Tak za prvé, co se týká *způsobů vyjádření* subjektivní dobré víry v právních předpisech, je obecně věcí normotvůrce, jak k této otázce přistoupí. Tu však vidíme, že český zákonodárce se při koncipování zkoumané instituce nedržel jasné a jednotné linie; naopak s ní nakládal rozmanitým způsobem a téměř pokaždé zvolil poněkud odlišný způsob formulace. Tak např. ustanovení § 32 odst. 3 OZ ve své první větě v souvislosti se zastoupením na základě dohody o plné moci říká, že *je-li zmocnitel v dobré víře anebo věděl-li nebo musel vědět o určité okolnosti, přihlíží se k tomu i u zmocněnce, ledaže jde o okolnosti, o kterých se zmocněnec dozvěděl před udělením plné moci*. Druhá věta téhož ustanovení však již říká jen: *zmocnitel, který není v dobré víře, nemůže se dovolávat dobré víry zmocněnce*. Oproti tomu ustanovení § 33 odst. 3 OZ formuluje nedostatek subjektivní dobré víry zcela jinými slovy, když vylučuje nastoupení určitých právních následků tehdy, *jestliže osoba, se kterou bylo jednáno, o nedostatku plné moci věděla*.

Ustanovení § 35 OZ normující o pravidlech výkladu projevu vůle říká ve svém třetím odstavci že *se přihlíží k vůli toho, kdo právní úkon učinil, a chrání se dobrá víra toho, komu byl právní úkon určen*.

Oprávněným držitelem je v souladu s § 130 odst. 1 OZ ten, kdo je *se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří*.

Podle § 135b odst. 1 OZ *zpracuje-li někdo v dobré víře cizí věc na věc novou*, stává se vlastníkem nové věci ten, jehož podíl na ní je větší. Absence dobré víry zpracovatele je ovšem v souladu se zněním druhého odstavce dána tehdy, *zpracuje-li někdo cizí věc, ač je mu známo, že mu nepatří*.

Zastavit cizí movitou věc bez souhlasu jejího vlastníka lze pouze v případě, kdy je odevzdána zástavnímu věřiteli a *ten ji přijme v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit* (§ 161 OZ).

Ustanovení § 458 OZ přikazuje obohacenému vydat spolu s předmětem bezdůvodného obohacení i užítky z něho, *pokud ten, kdo obohacení získal, nejednal v dobré víře.*

Další reprezentant výjimky ze zásady *nemo plus iuris* (§ 486 OZ) umožňuje nabytí vlastnického práva tomu, kdo *v dobré víře něco nabyl od nepravého dědice, jemuž bylo dědictví potvrzeno.*

Konečně např. § 586 odst. 2 OZ říká, že *narovnání sjednané v dobré víře nepozbývá platnosti ani v případě, že dodatečně vyjde najevo, že některá ze stran dohodnuté právo v době sjednání narovnání neměla.*

Z podaných příkladů je patrné, že dobrá víra dochází svého výrazu v mnoha různých skutkových podstatách a v odlišných formulačních tendencích. Podívejme se nejprve zcela obecně, jak může zákonodárce přistoupit k formulaci zkoumané figury. Je pravidlem, že tam, kde má normotvůrce dobrou víru na mysli, o ní obvykle i *explicitně mluví* (použije tedy spojení *dobrá víra*)¹⁴³. Na žádném místě českého právního řádu (tedy tam, kde se o dobré víře skutečně mluví) však *není výslovně stanoveno*, zda se jedná o *subjektivní* či *objektivní* dobrou víru. Dobrá víra je tedy obecně pojmem bez dalších přívlastků, které by dokázaly blíže specifikovat povahu tohoto konceptu. Zákonodárce zpravidla nedává ani žádné vodítko k rozpoznání obou kategorií v konkrétních případech. Rozlišení obou dvou forem a zjištění, o kterou z nich se v konkrétním případě jedná, je tedy čistě věcí interpretace normy ze strany právní praxe (a samozřejmě doktríny). Zdá se ovšem, že takový postup není obtížný, neboť z kontextu právní normy se dá relativně lehce zjistit, o který případ dobré víry v jednotlivém případě jde. Není ovšem bezvýjimečnou praxí zákonodárce vyjadřovat dobrou víru vždy explicitně. Za obvyklý jev je totiž možno označit množinu situací, v nichž v právním předpisu sice není výslovně použito spojení *dobrá víra*, avšak z právní normy je patrné, že dobrou víru v jednotlivých případech vyžaduje. Další výklad se bude týkat již jen subjektivní dobré víry.

Bylo řečeno, že subjektivní dobrá víra není ničím jiným, než mylným přesvědčením jednající osoby o existenci nějakého práva či právního vztahu. Taková osoba tedy vychází z určité domněnky, která však neodpovídá skutečnosti; jednoduše řečeno, o skutečném stavu věcí neví. I nevědomost je ovšem v jistých případech chráněna. Považujeme-li tedy (velmi zjednodušeně) subjektivní dobrou víru za

¹⁴³ Srov. § 130 odst. 1 OZ, § 161 OZ, § 486 OZ atd.

nevědomost, resp. ztotožníme-li ji s nevědomostí, potom nemůže být pochyb o tom, že tam, kde právní předpis chrání nevědomost, chrání tím vlastně dobrou víru samotnou. Tak např. § 446 ObchZ používá formulaci „(...) *ledaže (...) kupující (...) věděl nebo vědět měl a mohl, že prodávající není vlastníkem a že není ani oprávněn zbožím nakládat za účelem jeho prodeje*“. Toto pravidlo lze vyjádřit rovněž formulací „*ledaže kupující nebyl v dobré víře o tom, že prodávající je vlastníkem (...)*“. Stejně tak např. § 331 ZP říká že „(...) *vrácení neprávem vyplacených částek může zaměstnavatel na zaměstnanci požadovat, jen jestliže zaměstnanec věděl nebo musel z okolností předpokládat, že jde o částky nesprávně určené nebo omylem vyplacené (...)*“. I tu lze říci „(...) *může zaměstnavatel na zaměstnanci požadovat, ledaže zaměstnanec nebyl v dobré víře o tom, že jde o částky nesprávně určené nebo omylem vyplacené (...)*“, popř. jen stručně „*ledaže nebyl zaměstnanec v dobré víře*“.¹⁴⁴

Podobně je tomu např. v situaci předvídané ustanovením § 526 odst. 1 OZ upravujícím notifikační povinnost postupitele vůči svému dlužníkovi při postoupení pohledávky. Uvedená norma mj. říká, že *dokud postoupení pohledávky není oznámeno dlužníkovi nebo dokud postupník postoupení pohledávky dlužníkovi neprokáže, zproští se dlužník závazku plněním postupiteli*. Pokud tedy dlužník nemá vědomost o postoupení pohledávky (a je tudíž v dobré víře, že původní věřitel je věřitelem i nadále), bude mít plnění poskytnuté původnímu věřiteli *cum animo solvendi* účinky skutečné *soluce*. Avšak i druhý odstavec plní roli ochrany subjektivní dobré víry. V něm je stanoveno, že *oznámí-li dlužníku postoupení pohledávky postupitel, není dlužník oprávněn se dožadovat prokázání smlouvy o postoupení*.

Podle Eliáše z toho plyne, že v případě, že by smlouva o postoupení pohledávky byla z jakéhokoli důvodu absolutně neplatná a nebyla by tedy způsobilým titulem pro *cessi* pohledávky a dlužník by na základě oznámené *cesse* namísto postupiteli plnil postupníku, nemůže mu to být nikdy přičteno k tíži a zejména není možné nutit dlužníka k novému plnění s argumentem, že k platnému postoupení pohledávky nedošlo, a že tedy mělo být podle zákona plněno původnímu věřiteli. Dlužník (*debitor cessus*), který na základě notifikace postupitele plnil postupníku, jsa v dobré víře, že postupní smlouva byla platně uzavřena, nemůže být postižen, ukáže-li se později, že postoupení pohledávky bylo sjednáno neplatně. Účinky splnění tak zůstanou zachovány, jako

¹⁴⁴ Je diskutabilní, zda existuje rozdíl mezi pojmem „*vědět měl a mohl*“ v obchodním zákoníku a pojmem „*musel z okolností předpokládat*“ v zákoníku práce. Domnívám se, že by tomu tak být nemělo (neboť právní norma tu evidentně míří na řešení obdobné skutkové situace), nicméně z hlediska sémantického rozdíl mezi pojmy *vědět* a *předpokládat* jistě existuje.

kdyby došlo k platnému postoupení pohledávky. Bude tedy jen na vztahu postupitele (původního věřitele) a postupníka (nového věřitele), aby mezi sebou vypořádali plnění, které bylo plněno dobromyslným dlužníkem nesprávnému subjektu.¹⁴⁵

Z právě podaných příkladů tedy nepochybně vyplývá závěr, že *explicitní označení* určité instituce jako dobré víry *není zcela nezbytné*, pokud lze jinak dovodit, že se o tuto kategorii skutečně jedná. To bude možné pravidelně učinit pomocí standardních interpretačních postupů. Zjištění případů, v nichž zákon o dobré víře výslovně nemluví, avšak je jasné, že ji má na mysli, by tak nemělo v praxi činit větší problémy.

Přístup zákonodárce k formulaci dobré víry se však dá zkoumat i z jiných úhlů pohledu. Podle jednoho z nich můžeme konstatovat, že v jistých případech (skutkových podstatách) právní norma *výslovně stanoví právní následek* spjatý s existencí či neexistencí subjektivní dobré víry, *resp. takový následek je z právní normy zjistitelný*. Na tom nic nemění ani skutečnost, že právní konsekvence svázané s dobrou vírou mohou být v tom kterém případě zcela rozdílné (tak např. podle § 130 odst. 1 OZ je to přiznání postavení oprávněného držitele osobě, která je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že jí věc nebo právo patří; jiným následkem je potom nabytí vlastnického práva k movité věci od neoprávněného v režimu § 446 ObchZ; další možností je např. právo ponechat si užitky z předmětu bezdůvodného obohacení podle § 458 odst. 2 OZ atd.). Všem jmenovaným případům je společné, že právní norma buď explicitně stanoví, jaké právní konsekvence jsou s přítomností dobré víry spojeny nebo se z jejího znění dá takový závěr dovodit.

Někdy však v právním předpisu následek existence (neexistence) dobré víry *výslovně stanoven není a není zjistitelný ani za pomoci výkladu* (k tomu srov. např. § 35 odst. 3 OZ a jeho formulaci „*přítom se přihlíží k vůli toho, kdo právní úkon učinil, a chrání se dobrá víra toho, komu byl právní úkon učiněn*“). V takových případech (byť jsou ve srovnání s ostatními v menšině) bude nutné dovozovat povahu a rozsah právních následků dobré víry s ohledem na všechny relevantní okolnosti tohoto případu. Takto formulované skutkové podstaty samozřejmě kladou vyšší nároky na interpretaci soudů.

Shrneme-li doposud uvedené problémy spojené s formulováním subjektivní dobré víry v právních předpisech, lze konstatovat, že existují celkem čtyři varianty podob (vyjádření), v nichž se může subjektivní dobrá víra v právním řádu vyskytnout.

¹⁴⁵ K tomu více srov. Eliáš, K.: Postoupení pohledávky. Pojednání o cesi na způsob komentáře k § 524 a násl. obč. z. Přístupné na serveru www.juristic.cz.

Buď právní předpis výslovně používá pojmu *dobrá víra* a zároveň jasně stanoví její následky. Druhou možností je přístup, podle něhož právní předpis o dobré víře sice explicitně mluví, avšak právní následky nechává bez povšimnutí. Další možností je situace, v níž se výslovného pojmu *dobrá víra* neužívá, avšak jsou jasně stanoveny její následky. Konečně existují (mohou existovat) případy, v nichž není užit ani termín *dobrá víra* (byť ji má normotvůrce na mysli) ani nejsou výslovně určeny její konsekvence.

Tím, že dikce právních norem zabývajících se dobrou vírou je často velmi lakonická, přenechává se řešení podstatné části všech pochybností s tím spojených především právní doktríně a soudní praxi. Nepochybné zjištění zákonodárcova úmyslu však není vždy jednoduché. Problémy tu působí především skutečnost, že různé koncepce, v nichž *dobrá víra* vystupuje, v podstatě *nelze převést na společného jmenovatele* a určit tak jisté definiční znaky zkoumaného pojmu. Navíc i tam, kde právní norma mluví na více různých místech o stejné koncepci dobré víry, lze např. vyzorovat, že *dobrá víra* je pokaždé vztahována k různým (jiným) skutečnostem (okolnostem), což snad svědčí o tom, že zákonodárce měl v úmyslu činit mezi těmito případy, v nichž s dobrou vírou pracuje, rozdíly.

Subjektivní *dobrá víra* (i když je v právním předpise formulována tu a tam precizně) sama o sobě přináší celou řadu složitých problémů. Mohou to být otázky související s *výčtem osob*, které v konkrétním případě musí být v dobré víře, aby nastaly předpokládané právní následky (srov. k tomu problematiku, která může vznikat např. při společné oprávněné držbě, při právním zastoupení, při zjišťování dobré víry právnických osob atd.), dále otázky svázané s *předmětem dobré víry* (tedy k jakým všem okolnostem se *dobrá víra* vztahuje), s tím, co je jejím *obsahem* (jenom to, že subjekt věděl, nebo též to, že za jistých okolností vědět měl a mohl), s *časovými souvislostmi* (je třeba být v dobré víře jen v určitém konkrétním okamžiku – např. v době uchopení držby, nebo je tato psychická kategorie vyžadována po nějakou déle trvající dobu – např. po celou dobu držby potřebné k vydržení – srov. k tomu též známou zásadu *mala fide superveniens non nocet* uplatňující se při držbě) atd.

Uvedme si nyní tři příklady (tři skutkové podstaty právní normy), které mají navenek mnoho společného, a to ať již tím, že dávají vyniknout subjektivní dobré víře konkrétní osoby, tak i tím, že všechny reprezentují výjimky z obecné zásady, podle níž *nikdo nemůže na jiného převést více práv, než má sám* (k tomu srov. podrobné pojednání v deváté kapitole). Prvním z nich je ustanovení § 161 OZ (zástava cizí movité

věci), druhým § 486 OZ (nabytí dědictví od nepravého dědice) a konečně třetím § 446 ObchZ (nabytí vlastnického práva od neoprávněného). Ačkoliv všechny uvedené právní normy směřují ke stejnému cíli, totiž k ochraně osob jednajících v dobré víře a fixaci práv těmito osobami добromyslně nabytých, je způsob jejich vyjádření pokaždé jiný. V dalším textu zaměříme svoji pozornost především na *formulaci subjektivní dobré víry*, jakožto nezbytné součásti každé skutkové podstaty právní normy.

Začněme ustanovením o zástavě cizí movité věci. Norma obsažená v § 161 OZ říká, že „*Dá-li někdo do zástavy cizí movitou věc bez souhlasu vlastníka nebo osoby, která má k věci jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem, vznikne zástavní právo, jen je-li movitá věc odevzdána zástavnímu věřiteli a ten ji přijme v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit.*“ Tu vidíme, že dobrá víra zástavního věřitele se musí upínat ke skutečnosti, že *zástavce je oprávněn věc zastavit*. Zákon však již nikde neupřesňuje, odkud dané oprávnění zástavci může vzniknout. Je nepochybné, že zástavcem je (či může být) vždy vlastník zastavované věci, což je samozřejmě typické; vlastník tedy může z titulu vlastnického práva svoji věc mj. zastavit (je to konkrétní projev jednoho z dispozičních oprávnění vlastníka – *ius disponendi*). Můžeme tedy shrnout, že zástavcem věci je pravidelně a zásadně její vlastník. Pokud by ovšem citovaná právní norma měla na mysli zástavce *jako skutečného vlastníka* věci, postrádala by smysl, neboť účelem tohoto předpisu je umožnit nabytí věcného práva k věci cizí od osoby, *kteřá k tomu naopak oprávnění nemá*. Za zástavce je tak uvedeným ustanovením ve skutečnosti označován ten, kdo *není vlastníkem* zastavované movité věci, popř. jiná osoba, která ke zřízení zástavního práva na věci není nijak legitimována. To je ovšem poněkud nekonceptní přístup k užívání odborné terminologie, neboť zástavcem je obecně vždy vlastník zastavované věci (či věřitel pohledávky). Interpretací tak dospějeme k závěru, že za zástavce je podle § 161 OZ třeba považovat toho, kdo není vlastníkem zastavované movité věci.

Tím ovšem problém nekončí. Jiným oprávněním (kromě vlastnického práva), na základě něhož je někdo legitimován zastavit věc (byť cizí), je potom existence ujednání mezi touto osobou a skutečným vlastníkem věci. Vlastník movité věci tak může na základě smluvního vztahu se třetí osobou např. zmocnit tuto osobu k zástavě své movité věci. Oprávnění zastavit věc nepřísluší proto vždy jen vlastníkovi, nýbrž i tomu, kdo je k takovému jednání oprávněn na základě jiného důvodu.

Z uvedeného rozboru vyplývá, že za *zástavce oprávněného věc zastavit* (jak o něm pojednává § 161 odst. 1 OZ in fine) je třeba považovat nikoliv samotného vlastníka

zastavované věci (to je – jak již bylo uvedeno – *per definitionem* nemožné), nýbrž jakoukoliv třetí osobu, která sice vlastníkem věci není (a ani není k zastavení věci jinak oprávněna), avšak o níž se zároveň zástavní věřitel oprávněně domnívá (dobrá víra), že je buď a) *vlastníkem zastavované věci*, nebo b) *osobou, která sice vlastníkem zastavované věci není, avšak má na základě určitého vztahu s vlastníkem právo (oprávnění) dát uvedenou movitou věc do zástavy*. Osoba zřizující zástavní právo na cizí movité věci (a tedy odlišná od vlastníka) může svoje oprávnění k takovému jednání prokázat zástavnímu věřiteli např. smlouvou uzavřenou s vlastníkem zastavované věci, z níž bude toto právo třetí osoby vyplývat; smlouva však ve skutečnosti bude např. trpět vadou způsobující její neplatnost, o čemž ovšem zástavnímu věřiteli nebude nic známo. Není tedy vyloučeno, aby dobrá víra zástavního věřitele měla své místo i tam, kde zástavní věřitel *od počátku ví, že movitá věc není zastavována jejím vlastníkem, nýbrž osobou, která je k takovému nakládání s věcí oprávněna*, nicméně právní titul, z něhož taková osoba své právo odvozuje, je neplatný. Zástavní věřitel však nemusí vědět o skutečnosti způsobující neplatnost ujednání mezi vlastníkem věci a třetí osobou (např. o absenci svobody vůle na straně vlastníka). K obsahu pojmu *dobrá víra* v citovaném ustanovení srov. bezprostředně následující výklad.

Zaměříme-li se na dikci druhého z uvedených ustanovení, totiž § 446 ObchZ, a porovnáme ho se zněním § 161 OZ, zjišťujeme, že tu je situace ve vyjadřování zákonodárce poněkud odlišná. Podle uvedené obchodněprávní normy *kupující nabývá vlastnické právo i v případě, kdy prodávající není vlastníkem prodávaného zboží, ledaže v době, kdy kupující měl vlastnické právo nabýt, věděl nebo vědět měl a mohl, že prodávající není vlastníkem a že není ani oprávněn zbožím nakládat za účelem jeho prodeje*. Vidíme, že ve srovnání s ustanovením § 161 OZ se nemluví explicitně o *dobré víře*, nýbrž o *vědomosti, resp. o povinnosti či možnosti mít vědomost (o povinnosti či možnosti vědět)* o jistých okolnostech. Dostává tedy na uvedeném místě dobré víře bližšího vymezení. Naopak občanský zákoník v souvislosti se zástavou cizí věci nedává žádný podrobnější návod k tomu, jak interpretovat sousloví *dobrá víra*. Je *bona fides* (tedy nevědomost) zástavního věřitele vyloučena již prostou nedbalostí, nebo je třeba, aby tato osoba jednala v nedbalosti hrubé?

Druhým významným posunem je preciznější specifikování okruhu skutečností, k nimž se musí vztahovat dobrá víra kupujícího. Ze zákona jasně plyne, že v dobré víře není ten kupující, který věděl nebo vědět měl a mohl, že prodávající není a) *vlastníkem prodávaného zboží*, nebo b) *osobou oprávněnou zbožím nakládat za účelem jeho*

prodeje. Vyplývá tedy z normy § 446 ObchZ stejná množina prvků, které musí být dobrou vírou kupujícího pokryty, jako je tomu i u § 161 OZ. Rozdíl je však ve způsobu vyjádření obou dvou paragrafů. Zatímco obchodněprávní úprava normuje o jisté otázce relativně pregnantně, je pravý smysl téže skutečnosti obsažené v občanském zákoníku zjistitelný teprve interpretací. Lze si tak jen opakovaně pokládat otázku, proč zákonodárce – ve snaze upravit dvě věci stejným způsobem – užívá pokaždé jiný způsob vyjadřování.

Konečně třetí skutková podstata obsažená v ustanovení § 486 OZ a umožňující nabytí vlastnického práva od nepravého dědice, je ve srovnání s předchozími dvěma rovněž odlišná. Její dikce je následující: „*Kdo v dobré víře něco nabyl od nepravého dědice, jemuž bylo dědictví potvrzeno, je chráněn tak, jako by to nabyl od oprávněného dědice.*“ Stejně jako v ustanovení § 161 OZ použil zákonodárce výslovný termín *dobrá víra*. Neřekl však již, k jakým skutečnostem se má *bona fides* nabyvatele upínat, tedy vlastně *v co má či může dobromyslný nabyvatel důvěřovat* – v to, že auktor je vlastníkem převáděné věci, nebo i v to, že je pouze osobou mající k takovému jednání jinou legitimaci?¹⁴⁶ Rovněž tak se nikde nedozvíme, jakým obsahem má být *dobrá víra* nabyvatele naplněna – stačí mu prostá subjektivní nevědomost, nebo musí splnit předpoklady obecné (obvyklé) míry opatrnosti?

Uvedené tři příklady mají za cíl demonstrovat současný stav českého zákonodárství a jeho vyjadřovací (ne)schopnost při nakládání s termínem *dobrá víra*. Ačkoliv všechny zmiňované právní normy a) směřují ke stejnému (obdobnému) právnímu následku, b) hodlají chránit dobrou víru fyzických a právnických osob a konečně c) jsou normami soukromoprávní povahy, z nichž ve dvou případech se jedná o regule občanského zákoníku a v jednom případě zákoníku obchodního, nelze říci, že by byly ve vzájemném souladu. To, co by se dalo ve všech uvažovaných případech vyjádřit stejně (neboť o stejné tu taky jde), je formulováno pokaždé jinak. To však není příliš lichotivá vizitka českého privátního práva.

V rámci těchto úvah učiníme další obecnou poznámku k možnostem formulování subjektivní dobré či zlé víry v právních předpisech. Bylo již poukázáno a zdůvodněno, že *zlá víra* je jakákoliv jiná než *dobrá víra* a naopak. Tam, kde zákonodárce výjimečně přistupuje k definici dobré či zlé¹⁴⁷ víry, není s ohledem na výše uvedené potřeba

¹⁴⁶ Analogicky jako v ustanovení § 446 ObchZ.

¹⁴⁷ Srov. např. výklad obsažený v šesté kapitole a tam uvedenou legální definici zlé víry obsaženou v polském katastrálním právu.

definovat obě dvě kategorie. Platí zde známá zásada, podle níž mají-li se definovat dva protichůdné právní pojmy, stačí tak učinit pouze u jednoho z nich. V opačném případě (tehdy, budou-li definovány oba pojmy) totiž vzniká nebezpečí výskytu situací, které nebude možno podřadit ani pod jednu definici; takové skutkové podstaty tedy nebudou právem pokryty. I tak ovšem zůstává pravdou, že četné pokusy zahraničních zákonodárců o obecnou definici dobré (zlé) víry (byť i jen subjektivní) se pravidelně mívají úspěchem.¹⁴⁸ Přesně a precizně definovat dobrou (zlou) víru je tak zásadně možné *pouze tam*, kde má taková definice *dopad jen na izolovaný právní institut* a nežádá se tedy použitelnost takového pravidla na jiné skutkové případy (byť i velmi podobné).

Zbývá dodat následující. Právní předpisy (pokud chtějí normovat o dobré víře), mluví o této instituci buď výslovně (tj. používají explicitně termínu *dobrá víra*), anebo nahrazují uvedené slovní spojení již zmiňovanými výrazy *věděl*, *věděl či vědět měl*, popř. *věděl či vědět měl a mohl*.¹⁴⁹ Tam, kde se použije některý z obrátů uvedených na druhém místě, nemusí zásadně docházet k větším interpretačním potížím. Tam však, kde právní norma použije výrazu *dobrá víra*, resp. např. *jednání v dobré víře* atd., není nikdy jasno (nelze-li to zjistit jinak), která koncepce se má v konkrétním případě na mysli. Tu a tam je ovšem možné opřít se o systematický výklad právní normy a z vágního vyjádření pojmu *dobrá víra* vypreparovat jeho přesný obsah. Učebnicovým příkladem je např. již zmiňované ustanovení § 135b OZ upravující *zpracování cizí věci*. První odstavce říká, že *zpracuje-li někdo v dobré víře cizí věc na věc novou, stává se vlastníkem nové věci ten, jehož podíl na ní je větší*. Pokud bychom měli vystačit pouze s izolovanou právní normou prvního odstavce, byl by výklad obsahu pojmu *dobrá víra* poněkud nejasný. Na pomoc nám ovšem přichází odstavce následující, který uvádí, že *zpracuje-li někdo cizí věc, ač je mu známo, že mu nepatří, může vlastník věci žádat o její vydání a navrácení do předešlého stavu*. Chápeme-li právní normu druhého odstavce jako protiklad k odstavci prvnímu (a jinak snad vztahu obou pravidel ani rozumět nelze), potom jednoduše zjistíme, že ve zlé víře (*mala fide*) je podle druhého odstavce ten zpracovatel, *kterému je známo* (tedy jinými slovy *který ví*), že mu zpracovávaná věc nepatří. *A contrario* dojdeme k závěru, že v *dobré víře* bude takový zpracovatel, který o

¹⁴⁸ Tak např. kodifikační komise v Polsku při přípravě platného občanského zákoníku dlouze diskutovala o užitečnosti obecné definice dobré (resp. zlé) víry v kodexu. Nakonec bylo komisí rozhodnuto (téměř jednomyslně) žádnou generální definici zlé víry do zákona nezačleňovat, a to právě s ohledem na skutečnost, že zlá víra ve většině ustanovení, která s ní pracují, znamená pokaždé něco jiného. K tomu více srov. Przybyłowski, K.: Op. cit. sub 101, s. 11 a násl.

¹⁴⁹ Srov. k tomu různé koncepcie subjektivní dobré víry uvedené ve druhé kapitole.

nedostatku svého vlastnického práva ke zpracovávané věci *subjektivně neví*. Případné zanedbání běžné (obvyklé) míry opatrnosti zpracovatele při posuzování jeho dobré víry zde tedy zůstává bez právních následků.

Poslední zmínka patří úvaze o možnosti *kombinovaného (simultánního)* použití adjektiv *dobrý* a *zlý* při formulování dobré (zlé) víry v rámci jednoho právního předpisu, v rámci určitého právního odvětví, či dokonce v rámci celého právního řádu. Jak již bylo uvedeno na předchozích místech této práce, právo zná pouze *dobrou* nebo *zlou* víru. Neexistuje tedy žádný třetí (prostřední) stav, který by nebyl ani dobrou ani zlou vírou. Dobrá víra vylučuje zlou víru a *vice versa*. Je tedy nerozhodné, zda tam, kde se má mluvit např. o dobromyslném jednání, bude použito spojení „*jen pokud osoba jednala v dobré víře*“, nebo naopak „*jen pokud osoba nejednala ve zlé víře*“. Jednání v dobré víře je totéž co nejednání ve zlé víře a naopak. Zcela obecně řečeno, zákonodárce má v případech formulování subjektivní víry (dobré i zlé) na výběr v podstatě dvě základní možnosti (k nimž přistupuje ještě možnost třetí). Buď může používat v právním předpisu (resp. v celém právním řádu) v souvislosti s vírou pouze adjektivum *dobrý*, nebo naopak *zlý*.¹⁵⁰ Třetí případ (kumulace obou dvou přívlastků v různých skutkových podstatách) se jeví jako nejméně vhodná varianta. Je proto možné tuto úvahu uzavřít konstatováním, že při normování o dobré (zlé) víře by se měl zákonodárce pevně držet jedné koncepce. Měl by tedy mluvit *vždy buď jen o dobré víře*, nebo naopak *jen o zlé víře*. V obou případech je možné vyjádřit jak zlou, tak i dobrou víru dvěma způsoby, totiž pozitivně a negativně. Příklady formulací obou koncepcí jsou následující: např. „*(...) jedině tehdy, byl-li kupující v dobré víře (...)*“ – příklad dobré víry formulované pozitivně; např. „*(...) to neplatí, nebyl-li věřitel v dobré víře (...)*“ – příklad dobré víry formulované negativně; např. „*(...) ve zlé víře je ten, kdo (...)*“ – příklad zlé víry formulované pozitivně; např. „*(...) to platí jen tehdy, nebyl-li věřitel ve zlé víře (...)*“ – příklad zlé víry formulované negativně. Český zákonodárce zvolil v této souvislosti možnost první, tedy *vylučné použití* přídavného jména *dobrý*. Se zlou vírou se (pokud je mi známo) v českém právním řádu nikde výslovně nepracuje. Jiný stav existuje např. v Polsku. Tam je (alespoň v občanském zákoníku) zastoupena naopak toliko zlá víra. Obecná definice zlé víry v polském civilním kodexu sice obsažena není;

¹⁵⁰ Je třeba poznamenat, že z právního hlediska je zcela irrelevantní, zda zákonodárce používá adjektivum *dobrý* či naopak *zlý*. Různé právní řády se k této otázce staví odlišně.

se speciálním typem zlé víry se však setkáme např. v *zákoně o věčných knihách a hypotéce*, kde je formulována zlá víra ve vztahu k zápisům ve věčných knihách.¹⁵¹

Závěrem stručně zopakujeme tyto zjištěné skutečnosti. Dobrá víra (ať již subjektivní či objektivní) *není v žádném právním předpisu platného právního řádu České republiky výslovně definována*. Zároveň s ní však právní řád jako s *právní kategorií* počítá a pracuje na mnoha místech (především potom v občanském zákoníku). Stejně tak právo nikde neposkytuje návod k tomu, jestli dobrou víru chápat objektivně, nebo subjektivně. Má-li být ustanovení o dobré víře aplikováno (zpravidla orgánem rozhodujícím spor), je třeba rozhodnout, zda má právní předpis v konkrétním případě na mysli objektivní či subjektivní podobu dobré víry. Dále je potřeba zjistit, zda v uvedeném případě byla dobrá víra u příslušného subjektu skutečně dána a co je její podstatou (jejím obsahem). Pokud nejsou s existencí dobré víry v zákoně explicitně spojeny žádné právní následky, přísluší dle mého názoru rozhodujícímu orgánu i rozhodnutí o tom, jaké konsekvence přítomnost dobré víry vyvolává a jak se v konkrétním případě (právním vztahu) projeví.

3.1.3 Příklady vyjádření dobré víry ve středním občanském zákoníku

Jen velmi stručně se věnujme uplatnění dobré víry ve „středním“ občanském zákoníku (zákon č. 141/1950 Sb.). Není třeba zdůrazňovat, že v tomto kodexu nenajdeme žádné výslovné ustanovení o dobré víře v objektivním smyslu. Máme-li snad nalézt právní normu, která by se tomu, čemu dnes říkáme objektivní dobrá víra, mohla být jen vzdáleně blížit, docházíme ke konstatování, že jediným „analogickým“ ustanovením je § 3. V něm je řečeno, že *nikdo nesmí zneužívat občanských práv ke škodě celku*. Je patrné, že posun od objektivní dobré víry je výrazný. To je dáno především dobou, v níž zákon vznikl a samozřejmě panující právně politickou situací a konec konců i tím, že se zákonodárce v žádném případě pravidla o objektivní dobré víře nesnažil napodobit (ve formulaci § 3 je patrný zákaz zneužití práva – *abusus iuris*, ovšem se značným dobovým zkreslením).

Oproti tomu subjektivní dobrá víra nebyla střednímu občanskému zákoníku pojmem neznámým. Za všechny jmenujme alespoň případy § 125, podle něhož *zpracuje-li cizí věc v dobré víře socialistická právnická osoba, je výrobek v socialistickém vlastnictví*, § 145 odst. 1, který je zcela shodný s dnešním § 130 odst. 1

¹⁵¹ K tomu srov. výklad o vztahu dobré víry a veřejných seznamů podaný v šesté kapitole.

(definice oprávněného držitele), popř. § 557 odst. 1 formulující zásadu, že *kdo v dobré víře něčeho nabyl od nepravého dědice, jemuž bylo nabytí soudem potvrzeno, nikomu za to není odpovědný*. Tolik k výskytu dobré víry ve středním občanském zákoníku.

3.1.4 Dobrá víra a její místo v návrhu nového občanského zákoníku České republiky – úvahy *de lege ferenda*

Počátek třetího tisíciletí znamená pro Českou republiku (a zejména pro její právníkou obec) dobu mimořádně příznivou k úvahám *de lege ferenda* v oblasti soukromého práva. Vrcholí totiž práce na přípravě zcela nového kodexu občanského práva. Paragrafové znění je již nějakou dobu k dispozici odborné veřejnosti a v čase nedávno minulém bylo předloženo k vyjádření vybraným odborníkům z řad právní teorie i praxe. Je proto v této souvislosti nikoliv vhodné, nýbrž přímo nezbytné zaměřit svoji pozornost na osnovu připravovaného kodexu a pokusit se porovnat navrhovanou úpravu materie *dobré víry* se současným stavem.

Začněme nejprve objektivní dobrou vírou. Víme již, že princip ochrany dobré víry je zásadou v pozitivním právu nepsanou (formálně nenormovanou). Není tedy tato maxima normativně vyjádřena v žádném předpise platného právního řádu. *De lege ferenda* by však mohlo dojít ke změně tohoto stavu.¹⁵² Tvůrci nového civilního kodexu hodlají začlenit generální klauzuli týkající se dobré víry přímo do úvodních partií připravovaného zákona. Obecná norma obsažená v ustanovení § 7 osnovy má mít následující znění: „*Má se za to, že ten, kdo určitým způsobem právně jednal, jednal poctivě a v dobré víře.*“¹⁵³ K tomu důvodová zpráva dodává, že „*navrhované ustanovení presumuje ve shodě se všemi právními řády evropské kontinentální tradice existenci dobré víry. Kdo dobrou víru popírá, musí v tom směru unést důkazní břemeno. Dosud platný občanský zákoník je jediným evropským občanským zákoníkem, který obecnou zásadu presumce dobré víry neupravil.*“¹⁵⁴ V následujícím § 8 se dále navrhuje stanovit, že „*Zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany.*“ Aktuální

¹⁵² Při vyslovování těchto závěrů vycházím z aktuálního stavu prací nad návrhem nového občanského zákoníku ČR. Jsem si zároveň plně vědom toho, že osnova se ve svých partiích normujících o dobré víře může ještě několikrát změnit, a to někdy i dost podstatně. Práce na návrhu totiž pokračují a jeho obsah se soustavně vyvíjí.

¹⁵³ Objektivní dobrá víra tedy má být vyjádřena pojmem *poctivost*. Dle mého mínění se jedná o rozumný návrh, neboť chceme-li se vyhýbat výslovnému užívání termínu *dobrá víra* pro označení objektivní podoby zkoumaného pojmu, lze jen těžko nalézt vhodnější český ekvivalent.

¹⁵⁴ Důvodová zpráva k § 7 připravovaného občanského zákoníku.

podoba návrhu obou dvou ustanovení je výsledkem celé řady diskusí proběhnuvších v kodifikační komisi.

Pokud se blíže zaměříme na rozbor citovaných norem, zjistíme, že ustanovení § 7 zřejmě hodlá na jednom místě zákona sloučit *domněnku existence* jak subjektivní, tak i objektivní dobré víry.¹⁵⁵ To je ovšem poněkud nezvyklá situace, a to především ve dvou směrech. Za prvé, není příliš obvyklé, aby právní předpis mluvil na jednom místě (v rámci jedné věty) zároveň o objektivní i subjektivní dobré víře. Na druhé straně, tato skutečnost nutně nemusí mít negativní následky. Značně pochybnější je oproti tomu fakt, že si osnova bere za cíl *presumovat existenci* objektivní dobré víry pomocí vyvratitelné právní domněnky, *aniž by zároveň stanovila obecnou povinnost* všech účastníků občanskoprávních (soukromoprávních) vztahů jednat v souladu se zásadami dobré víry. V tomto bodu vidím palčivý problém dosavadního znění návrhu. Porovnáme-li totiž naši osnovu s občanskými zákoníky velké většiny evropských zemí, zjišťujeme v této souvislosti podstatnou odchylku od „obecného průměru“. Absence explicitně stanovené povinnosti chovat se (vykonávat svá práva a své povinnosti) souladně s principem dobré víry (resp. poctivosti) představuje velkou nedůslednost autorů návrhu.

Zcela záměrně až na tomto místě poukazuji na znění § 6 návrhu, který s již uvedenými §§ 7 a 8 tvoří, resp. měl by tvořit, jeden jediný, vnitřně provázaný a logický celek. Jak však uvidíme, není tomu tak. V prvním odstavci § 6 se říká, že „*Oprávnění lze řádně uplatnit a povinnost lze řádně splnit jen při poctivém dodržování dobrých mravů a se zřetelem k zvyklostem občanského života.*“ Následuje druhý odstavec, vyjadřující myšlenku, podle níž „*Nikdo nemůže těžit z vlastní nezákonnosti nebo nepoctivosti.*“¹⁵⁶ Ačkoliv by se všechna tři uvedená ustanovení měla vzájemně prolínat (neboť jejich smyslem zřejmě má být stanovení základních mantinelů a omezení způsobu výkonu práv a povinností účastníků občanskoprávních vztahů), domnívám se, že tomu tak není a návrh v tomto směru vyznívá poněkud rozpačitě. K samotnému § 6 je potřeba říci toto. První odstavec hovoří mj. o *uplatnění* práv. Nejsem si zcela jistý, rozumí-li se tímto uplatněním jen uplatnění práva u soudu (v rámci civilního či jiného

¹⁵⁵ K formulování právních domněnek existence dobré víry srov. v podrobnostech výklad uvedený v sedmé kapitole.

¹⁵⁶ Toto ustanovení bylo v dřívější verzi osnovy obsaženo v § 8 odst. 2, přičemž jeho textace byla následující: „*Nikdo nemůže mít prospěch z toho, že použil právo jiného nebo že nejednal v dobré víře.*“ Tu je jasné patrné, jakými proměnami osnova prochází, a to někdy i v zásadních a rozhodujících oblastech.

řízení), což by byla nebezpečně úzká formulace, nebo též jakýkoliv jiný výkon práva. Ani samotní tvůrci osnovy zřejmě nemají v těchto otázkách příliš jasno, když v důvodové zprávě hovoří zřetelně o „výkonu“ subjektivních práv. Dále vyslovují pochybnosti o správnosti použitého spojení „pocitivé dodržování dobrých mravů“. Obávám se, že opak tohoto sousloví (tj. nepocitivé dodržování dobrých mravů) nepřichází *per definitionem* vůbec v úvahu. Dodržuje-li někdo dobré mravy, znamená to *eo ipso*, že se chová pocitivě (mravně, morálně). Není proto třeba, aby právní norma stanovila další hodnotové kritérium dodržování dobrých mravů. To je teoretický přístup *non lege artis*.

Druhý odstavec § 6 je promítnutím pravidla *nemo turpitudinem suam allegare potest* (nikdo nemůže mít prospěch ze své vlastní nepocitivity). I tu existují dle mého názoru nepřesnosti, přinejmenším pak formulační. Domnívám se, že výraz „těžit“ užitý v návrhu by bylo vhodnější nahradit kupříkladu termínem „dovolávat se“, resp. „mít výhodu“ atd. Kromě toho mám za to, že spojení „těžit z vlastní nezákonnosti“ není zcela srozumitelný. Jistým zlepšením by tu bylo užití formulace „těžit (resp. mít výhodu) ze svého nezákonného nebo nepocitivého jednání“.

Zásadním problémem, který tu ovšem vidím, je *rozpor* mezi formulací ustanovení § 6 a jeho zamýšleným účelem. Důvodová zpráva se totiž k citovanému pravidlu vyjadřuje způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o záměru autorů zavést do českého soukromého práva pravidlo jednání v souladu se zásadami dobré víry. Ze znění důvodové zprávy vyplývá, že „*Standardní občanské zákoníky spojují výkon subjektivních práv a plnění právních povinností s kritériem čestnosti a absence zlé vůle i podvodného úmyslu. (...) Četné evropské jazyky vyjadřují analogický požadavek výrazy jako jsou Treu und Glauben (věrnost a víra), good faith, bonne foi, buona fede (dobrá víra), redelijtheid eb bilijkheid (počestnost a pocitivost) atd. Výraz „dobrá víra“ však má ve zdejších právních jazyce již svůj osobitý právní význam jako vnitřní (subjektivní) přesvědčení jednajícího o jeho vlastním právním postupu, a tudíž výraz good faith a jemu podobné nelze do češtiny správně převést jako dobrou víru. Stalo-li se tak již v některých případech mechanickým překladem cizojazyčných textů, jako např. v § 56 odst. 1 platného občanského zákoníku, vede to k nedorozuměním a ke scholastickému rozlišování dobré víry v subjektivním a v objektivním slova smyslu. (...) Kategorie dobrých mravů je ve zdejším soukromém právu opět vžitá, byť se od ní zdejší totalitní právo na dlouhá desetiletí odklonilo. Proto se navrhuje využít jí i při promítnutí téže zásady, jakou znají četné evropské i mimoevropské civilní kodexy (...) do budoucího*

občanského zákoníku. Nedostatkem platné úpravy je, že dosavadní občanský zákoník – na rozdíl od tradičních občanských zákoníků zakazuje porušovat dobré mravy, ale nepřikazuje jednat v souladu s nimi.¹⁵⁷

Přijmeme-li tuto argumentaci, nezbyvá nám nic jiného, než se smířit se závěrem, že kategorie dobrých mravů má v našem právu v budoucnosti suplovat instituci objektivní dobré víry. Bylo již poukázáno na nesprávnost takového řešení, neboť obě dvě figury zdaleka nejsou totožné a nelze je proto zaměňovat. Navíc, navrhovaná ustanovení § 6 a § 7 nejsou vzájemně dostatečně provázána, neboť není zcela jasný poměr institutu „pocitivého dodržování dobrých mravů“ zamýšleného v § 6 a „pocivosti“ upravené v § 7. Má-li se prostřednictvím sousloví „pocivé dodržování dobrých mravů“ skutečně rozumět to, co je v zahraničí běžně označována jako dobrá víra (objektivní), klade se otázka, co se rozumí „pocivostí“ podle § 7? Jsou oba pojmy totožné (a pokud ano, tak proč se vyjadřují pokaždé jinak), nebo se jedná o dvě odlišné situace? Mním, že autoři osnovy měli v úmyslu upravit na obou místech stejnou problematiku, nicméně znění návrhu nám jasnou odpověď poskytnout nemůže. Tolik k návrhu formulace objektivní dobré víry.

Přejdeme nyní ke druhé podobě *bonae fidei* a jejímu začlenění do osnovy. Úvodem je třeba poznamenat, že v nedávné době se k těmto otázkám vyjádřila odborná literatura, přičemž zejména v Hurdíkově příspěvku¹⁵⁸ byla koncepce subjektivní (i objektivní) dobré víry v návrhu zákoníku podrobena kritice (dodejme ovšem, že nikoliv samoučelné, nýbrž velmi konstruktivní a duchaplné). Obecně lze říci, že hlavním problémem platného práva v této oblasti je absentující formulace vyvratitelné domněnky existence subjektivní dobré víry. Tohoto nedostatku jsou si však autoři návrhu plně vědomi a odstraňují ho prostřednictvím již citovaného § 7. Z něj jasně plyne vyvratitelná právní domněnka existence dobré víry všude tam, kde zákon činí následky určitého právního jednání závislé právě na dobromyslnosti. Tato právní norma bude mít dopad nejen do sféry občanského práva (sc. občanského zákoníku), nýbrž jako obecné pravidlo se uplatní pro celé právo soukromé. Podle Hurdíka „Užití pojmu dobré víry má svá východiska v ustanovení § 7, který formuluje *presumpci* dobré víry; jde však spíše o právní techniku, resp. právní metodu, než o právní princip, a to přesto že důvodová zpráva k § 7 charakterizuje *presumpci* dobré víry jako obecnou zásadu. Navíc uvedený § a jeho zařazení (...) jsou konfrontovány s ustanovením § 2, který výslovně

¹⁵⁷ Důvodová zpráva k § 6 připravovaného občanského zákoníku.

¹⁵⁸ Hurdík, J.: Op. cit. sub 119.

formuluje soubor zásad soukromého práva s dodatkem (...) o existenci dalších zásad, které jsou obecně uznány za přirozené zásady právní.¹⁵⁹ S tímto názorem lze jenom souhlasit. Presumpce subjektivní dobré víry není (a nemá být) právním principem. Je proto značným omylem autorů osnovy prohlašovat předpoklad subjektivní dobré víry za jednu z přirozených zásad právních.

Kromě výše zmiňovaného generálního ustanovení navrhují autoři zakotvit dobrou víru do celé řady speciálních norem nového zákona. Nedrží se však jednotné koncepce. Na některých místech totiž hovoří výslovně o dobré víře, na jiných potom toto explicitní označení nepoužívají a jejich záměr je třeba dovodit výkladem. Tu ovšem vzniká několik, nikoliv jen nepatrných, problémů. Za všechny jmenujme např. ustanovení týkající se *poctivé držby*. Podle návrhu § 882 odst. 1 „*Poctivě drží, kdo má z přesvědčivého důvodu za to, že mu náleží právo, které vykonává. Nepoctivě drží, kdo ví nebo komu musí být z okolností zjevné, že vykonává právo, které mu nenáleží.*“ Pokud pomineme první nedůslednost spočívající v tom, že se definují (explikují) zároveň dvě protichůdné právní kategorie (čímž vzniká nebezpečí výskytu případů, které nebudou pokryty ani jednou z těchto tříd), je třeba poukázat především na nešikovně použitý termín *poctivost*, resp. *poctivé držení (poctivá držba)*. Užití uvedeného výrazu v sobě totiž *implikuje představu jakéhosi morálního rozměru (mravní kategorie) držby*, resp. držení, přičemž ovšem o něco takového zde zdaleka nejde. *Poctivostí* se zde má zcela jistě rozumět *subjektivní dobrá víra*, tedy nevědomost držitele o nedostatku vlastního práva. *Nepoctivostí* potom není nic jiného než *zlá víra (nedostatek dobré víry)*, která je zde promítnuta ve své nejpřísnější podobě (*mala fide* je ten, kdo věděl, nebo musel vědět). Kruciólní problém tedy tkví v tom, že pro označení kategorie mající znamenat faktický stav psychiky držitele se navrhuje výraz užitý na jiných místech osnovy ve smyslu zcela odlišném. To ovšem není pouze případ *poctivé držby*; s obdobným problémem se setkáme na mnoha dalších místech osnovy.¹⁶⁰

Z výše uvedených úvah *de lege ferenda* vyplývá následující:

- a) Přípravovaný občanský zákoník zachová pojem *dobré víry toliko pro subjektivní podobu* tohoto institutu, zatímco objektivní *dobrá víra* bude vyjadřována pomocí výrazů „*poctivost*“, popř. „*poctivé dodržování dobrých mravů*“. Vzhledem k

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ K tomu srov. rovněž obdobnou kritiku obsaženou v posledně jmenovaném Hurdíkové příspěvku na s. 572.

tomu však, že vedle kategorie „poctivosti“ má i nadále existovat samostatná kategorie „dobrých mravů“, *není zcela jasné, jaké jsou relace* mezi oběma pojmy.

- b) Povinnost chovat se (jednat) v souladu se zásadami poctivosti (dobré víry) *není jasně vyslovena*.
- c) Subjektivní dobrá víra *bude presumována* pro celou oblast soukromého práva. Osnova *hodlá prohlásit presumpci existence dobré víry za právní zásadu*, což není korektní.
- d) Samotná subjektivní dobrá víra *není vnitřně jednotná*, a to ve dvou směrech. Za prvé, pokud má návrh v tom kterém případě dobrou víru na mysli, ne vždy ji jako takovou explicitně označuje. Za druhé, obsah dobré víry není vždy tentýž, nýbrž vyskytují se různé varianty (koncepce) tohoto pojmu.

Zbývá tak dodat, že návrh sice na jedné straně odstraňuje některé výrazné nedostatky platného práva; na straně druhé však s sebou nové problémy přináší. Nezbyvá než věřit, že alespoň některé z nich budou v rámci kodifikačního úsilí ještě řešeny.

3.2 Zahraniční právní řády

3.2.1 Obecný výklad

Zkoumáme-li jednotlivé zahraniční právní úpravy, nemůžeme začít náš výklad jinak, než konstatováním, že i za hranicemi České republiky se s institucí dobré víry pracuje. To platí především o právních řádech zemí kontinentálního typu práva, kde odkaz práva římského je jasně patrný. Na rozdíl od současného českého občanského zákoníku je však v zahraničních právních řádech situace odlišná alespoň v těchto základních směrech:

- a) Objektivní dobrá víra je *považována za obecný právní princip* dopadající na oblast soukromého práva.
- b) Povinnost jednat (chovat se) v souladu s principem dobré víry *bývá výslovně zakotvena* v generálních klauzulích občanských zákoníků, popř. dále rozvedena

v následujících partiích zákonů (typicky pro oblast obligačního, resp. smluvního práva).

- c) Subjektivní dobrá víra (její existence) je civilními kodexy *explicitně presumována*.
- d) Subjektivní dobrá víra nachází své *uplatnění v mnohem větším počtu případů*, než je tomu v našem pozitivním právu.
- e) Subjektivní dobrá (zlá) víra bývá alespoň pro jisté skutkové podstaty právní normy *výslovně definována*.

Instituce dobré víry tak reprezentuje jednu z tradičních oblastí, která je zastoupena téměř ve všech právních řádech kontinentálního typu práva. Ačkoliv zásadně není vědecky korektní porovnávat obě podoby *bonae fidei* s ohledem na míru jejich působení při regulaci právních vztahů (neboť každá z variant dobré víry má zcela jinou funkci), je zcela bez pochybností, že recentní vývoj v Evropě ukazuje na *stále se zvyšující význam objektivní podoby* tohoto institutu. I když s objektivní dobrou vírou pracují národní zákonodárci na mnoha místech svých právních řádů, lze bez pochybností prohlásit, že nejvýraznější ohnisko zájmu této maximy leží obecně v oblasti závazkového (smluvního) práva. Tato skutečnost je způsobena více různými faktory, k nimž se řadí zejména tyto:

- a) Právní řády kontinentálního typu práva mají společné kořeny v právu římském. Tak lze pozorovat shodnou strukturu obligačního (kontrakčního) práva v rámci různých zemí kontinentální Evropy. Je však zřejmé, že římské právo zanechalo své stopy i v právu některých zemí systému *common-law*, zejména potom v právu Anglie.
- b) Obligační (smluvní) právo se vyznačuje (zejména v protikladu k věcným právům) neustálou dynamikou a mezinárodním charakterem.
- c) Existují mezinárodní instrumenty unifikující závazkové právo v různých zemích evropského kontinentu.
- d) Zapomenuty konečně nesmí být ani četné teoretické výstupy vznikající na poli univerzit a vědeckých pracovišť, které často vyúsťují do návrhů a doporučení dalších legislativních prací. Významný počinem jsou v tomto směru zejména *Principles of European Contract Law (PECL)*.

To, že občanskoprávní úpravy evropských států tradičně obsahují materii vztahující se k problematice ochrany dobré víry, je obecný a nezpochybnitelný trend, který nabývá na významu zejména v posledních desetiletích. Druhou stranou téže mince je potom *způsob*, jímž jednotlivé země k reglementaci zkoumané problematiky přistupují. Tu lze ovšem již vyzorovat (někdy i velmi podstatně) odlišnosti. Obecně řečeno, mezi různými právními řády existují na první pohled důležité rozdíly (tak např. mezi německým a holandským právem jako reprezentanty širokého aplikačního dopadu objektivní dobré víry na jedné straně a francouzským právem jakožto představitelem spíše úzké koncepce na straně druhé). Stejně tak např. v Anglii je dopad zásady ochrany dobré víry (objektivní) relativně omezený.¹⁶¹

Uvedené rozdíly však nejsou stejně patrné ve všech sférách vlivu zkoumaného pravidla. Tak např. s ohledem na interpretační funkci dobré víry lze konstatovat, že převážná většina evropských států *uznává pravidlo* interpretace smluv v souladu se zásadami dobré víry. Naopak je tomu ovšem v případech, v nichž princip dobré víry může sehrát roli v otázkách ingerence soudů do smluvních ujednání. Při porovnávání vlivu objektivní dobré víry v rozličných právních řádech je však třeba být mimořádně opatrný. Jak upozorňují zahraniční právní nauky, není vždy lehké říci, v kterém konkrétním právním řádu má dobrá víra výraznější vliv. Vzhledem k tomu, že jednotlivé systémy propůjčují národním soudům k dispozici odlišné nástroje, pomocí nichž mohou dávat tomuto principu v praxi průchod a chránit recipienty právních norem, je zásadně nemožné exaktně stanovit, který právní řád je zkoumanou zásadou více ovlivněn.

Navíc, je velmi časté, že některé právní řády neumožňují řešit jisté problematické situace pomocí obecného principu ochrany dobré víry (byť ve velmi široké škále všech jeho variant), nicméně to nemusí znamenat, že by řešení těchto situací nebylo možné vůbec. Naopak, v jiných systémech existují mnohé subtilnější techniky, které dovolují dosáhnout shodného (či alespoň obdobného) cíle. O konkrétních projevech pravidla objektivní dobré víry v některých zahraničních právních řádech bude řeč v dalším textu. Konečně je třeba poznamenat, že i v právních řádech některých zemí, v nichž objektivní dobrá víra dochází svého výrazu, existuje do jisté míry rezervovaný přístup soudní praxe k aplikaci tohoto pravidla. To je případ již zmiňované Francie. Konkrétně v této zemi se však v souvislosti s velkou novelou obligačního práva uvažuje o podstatně širším začlenění principu dobré víry do *Code*

¹⁶¹ K tomu srov. Smits, J.: Op. cit. sub 9, s. 188.

civil. Navrhovatelé si od tohoto přístupu slibují větší rozsah aplikovatelnosti uvedeného pravidla ze strany soudů.

Podívejme se tedy nyní, jak se zkoumaným institutem pracují jednotlivé evropské i další země a jakou šíři zastoupení v konkrétních právních řádech ochrana dobré víry má. V dalším pojednání bude obsažen výklad vztahující se souběžně jak k objektivní, tak i subjektivní dobré víře. První z nich však dostane větší prostor, a to jednak proto, poněvadž je užitečné přiblížit českému právnímu prostředí nepříliš známou figuru i formou komparativního pohledu, jednak potom z toho důvodu, že subjektivní dobrá víra (některé její aspekty) bude samostatně hlouběji zkoumána v následujících partiích této práce.

3.2.2 Polsko

Dobrá víra v objektivním smyslu nemá v Polsku své místo. Ani v občanském zákoníku, ani v žádném jiném právním předpisu *neexistuje vyjádření zásady dobré víry*, resp. její ochrany. Nebylo tomu tak ovšem vždy. Tak např. čl. 189 *Závazkového kodexu (Kodeks zobowiązań)* z roku 1933 stanovil, že *závazky mají být vykonávány shodně s jejich účelem (cílem) a způsobem odpovídajícím požadavkům dobré víry*.¹⁶² Stejně tak např. i čl. 5 p. o. p. c. (Przepisy ogólne prawa cywilnego) z roku 1946 přistoupil k reglementaci objektivní dobré víry ještě širším a obecnějším způsobem. Plynula z něj *povinnost vykonávat soukromá práva ve shodě s jejich obsahem, způsobem odpovídajícím jejich společenskému účelu a požadavkům dobré víry*.¹⁶³ Objektivní dobrá víra byla v Polsku striktně odlišována od dobrých obyčejů (*dobrze obyczaj*)¹⁶⁴, které se svojí povahou velmi blíží našim dobrým mravům. Postupem času byla však tato *bona fides* z polského práva vytěsněna a nahrazena termínem *zásady společného soužití v lidovém státě, vybudovaným na zásadách socialistické morálky*.¹⁶⁵ Později byl uvedený pojem kosmeticky upraven na *zásady współżycia społecznego (zásady společného či společenského soužití)*. Z důvodů, které budou za chvíli blíže rozebrány,

¹⁶² Inspiračním zdrojem tohoto ustanovení byl čl. 1134 Code civil. Srov. k tomu rovněž Longchamps de Berier, R.: *Wstęp do nauki prawa cywilnego*. Lublin 1922, s. 261. Tu je třeba jen ve stručnosti poznamenat, že hlavní tvůrce polského závazkového kodexu, prof. Roman Longchamps de Berier se nechal inspirovat francouzským občanským zákoníkem v celé řadě dalších ustanovení.

¹⁶³ „*Prawa prywatne winny być wykonywane zgodnie z ich treścią, w sposób odpowiadający ich celowi społecznemu i wymaganiom dobrej wiary.*“

¹⁶⁴ K tomu srov. např. Kunicki, A.: *Domniemania w prawie rzeczowym*. Wydawnictwo prawnicze. Warszawa 1969, s. 95.

¹⁶⁵ K tomu srov. Wilke, M.: *Nabytie własności rzeczy ruchomej na podstawie umowy z osobą nieuprawnioną*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1980, s. 77.

se kodifikační komise v Polsku *nechystá k navrácení* objektivní dobré víry do soukromého práva, nýbrž ji hodlá nahradit obecným a univerzálním termínem již zmiňovaných *dobrých obyčejů (dobre obyczaje)*.¹⁶⁶ To však neznamená, že by institut mající povahu a účel objektivní dobré víry v polském právu neměl být. Jde jenom o to, že nebude za dobrou víru přímo označen. Koncept dobrých obyčejů tak má v budoucnosti zahrnout objektivní dobrou víru, jakož i jiné mimoprávní normativní systémy (např. slušnost). Je třeba ještě poznamenat, že institut dobrých obyčejů byl (podobně jako objektivní dobrá víra) z práva v minulosti postupně vylučován. Zůstal však obsažen např. v obchodním zákoníku. V současné době se *dobre obyczaje* postupně vracejí do soukromého práva (srov. např. čl. 72 § 2 KC) a podle všech náznaků převezmou v novém civilním kodexu vůdčí úlohu.

Typickým příkladem aplikace zásad společného soužití v platném polském občanském právu je existence ustanovení čl. 357¹ KC. Podle něj *„Jeżeli z powodu nadzwyczajnej zmiany stosunków spełnienie świadczenia byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze stron rażąca stratą, czego strony nie przewidywały przy zawarciu umowy, sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, oznaczyć sposób wykonania zobowiązania, wysokość świadczenia lub nawet orzec o rozwiązaniu umowy. Rozwiązując umowę sąd może w miarę potrzeby orzec o rozliczeniach stron, kierując się zasadami określonymi w zdaniu poprzedzającym“*¹⁶⁷. Klasický institut *podstatné změny poměrů* řešený v konvenčních evropských řádech právě prostřednictvím objektivní dobré víry, je zde provázán právě se zásadami společného soužití. Přes rozdílnost pojmenování této figury ovšem není pochyb o tom, že smysl právní normy čl. 357¹ je shodný s tradičními ustanoveními o objektivní dobré víře.

Kodifikační komise v Polsku v rámci prací na přípravě nového občanského zákoníku dlouze zvažovala možnost a účelnost navrácení objektivní dobré víry (jejího explicitního vyjádření) do právního řádu. Nakonec bylo téměř jednomyslně rozhodnuto dobrou víru v objektivní podobě do občanského práva znovu nezačleňovat. Vzhledem k tomu, že nový kodex má do polského práva vrátit *zásadu dobrých obyčejů*, která je

¹⁶⁶ Radwański, Z.: Op. cit. sub 69, s. 343 an.

¹⁶⁷ „Jestliže by v důsledku podstatné změny poměrů bylo splnění závazku spojeno s nadměrnými obtížemi, nebo by jedné ze stran hrozila značná ztráta, a strany při uzavírání smlouvy tyto skutečnosti nemohly předvídat, může soud po zvážení zájmů stran, shodně se zásadami společného soužití rozhodnout o změně způsobu splnění závazku, o změně jeho rozsahu, nebo dokonce o zrušení smlouvy. Zruší-li soud smlouvu, může v případě potřeby rozhodnout též o náhradě nákladů stran, přičemž se řídí již uvedenými zásadami.“

založena na stejných principech a plní stejné funkce jako dobrá víra, převažuje v tamější civilistice názor, podle něhož reglementovat v zákoně staronově dobrou víru je zbytečné. Druhým důvodem pro tyto závěry je potom argument terminologický. U našich sousedů je totiž již dostatečně teoreticky zpracován a i právní praxí víceméně jednotně aplikován pojem dobré víry ve smyslu subjektivním. Bylo by tudíž nebezpečné a riskantní vracet se ke stavu existujícímu v Polsku před rokem 1950 a vnášet do nového občanského zákoníku tentýž právní termín, ovšem s jiným obsahem. Takový přístup by mohl být pro adresáty právních norem velmi matoucí. Polská civilistika se tak přiklání k tomu, aby objektivní dobrá víra měla své místo maximálně v některých vztazích profesionálů – podnikatelů.

Kodeks cywilny tedy používá pojmu dobré víry *toliko ve smyslu subjektivním*. Zásadní pravidlo o této podobě *bonae fidei*, dopadající na celou oblast soukromého práva, je obsaženo hned v úvodních ustanoveních zákoníku. Jmenovitě se jedná o čl. 7, který stanoví následující: „*Činí-li zákon právní následky závislé na existenci dobré nebo zlé víry, má se za to, že dobrá víra existuje.*“¹⁶⁸ ¹⁶⁹ Zajímavé je pro oblast polského soukromého práva zejména to, že občanský zákoník ve svých jednotlivých skutkových podstatách pravidelně pracuje nikoliv s pojmem dobrá víra, nýbrž s termínem zlá víra. Tak např. čl. 169 § 1 umožňuje nabytí vlastnictví k movité věci od neoprávněného jen pro případ, že nabyvatel *nebyl ve zlé víře*. Obdobnou konstrukci přijal zákon např. u vydržení vlastnického práva v čl. 174. I zde se výslovně mluví o *zlé víře*, když se stanovuje, že držitel věci, který není jejím vlastníkem, nabyvá vlastnické právo k takové věci ve stanovené lhůtě (tři roky), ledaže by věc držel ve zlé víře. Stejně tak pracuje s pojmem *mala fide* zákon o věčných knihách a hypotéce (k tomu srov. výklad v šesté kapitole o vztahu dobré víry a veřejných seznamů).

3.2.3 Holandsko

¹⁶⁸ „*Jeżeli ustawa uzależnia skutki prawne od dobrej lub złej wiary, domniemywa się istnienie dobrej wiary.*“ Generalitu (obecný dopad) tohoto ustanovení zdůrazňuje na mnoha místech polská civilistická literatura. Tak např. Radwański o tom říká, že mezi rozličnými právními domněnkami vyskytujícími se v různých částech občanského práva domněnka dobré víry obsažená v čl. 7 občanského zákoníku zasluhuje zmínku v rámci výkladu obecné části občanského práva, neboť se promítá do celého systému civilního práva a v užším slova smyslu do všech skutkových podstat, v nichž právní předpisy vážou právní následky na dobrou či zlou víru osoby. V takových případech čl. 7 občanského zákoníku zakotvuje domněnku existence dobré víry. Srov. k tomu Radwański, Z.: *Prawo cywilne – czesé ogólna*. C. H. Beck Warszawa, 2005, s. 68.

¹⁶⁹ K problematice stanovení domněnky existence subjektivní dobré víry srov. výklad v sedmé kapitole.

Holandský *Nieuw Burgerlijk Wetboek* může sloužit za vzor velmi extenzivního začlenění objektivní dobré víry do právního řádu. Nizozemská civilistika doslova říká, že v některých případech je zákonodárce natolik přesvědčen o kvalitě a hodnotě určitých ustanovení (norem), že neváhá vztáhnout jejich působnost nejen na ty oblasti, pro něž je to explicitně stanoveno, nýbrž i na ostatní sféry občanského práva.¹⁷⁰ Doktrína mluví v těchto souvislostech o tzv. *bridge-articles*, popř. *linking provisions*, což lze velmi volně přeložit jako jakési „přemostění“ či „překlenutí“ mezi různými soukromoprávními oblastmi pomocí jednoho ustanovení. Generální princip ochrany dobré víry je příkladem takového svorníku *par excellence*; svorníku, který za pomoci výslovně stanovené *analogie legis* jednotící ideou spojuje více oblastí občanského práva, konkrétně potom oblast obligačního práva a věcných práv.

Před přijetím současného zákoníku nebyl dopad uváděného principu na občanskoprávní vztahy nijak široký. V té době se na objektivní dobrou víru nahlíželo jako na fenomén dopadající v omezeném rozsahu toliko na oblast smluvního práva. V novém kodexu se však uplatnění maximy dobré víry značně rozšířilo. Zákonodárce neváhal jasně stanovit, že zásada dobré víry a férového jednání (kromě jiných) napříště nebude regulovat jenom smluvní právo, nýbrž celé právo obligační (čl. 6:216).¹⁷¹ Kromě toho ovšem normotvůrce nabídnul další řešení, podle něhož ustanovení o dobré víře a férovém jednání (obecně upravené v čl. 6:248) dopadne *mutatis mutandis* i na všechny majetkoprávní vztahy, a to v rozsahu, v němž aplikace tohoto ustanovení (pokud se berou v úvahu okolnosti daného případu) nevyústí v absurdní závěry.¹⁷² Následkem toho standard dobré víry a férového jednání bude ovlivňovat i takové majetkoprávní transakce, jakými jsou převody vlastnického práva k movitým i nemovitým věcem, zřizování věcných práv k věcem cizím (zástavního práva) atd.

Uváděný čl. 6:248 obsahuje odkaz na dobrou víru hned dvakrát, když v prvním odstavci říká, že „*Smlouva nepůsobí jen právní následky sjednané mezi stranami, nýbrž i takové, které vyrůstají z povahy kontraktu, ze zákona, z obecných zvyklostí a z požadavků dobré víry*“. Druhý odstavec potom doplňuje tuto normu o konstatování, podle něhož „*Norma, která je platná mezi stranami jako výsledek jejich smluvního ujednání, není aplikovatelná v tom rozsahu, v němž je s ohledem na okolnosti případu v rozporu s pravidlem dobré víry*“. Kromě toho existuje i obecnější pravidlo čl. 6:2, podle

¹⁷⁰ K tomu srov. Hijma, J.: Modern Codification of Property Law and Contract Law. The Dutch Experience. Server <http://civil.udg.edu/tossa/2000/Textos/p2/HIJMA.htm>.

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Ibidem.

něhož „Dlužník i věřitel jsou povinni chovat se vzájemně v souladu s požadavky dobré víry“.

Jak vidno, princip dobré víry neovládá v NBW pouze oblast smluvního práva, nýbrž i zbylé sféry závazkového práva, a cestou psané analogie dokonce i kategorii věcných práv. To je v moderním právu velice důležitý pohled. Tam, kde jisté chování – ať již má svůj původ ve smluvním ujednání nebo plyne přímo z textu zákona – neobstojí v konfrontaci s kritérii dobré víry, nemůže mít právně relevantní účinky, tzn. že očekávaný (předpokládaný) právní následek se v takovém případě nemůže dostavit. Jednání přičící se principu dobré víry je v holandském právu nahlíženo jako civilní delikt.¹⁷³ Je-li porušení zásady dobré víry civilním deliktem, pak ovšem nemůže mít význam skutečnost, zda bylo takové jednání nesenou snahou zřídit obligační či věcné právo, popř. zda směřovalo k jakémukoliv jinému právnímu následku. Princip dobré víry a férového jednání je proto obecným rámcem výkonu všech soukromých práv a povinností.

Je ovšem pravdou, že objektivní *bona fides* zůstává typickým představitelem zejména sféry smluvního práva. Kontraktní právo je ovládáno tradiční zásadou závaznosti smlouvy (*pacta sunt servanda*) a vázanosti smlouvou (*binding power of contract*). Vázanost smlouvou však není povinností podřídit se pouze tomu, co si strany samy (ať již explicitně či implicitně) smluvily. Recentní přístup k těmto otázkám ukládá kontrahentům rovněž povinnost podrobit se požadavkům jednání v dobré víře (požadavkům férového jednání). Z tohoto předpokladu vyplývá, že v jistých situacích může dojít k tomu, že jedna ze smluvních stran se bude muset spokojit s menším rozsahem ochrany (velmi obecně řečeno), než na jaký mohla při původní kontraktaci spoléhat, konkrétně že jí bude např. plněno v menším rozsahu, než bylo smluvně ujednáno. I NBW (stejně jako již uváděný polský KC) obsahuje ustanovení týkající se výskytu nepředvídatelných okolností. Pokud se po uzavření smlouvy podstatně změnily poměry takovým způsobem, že jedna ze smluvních stran nemůže očekávat zachování dohodnutých ujednání, má soud právo modifikovat účinky smlouvy. Tato ingerence může ve výjimečných případech vyústit až do zrušení části smlouvy nebo dokonce do zrušení smlouvy jako celku (čl. 6:258).¹⁷⁴ *Zásada vázanosti smluvních stran*

¹⁷³ K tomu srov. i další výklad o švýcarské úpravě.

¹⁷⁴ To je norma smluvního práva. Prostřednictvím překlenovacího čl. 6:216 však může být tato regulace *mutatis mutandis* aplikována i na oblast vlastnického práva, popř. na sféru věcných práv k věcem cizím.

vzájemnými ujednáními je zde tedy prolomena, neboť autonomie smluvních stran je nekonzistentní s principem ochrany dobré víry.

Nejnovější občanský zákoník západní Evropy je pozoruhodný především tím, že ve srovnání se stavem před kodifikací staví soudy do pozice umožňující jim deklarovat smluvní ujednání jako rozporná se zásadami dobré víry, a tím dosahovat zajištění smluvní spravedlnosti. Tím se však jeho role nikterak nevyčerpává. Stejná možnost totiž existuje i mimo sféru kontraktního práva. Zákon dále výslovně uděluje soudům různé instrumenty za účelem možnosti vyvázání smluvních stran z jejich dohodnutých právních vztahů. Tato skutečnost přirozeně klade velké nároky na soudce rozhodující v konkrétních případech. Obecně řečeno, holandský soudce musí být při posuzování jednoho každého smluvního ujednání velmi opatrný a pečlivě zvažovat, zda je konkrétní smluvní klauzule konformní se zásadami dobré víry. Pokud dojde k závěru, že zde existuje rozpor, má možnost tyto následky zmírnit (odstranit). Významným důsledkem všech ustanovení NBW o dobré víře je skutečnost, že soudce je zákonodárcem *stavěn do role důležitého hráče*, co se týká rozvoje a dotváření práva. Nový občanský zákoník tak značně posílil rozhodovací funkci soudců, když jim udělil poměrně široké pravomoci při interpretaci a aplikaci práva.

3.2.4 Německo

Bylo by troufalé začít výklad o německém přístupu k objektivní dobré víře jinak, než přiblížením slavného ustanovení § 242 BGB (*Treu und Glauben*)¹⁷⁵. Tento paragraf obsahující právní normu, v literatuře označovanou zkráceně jako „zásada poctivého styku“, ukládá svým recipientům (dlužníkům) *obecnou povinnost určité kvality chování při plnění povinností vzniklých z obligačního vztahu (plnění dlužníka musí být v souladu se zásadou věrnosti a víry)*. Konkrétně se v něm říká, že *„Dlužník je povinen poskytnout výkon (sc. plnění), ke kterému je zavázán, podle zásad dobré víry, jak je to nezbytné s ohledem na obchodní zvyklosti.“*¹⁷⁶ To ovšem není jediné místo BGB, na němž se o dobré víře výslovně mluví. Stejně tak např. § 157 stanoví, že *„Smlouvy se mají vykládat v souladu s požadavky dobré víry a obecnými (běžnými) zvyklostmi.“*¹⁷⁷

¹⁷⁵ Doslova „věrnost a víra“, přičemž výraz „věrnost“ může být přeložen rovněž jako „loajalita“, „loajálnost“ či „oddanost“. Uvedené spojení lze najít v značném počtu středověkých prací, přičemž zejména v oblasti obchodních vztahů byl tento termín používán jako *synonymum dobré víry*.

¹⁷⁶ „Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern.“

¹⁷⁷ „Verträge sind so auszulegen, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern.“

Další výskyt objektivní dobré víry dopadá na specifickou oblast obchodních podmínek. Ustanovení § 307 odst. 1 BGB říká, že „*Všeobecné obchodní podmínky jsou neúčinné vždy, když porušují zásadu dobré víry a zákazníka tím nepřiměřeně znevýhodňují.*“¹⁷⁸ Podle literatury „*Bez ohledu na konkrétní případ rozhoduje tedy soudce o tom, zda je dotčená doložka neúčinná proto, že zákazníka v rozporu se zásadou dobré víry nepřiměřeně znevýhodňuje, neboť dovoluje závěr, že uživatel při sepsování doložky upřednostnil zneužívajícím způsobem své vlastní zájmy a že zájmy druhé strany nevzal dostatečně na zřetel.*“¹⁷⁹

Zaměříme-li se na textaci § 242 a porovnáme-li ji s promítnutím tohoto pravidla do praxe, zjistíme, že existuje velký rozdíl mezi psanou normou a jejím výkladem. Zahraniční literatura k tomu říká, že „*Ve světle pozdější interpretace je text § 242 BGB překvapivě úzký. Týká se totiž pouze způsobu, jímž má být plnění poskytnuto.*“¹⁸⁰ Německá doktrína pochybuje o tom, zda záměr redaktorů občanského zákoníku skutečně směřoval k tak úzké funkci dobré víry. Původní návrhy BGB totiž obsahovaly obecnější (širší) formulace tohoto pravidla, které se svojí povahou blížily instituci označované jako *exceptio doli generalis*, jak ji pojímala pandektní literatura a soudní praxe v 19. století. Krátce po přijetí BGB dokonce započala debata o tom, zda je princip *exceptio doli generalis* i nadále aplikovatelný, resp. jestli se jeho použití má opírat právě o výslovnou normu § 242, nebo zda tato zásada pramení „z boží vůle“¹⁸¹.

Hlavním smyslem § 242 je podle názoru současné doktríny *specifikovat způsob, jímž má být poskytováno smluvní plnění a dále stanovit základ pro další navazující (podpůrné) povinnosti, které mohou vzniknout jako appendix smlouvy samotné* (např. povinnost informovat, poskytnout dokumentaci, spolupracovat, chránit, nezamlčovat atd.).¹⁸² Tyto povinnosti mohou ovšem nastoupit rovněž v předmluvním stádiu a není vyloučena jejich aplikace dokonce v případech, kdy k plnění ze smlouvy již došlo (*post contractum finitum*). V těchto souvislostech se výstižně mluví o tzv. *restriktivní funkci* dobré víry. Dalším účelem figury *Treu und Glauben* je *limitace výkonu smluvních práv*. V tomto kontextu užívají němečtí autoři často termín *unzulässige Rechtsausübung*

¹⁷⁸ „*Bestimmungen in Allgemeinen Geschäftsbedingungen sind unwirksam, wenn sie den Vertragspartner des Verwenders entgegen den Geboten von Treu und Glauben unangemessen benachteiligen.*“

¹⁷⁹ Graf von Westphalen, F.: Op. cit. sub 32, s. 785.

¹⁸⁰ „*In view of its subsequent interpretation, the wording of § 242 BGB is surprisingly narrow. It merely relates to the manner in which performance must be rendered.*“ Zimmermann, R., Whittaker, S.: Op. cit. sub 9, s. 18.

¹⁸¹ *Ibidem*, s. 19.

¹⁸² *Ibidem*, s. 24.

(*nepřípustný výkon práva*), jako velmi široký a obecný pojem pro vyjádření podobných typových situací. Nezřídka se ovšem zmiňují rovněž o instituci *Rechtsmißbrauch* (*zneužití práva*).¹⁸³ Opět se tak potvrzuje, že dělicí linie mezi dobrou vírou, nepřípustným či nepřiměřeným výkonem práva, zneužitím práva atd. je velmi nejasná. Stejně platí o zásadě *nemo turpitudinem suam allegare potest* a jejím vztahu k principu *Treu und Glauben*. Konečně poslední velkou úlohou dobré víry – byť v Německu nahlíženou dosti skepticky – je možnost ingerence soudu do smluvních ujednání za účelem odstranění potenciální (nebo již existující) závažné nespravedlnosti (*grave injustice*). Moderní německá verze instituce *clausula rebus sic stantibus* vděčí za svůj původ zmírňující (nápravné) funkci (*corrective function*) § 242.

Příznačná důkladnost německé civilistiky vedla postupem doby k doktrinálním inovacím obecného pravidla *Treu und Glauben*. Na základech této maximy byly vystavěny některé specifické právní instituce (např. již zmiňovaná *culpa in contrahendo*). Pod „všeobjímajícím deštníkem“ dobré víry tak začaly vyrůstat zvláštní projevy této zásady.

Výklad k objektivní dobré víře v německém právu lze zakončit následující úvahou. Ustanovení § 242 je často nazýváno jako základ (odrazový můstek) nutný pro přechodnou fázi, v níž se formuje nové (speciální) pravidlo (ať již je uvedeno v život doktrínou nebo praxí) odvozené právě z generální normy § 242, přičemž tato báze působí tak dlouho, dokud nově vzniklé pravidlo není natolik silné a soběstačné, aby bylo schopno samostatně obstát. Princip *Treu und Glauben* tak není všelékem; je však *pozvánkou nebo připomínkou soudům, aby dělaly to, co byly vždycky zvyklé dělat: totiž aby specifikovaly, doplňovaly a modifikovaly právo, tedy aby právo rozvíjely v souladu s potřebami své doby*.¹⁸⁴

Závěrem ještě několik slov k subjektivní podobě dobré víry. Protiklad principu *Treu und Glauben* je označován v německém jazyce jako *guter Glaube* (*dobrá víra*). Subjektivní *bona fides* má v BGB význam v celé řadě ustanovení. Jako jediný (zato však velmi výstižný) příklad uvedme především § 932 an. upravující nabývání vlastnictví od neoprávněného. Ten váže možnost nabytí vlastnické právo od nevlastníka mj. na existenci dobré víry nabyvatele. Kdy není možné mluvit o dobré víře nabyvatele, je stanoveno ve druhém odstavci § 932. Z něj vyplývá, že nabyvatel není v dobré víře, *jestliže ví, že převáděná věc převodci nepatří nebo o tom neví v důsledku své hrubé*

¹⁸³ Ibidem.

¹⁸⁴ Ibidem, s. 32.

nedbalosti. Je tedy v Německu sledován v této souvislosti nejprísnejší směr dobré víry. V podrobnostech srov. k těmto otázkám výklad podaný v deváté kapitole.

3.2.5 Švýcarsko

Pro srovnání zejména s Německou úpravou se na chvíli zastavme i u švýcarského práva. Švýcarský občanský zákoník (ZGB) obsahuje generální princip dobré víry ve svém článku 2. První odstavec tohoto ustanovení říká, že „Každý je povinen při výkonu svých práv a plnění svých povinností jednat čestně a poctivě (v souladu s dobrou vírou)“.¹⁸⁵ Ve druhém odstavci je potom zakázán zneužívající výkon práva: „Zřejmé zneužití práva nepožívá právní ochrany“.¹⁸⁶ Vidíme tedy, že švýcarský zákonodárce udělil dobré víře širokou působnost pro celou oblast soukromého práva. Ve švýcarské doktríně není dosaženo jednoznačné shody o vztahu obou dvou odstavců článku 2. Není totiž jasné, zda se jedná o dva různé (odlišné) principy, nebo naopak o dvě samostatná vyjádření jedné a téže základní myšlenky. Převažující mínění pokládá za správné řešení uvedené na druhém místě, když akcentuje zejména vnitřní jednotu obou dvou pravidel upravených v rámci jednoho článku. Pokud porovnáme citované ustanovení s § 242 BGB, musíme konstatovat zřejmou podobnost obou norem, přičemž i aplikační praxe sleduje v tomto ohledu německý příklad.

Při výkladu o holandské úpravě bylo poukázáno na skutečnost, že porušení principu dobré víry je protiprávním jednáním, tedy civilním deliktem. Dodejme, že „Předběžný návrh spolkového zákona o revizi a sjednocování švýcarského deliktního práva kvalifikuje v čl. 46 odst. 2 zcela nově – dlužno však dodat, že zatím i v samotné švýcarské teorii a praxi velmi kontroverzně – úkon za protiprávní i tehdy, porušuje-li vedle příkazu nebo zákazu v právním řádu a smluvní povinnost také zásadu dobré víry.“¹⁸⁷ Tu je vidět, že nové trendy nacházejí své uplatnění mimo domácích právních řádů i v právních systémech dalších zemí velmi rychle.

3.2.6 Francie

¹⁸⁵ „Jedermann hat in der Ausübung seiner Rechte und in der Erfüllung seiner Pflichten nach Treu und Glauben zu handeln.“

¹⁸⁶ „Der offenbare Missbrauch eines Rechtes findet keinen Rechtsschutz.“

¹⁸⁷ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné 2. ASPI 2002, s. 431.

Francouzské právo může být uvedeno jako protiklad vůči holandskému či německému právu. Snad ani ne v tom, že by francouzský občanský zákoník pravidla o objektivní dobré víře neobsahoval. Co je však odlišné, je především *přístup doktríny a judikatury* k uvedené problematice.

Code civil má generální odkaz na dobrou víru obsažen zejména ve svém čl. 1134 odst. 3. Z něho se podává, že „*Smlouvy musí být plněny v dobré víře*“.¹⁸⁸ Potud je situace stejná (obdobná) jako v Německu, Holandsku či Švýcarsku. Problém ovšem vyvstává s *aplikací* tohoto pravidla. Restriktivní funkce dobré víry (tak jak je chápána v Německu i Holandsku) totiž není ve Francii při interpretaci smluv a zejména při rozhodování o smluvních právech a povinnostech stran zásadně brána v úvahu. Je ovšem pravdou, že ani francouzská civilistická doktrína není v názorech na míru aplikovatelnosti uvedeného pravidla zcela jednotná. Tak např. jedna z nejnovějších učebnic obligačního práva k tomu říká následující: „*Ustanovení, podle něhož smlouvy „musí být plněny v dobré víře“ nemá a priori nejmenší praktický význam. Jde o technické ustanovení, zbavené jakéhokoli hmotného významu, které toliku uvozuje následující ustanovení, kde se říká, že „dohody zavazují nejenom k tomu, co je v nich vyjádřeno, ale i ke všem následkům, které ekvita, zvyky nebo zákon dohodě, dle její povahy, přisuzují“.* (...) *Je tu nicméně jistá tendence přikládat tomuto článku (1134 odst. 3) hodnotu hmotněprávní normy, která stanoví obecný princip jednat v dobré víře. Odtud i judikatura dovozuje existenci povinnosti poctivosti mezi stranami (každý si musí počínat tak, aby usnadnil druhé straně splnění závazku a nesmí vědomě uvést svého spolukontrahenta do špatné pozice) nebo povinnosti součinnosti mezi stranami.*“¹⁸⁹

Oproti tomu jiní autoři v ustanovení čl. 1134 odst. 3 jistě *ratio* spatřují. Podle těchto názorů „*Kvantitativní význam rozhodnutí, která se dovolávají článku 1134, je značný. Ale není snadné určit, jaký je přesný dosah odkazu na dobrou víru. Nepochybně jde o apel na obecný princip poctivosti, který se ostatně netýká jen realizace smlouvy, ale spadá i do oblasti jejího vzniku. Závazek plnit smlouvu v dobré víře umožňuje posoudit, zda jednání některé ze stran je vadné či nikoliv a odtud pak vyplývají i různé mechanismy nápravy (odpovědnost, odstoupení od smlouvy ...).*“¹⁹⁰

Francouzská civilistika je tak v názorech na potřebnost a užitečnost dobré víry poměrně nejednotná. Ačkoliv se vyskytují na povahu a smysl dobré víry některé

¹⁸⁸ „*Elles doivent être exécutées de bonne foi.*“

¹⁸⁹ Flour, J., Aubert, J. L.: *Les Obligations. I. L'acte juridique.* Armand Colin 1996, s. 280.

¹⁹⁰ Goubeaux, G., Bihr, P., Henry, X.: *Code civil. Enrichi d'annotations tirées des bases de données juridiques.* Dalloz 1995/96, s. 733.

extrémní názory¹⁹¹ dávající tomuto principu buď velmi široký, nebo naopak téměř žádný, aplikační dopad, obecně lze konstatovat, že většina francouzských civilistů zastává ke zkoumané otázce spíše rezervovaný a opatrný přístup. I to je důvod, proč je Francie obecně uváděna jako země *nepříliš přátelská* této zásadě. Na druhé straně ovšem existuje relativní shoda v tom, že obecná právní norma čl. 1134 odst. 3 slouží jako základ pro tvorbu specifických druhů povinností požadovaných ve stádiu uzavírání a plnění smluv, zejména potom *povinnosti (závazku) loajality (obligation de loyauté)* a *povinnosti spolupráce (obligation de co-opération)*.

Jiný přístup k dobré víře není možno vystopovat ani v rozhodovací praxi soudů. I když je právní norma čl. 1134 odst. 3 formulována velmi široce, nebyla doposud schopna na sebe přilákat větší pozornost. Francouzské soudy zatím nenašly dost chuti k aplikaci pravidel o dobré víře či spravedlnosti (ekvity) za účelem úpravy (regulace) smluvních práv a povinností.¹⁹² Je tomu tak zřejmě proto, poněvadž francouzské kontraktní právo je ovládáno maximou *autonomie vůle (autonomie de la volonté)*. Tento postulát má v aplikační praxi obecných soudů jednoznačnou přednost. Dohoda stran tedy stojí na prvním místě.¹⁹³ Rigidní přístup k principu zásadní vázanosti smluvními ujednáními je patrný rovněž v rozhodovací praxi *Cour de Cassation*, který např. odmítá přiznat nepředvídatelným okolnostem povahu skutečností dovolujících soudu ingerovat do smluvních ujednání.¹⁹⁴ Tím, co bylo právě uvedeno, se však nechce říci, že by snad soudy ve Francii úplně rezignovaly na poměrování chování adresátů právních norem prostřednictvím metajuristických principů. Požadavku smluvní spravedlnosti však dávají průchod spíše prostřednictvím doktríny *zákazu zneužití práv (abus de droit)* než prostřednictvím objektivní dobré víry.

3.2.7 Itálie

Ani italskému zákonodárci není pojem dobré víry konceptem neznámým. *Codice civile* pracuje s touto figurou na mnoha místech. Stěžejní je především čl. 1175 vztahující se k fundamentálním otázkám obligací. V něm se říká, že „*Dlužník a věřitel se mají chovat v souladu s pravidly korektnosti (pocivosti)*.“¹⁹⁵ Sousloví „pravidla

¹⁹¹ K tomu srov. zejména Zimmermann, R., Whittaker, S.: Op. cit. sub 9, s. 38 a tam uváděné názory.

¹⁹² Ibidem, s. 33.

¹⁹³ Srov. k tomu i dikci čl. 1134 odst. 1 *Code civil*.

¹⁹⁴ K tomu v podrobnostech srov. Dvořák, J.: Op. cit. sub 88, s. 54 a tam uvedené rozhodnutí Kasačního soudu.

¹⁹⁵ „*Il debitore e il creditore devono comportarsi secondo le regole della correttezza.*“

korektnosti“ je překládáno do anglického jazyka jako *fairness*, ovšem při výkladu tohoto termínu se pravidelně používá označení *dobrá víra*. Itálie může být uvedena jako příklad země stojící na půli cesty mezi extrémními příklady Německa a Holandska na straně jedné a Anglie na straně druhé. Italská právní úprava akcentuje dobrou víru ve velmi široké míře, nicméně přístup k aplikaci jednotlivých norem je spíše opatrný.¹⁹⁶ Pojem dobré víry je zásadně užíván ve smyslu objektivním v kontextu ustanovení o smluvním právu, když odkazuje na pravidla slušnosti (*pocivosti*), ačkoliv ten samý termín je užíván i v subjektivním smyslu (např. v čl. 819).

Codice civile pracuje s objektivní dobrou vírou i na dalších místech a používá ji pro speciální právní instituce. Tak např. čl. 1337 v souvislosti se smluvním vyjednáváním a předmluvní odpovědností stanovuje, že „*Strany mají v průběhu vyjednávání a přípravy smlouvy povinnost jednat v souladu s dobrou vírou*“. Ustanovení čl. 1366 obsažené v kapitole o výkladu smluv potom doslova říká, že „*Kontrakty mají být interpretovány v souladu s dobrou vírou*“. O dobré víře v souvislosti s plněním smluv normuje čl. 1375, když doslova říká, že „*Smlouva má být plněna s ohledem na dobrou víru*“.

Je třeba říci, že italská rozhodovací praxe se až do 70. let minulého století poněkud zdráhala přiznat dobré víře široký aplikační dopad. Od té doby však došlo k poměrně výraznému obratu a zkoumaný princip se začíná významně prosazovat ve všech sférách svého uplatnění. Myšlenka *pocivosti* a *férovosti* proniká např. v kontraktním právu i do pracovních smluv, do povinnosti věřitele spolupracovat při řádném plnění povinností ze strany dlužníka atd. Stejně tak nachází uplatnění v již zmiňované oblasti modifikace smlouvy při podstatné změně okolností. Italská literatura zmiňuje případ, kdy došlo k ukončení smlouvy o dodávce benzínu z toho důvodu, že nové předpisy z oblasti veřejného práva způsobily nemožnost vybudování benzínové stanice původně dohodnutým způsobem. Nejednalo se však přímo o faktickou či právní nemožnost plnění (vybudování benzínové stanice), nýbrž o to, že by celá stavba musela proběhnout podstatně jiným způsobem, než bylo smluvně ujednáno, což by zasáhlo do sféry jedné ze smluvních stran.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Antonioli, L., Veneziano, A.: *Principles of European Contract Law and Italian Law*. Kluwer Law International, 2005, s. 51.

¹⁹⁷ *Ibidem*, s. 54.

3.2.8 Québec

Civil Code of Québec obsahuje pojem dobré víry na několika desítkách míst. Základní a obecné pojednání o dobré víře v objektivním smyslu najdeme v člancích 6 a 7. O těchto ustanoveních již byla řeč na předchozích místech této práce (srov. k tomu výklad na str. 45 an.). Proto jen stručně připomeňme, že čl. 6 přikazuje každé osobě *vykonávat její občanská (soukromá) práva v dobré víře*. Čl. 7 potom říká, že *žádné právo nemůže být vykonáváno se záměrem (úmyslem) poškodit jiného nebo takovým nepřiměřeným nebo nevhodným způsobem, který je v rozporu s požadavky dobré víry*. Obecný příkaz dodržovat pravidla dobré víry je ruku v ruce doprovázen imperativem zakazujícím zneužití práva.

Objektivní dobrá víra je dále obsažena např. v čl. 1375. Zde se v rámci obecného pojednání o obligacích ukládá stranám povinnost *jednat (chovat se) vzájemně v dobré víře, a to jak v době, kdy dochází ke vzniku obligace, tak i v době jejího plnění a rovněž i v čase jejího zániku*. Obecné pravidlo objektivní dobré víry je tak dále doplněno a rozvinuto ještě zvlášť pro partie týkající se závazkového práva.

CCQ však obsahuje ustanovení o dobré víře i ve smyslu subjektivním. Tak je tomu např. v člancích 382, 384, 385, 387 atd. týkajících se neplatnosti manželství. Dobrá víra jako jedna z náležitostí skutkové podstaty je obsažena rovněž např. v člancích 931 a 932, které řeší problematiku držby atd.

3.2.9 Systém *Common Law*

V systému *Common Law*, a to především v právu Anglie, je situace v oblasti objektivní dobré víry ve srovnání s jednotlivými právními řády kontinentálního typu práva výrazně odlišná. Dobré víře se totiž zásadně *nepřiznává generální dopad na oblast smluvního práva*. V tomto kontextu je často zmiňován známý rozsudek vydaný Sněmovnou Lordů ve věci *Walford v. Miles*. Z něho se podává názor, že *povinnost jednat v dobré víře je v praxi nepoužitelná. Tato povinnost je totiž z podstaty věci nekonzistentní s pozicí jednajících stran. Každá ze stran totiž nutně sleduje své vlastní zájmy za předpokladu, že tento postup nevede ke zkreslování skutečností či nepravdivému prohlášení (misrepresentations)*. Literatura k tomu dodává, že nastíněný přístup soudů je plně v souladu s *anglickým obchodním duchem*, podle něhož princip

„smlouva je smlouva“ je posvátný.¹⁹⁸ Na to ostatně upozorňuje již judikát z roku 1875, v němž se můžeme dočíst následující. „*Existuje-li nějaká důležitá věc, která si žádá veřejnou ochranu, pak je to skutečnost, že zletilý a svéprávný člověk musí mít maximální kontraktační svobodu. Zavázal-li se potom někdo svobodně a dobrovolně, musí být takový smluvní závazek považován za posvátný a musí mu být poskytnuta soudní ochrana.*“¹⁹⁹

Sledujeme-li tento rigidní přístup, můžeme konstatovat, že ingerence soudů do obsahu smluv s odvoláním na zásadu dobré víry není možná. To je důvod, proč mohou být v systému *Common Law* vymáhány i tzv. nehorázné (hanebné) dohody a ujednání (*unconscionable bargains*), tedy smlouvy které nepřiměřeným způsobem zvýhodňují jednu stranu na úkor strany druhé. Oproti tomu však – a to je velmi zajímavé – existují jisté situace, v nichž je možno ingerovat do obsahu smluvních ujednání, a tím vyvázat jednu ze stran z jejích povinností. Tak konkrétně již zmiňované *nepředvídatelné okolnosti* jsou relevantní skutečností, která může odůvodnit zásahy do uzavřené smlouvy ze strany soudu. Taková ingerence je umožněna na základě *doktríny zmaření smlouvy (doctrine of frustration)*. Ačkoliv precizní definice či explikace této doktríny neexistuje a samotný základ této teorie je tak dosti nejasný a pochybný, podle obecně zastávaného názoru mohou soudy – v případě vzniku nepředvídatelných okolností, které se objevily až po uzavření smlouvy a mají povahu fundamentálních či radikálních změn – považovat jednu ze smluvních stran za vyvázanou z jejích smluvních závazků.²⁰⁰ Tento závěr vychází z názoru, podle něhož strany při uzavírání smlouvy mlčky předpokládají, že okolnosti, které existují v okamžiku uzavření smlouvy se do doby, v níž má být kontrakt plněn, radikálně nezmění. Doktrína zmaření smlouvy tedy představuje důležitý zásah do principu vázanosti stran smluvními ujednáními a ukazuje, že i anglické právo bere při posuzování smluvních povinností výše uvedené skutečnosti v úvahu.

Kromě toho je třeba říci, že anglické právo dává soudům do rukou jisté specifické instrumenty, které se svým účelem více či méně blíží požadavkům objektivní dobré víry. Za všechny jmenujme např. povinnost interpretovat smluvní ujednání primárně sice podle pravidel gramatického výkladu, nicméně vždy s ohledem na

¹⁹⁸ Smits, J.: Op. cit. sub 9, s. 193.

¹⁹⁹ Ibidem.

²⁰⁰ Ibidem, s. 194.

okolnosti, za kterých byla smlouva uzavřena a se zvláštním důrazem na ochranu zájmů neznalých či neinformovaných subjektů (*poor and ignorant people*).²⁰¹

3.2.10 Shrnutí

Jak lze z nastíněného stručného přehledu několika zahraničních úprav vypožorovat, mají k sobě jednotlivé občanskoprávní kodifikace mnohem blíže, než by se na první pohled mohlo zdát. Převážná většina z nich zakotvuje ve svých úvodních ustanoveních obecnou povinnost jednat v souladu se zásadami dobré víry (jakožto právní princip), přičemž tato generální norma je pravidelně opakována a rozváděna v následujících partích zákonů, zejména potom v oblasti práva kontraktního. Dobrá víra je v těchto případech konstruována jako pravidlo chování vyrůstající z morálních principů a ukládající smluvní straně povinnost brát v úvahu oprávněné zájmy druhé smluvní strany, nezamlčovat a nezkreslovat informace, spolupracovat atd. Tato povinnost tíží smluvní stranu (resp. obě smluvní strany) nejen v okamžiku plnění smluvních povinností, nýbrž i v procesu uzavírání smluv a dokonce i v čase před uzavřením smlouvy či po jejím ukončení.

Subjektivní dobrá víra nachází v zahraničních úpravách rovněž své místo. Kromě obvykle výslovně stanovené presumpce dobromyslnosti (vyvratitelné domněnky dobré víry) přistupují někteří zákonodárci k výslovné definici dobré (zlé) víry pro konkrétní skutkové podstaty.

3.3 Mezinárodní smlouvy

Stručný exkurz o objektivní dobré víře v mezinárodním právu uvedme konstatováním, že zkoumaný fenomén nemá své místo jen v rámci národních právních řádů. Ani instrumenty mezinárodního práva (mezinárodní smlouvy) se této problematice totiž nevyhnuly. V dalším pojednání bude poukázáno pouze na *Vídeňskou úmluvu OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží* z roku 1980 a dále na *Zásady mezinárodních obchodních smluv* (tzv. *Zásady UNIDROIT*). I když *Zásady UNIDROIT* nemají povahu mezinárodního dokumentu závazného pro členské státy, čímž se zásadně odlišují právě od *Vídeňské úmluvy OSN*, nejsou s touto konvencí obsahově v rozporu. Orientují se ovšem přímo na soukromoprávní subjekty z různých států tím, že jim

²⁰¹ Ibidem.

nabízejí ucelený systém pravidel smluvního práva, která se pro ně stanou závazná výlučně na základě jejich dohody.

Na úvod budiž řečeno, že v souvislosti s výskytem pojmu dobré víry v mezinárodních právních instrumentech, může docházet k jistým problémům, které jsou národním právním řádům neznámé (resp. které se v národních právních řádech nemusí nutně vyskytovat). Úskalí totiž mohou vznikat především při *aplikaci a interpretaci* všech vágních pojmů v těchto smlouvách se vyskytujících. Nejinak je tomu s pojetím dobré víry. Obecně a zjednodušeně řečeno, pokud národní soud vykládá domácí právo a jeho jednotlivé instituce, má zpravidla možnost opřít se o již existující starší judikaturu (je-li nějaká), popř. literaturu. Tato možnost však selhává v případech, v nichž je domácí soud nucen interpretovat mezinárodní smlouvu. Není totiž dost dobře možné naplnit jistý termín mezinárodního práva obsahem používaným pro sice stejný pojem národního práva, avšak zároveň pojem, který v národním právu hraje jinou roli než v právu mezinárodním. Zkrátka a dobře, národní soud nemůže mechanicky přenášet význam pojmu domácího práva na termín práva mezinárodního.

Podle různých názorů je tak třeba při interpretaci jednotlivých pojmů supranacionálního práva přihlížet k *mezinárodní povaze* konkrétní smlouvy, která tento pojem obsahuje a zároveň ke *smyslu*, který je takovému termínu konvencí propůjčen. Je rovněž zásadní, na ochranu koho (čeho) dobrá víra vystupuje. Rozhodující orgány by tak měly mít neustále na mysli potřebu jednotného a jednotného výkladu pro mezinárodní praxi. Výše uvedené problémy mohou pravidelně vznikat především v těch zemích, v jejichž národních právních řádech instituce dobré víry vůbec neexistuje. Tehdy jsou na soudy kladeny zvýšené požadavky na interpretaci neznámého pojmu. Avšak ani v těch zemích, jejichž právní řády s konkrétním termínem pracují, není možné pouze pasivně přejímat domácí judikaturu a doktrínu k vysvětlení daného institutu.

Věnujme se nejprve *Vídeňské úmluvě*. Zkoumanému termínu dobré víry je určen v celém textu smlouvy jen článek 7 odst. 1. V něm je stanoveno, že „*Při výkladu této Úmluvy se přihlédně k její mezinárodní povaze a k potřebě podporovat jednotnost při jejím použití a dodržování dobré víry v mezinárodním obchodu.*“ Je evidentní, že dobrá víra vystupuje v tomto ustanovení ve své podobě *objektivní* a má sloužit jako *kritérium výkladu* jednotlivých ustanovení této konvence. Postulát *dodržování dobré víry v mezinárodním obchodu* je tak spolu s *mezinárodní povahou úmluvy*, jakož i s požadavky

na jednotnost při aplikaci konvence interpretačním vodítkem (metodou výkladu).²⁰² Článek 7 ovšem není jedinou normou, která by se k výkladu úmluvy vztahovala. Stejně tak i bezprostředně následující čl. 8 stanoví určitá interpretační pravidla. Tu je třeba dodat, že začlenění uvedené formulace do textu Vídeňské úmluvy předcházely dlouhé spory a diskuse o smyslu sedmého článku. Zjednodušeně řečeno, delegáti zemí *common law* byli zásadně proti inkorporaci této normy do textu úmluvy, zatímco představitelé zemí kontinentálního typu práva plédovali pro opačnou možnost.²⁰³ Přijatý text je tak výsledkem nutného kompromisu mezi oběma tábory. Jak vidno, dobrá víra nehraje ve *Vídeňské úmluvě* roli standardu chování (výkonu práv a povinností), jak jsme tomu pravidelně zvyklí, nýbrž roli interpretační. To je výrazný odklon od obecné situace vyskytující se v národních právních řádech, stejně tak jako od dále zmiňovaných *Zásad UNIDROIT*. Dodejme ještě, že *pactivost* (resp. *obvyčej poctivého obchodu*) byla jako výkladové pravidlo smluv obsažena již v § 914 obecného zákoníku občanského. Uvedené ustanovení říká, že „*Při výkladu smluv nelze lpěti na doslovném smyslu výrazu, nýbrž jest zjistiti úmysl stran a smlouvě jest tak rozuměti, jak to odpovídá obyčeji poctivého obchodu.*“

Zásady mezinárodních obchodních smluv mohou posloužit jako druhý příklad uplatnění dobré víry v mezinárodních právních vztazích. Pracují ovšem se specifickým pojetím tohoto institutu, a sice s termínem *dobré víry a slušného jednání v mezinárodním obchodu*. Obecné pravidlo je obsaženo hned v úvodních partiích *Zásad*. Článek 1.7 (Dobrá víra a slušné jednání) ve svém prvním odstavci říká, že „*Každá strana musí zachovávat zásadu dobré víry a slušného jednání v mezinárodním obchodu.*“ Krucióální význam této normy je podtržen ve druhém odstavci, podle nějž „*Strany nemohou tuto povinnost vyloučit ani omezit.*“

Generální povinnost jednat v souladu s dobrou vírou snad již nemohla být zakotvena širším způsobem. Výslovně stanovená kogentní povaha této normy akcentuje závažnost uvedeného článku. Podle komentáře k principům *UNIDROIT* „*(...) zásadu dobré víry a slušného jednání je možné považovat za jednu ze základních myšlenek, na níž Zásady spočívají*“²⁰⁴. Tato максима zavazuje strany k jednání v dobré víře po celou dobu trvání smlouvy, včetně procesu jejího sjednávání.

²⁰² K tomu v podrobnostech srov.: Pilich, M.: Op. cit. sub 21, s. 147 an.

²⁰³ Ibidem, s. 148.

²⁰⁴ *Zásady mezinárodních obchodních smluv*. CODEX Bohemia, Praha 1997, s. 32.

Co se týká interpretace dobré víry v mezinárodním obchodu, potom je třeba znovu zopakovat, že budou zásadně existovat rozdíly mezi chápáním tohoto pojmu v jednotlivých národních právních řádech a jeho významem v mezinárodním obchodním styku. Z literatury se podává, že „ (...) není nutné používat oba tyto pojmy (tj. dobrá víra a slušné jednání – pozn. aut.) podle kritérií obvykle přijímaných v různých právních systémech. Jinými slovy, tato kritéria jednotlivých států mohou být vzata v úvahu jen do té míry, pokud se zjistí, že jsou v různých právních systémech obecně přijímána. Používaná formulace rovněž zahrnuje nezbytnost chápat dobrou víru a slušné jednání ve světle specifických podmínek mezinárodního obchodu. Pravidla obchodních praktik se mohou ve skutečnosti značně lišit obor od oboru, a dokonce v rámci jednoho obchodního odvětví mohou být přísnější nebo mírnější v závislosti na sociálně ekonomickém prostředí, ve kterém podniky provozují svou činnost, na jejich velikosti, technické úrovni aj. Je třeba poznamenat, že ustanovení Zásad, resp. příslušných komentářů v anglické verzi často odkazují na formulaci „good faith“ (dobrá víra) nebo „good faith and fair dealing“ (dobrá víra a slušné jednání). Je třeba vždy chápat tyto formulace jako odkaz na „dobrou víru a slušné jednání v mezinárodním obchodu“, jak to upřesňuje tento článek.²⁰⁵ Český komentář k zásadám UNIDROIT uvádí některé případy z mezinárodního obchodu, v nichž byl požadavek jednání v dobré víře porušen. Tak např. „A poskytne B čtyřicet osm hodin na přijetí nabídky. B se krátce před uplynutím lhůty rozhodne ji přijmout, nemůže tak však učinit: je víkend, fax kanceláře A není v provozu a není tam ani záznamník pro přijetí vzkazu. Pokud následující pondělí odmítne A přijmout akceptaci B, A jedná v rozporu s požadavky dobré víry a slušného jednání, neboť, když stanovil lhůtu pro přijetí, měl zajistit, že bude možné zanechat v jeho kanceláři vzkazy během celé čtyřicetiosmihodinové lhůty.“²⁰⁶ Jiná situace vzniká tehdy, pokud „Zástupce A se zaváže, že jménem zastupovaného B bude podporovat prodej zboží B v dané oblasti. Na základě smlouvy má A právo na náhradu (odměnu) pouze poté, kdy B schválil smlouvy, které obstaral A. Přestože B se může svobodně rozhodnout, zda schválí tyto smlouvy, které obstaral A či nikoliv, systematické a neoprávněné odmítání schválit každou smlouvu, kterou obstaral A, by bylo v rozporu s dobrou vírou a slušným jednáním.“²⁰⁷

²⁰⁵ Ibidem, s. 33.

²⁰⁶ Ibidem.

²⁰⁷ Ibidem.

Další výklad o dobré víře v mezinárodních úmluvách či jiných obdobných instrumentech by již překročil téma této práce. Opustíme proto oblast internacionálního práva; ne však úplně. Následující výklad se bude týkat evropských harmonizačních tendencí v této oblasti.

3.4 Evropské harmonizační tendence

Výklad o evropských harmonizačních tendencích v oblasti soukromého práva nelze začít nijak jinak než přiblížením *Principů evropského smluvního práva* (*Principles of European Contract Law – tzv. PECL*). Toto dílo obrovského myšlenkového obsahu spatřilo světlo světa poprvé v roce 1995. Krátce poté, v roce 2000, byla vydána rozšířená verze těchto *Principů*. Uvedené dílo je výsledkem práce komise nesoucí název *Commission on European Contract Law* (*Komise pro evropské smluvní právo*); ta je však mnohem častěji familiárně nazývána též jako tzv. *Lando Commission* (*Landova komise*)²⁰⁸. Je třeba konstatovat, že *PECL* nejsou nijak právně závazné. Vznikly totiž jako výstup spolupráce akademických pracovníků (civilistů) ze všech členských států EU a jsou proto pouhým soukromým dokumentem bez jakékoliv politické legitimity. Obsahují v sobě právo členských států a destilují z tohoto souboru úprav společné principy neboli základní pravidla.²⁰⁹ Jednotlivé zásady jsou doplněny komentářem a konkrétními příklady aplikace. „*Význam, který PECL v procesu europeizace soukromého práva mají, vyplývá zřejmě především z jejich právnícké kvality (...)*“²¹⁰ Mohou totiž sloužit (a také slouží) jako vodítko pro národní zákonodárce při přijímání svých domácích úprav. To je příklad Německa, Estonska, Litvy nebo např. Slovinska. Všechny tyto státy se totiž při svých novelizačních či rekodifikačních snahách nechaly *Principy* inspirovat.

Tvůrci *PECL* při své práci samozřejmě neopomněli ani základní zásadu kontraktního práva, totiž zásadu dobré víry. Podívejme se tedy, jakou roli by dobrá víra v budoucím unifikovaném evropském soukromém právu měla hrát. Našemu institutu je věnován článek 1:201 (*Good Faith and Fair Dealing*) obsažený v hlavě první (*General Provisions*), části druhé (*General Duties*). Ten ve svém prvním odstavci stanoví

²⁰⁸ Podle svého zakladatele a předsedy profesora Ole Lando.

²⁰⁹ K tomu srov. Von Bar, Ch.: O celoevropské odpovědnosti národní kodifikační politiky. In Švestka, J., Dvořák, J., Tichý, L. (eds.): Sborník staří z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva konaných 27. ledna 2006 a 12. května 2007 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. ASPI 2006, s. 13.

²¹⁰ *Ibidem*.

následující: „*Každá strana musí jednat v souladu s dobrou vírou a slušně.*“²¹¹ Druhý odstavec potom říká, že „*Strany nemohou tuto povinnost vyloučit ani omezit.*“²¹²

Jak vidno, Landova komise zaujala k otázce potřebnosti dobré víry v *Principech* zcela jasný názor. Jednoduchá a průzračná formulace prvního odstavce umožňuje *velmi široký dopad* citovaného pravidla. To je přístup obdobný jako v některých národních právních řádech (srov. např. německou, švýcarskou či québeckou úpravu a jejich generální klauzule o dobré víře). Část zahraniční nauky však vidí v takto pojaté normě poměrně značné riziko. To má spočívat zejména v nebezpečí, které s sebou každá vágní formulace obvykle přináší.

Zařazením příkazu jednat souladně s dobrou vírou hned na první místo v rámci kapitoly upravující obecné povinnosti a dále výslovně stanovenou kogentní povahou této normy (dodejme, že jako jedné z mála v rámci *Principů*) dává normotvůrce jasně najevo, jak je pro něj uvedený institut důležitý. O tom ostatně svědčí i komentáře k článku 1:201, podle nichž je generální princip dobré víry aplikovatelný nejen na uzavírání smluv, nýbrž také na jejich plnění a vynucování smluvních povinností. Tento postulát je na dalších místech *Principů* dále rozvinut. Jeho hlavním smyslem je podle komentátorů „*(...) prosazovat (společné) obecné standardy slušnosti, poctivosti a rozumnosti v obchodních transakcích*“.²¹³ Není však *pouhým doplňkem* dalších pravidel obsažených v *Principech*, nýbrž má sloužit rovněž jako privilegované pravidlo v případech, kdy by striktní lpění na ostatních normách *Principů* vedlo ke zřejmě nespravedlivým důsledkům.²¹⁴ Co se týká obsahu pojmů *Good faith* a *Fair dealing*, potom je třeba říci, že komentáře k *PECL* oba termíny rozlišují. *Good faith* je vysvětlována jako *poctivost (čestnost) a slušnost mysli (honesty and fairness in mind)* a má subjektivní obsah. Dobrá víra je presumována. Proto důkazní břemeno leží na tom, kdo tvrdí porušení povinnosti druhou smluvní stranou. Oproti tomu pojem *Fair dealing* je chápán jako *zachování slušnosti nebo poctivosti (observance of fairness in fact)*, přičemž tato figura odkazuje na objektivní standardy.

Ve srovnání s platnými právními řády jednotlivých evropských států nejsou *PECL* s ohledem na formulaci pravidel o objektivní dobré víře v ničem výjimečné. Na druhé straně tím, že se *Principy* k této maximě otevřeně hlásí, dávají tušit, že mezi

²¹¹ „*Each party must act in accordance with good faith and fair dealing.*“

²¹² „*The parties may not exclude or limit this duty.*“

²¹³ „*(...) to enforce community standards of decency, fairness and reasonableness in commercial transactions*“. Antonioli, L., Veneziano, A.: Op. cit. sub 196, s. 49.

²¹⁴ *Ibidem*.

evropskými civilisty panuje jednoznačná shoda v otázce potřeby a užitečnosti výslovné kodifikace takového pravidla. *PECL* mívá ustanovením čl. 1:201 prozatím jen na oblast smluv (jinak tomu samozřejmě být ani nemůže). Příklady holandského a québeckého zákonodárce však ukazují, že povinnost jednat souladně s dobrou vírou zřejmě v budoucnosti nezůstane omezena pouze na oblast kontraktního práva. Domnívám se, že je jen otázkou času, kdy si obecný princip dobré víry a čestného jednání najde cestu mezi základní postuláty privátního práva sjednocující se Evropy. Dovoluji si tvrdit, že bude-li kdy přijat Evropský občanský zákoník, dobrá víra v něm bude hrát jednu z hlavních rolí.

IV. DOBRÁ VÍRA A OMYL

4.1 Obecné úvahy

V úvodních třech kapitolách této práce jsme se věnovali obecným otázkám spojeným s problematikou dobré víry. Následující kapitoly si kladou za cíl postupně přiblížit určitá specifika zkoumaného konceptu a zejména jeho vztah k dalším institucím. Obsahem této hlavy je potom pojednání o vzájemných relacích *dobré víry* a *omylu*. Takové úvahy však mají svůj smysl pouze tehdy, máme-li na mysli subjektivní dobrou víru. Další výklad se proto vztahuje již jen k této její podobě.

V předchozím textu zazněla myšlenka, že subjektivní dobrá víra není ničím jiným než jen *druhem právně relevantního omylu*. Můžeme proto bez rizika říci, že pojmovým znakem dobrověrného (mýlíciho se) subjektu je pravidelně rozpor mezi jeho přesvědčením a skutečným stavem věci; jinak řečeno jeho nevědomost o skutkových či právních okolnostech určitého případu. Omyl je tedy nesouladem mezi dvěma, resp. více prvky, konkrétně mezi skutečností a nesprávnou představou subjektu o této skutečnosti. Na otázku, *k jakým skutečnostem* se může omyl dotyčného subjektu vztahovat, je třeba odpovědět tak, že má relevanci jak s ohledem na otázky faktické (*quaestio facti*), tak i na otázky právní (*quaestio iuris*). Z toho plyne, že subjekt se může mýlit vzhledem ke skutkovému stavu určitého jevu (děje) i k jeho právnímu posouzení. Tak např. koupí-li někdo určitou věc od osoby, která není jejím vlastníkem, mýlí se kupující (je v dobré víře) vzhledem ke skutkovému stavu. Naproti tomu, uzavře-li někdo kupní smlouvu na nemovitost sice se skutečným vlastníkem takové nemovitosti, avšak v ústní formě, neboť neví, že smlouva musí mít s ohledem na ustanovení § 46 odst. 1 OZ obligatorně písemnou formu, mýlí se vzhledem k právnímu posouzení takového převodu.

Má-li dobrá víra pravidelně znaky omylu, vyplývá z toho, že na ni musí být nahlíženo *zásadně obdobným způsobem*, není-li v konkrétních případech normováno něco jiného. *Zcela stejné nazírání* na dobrou víru jako na omyl je však *z povahy věci vyloučeno*. Je tomu tak především proto, že ustanovení o omylu bývají pravidelně začleňována do těch partií právních předpisů, které se týkají právních jednání (právních úkonů). Konkrétně představuje omyl jednu z vad těchto jednání a uplatní se prioritně u právních úkonů dvoustranných či vícestranných (smluv). Oproti tomu dobrá víra může

být přítomna i tehdy, pokud jistá osoba žádný právní či protiprávní úkon vůbec neučinila (srov. k tomu např. problematiku získání bezdůvodného obohacení). Rozdíl mezi omylem a dobrou vírou spočívá rovněž v tom, že zatímco ustanovení o omylu dávají postiženému právo dovolat se neplatnosti právního úkonu (a tím nastolit stav, jaký by tu byl, kdyby právní jednání nikdy nevzniklo), předpisy o dobré víře naopak preferují zachování úkonu, resp. podržení těch právních konsekvencí, které by jinak (pokud by tu omylu nebylo) s uvedeným jednáním byly spojeny. Příkladem je tu na jedné straně možnost odstoupit od smlouvy pro podstatný omyl, na straně druhé potom právo toho, kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatil, ponechat si užitky z předmětu bezdůvodného obohacení, pokud obohacený jednal v dobré víře, že předmět bezdůvodného obohacení mu náleží. Další diskrepanci je třeba spatřovat v tom, že začlenění ustanovení o omylu je vedeno snahou chránit mýlící se subjekty zejména proti osobám (především potom smluvním partnerům), které omyl úmyslně způsobily (lest), jinak vyvolaly, či o něm alespoň věděly. Dobrá víra oproti tomu nechrání osoby jen ve vztahu ke spolukontrahentům, resp. obecněji ve vztahu k těm, s nimiž se dobromyslně osoby dostaly do styku, nýbrž i v konkurenci s třetími osobami. Tak například při nabývání od neoprávněného chrání ustanovení o dobré víře dobromyslného nabyvatele nejen před prodávajícím, ale především před původním vlastníkem věci, přičemž ovšem ten nemusí být kupujícím vůbec znám, natož aby s ním kupující vstupoval do právního vztahu. Dobrá víra je tedy zajisté druhem omylu, nicméně její posuzování nespočívá na zcela shodných zásadách, jako posuzování omylu.

Obecně lze předznamenat, že omyl hraje ve vztahu k dobré víře svoji roli jen za určitých okolností. Ne tedy jakýkoliv omyl s sebou přináší předpokládané právní následky, nýbrž pouze jisté kategorie omylu jsou brány v úvahu a mají svůj význam. Stručně řečeno, *bona fides* má svoji relevanci jen tam, kde se zakládá na *omluvitelném omylu* (*error probabilis*). Uvedený termín je pravidelně užíván v recentní české civilistické literatuře i v soudní praxi a je vysvětlován následovně: „*Omluvitelným je omyl, ke kterému došlo přesto, že mýlící se postupoval s obvyklou mírou opatrnosti, kterou lze se zřetelem k okolnostem konkrétního případu po každém požadovat.*“²¹⁵ Jestliže však omyl překročí rámec běžného posuzování věcí, nemůže být omluvitelný. V

²¹⁵ Spáčil, J.: Právnícká osoba, stát, držba a vydržení. Právo a podnikání 5/2004, s. 3. Tento názor byl vysloven při výkladu omylu držitele při držbě a vydržení. Domnívám se však, že je bez potíží použitelný jako pravidlo obecného dosahu.

dobré víře je tedy pouze ten, kdo *sice nesprávně, ale omluvitelně* spoléhá na to, že určitý stav (faktický či právní) existuje, ačkoliv tomu tak ve skutečnosti není.

4.2 Druhy omylu

Platný občanský zákoník obsahuje o omylu pouhé jedno ustanovení. Je jím § 49a, která říká: „*Právní úkon je neplatný, jestliže jej jednáající osoba učinila v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět. Právní úkon je rovněž neplatný, jestliže omyl byl touto osobou vyvolán úmyslně. Omyl v pohmutce právní úkon neplatným nečiní.*“ Oproti tomu obecný zákoník občanský měl úpravu omylu podstatně extenzivnější a propracovanější. Za obecnou úpravu se pokládala ustanovení o omylu obsažená v rámci obligacních smluv (§ 871-877). Speciální ustanovení o omylu se dále vyskytovala např. v partiích o manželské smlouvě (§ 57-59), o držbě (§ 326), o posledním pořízení (§ 570), o narovnání (§ 1385) atd.

Současný stav občanského zákoníku tedy nedává odpověď v podstatě na žádné zásadnější otázky a řešení problematiky omylu tak zůstává plně v rukou právní teorie a praxe. Ta musí chtít nechtět přihlížet zejména ke starším názorům na tuto problematiku. Teorie občanského práva tradičně rozlišuje několik druhů omylu. Jedná se především o již zmiňované kategorie skutkového a právního omylu. Kromě toho je pro dobrou víru podstatná skutečnost, zda se jedná o omyl omluvitelný.

Věnujme se nejprve jednotlivým variantám skutkového omylu. Tak např. *omluvitelným skutkovým omylem* by byla situace, v níž osoba A koupila televizor od jí známé osoby B, která však nebyla jeho skutečným vlastníkem a ani nebyla oprávněna s ním takto disponovat. Osoba A by zároveň věděla, že nemůže nabýt vlastnické právo od nevlastníka, avšak vzhledem ke všem okolnostem případu by u ní objektivně nemohly vzniknout žádné pochybnosti o tom, že B je skutečným vlastníkem věci (např. osoba A by při návštěvě osoby B televizor viděla v jeho bytě, osoba B by televizorem disponovala již delší dobu, měla by k němu originální dokumentaci, doklad o koupi atd.).

Neomluvitelným skutkovým omylem by potom byla situace výše uvedená, v níž by však osoba B byla osobou s bohatou kriminální minulostí zejména v oblasti páčání majetkové trestné činnosti, televizor by nabízela za značně výhodných podmínek pro kupujícího (např. za pětinu jeho obvyklé ceny), televizor by nebyl opatřen dokumentací,

popř. dokladem o koupi, z chování osoby B by bylo jasné patmé, že chce televizor prodat co nejrychleji atd. V takovém případě by zřejmě nešlo usuzovat na dobrou víru osoby A a tedy na její omluvitelný skutkový omyl.

K otázkám dobré víry a skutkového omylu existuje v českém právu relativně bohatá judikatura Nejvyššího soudu. Ten zkoumal ve svých rozhodnutích skutkový omyl především v souvislosti s držbou a vydržením nemovitostí. Často citované je např. rozhodnutí sp. zn. 22 Cdo 1848/98, jehož právní věta zní: *„Pokud se nabyvatel nemovitosti chopí držby části parcely, kterou nekoupil, může být se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že je vlastníkem i této části. Jedním z hledisek pro posouzení omluvitelnosti omylu držitele je v takovém případě i poměr plochy koupeného a skutečně drženého pozemku“*. Tentýž názor je zopakován v dalším rozsudku Nejvyššího soudu vydaném pod sp. zn. 22 Cdo 301/2000. Jiným druhem skutkového omylu relevantního pro ochranu dobré víry může být situace, kdy došlo k postoupení pohledávky, přičemž ani *cedent*, ani *cesionář* dlužníkovi (*cessus*) tuto skutečnost neoznámili. Do okamžiku, v němž se dlužník dozví, že pohledávka jeho věřitele byla postoupena na třetí osobu, jedná v omluvitelném skutkovém omylu a může proto plnit svůj dluh se solučními účinky původnímu věřiteli (postupiteli). Stejně tak může s původním věřitelem uzavřít platnou dohodu o novaci, může dojít k platnému prominutí dluhu atd. I zde obecně platí, že pokud se dlužník o cesi dozví, resp. pokud mu budou známy jakékoliv okolnosti, z nichž lze na postoupení pohledávky usuzovat, ztrácí svoji dobrou víru a jeho omyl se stává neomluvitelným.²¹⁶

U právního omylu je situace poněkud složitější než u omylu skutkového. Jde totiž o to, zda je vůbec možno připustit existenci omluvitelného právního omylu (o tom, že tato možnost je dána u skutkového omylu, není třeba diskutovat). Knappová k tomu při výkladu držby říká následující: *„V té souvislosti se kladou zejména dvě otázky. Prvá se týká relevance právního omylu (error iuris) a druhá omylu o právu, tj. neznalosti práva (ignorantia iuris). Omyl v právním stavu (error iuris), je-li se zřetelem ke všem okolnostem omluvitelný, nepochybně relevantní je. Nabude-li někdo věci neplatným právním úkonem, ačkoli se se zřetelem ke všem okolnostem mohl domnívat, že je platný, bude v dobré víře. Naproti tomu ten, kdo jedná na základě neznalosti zákona, jeho špatné znalosti, jeho nesprávné interpretace apod., podle nikde nepsané, ale všeobecně*

²¹⁶ K tomu srov. Sedláček, J.: *Obligační právo. Obecné nauky o právních jednáních obligačních a o splnění závazků*. Brno 1924, s. 138. Zde se říká, že *„Dozví-li se dlužník o cesi jiným způsobem (tedy nikoliv prostřednictvím demunciace ze strany postupitele či postupníka – pozn. aut.) za takových okolností, že veškeré pochybnosti jsou vyloučeny, pak také není již bona fide“*.

(i v soukromém právu) uznávané zásady „ignorantia iuris non excusat“ v dobré víře asi být nemůže.²¹⁷ Právní omyl tedy znamená nesprávnou či neúplnou představu o právu, resp. neznalost obecně závazných právních předpisů.

Navzdory jasnému názoru Knappové se domnívám, že pro některé případy je zřejmě třeba relevanci právního omylu připustit. Souhlasím v této věci se Spáčil²¹⁸, který dovozuje, že „I když platí zásada, že neznalost zákona neomlouvá, mohou se výjimečně vyskytnout případy, kdy držitel bude „se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře“ i v případě, že jeho přesvědčení bude vycházet z právního omylu (např. v případě objektivně nejasného znění zákona). Omyl vycházející z neznalosti jednoznačně formulovaného ustanovení občanského zákoníku platného v době, kdy se držitel ujímá držby, však omluvitelný není.“^{219 220} Autor těchto myšlenek zjevně vychází z názorů Randových, podle nichž „Držitelem bezelstným jest ten, kdo z příčin pravdě podobných má věc, kterou drží, za svou. (...) Rakouské právo přijalo tedy v § 326 starší teorii obecnoprávní z části až podnes panující, kteráž bonam fidei vykládá v ten smysl, že držitel pozitivní přesvědčení míti musí, že vlastnictví věci nabyt. Přesvědčení toto musí patrně na omylu spočívat. Lhostejno jest, zdali se omyl dotýká faktických okolností anebo předpisů právních (§ 326). Pravidelně záležeti bude v mylném předpokládání, že předchůdce vlastníkem byl. Omyl faktický nebo právní musí býti omluvitelným (error probabilis); kdož z okolností seznaní mohl (...), že vlastnictví nenabyt, nemůže býti za bezelstného držitele pokládán.“²²¹ Podle tehdejší literatury byl omluvitelným pouze takový právní omyl, k němuž došlo za okolností, při nichž ten, kdo jednal v omylu, si počínal s opatrností řádného člověka, resp. nepočínal si hrubě nedbale.

Ačkoliv platný občanský zákoník neobsahuje ustanovení obdobné § 326 obecného zákoníku občanského²²², je třeba konstatovat, že i právní omyl někdy může

²¹⁷ Knappová, M.: Držba. Právo a zákonost 10/1992, s. 586.

²¹⁸ Stejně i Petr, B.: Vydržení v českém právu. C. H. Beck 2006, s. 75.

²¹⁹ Spáčil, J.: Op. cit. sub 215, s. 3.

²²⁰ K tomu je třeba dodat, že obecný zákoník občanský obsahoval ve svém § 2 ustanovení, podle něhož „Jakmile byl zákon řádně vyhlášen, nemůže se nikdo tím omlouvat, že mu nebyl znám“. Ačkoliv platné právo žádnou podobnou normu neobsahuje, není pochyb o tom, že tato maxima platí. Tento závěr vyplývá ze samé podstaty a povahy práva jako systému regulujícího společenské vztahy. Pokud bychom připustili opak, bylo by nutné v každém konkrétním případě zkoumat psychickou stránku jedince a jeho vědomost o platném právu. Tím by ovšem veškerá právní regulace zcela ztratila svůj účel.

²²¹ Randa, A.: Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém. Praha, 1900, s. 105 an.

²²² Ustanovení § 326 OZO se vztahovalo k rozlišení poctivého a nepoctivého držitele a jeho textace byla následující: „Kdo z pravděpodobných důvodů pokládá věc, kterou drží, za svou, je poctivým držitelem. Nepoctivým držitelem je ten, kdo ví, nebo z okolností musí se domnívat, že věc, která je v jeho držbě, náleží jiné osobě. Z omylu o skutečnostech nebo z neznalosti zákonných předpisů lze býti nepořádným (§ 316) a přece poctivým držitelem.“ Zákoník tak výslovně připouštěl relevanci právního omylu.

mít ve vztahu k dobrověrnému subjektu svoji relevanci, a to v případech, kdy je omluvitelný. O omluvitelném omylu můžeme mluvit (jak již naznačeno) tehdy, je-li způsoben nejasným (nejednoznačným) zněním právní normy, popř. nejednotným výkladem právního předpisu ze strany soudů. O omluvitelném právním omylu lze uvažovat rovněž v případě výkladu starších právních předpisů.²²³ Z rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 929/2001 vyplývá, že právní omyl je omluvitelný tehdy, jestliže se osoba (konkrétně držitel) nemusela omylu vyhnout ani při vynaložení obvyklé opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti případu po každém požadovat. *Neomluvitelný právní omyl* bude naopak dán v případech, v nichž je smysl právní normy nepochybný, konkrétně např. tehdy, bude-li se někdo v důsledku své neznalosti práva domnívat, že kupní smlouva o převodu vlastnictví nemovitosti může být uzavřena v ústní formě, ačkoliv zákon pro tyto transakce požaduje pod sankcí absolutní neplatnosti formu písemnou.²²⁴

K otázkám omluvitelného právního omylu se recentní česká judikatura vyjádřila opakovaně především v souvislosti s držbou a vydržením.²²⁵ Obdobné závěry však budou zřejmě platit i v ostatních případech, v nichž právo s dobrou vírou pracuje. Faktem ovšem zůstává, že situace, v nichž bude třeba přihlídnout k omluvitelnému právnímu omylu dobrověrného subjektu, budou v praxi výjimečné.

4.3 Posuzování omylu

Poslední otázkou vztahující se k probíranému tématu je *posuzování omylu* relevantního pro dobrou víru jistého subjektu. V této souvislosti jde především o to, jakým způsobem hodnotit dobrou víru s ohledem na *subjektivní stránku toho jedince*, který se dobré víry v konkrétním případě dovolává. Toto zamyšlení jistě není úplně od věci, zvláště když si uvědomíme, že v právních vztazích vystupují kromě osob práva znalých (které samozřejmě činí naprostou menšinu) i laici, přičemž i mezi laiky existují rozdíly s ohledem na jejich rozumovou vyspělost, vzdělání, vědomosti, životní zkušenosti apod. Stejně dobře lze uvažovat o hodnocení dobré víry v intencích

²²³ Spáčil, J.: Op. cit. sub 115, s. 192.

²²⁴ K tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 2 Cdon 568/96, v němž byla řešena problematika nabytí nemovitostí na základě ústní kupní smlouvy. Nejvyšší soud zde vyslovil závěr, podle něhož uvedený případ je druhem neomluvitelného právního omylu. K obdobnému názoru dospěl Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 2 Cdon 1925/97.

²²⁵ K tomu srov. zejména rozsudky Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 929/2001 a sp. zn. 22 Cdo 2190/2000.

obecného občanského práva na jedné straně a práva obchodního na straně druhé. Obchodníci (podnikatelé) jsou tradičně těmi subjekty, u nichž se vzhledem k jejich postavení předpokládají profesionální znalosti a o něž v důsledku toho právo pečuje v mnohem menší míře (přítom dobrá víra je pojmem jak obecného občanského práva, tak i práva obchodního). Je tedy třeba zamyslet se nad tím, zda by právo nemělo diferencovat mezi profesionály a neprofesionály i v tomto směru.

K uvedené problematice se v recentní domácí literatuře vyjádřil zatím jen Spáčil²²⁶, přičemž některé další práce jeho názory – zdá se – přebírají. Otázka tedy zní, zda lze v konkrétních případech přihlížet u konkrétního subjektu též k individuálním osobním vlastnostem, znalostem, schopnostem či zkušenostem, popř. k jinému zvláštnímu postavení subjektu, jehož dobrá víra se posuzuje. Jinými slovy, zda lze v konkrétním případě jednomu subjektu dobrou víru přičítat, zatímco jinému subjektu v tomtéž případě (*ceteris paribus*) dobrou víru přičíst nelze. Tato situace je velmi podobná trestněprávnímu institutu *posuzování nebezpečnosti trestného činu*, resp. v konkrétním případě *posuzování nebezpečnosti pachatele*. V této souvislosti mohou být uvedeny následující příklady: 1) Pachatel použije k fyzickému útoku proti své oběti prostředků některého bojového umění, které ovládá; dá se usuzovat, že taková osoba ví lépe než laik, které konkrétní údery či kopy a do kterých částí těla mohou způsobit těžké zranění či dokonce smrt. 2) Osoba, která profesionálně pracuje s chemickými látkami a jedy použije některé z těchto látek k tomu, aby např. otrávil zdroj pitné vody, ačkoliv ví, že může látka ve svém množství a složení např. prosáknout do spodních vod a způsobit tak další negativní následky. 3) Osoba vykonávající povolání hasiče založí oheň v budově, v níž se uchovávají látky, které – pokud se dostanou do styku s ohněm, mohou způsobit rozsáhlé škody na životním prostředí atd. Ve všech uvedených případech je vždy nutno přihlídnout ke specifickým znalostem, resp. schopnostem pachatele. Jak je tomu však s dobrou vírou v intencích soukromého práva?

Spáčil k uvedené problematice říká v souvislosti s výkladem držby následující: „(...) oprávněná držba se nemůže zakládat na takovém omylu držitele, kterému se mohl při normální opatrnosti vyhnout. Je třeba zdůraznit, že jde o opatrnost normální, obvyklou, posuzovanou z objektivního hlediska. Platné právo neumožňuje učinit závěr, že míru opatrnosti lze posuzovat ze subjektivního hlediska, tedy podle individuálních poměrů držitele. Při posuzování dobré víry je tedy třeba klást na každého držitele stejné

²²⁶ Spáčil, J.: Op. cit. sub 115, s. 193 an.

nároky bez ohledu na jeho duševní vyspělost, na vzdělání, životní zkušenosti apod. Je skutečností, že nezletilí a osoby, jejichž způsobilost k právním úkonům je omezena, případně jsou jí zbaveny zcela, jsou pod zvláštní ochranou zákona. To však na shora uvedených závěrech nic nemění. (...) Je tu ještě otázka, zda v případě právního omylu lze přihlížet k úrovni právního vědomí účastníka. Odpověď je záporná. Právní vědomí sice může mít vliv na dobrou víru, ovšem nikoliv na posouzení toho, zda je tu dobrá víra se zřetelem ke všem okolnostem. Omluvitelnost právního omylu je třeba posuzovat s přihlídnutím k oprávněným požadavkům na znalost platného práva, nikoliv podle úrovně jednajícího. Uplatnění římskoprávních principů, zohledňujících právní omyl žen, vojáků a nezkušených venkovanů, nejen že nemá v platném právu oporu, ale bylo by i v rozporu s požadavky doby, která otevírá každému přístup ke vzdělání a informacím, a konečně i s principem rovnosti občanů. Lze též poukázat na skutečnost, že již § 1297 OZO stanovil, že se „předpokládá, že každý, kdo má rozum, jest schopen takového stupně bedlivosti a pozornosti, jehož lze užít při obyčejných schopnostech“. I toto pravidlo vyplývá z podstaty právní regulace, která představuje uplatnění rovného měřítka na nerovné subjekty; při opačném přístupu by tato regulace byla naprosto neefektivní.“²²⁷

K uvedeným názorům je potřeba říci následující. Je sice pravdou, že právní řád uplatňuje rovná měřítka na nerovné subjekty. Zároveň se však – a to je podstatné – v mnoha ohledech snaží rozdíly mezi jednotlivými subjekty vyrovnávat, a sice tím, že jim v určitých situacích poskytuje zvýšenou ochranu (srov. k tomu především stále silněji se prosazující úpravu spotřebitelského práva, kde dochází k jednoznačné favorizaci laiků oproti podnikatelům). Spotřebitelské právo jako takové vyrůstá z myšlenky, že neinformované subjekty jsou v porovnání s profesionály znevýhodněny absencí svých znalostí, zkušeností, schopností atd. Proto je vhodné uložit podnikatelům speciální povinnosti spočívající např. v nutnosti zvýšeného poskytování informací ohledně prodávaného zboží, v zákazu nekalých (znevýhodňujících) ujednání ve spotřebitelských smlouvách atd. Dochází tak k umělému a zcela záměrnému vytváření rozdílů mezi subjekty soukromoprávních vztahů.

Co se týká Spáčilova odvolání na ustanovení § 1297 OZO, domnívám se, že tento krok není příliš šťastný. Nahlédneme-li totiž do Roučkova komentáře, zjistíme, že věci se mají ve skutečnosti poněkud jinak. Sedláček se k uvedené problematice vyjadřuje následovně: „(...) platí objektivní měřítko, ale musíme při tom hledět na to,

²²⁷ Ibidem.

že právo má udržovati společenský řád a proto také při odpovědnosti musíme k tomu přihlížeti. Musíme přihlížeti nikoliv k průměrnému člověku vůbec, ale k tomu, jak by se choval průměrný člověk právě v daném případě a musíme tudíž bráti v potaz důležitost věci, zúčastněné společenské vrstvy a s tím souvisící vzdělání, společenské postavení, stáří, pohlaví. Nepřihlíží se tedy k pečlivosti *diligentis patris familias*, ale k pečlivosti řádného obchodníka, lékaře, úředníka, stavitele, inženýra, advokáta atd.²²⁸

V těchto myšlenkách je dle mého mínění třeba hledat odpověď na položenou otázku. Obecně samozřejmě platí, že dobrou víru je nutno hodnotit objektivně. Ne však tím způsobem, jak mu rozumí Spáčil, když říká, že *při posuzování dobré víry je třeba klást na každého držitele stejné nároky bez ohledu na jeho duševní vyspělost, na vzdělání, životní zkušenosti apod.* Není možné konstruovat pro účely posouzení dobré víry vzor *průměrného člověka vůbec*, bez jakéhokoliv ohledu na speciální okolnosti případu. To se týká především skutkového omylu. Tak např. drží-li někdo pozemky o větší výměře, než jaká byla uvedena v kupní smlouvě, je potřeba přihlédnout k profesionálním znalostem či zkušenostem držitele, konkrétně např. k tomu, že držitel má vzdělání v oboru stavebnictví, či pracuje jako geodet. Oproti tomu na osobu takových věcí neznalou je třeba pohlížet odlišně. Tyto závěry lze však vztáhnout i na právní omyl.

Přijmeme-li uvedené rozlišování, neznamená to nijak, že bychom tím opouštěli princip objektivního hodnocení dobré víry. Rozdíl je ovšem v tom, že náš přístup představuje subtilnější řešení otázek spojených s posuzováním *bonae fidei*. Publikovaná rozhodovací praxe vychází při výkladu dobré víry nutně u oprávněné držby – jak se zdá – z uvedeného Spáčilova názoru, když pravidelně konstruuje jakousi abstraktní osobnost s průměrnou intelektuální úrovní, s průměrnou obezřetností, nadanou průměrnými rozpoznávacími schopnostmi, vědomostmi, znalostmi atd. Hlavním argumentem tohoto přístupu je odkaz na sousloví „*se zřetelem ke všem okolnostem*“ obsažené v ustanovení § 130 odst. 1 OZ. Právě v těchto slovech spatřují soudy jasný odkaz na objektivní princip posouzení dobré víry. To ovšem dle mého názoru není nejpřesvědčivější argumentace, která by odůvodnila objektivní princip. V předchozích výkladech již bylo vysvětleno, že dobrou víru je třeba hodnotit vždy objektivně, není-li právním předpisem požadována k vyloučení dobré víry toliko subjektivní vědomost o skutečném stavu věci. Navíc, řečené ustanovení občanského zákoníku lze stejně dobře

²²⁸ Rouček, F., Sedláček, J. a kol.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl pátý. V. Linhart, Praha 1937, s. 758.

vyložit i tak, že se jedná sice o všechny okolnosti, avšak *konkrétního projednávaného případu se všemi specifickými znaky*, nikoliv však o všechny okolnosti obecně, tedy o všechny okolnosti jakéhosi hypotetického vymyšleného případu, v němž by se ocitl normální, běžný, průměrný subjekt. Ani samotným zněním zákona tak v tomto ohledu není vyloučen náš výše uvedený názor, naopak ho spíše podporuje.

Závěrem úvah o posuzování omylu a jeho vztahu k dobré víře zbývá dodat následující. Při objektivním hodnocení dobré víry rozhodující orgán vždy konstruuje jakýsi imaginární subjekt s průměrnou intelektuální úrovní, schopnostmi, vědomostmi, znalostmi, obezřetností atd. Tyto jednotlivé aspekty jsou ovšem stanoveny bez přímého průzkumu skutečného stavu ze strany soudu. Soudce totiž zpravidla neví, jaká je průměrná úroveň vzdělanosti, pečlivosti apod. Proto všechny tyto skutečnosti posuzuje a hodnotí *toliko podle vlastních zkušeností, resp. podle vlastních představ* o tom, co je (co by mohlo být) v daném případě pokládáno za průměrnou vzdělanost, pečlivost atd. Může proto docházet i k tomu, že více rozhodujících orgánů zaujme na obvyklou míru opatrnosti, pečlivosti atd. jiný názor. Z toho vyplývá, že v určité věci bude dobrá víra jedním soudem shledána, zatímco jiný soud *by ceteris paribus* dobrou víru dotyčnému nepřiznal (to je ostatně zcela běžná současná praxe v ČR). Vzhledem k tomu, že – především v souvislosti s problematikou držby – se pravidelně jedná o skutkově podobné případy, může být tato názorová diskrepance na existenci dobré víry překonána sjednocující judikaturou vyšších soudů.

V. DOBRÁ VÍRA FYZICKÝCH A PRÁVNICKÝCH OSOB A DOBRÁ VÍRA PŘI PRÁVNÍM ZASTOUPENÍ

5.1 Obecné úvahy

V samotném úvodu této práce padla zmínka o těžkostech spojených s posuzováním subjektivní dobré víry právnických osob. To je přirozené, neboť dobrá víra je psychickou kategorií, složkou duševního života *člověka*. Je bez diskusí, že *jen u člověka* (živé lidské bytosti) můžeme korektně mluvit o psychice, neboť pouze lidé mají svoji duševní stránku. Proto jen lidem (v právním jazyce fyzickým osobám) může být přiřčována kategorie subjektivní dobré či zlé víry (vědomosti, resp. nevědomosti o rozhodných skutečnostech). Tento nepochybný závěr plyne ze samé podstaty existence lidské bytosti a neumožňuje učinit názor, že by i jiné subjekty (právnické osoby) mohly být nositeli dobré víry. Praxe (sc. právní řád) je však s touto teoretickou úvahou ve zřejmém rozporu, neboť připouští, aby mezi subjekty vybavenými dobrou vírou byly rovněž právnické osoby.

Tak např. z prvního odstavce § 129 OZ vyplývá, že držitelem je *ten*, kdo s věcí nakládá jako s vlastní nebo kdo vykonává právo pro sebe. Je nepochybné, že předpoklady držitele může splnit jak osoba fyzická, tak i právnická (arg. slovem „ten“). Podobně např. ustanovení § 486 OZ mluví o *tom*, kdo v dobré víře něco nabyt od neoprávněného dědice. I zde je patné, že takovým nabyvatelem může být fyzická nebo právnická osoba. Konečně podle § 586 narovnání sjednané v dobré víře nepozbývá platnosti ani v případě, že dodatečně vyjde najevo, že *některá ze stran* dohodnuté právo v době sjednání narovnání neměla. Je bez diskusí, že stranou dohody o narovnání může být i právnická osoba.

Formuluje-li tedy občanský zákoník (a stejně platí i pro další předpisy) pravidla o subjektivní dobré víře natolik široce, že je jimi možno pokrýt i kategorii právnických osob, je potřeba odpovědět na zásadní otázku, totiž jak dobrou víru právnických osob posuzovat, resp. či dobrou víru (když právnické osoby ji *per definitionem* mít nemohou) brát v takových případech na zřetel? Než se o tyto odpovědi pokusíme, zaměříme se ještě na některé aspekty dobré víry fyzických osob. Výklad v této kapitole bude zakončen úvahami o dobré víře při právním zastoupení.

5.2 Dobrá víra fyzických osob

Všechny závěry týkající se subjektivní dobré víry dopadají především na fyzické osoby. Bude-li se tedy konkrétní subjekt své dobré víry domáhat, musí tvrdit a prokázat rozhodné skutečnosti, z nichž lze dobrou víru dovodit. Na straně dobromyslného subjektu bude pravidelně vystupovat jedna fyzická osoba. V takových případech tedy postačí zkoumat dobrou víru pouze jediného individua.

Může se ovšem stát (a v praxi to nebudou výjimečné situace), že skutková podstata právní normy požadující dobrou víru bude muset být splněna současně u dvou či více osob. Tak tomu bude konkrétně např. u společné držby věci či práva několika osobami (tzv. *compossesio*). Tak např. do postavení spoludržitelů se mohou dostat dvě osoby, které chtěly na základě uzavřené absolutně neplatné kupní smlouvy nabýt věc do podílového spoluvlastnictví. Neplatná kupní smlouva však není relevantním (aprobovaným) právním titulem, na základě něhož by mohlo dojít k nabytí vlastnického práva. Domnělí spoluvlastníci se tak pouze stanou společnými držiteli věci, a to s ohledem na situaci buď oprávněnými či neoprávněnými. Bude-li podmínka dobré víry splněna u obou, vydrží k věci vlastnické právo (stanou se jejími spoluvlastníky). Budou-li naopak oba *mala fide*, jsou neoprávněnými držiteli a podílovými spoluvlastníky se nestanou. Zbývá varianta, podle níž jeden z kupujících bude v dobré víře a druhý ne. V těchto případech bude třeba zjišťovat, která osoba v dobré víře byla a která ne, a na základě takového rozlišení potom stanovit, která z uvedených osob vlastnické právo k věci skutečně mohla nabýt vydržením. Může se proto stát, že v právním vztahu založeném kupní smlouvou bude na straně kupujících vystupovat např. pět subjektů. Koupí-li na základě smlouvy věc od neoprávněného, stanou se pouze jejími držiteli. Tři z kupujících přitom budou vědět o nedostatku právního titulu zeizitele; zbývající dva však budou vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře, že se stali skutečnými vlastníky kupované věci. Situaci bude třeba posoudit tak, že pouze ti z kupujících, kteří jednali v dobré víře, mohou vydržet vlastnické právo ke kupované věci, budou-li u nich splněny i všechny ostatní předpoklady vydržení. Zbývající tři kupující budou pouze neoprávněnými držiteli a vlastníky se nestanou.

Ve všech případech, v nichž skutková podstata požadující dobrou víru bude muset být dána u více fyzických osob (tzv. pluralita subjektů), je třeba vždy zkoumat, u které konkrétní osoby byly předpoklady dobré víry naplněny. Psychická stránka (dobromyslnost) jednotlivých subjektů tedy bude vždy zkoumána *toliko s účinky in*

personam. Nebyl by tudíž správný závěr, podle něhož by v případech mnohosti subjektů rozhodovala dobrá víra nadpoloviční většiny všech, resp. podle něhož by *mala fides* jen jednoho z více subjektů diskvalifikovala všechny ostatní, byť dobrověrné osoby. Tyto závěry platí obecně pro všechny situace, v nichž má dobrá víra své místo. Zajímavý je v této souvislosti názor Rudnického, který při výkladu ustanovení čl. 6 polského *Zákona o věčných knihách a hypotéce*²²⁹, pojednávajícího o materiální publicitě (veřejné víře) evidence nemovitostí, říká následující: „*Jestliże se nabývá (sc. vlastnické právo k nemovitosti – pozn. aut.) do spólwlastnictwí, musí być w dobrej wierze wszyscy nabywatele: veřejná víra se neuplatní, pokud by byl ve zlé víře byl jen jeden z nich.*“²³⁰ Škoda, že autor neuvádí na podporu svého názoru žádné argumenty.

Složitějším problémem (i když připustíme, že dosti vyspekulovaným a v praxi přicházejícím v úvahu zřejmě jen zřídka, byť – jak uvidíme – nikoliv imaginárním) může být případ, kdy na základě absolutně neplatné kupní smlouvy nabudou k určité věci právo držby manželé. Budou-li oba dva *bona fide*, resp. *mala fide*, platí závěry uvedené výše a žádná zvláštní problematika zde nevzniká. Tehdy ovšem, pokud pouze jeden z manželů bude dobromyslný a druhý ne, může docházet k nejednotnému nazírání na tuto situaci. Pokud bychom posuzovali věc obdobně jako u více kupujících (podílových spoluvlastníků), výsledek bude ten, že vlastnické právo k věci vydrží pouze ten z manželů, který byl po celou vydržecí dobu v dobré víře. Jako takový by se tedy stal individuálním vlastníkem věci. Tím by byl zároveň z nabytí vlastnického práva druhý manžel vyloučen. Na první pohled se zdá tento názor jako nepochybný.

Situaci však značně komplikuje díkce ustanovení § 143 OZ upravujícího instituci společného jmění manželů. V prvním odstavci pod písm. a) je totiž stanoveno, že společné jmění manželů tvoří *majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství*, s dále uvedenými výjimkami. Vydržení vlastnického práva jedním z manželů za trvání manželství je nepochybně právní skutečností, se kterou občanský zákoník spojuje jako právní následek vznik vlastnického práva k předmětu vydržení, resp. vznik společného jmění manželů k takové věci. Vydržení totiž není ve zmiňovaném § 143 odst. 1 písm. a) uvedeno jako výjimka vylučující vznik společného jmění manželů. Z tohoto konstatování nám tedy spíše vyplývá závěr, že

²²⁹ K tomu v podrobnostech srov. výklad podaný v šesté kapitole.

²³⁰ „*Jeżeli nabycie następuje na wspólność, w dobrej wierze muszą być wszyscy nabywcy: rękojmia nie działa, jeżeli chociażby jeden z nich był w złej wierze.*“ Rudnicki, S.: Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczystoksięgowych. Komentarz. LexisNexis, Warszawa 2006, s. 54.

splnění podmínek vydržení – byť jen u jednoho manžela – má za následek vznik společného jmění manželů k předmětu vydržení. Ke stejnému závěru docházejí např. i Dvořák se Spáčilem. Podle nich „*Je-li držitelem věci jen jeden z manželů, není důvod, proč by takto jím nabytá věc nemohla připadnout do společného jmění manželů, není-li ovšem druhý z manželů ohledně držby ve „zlé víře“*“²³¹. Důležitý je podle mého názoru právě dovětek „*není-li ovšem druhý z manželů (...) ve zlé víře*“.

Je bez pochybností, že pokud jsou oba manželé oprávněnými držiteli, nabudou vlastnické právo k předmětu držby (věc se tedy stane součástí jejich společného jmění). V situacích, v nichž jsou předpoklady dobré víry splněny pouze u jednoho z nich, však *není možné automaticky přijmout závěr, že i tehdy případně předmět držby do SJM. Míním, že je třeba rozlišovat dvě situace. V první z nich bude jeden z manželů bona fide držitel, přičemž ovšem u druhého manžela nebudou podmínky pro přiznání postavení držitele vůbec dány. Tak např. manželé budou žít dlouhodobě odděleně a pouze jeden z nich koupí na základě neplatné smlouvy movitou věc. Kupní cena bude uhrazena ze zdrojů spadajících do SJM a s předmětem koupě bude fakticky disponovat jen ten manžel, který uzavíral smlouvu (druhý manžel o pořízení věci vůbec nebude vědět). V těchto případech lze souhlasit s výše uvedeným názorem, podle něhož jen jeden z manželů vydrží věc do společného jmění.*

Opačná situace ovšem vznikne tehdy, budou-li mít oba manželé postavení držitelů, přičemž jeden z nich bude dobromyslný, zatímco druhý bude o nedostatku nabývacího titulu vědět (může např. vědět o tom, že předmět koupě byl získán zcizitelem v rámci trestné činnosti). V takových případech by ovšem manžel jsoucí *mala fide* neměl být favorizován možností nabytí vlastnického práva k předmětu držby.

Domnívám se, že zde máme co dělat s kolizí dvou právních norem, a sice ustanovení § 134 odst. 1 o vydržení a ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) o rozsahu SJM, přičemž bude třeba posoudit a náležitě argumentačně zdůvodnit, která z nich má mít aplikační přednost. Věcně nesprávným (a velmi nedostatečně odůvodněným) se mi v této souvislosti jeví názor Ústavního soudu ČR, který v podobné věci rozhodoval. V jeho nálezu vydaném pod sp. zn. II ÚS 219/95 byl vysloven závěr, že *k vydržení vlastnického práva k nemovitosti (do BSM, resp. nyní do SJM) dojde také i v případě, jestliže alespoň jeden z manželů je v postavení oprávněného držitele, i když druhý manžel o nedostatku či absenci nabývacího titulu k nemovitosti věděl, nebo naopak nesprávně – na základě právního omylu – byl (subjektivně) přesvědčen, že tato*

²³¹ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. ASPI, 2007, s. 84.

nemovitost je v jejich bezpodílovém spoluvlastnictví, resp. společném jmění. Nemyslím si, že tomu tak je. Bude-li totiž jeden z manželů ve zlé víře, není u něho splněna podmínka oprávněné držby a nabytí vlastnického práva vydržením nebude možné. Nepřijde mi korektní tvrdit, že by absenci dobré víry jednoho z manželů bylo možno zhojit pouhou skutečností, že nepoctivý držitel je zároveň manželem osoby, která v konkrétním případě jednala *bona fide*. Pokud totiž právo nechrání nepoctivé držitele v jiných případech (jednají-li samostatně), není dost dobře možné, aby pouhý fakt manželství měl relevanci ve vztahu k nabytí vlastnického práva, tedy aby nepoctiví držitelé byli chráněni analogicky jako poctiví. Navíc, takováto diferenciacce mezi nepoctivými držiteli by zřetelně porušovala princip rovného postavení subjektů. Ustanovení občanského zákoníku o nabývání do SJM mají v první řadě za cíl úpravu majetkového režimu manželů. Jejich smyslem však zajisté není sanovat nedostatky nabývacích jednání u jednoho z manželů. Pokud bychom i pro uvedené extrémní situace připustili možnost nabytí věci do SJM, bylo by třeba argumentovat tím způsobem, že ten z manželů, který nebyl *bona fide*, nabyl vlastnické právo k předmětu držby nikoliv vydržením (neboť zde není splněna podmínka dobré víry), nýbrž právě na základě ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) OZ.

Uzavírám proto tuto úvahu konstatováním, že jeden z manželů může vydržet věc do SJM pouze tehdy, pokud druhý manžel není ve zlé víře. Souhlasím tedy v tomto směru s výše uvedeným názorem Dvořáka a Spáčila a naopak se nemohu ztotožnit s citovaným názorem Ústavního soudu, který přisuzuje dobré víře jen jednoho z manželů účinky pro oba manžele. V opačných případech nabývá vlastnické právo do svého výlučného vlastnictví pouze ten z manželů, který splnil všechny předpoklady vydržení.

5.3 Dobrá víra právnických osob

Právnické osoby jsou podle českého práva zásadně postaveny naroveň osobám fyzickým. Mají tedy stejná práva a stejné povinnosti a vystupují v občanskoprávních vztazích s fyzickými osobami v rovném právním postavení. Je ovšem pravdou, že určitá ustanovení právních předpisů se mohou z povahy věci vztahovat jen na osoby přirozené (srov. např. prohlášení fyzické osoby za mrtvou; nabytí plné způsobilosti k právním úkonům dosažením 18. roku věku; možnost uzavřít manželství, osvojit fyzickou osobu apod.). Stejně tak – jak už bylo poznamenáno v úvodu této kapitoly – i subjektivní dobrá víra, jakožto psychický stav, může být dána pouze u fyzických osob. *Konstrukce*

právnícké osoby nepřipouští závěr o možnosti skutečné (faktické) existence dobré víry těchto subjektů. Ke zodpovězení otázky, jakým způsobem posuzovat osoby právnícké – vyžaduje-li po nich právní norma v konkrétním případě dobrou víru – je třeba nejprve zkoumat povahu těchto osob.

Na povahu právníckých osob existují v zásadě dva hlavní doktrinární názory: teorie fikční a teorie organická. V souladu s pozitivistickou fikční teorií právnícké osoby *v reálném světě svou existenci nemají*. Na rozdíl od osob fyzických (které jako jediné skutečně vykazují *status naturalis*), právnícká osoba je entitou (juristickou fikcí), u níž zákon její existenci pouze finguje. Oproti tomu organická teorie zastává názor, že právnícké osoby mají *stejný reálný základ jako osoby fyzické*, a není tak věcí právního řádu jejich existenci fingovat, nýbrž pouze normativně uzнат. Bez ohledu na to, ke které z těchto dvou teorií se přikloníme, zůstává faktem, že *právnícká osoba sama není schopna vytvářet a projevovat svoji vůli*, zjednodušeně řečeno, nemá psychiku. Pelikánová k tomu říká při výkladu o vztahu odpovědnosti fyzické a právnícké osoby a o přičitatelnosti odpovědnosti těmto osobám následující: „*Tvrdím však, že nutně faktické zprostředkování chování fyzické osoby není důsledkem fiktivní povahy právnícké osoby. I právnícká osoba pojímaná jako reálná osoba nemůže být chápána jinak než jako složitý organismus, jehož fungování je odlišné od fungování osoby fyzické (...)* Tak skutečnost složitosti vyvození odpovědnosti právnícké osoby není spjata se zastáváním pouze té či oné koncepce právnícké osoby (teorie fiktivnosti nebo reality) a musí být akceptována jak zastánci pouhé fiktivity právníckých osob, tak zastánci jejich reálné existence.“²³²

Vyjdeme-li z citovaného názoru při hledání odpovědi na otázku, jak posuzovat „psychickou stránku“ právnícké osoby, docházíme nutně k závěru, že bez ohledu na teoretické zdůvodnění povahy právníckých osob bude muset v každém jednotlivém případě existovat *jistá zprostředkující fyzická osoba*, jejíž dobrá víra bude přičitatelná osobě právnícké. Zbývá tedy vyřešit otázku, či duševní činnost (duševní činnost kterých fyzických osob) bude pro posouzení dobré víry právnícké osoby rozhodující. Uvedenou problematiku bude třeba posuzovat v souladu s obecnými ustanoveními právních předpisů o jednání právníckých osob, resp. jednání jménem těchto osob. Jiné východisko nepřipadá z logiky věci zřejmě v úvahu.

²³² Pelikánová, I.: Povinnost, odpovědnost a náhrada škody v českém soukromém právu v díle M. Knappové a v naší současnosti. In Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurolex Bohemia 2003, s. 30.

Obecně platí, že právnická osoba má podle platného práva nejen způsobilost k právům a povinnostem, nýbrž i způsobilost k právním úkonům s tím, že svoji vůli může bezprostředně projevovat statutárními orgány. Tyto orgány jsou součástí právnické osoby, nikoli subjekty od ní odlišnými (vlastní právní subjektivitu často ani nemají); jejich jednání je proto jednáním právnické osoby samotné. V obdobném smyslu bude nutno přistupovat i k hodnocení dobré víry právnických osob. Při hodnocení otázky, zda byla splněna podmínka dobré víry u právnické osoby, tak bude potřeba vždy stanovit, *kteřé fyzické osoby jménem příslušné právnické osoby v konkrétním případě jednaly, zda takové osoby mohly v tomto případě jménem právnické osoby skutečně jednat a právně relevantně ji zavázat a konečně zda tyto osoby samy byly v dobré víře*. Teprve v případě, kdy budou všechny uvedené předpoklady splněny, lze usuzovat na dobrou víru právnické osoby jako takové a této osobě tedy dobrou víru přičítat.

Tomuto závěru odpovídá i právní názor Ústavního soudu ČR, který se podobnou otázkou zabýval ve svém nálezu vydaném pod sp. zn. III. ÚS 77/97. V něm řešil problematiku držby vykonávané ze strany právnické osoby. Ústavní soud se při rozhodování opřel o znění obecného zákoníku občanského, přičemž odpověď nalezl v jeho ustanovení § 337. V něm je obsažen návod k posuzování poctivosti držby obce (sc. právnické osoby). Zmiňované ustanovení zní takto: *„Držba obce posuzuje se podle poctivosti nebo nepoctivosti plnomocníků jednajících jménem členů. Nepoctiví musí však vždy jak poctivým členům, tak i vlastníkově škodu nahraditi.“* Na první pohled nás může zmást pro dnešního právníka nepřiliš jasná terminologie. Nahlédneme-li však do osnovy československého občanského zákoníku z roku 1937 (konkrétně se jedná o její § 255), zjistíme pravý smysl normy. Z návrhu totiž vyplývá, že *„Poctivost nebo nepoctivost právnických osob se posuzuje podle poctivosti nebo nepoctivosti jejich orgánů.“* Stejně tak Roučkův a Sedláčkův komentář nás nenechává na pochybách, když se z něj dozvídáme, že *„§ 337 mluví jen o „obcích“, čímž se v době vydání obč. zákoníka mínila universitas lidí (nikoli dnešní obec politická, která existuje teprve od roku 1848) a pod čímž dnes budeme zde rozuměti korporace vůbec a musíme se zmíniti o právnických osobách vůbec (a tím i o korporacích). (...) V § 337 slovem „plnomocníků“ myslí se na orgán (nikoli na členy, ani na zástupce, ani na prostředníky), takže kvalifikace držby u právnické osoby se posuzuje podle kvalifikace*

*jejích orgánů, proto o poctivosti či nepoctivosti držby právnické osoby rozhoduje bona či mala fides orgánu (nikoliv zástupce (...) a nikoli členů (...))*²³³

Pokud vyjdeme z právě uvedených předpokladů, lze říci, že právnické osobě bude zásadně možné přičítat dobrou víru, bude-li jí možné přičítat statutárnímu orgánu, který jménem právnické osoby jedná. Toto posuzování bude praktické především u obchodních společností.²³⁴ Zde ovšem vyvstává nový problém. Z právních předpisů upravujících jednání jménem právnických osob totiž vyplývá, že statutární orgány mohou být jednočlenné či vícečlenné (kolektivní). Pokud je statutární orgán jednočlenný, nevzniká v tomto ohledu žádná zvláštní problematika. Jedná-li se však o kolektivní statutární orgány, nabízí se zároveň i otázka, *kteří konkrétní členové kolektivních statutárních orgánů musí být dobromyslní*, aby bylo možno dobrou víru přičítat právnické osobě samotné. Odpověď na tuto otázku nenalezneme ani v platném právu, ani ve výše citovaném § 337 OZO. Nahlédneme-li však do komentáře k obecnému zákoníku občanskému, vidíme, že již tehdejší doktrína se těmto úvahám věnovala. Rouček k tomu říká, že *„Je-li orgán kolegiálním (...), rozhoduje poctivost (nebo nepoctivost) většiny členů orgánu.*²³⁵ Z tohoto názoru vycházel i český Ústavní soud ve výše uvedeném rozhodnutí (přebral tak závěry prvorepublikové doktríny v celém rozsahu). Je jisté, že postačí prostá (nadpoloviční), nikoliv snad kvalifikovaná, většina členů.

Na první pohled by se zdálo, že problém dobré víry právnických osob je vyřešen. Zbývají nám však ještě dvě – nikoliv nedůležité – otázky. První z nich je posouzení, zda se dobrá víra většiny členů kolektivního statutárního orgánu musí upínat k okamžiku, v němž byla *vůle právnické osoby vytvořena* (v němž vznikla), nebo až k okamžiku, v němž byla *projevena navenek*. Podle Pelikánové *„Proces a pravidla tvorby vůle (...) kolektivního orgánu jsou otázkou odlišnou od jednání navenek. Má interní charakter a je možno podrobněji ji upravit ve společenské smlouvě, popř. ve stanovách.*²³⁶ V tomto ohledu je tedy třeba rozlišovat dva odlišné časové momenty. Správnější se mi zdá vyjít z názoru, že *rozhodující je dobrá víra při tvorbě vůle a*

²³³ Rouček, F., Sedláček, J.: Op. cit. sub 228. Díl druhý, s. 138.

²³⁴ Jen stručně uvedme, že u akciové společnosti bude muset být v dobré víře představenstvo (§ 191 odst. 1 ObchZ, u společnosti s ručením omezeným jeden nebo více jednatelů (§ 133 odst. 1 ObchZ), u veřejné obchodní společnosti její společníci (§ 85 odst. 1 ObchZ) a u komanditní společnosti komplementáři (§ 101 odst. 1 ObchZ). Kdo jedná jménem dalších forem právnických osob vyplývá z právních předpisů (srov. např. § 243 odst. 2 ObchZ pro družstva – představenstvo, § 10 zákona č. 227/1997 Sb. pro nadace a nadační fondy – správní rada, atd.).

²³⁵ Rouček, F., Sedláček, J.: Op. cit. sub 228. Díl druhý, s. 138.

²³⁶ Pelikánová, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku. 2. díl. Linde Praha, 1998, s. 365.

nikoliv tedy v době jejího projevu. Projev již vytvořené vůle navenek je jen její manifestací. Je tedy pouhým zprostředkováním vůle právnické osoby dalším subjektům (adresátům).²³⁷ Odpověď však v žádném případě není nepochybná, neboť pokud bychom se zcela striktně drželi uvedeného názoru, znamenalo by to, že jestliže v mezidobí od vzniku vůle právnické osoby do okamžiku její manifestace došlo např. u nadpoloviční většiny členů statutárního orgánu ke ztrátě původní dobré víry (tudíž např. smlouva by již byla uzavírána ve zlé víře), nemělo by to na právní následky učiněného jednání žádný vliv.

Konečně je třeba vyjádřit se k poslednímu problému. Má-li např. společnost s ručením omezeným tři jednatele a každý z nich může jednat jménem společnosti samostatně, vzniká otázka, zda v době, kdy je právní úkon činěn, musí být v dobré víře nadpoloviční většina všech jednatelů (analogicky jako u kolektivního statutárního orgánu), nebo naopak jen ten jediný jednatel, který právní úkon činí. Domnívám se, že zde je rozumné posoudit věc tak, že se bude hledět pouze na dobrou víru toho konkrétního jednatele, který právní úkon učinil (tedy např. toho, kdo podepsal kupní smlouvu, ačkoliv věděl, že zcizitel je nevlastník). Jednatelské oprávnění totiž bylo v konkrétním případě „inkorporováno pouze do jedné fyzické osoby“. Mním, že v takových situacích bude případná dobrá víra zbývajících jednatelů bez jakékoliv právní relevance.

K rozdílným závěrům však dochází Chalupa při úvahách o institutu odporovatelnosti právním úkonům, když říká následující. „*V souvislosti s odporovatelností se uvádí, že pokud se odporuje úkonům učiněným právnickou osobou, bude důkaz dlužníkovy úmyslu zkrátit věřitele a důkaz vědomosti třetí osoby o této skutečnosti směřovat vůči jejich statutárnímu orgánu. Domníváme se, že např. u veřejné obchodní společnosti, u níž je statutárním orgánem každý ze společníků, stačí prokázat zkracovací úmysl kterémukoliv ze společníků bez ohledu na to, zda právě on odporovatelný úkon jménem společnosti učinil. Totéž platí o jednatelech společnosti s ručením omezeným.*“²³⁸ Z citovaného názoru vyplývá, že absence dobré víry může být dána u kteréhokoliv z více např. jednatelů, bez ohledu na to, že tento konkrétní jednatel nemusel nutně činit právní úkon, kterým došlo ke zkrácení věřitele. Nemyslím si, že uvedená úvaha je správná. Je-li právní jednání vykonáno samostatně osobou jsoucí

²³⁷ Ke stejnému závěru – zdá se – dospívá i Rouček, když říká, že „(...) nepoctivými (...) mohou ovšem být i členové orgánu, kteří hlasovali pro usnesení, o němž jde, anebo se usnášení zaviněně nezúčastnili, a svoji vědomost zatajili.“ Rouček, F., Sedláček, J.: Op. cit. sub 228. Díl druhý, s. 138.

²³⁸ Chalupa, R.: Odporovatelnost právních úkonů. Obchodní právo 6/1995, s. 9.

bona fide, nemůže mít zlá víra ostatních jednatelů, kteří právní úkon neučinili, případně o jeho učinění ani nerozhodovali, vliv na dobrou víru právnické osoby samotné.

5.4 Dobrá víra při právním zastoupení

Po přiblížení problematiky dobré víry právnických osob zbývá zaujmout názor na vztah dobré (zlé) víry zastoupeného a jeho zástupce při právním zastoupení. Základní úprava je *de lege lata* výslovně obsažena v ustanovení § 32 odst. 3 OZ, týkajícím se zastoupení na základě plné moci. Podle něj „*Je-li zmocnitel v dobré víře anebo věděl-li nebo musel vědět o určité okolnosti, přihlíží se k tomu i u zmocněnce, ledaže jde o okolnosti, o kterých se zmocněnec dozvěděl před udělením plné moci. Zmocnitel, který není v dobré víře, nemůže se dovolávat dobré víry zmocněnce*“. Jak vidno, zákon nabízí jistý návod pro řešení těchto situací. Nepříliš jasná je mi proto následující Spáčilova poznámka: „*(...) je proto třeba přiměřeně vyjít z obecné problematiky posuzování vztahu dobré víry zástupce a zastoupeného. Zde však vyvstává další problém, neboť tuto otázku platné právo neupravuje*“.²³⁹

O citovaném ustanovení již byla řeč na předchozích místech této práce, ovšem v poněkud jiných souvislostech. Ve stručnosti je však třeba uvést, že uvedená právní norma zřejmě hovoří zároveň o dobré víře (explicitně) i o zlé víře (arg. slovy „*věděl-li nebo musel vědět*“). Tento závěr však není nepochybný (srov. k tomu výklad na str. 59 an. a opačný názor tam uvedený). Jsem si plně vědom toho, že mé další myšlenky jsou přinejmenším diskutabilní. Přesto se však pokusím o výklad citovaného ustanovení. V první větě § 32 odst. 3 OZ jsou obsaženy dvě skutkové podstaty. Podle první z nich *dobrá víra zmocnitele*, jakož i *vědomost (resp. povinnost mít vědomost)* o určitých okolnostech *se přičítá i zmocněnci* (arg. slovy „*přihlíží se k tomu*“). To ovšem platí *bezvýjimečně pouze o přičitatelnosti dobré víry. Vědomost (resp. povinnost mít vědomost)* zmocnitele o určitých okolnostech se však přičte zmocněnci *jen tehdy*, pokud se jedná o skutečnosti, o nichž se zmocněnec dozvěděl až po udělení plné moci.²⁴⁰ Z toho tedy zřejmě vyplývá, že *dobrá víra zmocnitele ve všech případech nahrazuje nedostatek dobré víry zmocněnce* (bez ohledu na časové kritérium).

²³⁹ Spáčil, J.: Op. cit. sub 215, s. 4.

²⁴⁰ Není ovšem zcela nepochybné, jestli se spojení „*ledaže jde o okolnosti*“ vztahuje pouze k „*určité okolnosti, o níž zmocnitel věděl nebo musel vědět*“, či zda lze toto sousloví aplikovat i na „*okolnosti svědčící dobré víře zmocnitele*“.

Druhá věta citovaného ustanovení už tolik interpretačních těžkostí nepřináší. Jasně totiž zakazuje zmocniteli dovolávat se dobré víry zmocněnce, byl-li sám zmocnitel *mala fide*. To je samozřejmě jediný racionální pohled na věc – není totiž možné sanovat nedostatek dobré víry (zlou víru) zmocnitele tím, že pro určité právní jednání udělí jiné (dobrověrné) osobě plnou moc. Ani dobrá víra zástupce tedy nemůže zhojit nedostatek dobré víry zastoupeného. Zákonodárce tak při řešení tohoto konfliktu zřetelně preferuje dobrou víru zmocnitele, přičemž pokud není dána, nemůže dojít k předpokládanému právnímu následku. Tak např. jednal-li by zmocněnec jménem zmocnitele při uzavírání kupní smlouvy, na základě níž by mělo dojít k nabytí vlastnického práva od neoprávněného, pak bez ohledu na dobrou víru zmocněnce by vlastnické právo na zmocnitele, jehož jménem zmocněnec jedná, nemohlo přejít, pokud by zmocnitel věděl, či vědět měl a mohl, že převodce není vlastníkem převáděné věci.

Zbývá dodat, že starší československá občanskoprávní teorie zaujala k nastíněné problematice poněkud jiný přístup. Je pravdou, že Roučkův a Sedláčkův komentář nemohl vycházet z explicitně formulovaného pravidla, jak to činíme dnes my. Doktrína ovšem dovozovala v souvislosti s držbou nabytou prostřednictvím zástupce tyto konsekvence: „*Pokud jde o zástupce (sc. přímého zástupce – pozn. aut.) (...), jest „zástupcem ve vůli“ (má svůj animus), ale principál nenabývá držby od něho, nýbrž jeho prostřednictvím (...). Tudíž při nabytí zástupcem rozhoduje víra zástupcova (zástupcova poctivost či nepoctivost) o tom, je-li držba zastoupeného poctivá či nepoctivá (při kolektivním zastoupení vadí nepoctivost každého zástupce). To platí bezvýjimečně tehdy, jestliže vůle osoby zastoupené nemá vůbec právního významu (tedy u osob nezpůsobilých k právním činům). Naproti tomu, jde-li o zástupce osoby způsobilé (nebo omezeně způsobilé) k právním činům, způsobuje jejich mala fides, že držba jest nepoctivou, i když zástupce byl bonae fidei. Tudíž v tomto případě držba je poctivou jen, byl-li i zástupce i zastoupený bonae fidei, naproti tomu jest nepoctivou, byl-li jeden z nich (ať zástupce či zastoupený) nebo oba malae fidei.*“²⁴¹ Právě uvedené názory se však vztahují pouze k zastoupení přímému. Oproti tomu však u nepřímého zastoupení (náhradnictví) je vždy rozhodující vůle principála. Totéž platí u posla.

Uvedený výklad je však podroben kritice ze strany Spáčilů. Ten k tomu říká následující: „*Komentář k OZO na základě dosti pochybného výkladu dospívá k závěru, že rozhoduje dobrá víra zástupce. To ovšem není názor, který by vycházel z „povahy*

²⁴¹ Rouček, F., Sedláček, J.: Op. cit. sub 228. Díl druhý, s. 138.

věci“ a byl v podmínkách tržního hospodářství jediný možný. V římském právu byla věc řešena takto: „Bylo-li držení nabyto zástupcem, zpravidla rozhoduje vědění a smýšlení zastoupeného. Odchylka platí, když někdo nabývá držby jinou osobou bez vlastní vůle.“ Takové řešení je vyhovující i v současnosti. Těžko by bylo možno například dovodit, že oprávněným držitelem není ten, kdo se obrátil na realitního agenta s žádostí o vyhledání vhodné nemovitosti a zastoupení při její koupi, a tento agent by v zastoupení zakoupil nemovitost, o které by věděl, že ač zapsána v katastru nemovitostí jako vlastnictví prodávajícího, ve skutečnosti (např. pro vadu v nabývacím titulu) patří někomu jinému. Jiný výklad než ten, že poctivý kupující by se stal oprávněným držitelem, by byl zjevně nepřiměřený. (...) Věc je ovšem sporná a nastíněné řešení nelze vydávat za definitivní.²⁴²

Výklad o vztahu zastoupeného a zástupce a hodnocení jejich dobré víry při právním jednání tedy končíme konstatováním, že *nejvhodnějším řešením* by byla výslovná úprava těchto otázek v zákoně. Platný civilní kodex sice uvedenou materii obsahuje a jsem toho názoru, že vychází ze správných principů, nicméně formulace § 32 odst. 3 se nezdá nejvhodnější. *De lege ferenda* tedy zůstává úkolem autorů osnovy pokusit se o vhodnější vyjádření zkoumané právní normy.

²⁴² Spáčil, J.: Op. cit. sub 215, s. 4.

VI. VEŘEJNÉ SEZNAMY A OCHRANA DOBRÉ VÍRY

6.1 Obecná východiska

V práci zaměřené na institut dobré víry v žádném případě nesmí chybět výklad věnovaný oblasti veřejných seznamů (veřejných evidencí, veřejných knih, veřejných registrů). Účelem následujícího pojednání je především ozřejmit vztah dobré víry k veřejným seznamům, a to primárně v oblasti katastrálního práva. V právních řádech zemí, v nichž jsou veřejné knihy vedeny, nabývá dobrá víra (tedy duševní kategorie jednajícího individua, resp. jeho vědomost o určitých skutečnostech) zcela specifických podob a vystupuje ve zvláštních formách. Jenom pro upřesnění dodejme, že v této souvislosti máme co dělat se *subjektivní* dobrou vírou (tedy s již uváděnou psychickou kategorií jednajícího individua, resp. s vědomostí o určitých skutečnostech).

Obecně lze předznamenat, že v zemích, jejichž právní řády znají a upravují veřejné registry, je právě *dobrá víra na tyto seznamy velmi úzce navázána*. Je tomu tak především z toho důvodu, že hlavním smyslem, účelem a cílem existence a vedení těchto seznamů je snaha o vytvoření stabilního prostředí umožňujícího maximální bezpečnost a plynulost hospodářského a právního obratu, a to právě poskytnutím ochrany všem těm subjektům, které v dobré víře v pravdivost a úplnost takových seznamů jednají. Veřejné seznamy lze tedy definovat zhruba jako *jisté způsoby (druhy) evidence (veřejnoprávní) zachycující a poskytující určité rozhodné informace (jako informace pravdivé) nezbytné pro bezpečné nakládání vlastníků se svým majetkem (např. katastr nemovitostí), zabezpečující jistotu při jednání se třetími osobami (např. obchodní rejstřík) atd.* Takové registry umožňují a zprostředkovávají široké veřejnosti relativně rychlou a jednoduchou možnost přístupu k informacím v nich obsaženým.

Veřejné seznamy nejsou vymožeností existující pouze v našem právu. Naopak je to kategorie společná takřka všem právním řádům kontinentálního právního systému, mající svoji předlouhou historii. Je notorií, že veřejné registry mají svůj původ ve starém českém právu. Randa, který se jako první u nás snažil podat základní nástin instituce veřejných knih, o tom říká následující: „*Tolik lze však na základě známých dosud historických skutečností bezpečně tvrditi, že slovný ústav knih veřejných v převalné části zemí rakouských nejstaršími a nejmocnějšími kořeny svými nespočívá (jak v dílech právnických často čítáme) na základech práva německého, nýbrž na*

*staročeském ústavu desk zemských. (...) Vedle V. Hájka a Balbína mnozí spisovatelé za to měli, že desky zemské založeny byly králem Janem r. 1319, 1321. (...) Však ani tento rok nelze pokládati za dobu vzniku desk zemských. Máme výpisky sahající do doby mnohem starší, totiž do posledních desítiletí věku třináctého.*²⁴³ Za historického předchůdce ústavu veřejných knih tak lze nepochybně prohlásit zemské desky. České země tak ve své době zřídily institut, který se záhy rozšířil do celé Evropy a dodneška tvoří v mnoha jejích zemích páteř moderních veřejnoprávních evidencí.

Veřejné knihy plní funkci mj. informativní a ochrannou. Aby tomu tak skutečně bylo, musí registry věrně zobrazovat faktický stav evidovaných skutečností. Jinými slovy, informace v seznamech zachycené by měly odpovídat skutečnému (právnímu) stavu věci. Jen na takové údaje se dá v právním styku spoléhat a z nich vycházet. Je ovšem pravdou (a dlouhodobé zkušenosti to jenom potvrzují), že někdy prostě *nelze bez výjimky zachovat* zcela bezchybnou návaznost veřejných seznamů na skutečnost. Může se totiž z různých důvodů stát, že se skutečný právní stav nezobrazí (nepromítne) do evidence, která by tento stav měla reflektovat. Tehdy ovšem vzniká rozpor mezi skutečností a zápisem. Nesměl-li by se však v těchto situacích subjekt (jednající v důvěře v pravdivost údajů v tomto veřejném seznamu obsažených) takových zapsaných skutečností dovolat, ztratila by ochranná úloha registru zcela svoji moc. Proto je u veřejných seznamů obvyklé (a právě tím se dociluje jejich ochranné funkce), že subjekt důvěřující stavu zápisu ve veřejném seznamu je chráněn tak, *jako kdyby zapsaný stav odpovídal skutečnosti*. *Dobrá víra* osoby jednající v důvěře v zápis ve veřejném registru je tak brána pod zákonnou ochranu ve velmi širokém měřítku, a to dokonce i proti skutečnému stavu věci (srov. k tomu další výklad o materiální publicitě katastru nemovitostí).

Příkladem veřejného seznamu prvořadě důležitosti (a to nejen v České republice) je *katastr nemovitostí*, jakožto seznam určený k evidování nemovitostí a právních vztahů k nim. Obdobně např. *obchodní rejstřík* je takovým veřejným registrem, z něhož jsou patrné údaje o jednotlivých právních subjektech (podnikatelích), o skutečnostech identifikujících tyto osoby (např. obchodní firma včetně uvedení právní formy podnikání, identifikační číslo, sídlo či místo podnikání, předmět podnikání), o vnitřní struktuře podnikatelů – právnických osob (údaje o společnících, statutárních orgánech, o udělené prokuře), o výši základního kapitálu, jakož i o mnohých dalších

²⁴³ Randa, A.: Přehled vzniku a vývinu desk čili knih veřejných, hlavně v Čechách a na Moravě. Praha, 1870, s. 4 an.

skutečnostech. Stejnou roli hraje rovněž *rejstřík zástav*, popř. další obdobné druhy veřejných knih.

Veřejné registry však zpravidla nemají pouze funkci evidování existence či neexistence jistých skutečností, nýbrž nezřídka plní i úkoly jiné. Jednou z těchto dalších důležitých funkcí je i význam konstitutivní (právtvorný). Veřejné seznamy, resp. zápis jisté skutečnosti do těchto seznamů má za následek vznik, změnu či zánik určitého práva. Typicky je tomu právě u katastru nemovitostí, kdy vklad věcného – např. vlastnického – práva do katastru *konstituuje nabytí takového práva* k určité nemovitosti. Zápis do katastru tedy v takovém případě funguje jako *právní způsob* odvozeného nabytí práva (*modus acquirendi domini*) a je tzv. dovršující právní skutečností způsobující změnu v osobě vlastníka nemovité věci.²⁴⁴ Obdobnou právtvornou funkci mají v některých případech zápisy do obchodního rejstříku atd.

Aby však veřejné seznamy jakéhokoliv druhu mohly plnit své základní poslání (zjednání právní jistoty, ochrana dobré víry jednajících osob), je třeba zajistit jejich řádné fungování. To se pravidelně děje formulováním určitých generálních zásad (principů), na nichž existence a vedení veřejných knih spočívá. V souvislosti s tématem této práce je pro další výklad stěžejní *zásada materiální publicity*. V následujících pasážích tak bude věnována prvořadá pozornost právě tomuto principu.

6.2 Zásada materiální publicity obecně

Zásada materiální publicity veřejné evidence (ve své klasické podobě) *chrání subjekty jednající v dobré víře v pravdivost a úplnost zápisu*, který se z registru podává. Tento zapsaný a zveřejněný stav je tedy směrodatný pro každého, kdo chce učinit úkon týkající se např. věci ve veřejné evidenci vedené.

Smyslem vedení veřejných registrů je tedy nikoliv jen evidence jistých skutečností a informací, nýbrž i (a to právě zajišťuje princip materiální publicity) ochrana osob jednajících v důvěře v pravdivost a úplnost zapsaného stavu. Podle uvedeného principu *každý, kdo jedná v důvěře v pravdivost a úplnost zápisu ve veřejné evidenci, je chráněn, jakoby zapsaný stav odpovídal skutečnosti, tedy jakoby zapsaný*

²⁴⁴ Jinak je tomu např. v právu polském. Konstitutivní zápisy do tzv. *věcných knih* (k tomu srov. další výklad) jsou spíše ojedinělé. Tak např. pro nabytí vlastnického práva k nemovitostem není potřeba zápisu do věcné knihy. Výjimkou je potom např. smluvní vznik hypotekárního zástavního práva, který naopak konstitutivní zápis vyžaduje. K tomu v podrobnostech srov. např. Gniewek, E.: *Prawo rzeczowe*. 6. wydanie. C. H. Beck, Warszawa 2006, s. 292 an.

stav byl v souladu se skutečným stavem věci. Tato zásada se neuplatní (resp. je zatlačována do pozadí) tam, kde v konkrétním případě stav zapsaný odpovídá stavu skutečnému (tak tomu ostatně bude v převážné většině všech případů). Tehdy totiž nebude třeba jednající subjekt a jeho dobrou víru chránit.²⁴⁵ Materiální publicita však obživne (aktivizuje se) v těch případech, kdy mezi zapsaným a skutečným stavem existuje nesoulad. Tehdy (a jedině tehdy) mohou nastoupit účinky zmiňované zásady. Jinak řečeno, zákonodárce formulováním principu materiální publicity vlastně favorizuje veřejné seznamy a jejich zápisy před skutečným stavem věci. Formální pravda tak má přednost před pravdou materiální.

Výjimka z uvedené maximy však platí pro případy, v nichž jednající subjekt věděl (popř. měl a mohl vědět – to záleží na konkrétní přijaté koncepci veřejné víry) o rozporu mezi skutečným stavem a podobou, v níž je tento stav evidován. V takové situaci se totiž materiální publicita proti zlé víře jednajícího nemůže prosadit. Jinými slovy, *zlá víra jednajícího (jeho vědomost o rozporu mezi skutečností a zápisem či možnost dozvědět se o tomto nesouladu) vylučuje nastoupení jmenovaného principu.* Uvedené vyloučení ochrany však bude mít v takovém případě pouze relativní účinky (materiální publicita se tak neprosadí pouze vůči osobě jsoucí ve zlé víře – vyloučení ochrany tedy bude působit toliko *in personam*). Další subjekty jednající *bona fide* však zůstanou materiální publicitou nadále chráněny.

Pokud tedy např. někdo kupuje věc zapsanou ve veřejném seznamu vlastnický pro osobu A, potom má kupující právo, resp. povinnost vést jednání o koupi věci právě s osobou A. Bude-li uzavřena mezi osobou A a kupujícím smlouva o převodu vlastnického práva k zapsané věci, stane se kupující řádným (plnoprávným) vlastníkem takové věci. Tam, kde je materiální publicita promítnuta do právního řádu ve své klasické podobě, budou zmiňované konsekvence platit i v případech, kdy osoba A (byť ve veřejné evidenci vedená jako vlastník) ve skutečnosti k převáděné věci vlastnické právo neměla a chyběl jí i jakýkoliv jiný právní titul k takové dispozici s věcí. Na kupujícího se tak bude hledět jako na vlastníka, resp. kupující vlastníkem skutečně bude. Nedostatek zcizovacího aktu spočívající v absenci (neexistenci) vlastnického práva zcizitele (*dominium auctoris*) zde bude nahrazen údaji zapsanými ve veřejné evidenci (s domněnkou pravdivosti a úplnosti zápisu), principem materiální publicity a dobrou vírou kupujícího v pravdivost a úplnost zápisu ve veřejném seznamu. Tyto tři prvky (tedy stav zápisu v registru, dobromyslnost a materiální publicita) tak společně

²⁴⁵ Nebude totiž nikdo, kdo by se domáhal svého tvrzeného, avšak v evidenci nepromítnutého práva.

překonávají obecnou zásadu, podle níž *nikdo nemůže na jiného převést více práv, než má sám*.

Ten, kdo se řídí zápisem ve veřejném seznamu, nemá nikterak povinnost zkoumat, zda zapsaný údaj odpovídá skutečnému stavu věci. Jeho dobrá víra tedy může být opřena pouze o dvě skutečnosti. Těmi jsou na jedné straně aktuální stav zápisu ve veřejné evidenci a na straně druhé (kumulativně) nevědomost o rozporu mezi stavem zapsaným a skutečným. Kupující jsouc v dobré víře se tak stane vlastníkem převáděné věci. Materiální publicita ve svém důsledku ochrání kupujícího proti všem třetím osobám a dokonce – a to je nejdůležitější – i proti původnímu (skutečnému) vlastníku věci. Ten, i pokud by jasně a nade vší pochybnost prokázal, že byl řádným vlastníkem věci a že osoba A byla v evidenci zapsána jako vlastník nesprávně (např. v důsledku omylu), se již svého práva vůči kupujícímu nemůže dovolávat. Konkrétně vindikační žaloba původního vlastníka proti kupujícímu by musela být zamítnuta z důvodu nedostatku jak aktivní, tak i pasivní legitimace, neboť kupující by se ubránil tvrzením, že je sám vlastníkem věci. Má tedy materiální publicita dalekosáhlé následky a výrazný dopad do právní sféry účastníků občanskoprávních vztahů.

Na druhé straně, pokud by se ve výše uvedeném případě situace změnila tak, že kupující *věděl o rozporu* mezi skutečností a zápisem, popř. *sice nevěděl, avšak vědět měl* (či *mohl*), nemohla by na jeho ochranu materiální publicita nastoupit a takový kupující by se tedy nestal vlastníkem věci. Je tomu tak proto, poněvadž materiální publicita se neprosadí (nemůže se prosadit) proti zlé víře kupujícího (obecně jakéhokoliv jednajícího). Situace se tím ovšem změní i pro původního (skutečného) vlastníka věci, který bude mít možnost svoji věc vindikovat i na kupujícím. Ten byl totiž ve zlé víře, nestal se vlastníkem a proti žalobci mu tedy nebude svědčit žádná (sc. vlastnická) ochrana. Vlastník by se v takovém případě s úspěchem domohl na kupujícím vydání věci (resp. vyklizení nemovitosti). Pokud by ovšem kupující (jsoucí ve zlé víře) převedl věc dál na třetí osobu a ta by s ohledem na stav zápisu ve veřejném seznamu již byla v dobré víře, že nabývá od vlastníka, ubránila by se proti původnímu (skutečnému) vlastníku rovněž prostřednictvím principu materiální publicity ve spojení se svojí dobrou vírou.

Vztah dobré víry a veřejných seznamů je tedy následující. Veřejné seznamy zprostředkovávají subjektům práva informace nutné pro bezpečný a bezproblémový právní styk. O poskytnutých údajích se má za to (právní domněnka), že jsou pravdivé a úplné. O zapsaných skutečnostech se má za to, že existují (pozitivní projev zápisu),

naopak o nezapsaných skutečnostech se má za to, že fakticky nejsou (negativní projev zápisu). Každému, kdo důvěřuje zápisům, je poskytována ochrana.

Z právě podaného výkladu vyplývá, že zásada materiální publicity dává vzniknout *zvláštní kategorii dobré víry – tzv. veřejné víře.*²⁴⁶ Tato veřejná (dobrá) víra (*publica fides*) je poněkud odlišná od „běžné“ dobré víry. Uvedený rozdíl spočívá především v oblasti dokazování jistých skutečností, z nichž lze na přítomnost dobré víry usuzovat. Důkaz dobré víry (veřejné) je totiž usnadněn existencí zapsaného (a veřejnosti prostřednictvím příslušné evidence sděleného) stavu jisté skutečnosti. Kdo se odvolá na takové informace, dokázal tím v podstatě svoji dobrou víru a bude na tom, kdo tuto dobrou víru popírá, aby prokázal opak. Role, kterou plní v obvyklých případech „běžná“ dobrá víra, je u veřejných registrů svěřena právě materiální publicitě.

Oproti tomu u „běžné“ dobré víry, která plyne z jiných skutečností než z údajů evidovaných ve zvláštních seznamech a veřejně přístupných, bude zpravidla její dokazování složitější. Zde se totiž nelze odvolávat na existenci veřejného seznamu a na obsah jeho zápisu. Množina skutečností, z nichž bude možno na „běžnou“ dobrou víru usuzovat, bude nepochybně mnohem širší a samotný proces dokazování nepoměrně obtížnější a delší. U věcí neevidovaných ve veřejných registrech vystupuje výrazně do popředí především legitimační funkce držby, která jako jedna z více různých skutečností může sloužit k prokázání dobré víry určité osoby. Lze tedy učinit závěr, podle něhož *existence veřejných seznamů a princip materiální publicity výrazně usnadňují postavení subjektu, který dokazuje svoji dobrou víru (důvěru) v určitý druh skutečností.* Dobrá víra je v takových případech prokázána prakticky pouhým odkazem na evidovaný a zveřejněný stav, čímž dochází ke značnému zvýšení právní ochrany dobromyslného subjektu.

Druhou stranou téže mince je potom téměř bezvýjimečná nemožnost dokázat svoji dobrou víru v těch případech, v nichž by takové tvrzení odporovalo evidovanému a zveřejněnému stavu. Tak např. bude-li kupující nabývat věc od osoby, která není zapsána ve veřejném seznamu jako její vlastník a tato osoba neprokáže kupujícímu ani jinak své oprávnění disponovat s danou věcí uvedeným způsobem, nemůže být ve svém jednání chráněn prostřednictvím veřejné dobré víry. Ta totiž předpokládá, že se kupující přesvědčí o skutečném stavu věci nahlédnutím do veřejné evidence. Pokud tak neučiní

²⁴⁶ K problematice veřejné víry srov. v podrobnostech Frinta, O.: Veřejná víra. In Dvořák, J., Kindl, M. (eds.): Op. cit. sub 88, s. 101 an.

(a je lhotejno, z jakých důvodů), nemůže být (objektivně nahlíženo) v dobré víře a nemůže být z toho titulu chráněn.

Další závěr vyplývající z této úvahy nám potom říká, že *tam, kde určitý subjekt při svém jednání vycházel z předpokladu (informace), který je v nesouladu se zapsaným a zveřejněným stavem, nemůže zásadně nastoupit jeho ochrana z titulu veřejné víry.* Veřejnosti předkládaný stav je totiž jiný než stav, z něhož jednající vycházel. Při běžné opatrnosti, kterou lze na každém spravedlivě požadovat, by se jednající subjekt ujistil o zapsaném stavu nahlédnutím do příslušné veřejné knihy. Žádný subjekt tak zásadně není oprávněn nabýt nějaké právo *contra tabulas*, tj. v rozporu se zapsaným a zveřejněným stavem.²⁴⁷

6.3 Zásada materiální publicity v katastrálním právu České republiky, jakož i v právu dalších zemí

Nejtypičtějším příkladem veřejné evidence (a to nejen v České republice) je katastr nemovitostí. I ten je – jakožto seznam všech nemovitostí v České republice včetně evidence právních vztahů k nim – vybaven celou řadou zásad. Na čelném místě stojí právě princip materiální publicity (a s ním velmi úzce související princip publicity formální). Mnohé starší práce pojednávající o veřejných seznamech uznávají zásadu publicity za nejdůležitější.²⁴⁸

Zásada materiální publicity (veřejné víry) je výslovně zakotvena v ustanovení § 11 zákona č. 265/1992 Sb. (zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem). Podle ní „*Ten, kdo vychází ze zápisu v katastru učiněného po 1. lednu 1993, je v dobré víře, že stav katastru odpovídá skutečnému stavu věci, ledaže musel vědět, že stav zápisů v katastru neodpovídá skutečnosti*“²⁴⁹. Zmiňovaný princip se uvedeným ustanovením vrátil do českého právního řádu (do katastrálního práva) po dlouhé době. Již při prvním letném pohledu na citovanou právní normu však lze spatřit zcela flagrantní odklon od klasického pojetí a chápání této instituce. Zatímco podle tradičního přístupu je osoba jednající v důvěře ve stav zápisu ve veřejném seznamu

²⁴⁷ I zde však mohou zřejmě existovat jisté výjimečné (hraniční) případy, v nichž bude třeba možnosti nabýt právo *contra tabulas* přisvědčit. Srov. k tomu rovněž Knappová, M.: Op. cit. sub 217, s. 583.

²⁴⁸ K tomu srov. např. Randa, A.: Op. cit. sub 221, s. 167.

²⁴⁹ Nestačí tedy k dobromyslnosti jednajícího pouhá absence vědomosti o rozporu mezi stavem zapsaným a skutečným. Tak i ten, kdo o rozporu subjektivně nevěděl, avšak měl (musel) o něm vědět (objektivně hodnoceno), bude mít postavení osoby jednající *mala fide*. Zákodárce zvolil v této souvislosti přísnou koncepci subjektivní dobré víry. *Bona fides* je tedy vyloučena již při běžné nedbalosti jednajícího (a tím samozřejmě i při nedbalosti hrubé).

chráněna tak, jakoby zapsaný stav byl stavem skutečným, současné znění zákona tento pohled poněkud modifikuje a důvěřivého jednajícího pouze vybavuje dobrou vírou (subjektivní). To znamená, že dobromyslný subjekt (byť důvěřuje zapsanému stavu a o případném rozporu neví, ani neměl povinnost vědět), se ocitá v podstatě v postavení oprávněného držitele (konkrétně např. držitele vlastnického práva). Taková osoba – i když o tom neví – tedy není subjektem práva, které se snažila nabýt; má však možnost toto právo vydržet, jsou-li splněny i ostatní podmínky pro vydržení předepsané.

Není třeba zdůrazňovat, že posun od obecných účinků a důsledků principu materiální publicity je výrazný a velmi negativní. Především to znamená, že osoba jednající v důvěře ve správnost a úplnost zápisu v tomto svém přesvědčení není chráněna. Může se tak stát, že subjekt A nabude smluvně nemovitost od osoby B, zapsané v katastru (byť neoprávněně) jako její vlastník. Osoba A však o rozporu zapsaného a skutečného stavu nebude vědět. Přesto, že bude osoba A na základě zcizovacího jednání (např. kupní smlouvy) zapsána do katastru jako vlastník, ve skutečnosti bude toliko oprávněným držitelem a může být skutečným vlastníkem kdykoliv žalována prostřednictvím vindikační žaloby na vyklizení nemovitosti. Toto riziko zanikne teprve po uplynutí doby 10 let od okamžiku, kdy se osoba A ujala oprávněné držby nemovitosti, tedy po uplynutí vydržecí doby.²⁵⁰

Důsledkem opuštění tradičního pojetí zásady materiální publicity je tak vznik stavu velké právní nejistoty, tedy stavu, kterému se klasické řešení tohoto principu naopak snaží čelit a předcházet. Materiální publicita v tradičním pojetí totiž vystupuje jako způsob řešení (třeba i jen potenciálních) sporů vzniklých existencí odlišností mezi skutečným stavem a jeho vyjádřením ve veřejné evidenci. Veřejná víra v katastr a pravdivost a úplnost jeho zápisů tak v platném právu hraje pouze omezenou roli a neplní funkce, které jsou s tímto institutem obvykle spojené.²⁵¹

Zcela jiný (správný) přístup zaujal k nastíněné problematice obecný občanský zákoník ve spojení s obecným knihovním zákonem (zákon č. 95/1871 ř. z.). Materiální publicita byla jakožto zásada veřejné víry (důvěry) v pozemkovou knihu promítnuta do několika ustanovení obou zákonů. Stěžejními byly především § 443, § 1500 obecného

²⁵⁰ I zde však samozřejmě existuje možnost osoby A započít si do doby své oprávněné držby dobu, po kterou měl nemovitost v oprávněné držbě její právní předchůdce (srov. k tomu § 134 odst. 3 OZ).

²⁵¹ Naopak např. obchodní zákoník ve své partii o obchodním rejstříku upravuje materiální publicitu tohoto registru v podstatě tradičním způsobem. Podle jeho § 29 odst. 1 „*Proti tomu, kdo jedná v důvěře v zápis v obchodním rejstříku, nemůže ten, jehož se takový zápis týká, namítat, že tento zápis neodpovídá skutečnosti.*“ Zdá se, že řešení jedné a téže právní otázky rozdílným způsobem, je pro českého zákonodárce jevem zcela normálním.

zákoníku občanského a § 71 obecného knihovního zákona. Podle tehdejší doktríny „(...) zásadou veřejné víry v pozemkovou knihu rozumíme zásadu, že kdo v poctivé důvěře nahlédne do pozemkové knihy – jak mu to ukládá § 443 o. z. – nesmí býti v této důvěře zklamán, t. j. nesmí proti němu zásadně platiti právní stav, který snad trvá mimoknihovně, ale který z knihy pozemkové není patrný, ač jde o knihovní práva. (...) Obtíž, která má býti řešením zásady veřejné víry v pozemkovou knihu překonána jest, že tu soutěží na jedné straně zájem toho, kdo nabyt v poctivé důvěře v obsah knihy pozemkové knihovních práv, jež se opírají o přítomný stav knihovní, a na druhé straně toho, kdo mimoknihovně nabyt práv, tvořících podle zákona předmět knihovních zápisů nebo kdo byl mimoknihovními skutečnostmi osvobozen od knihovní závady, anebo toho, proti němuž se uskutečnil v pozemkové knize zápis, od počátku neplatný“²⁵²

Co se týká otázky vědomosti chráněného subjektu o rozhodných skutečnostech, je třeba říci, že chráněn byl vždy ten, kdo nevěděl o rozporu mezi skutečným a zapsaným stavem a rovněž vědět nemusel (neměl povinnost vědět). Dobrá víra (důvěra v pozemkovou knihu) byla vykládána jako nezaviněná nevědomost o rozporu mezi skutečným a zapsaným stavem. Důsledkem fungování důvěry v pozemkové knihy byla preference formální pravdy před pravdou materiální. Platilo tedy, že „(...) pro toho, kdo o rozporu mezi obsahem pozemkové knihy a skutečným právním stavem nevěděl a vědět nemusel, knihovní právo, jež nalezl v pozemkové knize, trvá, ač snad mimoknihovně zaniklo; a knihovní právo, které v pozemkové knize není, ač snad mimoknihovně vzniklo, neexistuje“²⁵³. Tolik prozatím ke starší české úpravě.

Veřejná důvěra v pozemkové knihy je ve své klasické podobě obsažena rovněž v právních řádech mnoha dalších evropských zemí. Tak např. švýcarské či francouzské právo upravuje materiální publicitu pozemkových knih (*registre foncier*) tradičním způsobem. Veřejná víra pozemkových knih (*foi publique du registre foncier*) znamená, že každý, kdo jedná v důvěře v pravdivost zápisu ve veřejné knize, je chráněn. V obou dvou právních řádech platí tzv. princip důvěry ve veřejné knihy, přičemž dobrá víra se předpokládá (domněnka existence dobré víry). *Foi publique* znamená, že pozemková kniha je přesná a úplná).

Zastavme se nyní na chvíli u úpravy materiální publicity veřejných seznamů našich severních sousedů a věnujme pozornost – jak jinak – právě evidenci nemovitostí.

²⁵² Svoboda, E.: Právo občanské. Část zvláštní – právo knihovní. Československý kompas v Praze, 1947, s. 49 an.

²⁵³ *Ibidem*, s. 51.

V polském právu se v této souvislosti můžeme setkat s institucí tzv. věčných knih (*Księgi wieczyste*), která je obsažena v *Zákoně o věčných knihách a hypotéce (Ustawa o księgach wieczystych i hipotece)* z roku 1982. Stěžejní úprava (s ohledem na téma této hlavy) se nachází v úvodních partiích zákona. Článek 3 ve svém odstavci 1 říká následující: „*Má se za to, že právo vyplývající z věčné knihy je zapsáno v souladu se skutečným právním stavem*“²⁵⁴.

Druhý odstavec potom doplňuje uvedené pravidlo o jeho negativní podobu, totiž tak, že „*se má za to, že vymazané právo neexistuje*“²⁵⁵.

*Záruka veřejné víry věčných knih (Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych)*²⁵⁶, tedy obdoba naší materiální publicity je potom výslovně obsažena v článku 5 zákona. Podle jeho znění „*V případě rozporu mezi právním stavem nemovitosti zapsaným ve věčné knize a skutečným právním stavem, obsah věčné knihy směřuje na ochranu toho, kdo na základě právního jednání nabyt vlastnictví nebo jiné věčné právo od osoby oprávněné podle zápisu ve věčné knize (záruka veřejné víry věčných knih)*“²⁵⁷. Právě uvedený princip je však výrazně modifikován následujícím článkem 6 odst. 1. Z něj totiž vyplývá, že „*Záruka veřejné víry věčných knih nedopadá na bezúplatné dispozice s nemovitostmi a na dispozice učiněné ve prospěch nabyvatele jednajícího ve zlé víře*“²⁵⁸. Co se rozumí zlou vírou, stanoví druhý odstavec článku 6. „*Ve zlé víře je ten, kdo ví, že obsah věčné knihy není v souladu se skutečným právním stavem, nebo ten, kdo se o tom mohl bez obtíží (doslova „s lehkostí“) dozvědět*“²⁵⁹. Nacházíme tedy na tomto místě ojedinělou výjimku v podobě *legální definice subjektivní zlé víry*.

Zde je vhodné se na chvíli zastavit a upozornit na situaci, která v Polsku v této oblasti existovala v minulosti. Před přijetím současného civilního kodexu byly u našich sousedů jednotlivé oblasti občanského práva hmotného regulovány samostatnými předpisy. Z nich stěžejní místo zaujímal *Závazkový kodex (Kodeks zobowiązań)* z roku 1933 a dále *Zákon o věčných právech (Prawo rzeczowe)* z roku 1946. A právě druhý v

²⁵⁴ *Domniemywa się, że prawo jawne z księgi wieczystej jest wpisane zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym.*

²⁵⁵ *Domniemywa się, że prawo wykreślone nie istnieje.*

²⁵⁶ K jejímu bližšímu teoretickému vymezení srov. např. Ignatowicz, J., Stefaniuk, K.: *Prawo rzeczowe*. LexisNexis, Warszawa 2006, s. 346 an.

²⁵⁷ *W razie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym treść księgi rozstrzyga na korzyść tego, kto przez czynność prawną z osobą uprawnioną według treści księgi nabył własność lub inne prawo rzeczowe (rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych).*

²⁵⁸ *Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych nie chroni rozporządzeń nieodpłatnych albo dokonanych na rzecz nabywcy działającego w złej wierze.*

²⁵⁹ *W złej wierze jest ten, kto wie, że treść księgi wieczystej jest niezgodna z rzeczywistym stanem prawnym, albo ten, kto z łatwością mógł się o tym dowiedzieć.*

pořadí ve svém článku 22 obsahoval koncepci zlé víry (v souvislosti s věčnými knihami) odlišnou od současného právního stavu. Podle původního přístupu o zlé víře jednajícího rozhodovala *toliko jeho pozitivní vědomost* o rozporu mezi stavem zapsaným a skutečným. Jelikož se však tento princip ukázal v praxi jako neživotný a téměř neaplikovatelný (docházelo k problémům především při dokazování), rozhodl se polský zákonodárce pod vlivem ustavičné kritiky (jak z řad právních teoretiků, tak i soudů) k přehodnocení pohledu a v *Zákoně o věčných knihách a hypotéce* přistoupil k nové formulaci subjektivní zlé víry. Důsledkem této změny je mnohem menší benevolence a zejména menší míra ochrany jednající osoby, vůči níž ustanovení o ochraně dobré víry směřuje.²⁶⁰ Podle stávající formulace je tedy ve zlé víře ten, kdo o rozporu *věděl* nebo se o něm *mohl bez obtíží dozvědět*. O tom, zda se nabyvatel mohl o rozporu bez obtíží dozvědět, rozhoduje objektivně posuzovaná míra opatrnosti (starostlivosti).²⁶¹

Je zajímavé, že polský zákonodárce připouští ochranu z titulu materiální publicity věčných knih *pouze u onerózních (úplatných)* právních jednání, zatímco lukrativní (bezplatná) právní jednání zůstávají principem důvěry ve věčné knihy nepokryta. Český zákonodárce v této souvislosti mezi úplatným a bezplatným jednáním nikterak nerozlišuje. Rovnocennou míru ochrany tak přiznává jak osobám nabyvším nemovitost od nevlastníka bezplatně, tak i osobám, které nemovitost nabyly úplatně (za protihodnotu).²⁶² Nabízí se rovněž úvaha, proč byl v Polsku zvolen odlišný přístup v

²⁶⁰ Zcela identický vývoj však prodělal i český právní řád. Konkrétně ustanovení § 446 obchodního zákoníku bylo zpočátku velmi liberální k osobám nabývajícím vlastnické právo k movitým věcem od nevlastníka. Značně široká míra ochrany se však v praxi ukázala jako nepřijatelná a zákonodárce proto přistoupil ke změně koncepce subjektivní dobré víry. Původní znění uvedeného ustanovení (založené na nejméně přísné koncepci dobré víry) bylo následující: „*Kupující nabývá vlastnické právo i v případě, kdy prodávající není vlastníkem prodáváného zboží, ledaže v době, kdy kupující měl vlastnické právo nabyt, věděl, že prodávající není vlastníkem a že není ani oprávněn zbožím nakládat za účelem jeho prodeje.*“ Podle tohoto přístupu tedy postačovalo, aby dobromyslný nabyvatel o uvedených skutečnostech nevěděl (tj. subjektivně nevěděl). Tato doktrína (v zahraničí někdy označovaná jako *teorie scientia nocet*, tj. *teorie, podle níž vědomost škodí*) tak vůbec nebere v úvahu, zda kupující zachoval v konkrétním případě běžnou (obvyklou) opatrnost. Oproti tomu podle současného přístupu zákonodárce k dosažení dobré víry kupujícího nestačí pouhá skutečnost jeho nevědomosti (subjektivní). Na kupujícího se bude pohlížet jako na jsoucího *bona fide* teprve tehdy, bude-li prokázáno, že nevěděl, avšak ani vědět neměl či nemohl o rozhodných skutečnostech. Inkriminované ustanovení ObchZ dnes říká, že „*Kupující nabývá vlastnické právo i v případě, kdy prodávající není vlastníkem prodáváného zboží, ledaže v době, kdy kupující měl vlastnické právo nabyt, věděl nebo vědět měl a mohl, že prodávající není vlastníkem a že není ani oprávněn zbožím nakládat za účelem jeho prodeje.*“

²⁶¹ K tomu více srov. Rudnicki, S.: *Op. cit.* sub 230, s. 53.

²⁶² Je třeba poznamenat, že i u nás se v minulosti vyskytovaly názory, podle nichž je veřejnou vírou chráněno pouze nabytí úplatné. Tento výklad však neměl jakoukoliv zákonnou oporu. Proti těmto myšlenkám se ostře stavěl např. Randa, který se vyslovil pro obecný dopad veřejné víry (bez ohledu na úplatnost či bezplatnost nabývacího jednání a rovněž tak bez ohledu na to, zda právo v knihách zapsané vzniklo dobrovolně – smluvně, nebo nuceně – exekučně). K tomu viz Randa, A.: *Op. cit.* sub 221, s. 178.

případě nabytí *movitostí* od neoprávněného. Článek 169 polského civilního kodexu totiž přiznává vlastnické právo k movité věci dobromyslnému nabyvateli bez ohledu na to, zda převod od nevlastníka byl převodem úplatným či bezplatným. Fixování rozdílné ochrany při úplatných a bezplatných dispozicích s nemovitostmi má však ještě jedno slabé místo. Nepříliš koncepční přístup našich sousedů k těmto otázkám totiž může přivodit problémy zejména v těch případech, kdy dojde k nabytí nemovitosti od nevlastníka formálně sice za úplatu, nicméně výše takové úplaty bude zjevně nepřiměřená hodnotě převáděné nemovitosti (bude se jednat o klasické *negotium mixtum cum donatione*, resp. o *laesio enormis*). Je otázkou, zda bude možno takové případy řešit prohlášením uvedených právních jednání za právní jednání dissimulovaná, v důsledku toho posoudit kupní smlouvu jako smlouvu darovací, a tím odeprít nabyvateli (byť dobromyslnému) ochranu z pozice veřejné víry věčných knih.

Aby bylo pojednání o polské úpravě materiální publicity věčných knih úplné (byť velmi stručné), je třeba upozornit ještě na článek 7 zmiňovaného *zákona o věčných knihách a hypotéce*. V něm je totiž vymezen okruh zvláštních případů, v nichž bude *vyloučena aplikovatelnost* obecného principu důvěry ve věčné knihy. Článek 7 tak vlastně rozšiřuje množinu situací uvedených v již citovaném čl. 6 odst. 1. Svoji dobré víry v zapsaný a zveřejněný stav se podle uvedeného ustanovení nebudou moci dovolávat osoby v případě práv zatěžujících nemovitost z moci zákona, jejichž vznik není vázán na zápis do knih (tedy např. naše zákonná věčná břemena); v případě práva výměnku; v případě služebností vzniklých na základě rozhodnutí správního orgánu a konečně v případě služebností nezbytné cesty nebo služebnosti vstupu na pozemek (či přechodu přes pozemek) zřízené v souvislosti s budováním stavby nebo jiného zařízení na pozemku. Zákonodárce považoval všechny taxativně uvedené výjimky z pravidla za natolik závažné, že je favorizoval i před principem ochrany dobré víry ve věčné knihy.²⁶³

Vraťme se nyní k českému katastrálnímu právu a k několika dalším aspektům principu ochrany dobré víry v katastr nemovitostí. Platná (byť oproti své klasické podobě zdeformovaná) zásada materiální publicity dopadá v celém rozsahu jak na *konstitutivní zápisy*, tak i na *zápisy deklaratorní*. Není proto z hlediska ochrany dobromyslného subjektu rozhodné, zda bylo konkrétní právo (v jehož existenci jednající

²⁶³ Obdobné (nikoliv však zcela totožné) výjimky byly obsaženy i v našem právu za platnosti obecného zákoníku občanského a obecného knihovního zákona. K tomu srov. Krémář, J.: Právo občanské II. Práva věčná. Všehrad, Praha 1934, s. 46.

důvěřuje) zapsáno do katastru nemovitostí vkladem, nebo záznamem. Skutečnost, že v katastrální evidenci uvedené právo bylo nabyto *mimoknihovně* (např. vydržením) a posléze do evidence zapsáno záznamem, nemůže mít žádný vliv na dobrou víru konkrétního subjektu, pokud se následně ukáže, že např. podmínky vydržení podle hmotného práva splněny nebyly, popř. že jako vydržitel byl zapsán někdo, kdo jím ve skutečnosti nebyl atd. Jsou tedy v tomto ohledu deklaratorní zápisy postaveny naroveň zápisům konstitutivním. Jinými slovy, pro osobu oprávněně důvěřující ve stav zápisu v katastru nemovitostí je zcela irelevantní, jaká právní skutečnost k zápisu konkrétního práva do veřejného seznamu vedla.

Další problémy mohou vznikat při zodpovězení otázky, *na které části veřejných seznamů se dobrá víra vztahuje*. Za platnosti obecného zákoníku občanského a obecného knihovního zákona se uznávalo, že *bona fides* dopadá pouze na tzv. hlavní knihu a nedotýká se již sbírky listin.²⁶⁴ Praktický důsledek této zásady byl následující. V případech, kdy se z hlavní knihy podával jistý právní stav, který ovšem nebyl odůvodněn dokumentací ze sbírky listin (byl tedy v rozporu se sbírkou listin), neměl zásadně dobromyslný subjekt povinnost ujišťovat se o správnosti zápisu, který našel v hlavní knize, nahlédnutím do sbírky listin a porovnáním údajů tam obsažených s údaji uvedenými v hlavní knize. Pro účely ochrany třetích osob byla tedy rozhodující hlavní kniha a zápisy tam provedené (prokázalo-li by se však, že osoba dovolávající se své dobré víry o rozporu mezi údaji v hlavní knize a podklady obsaženými ve sbírce listin věděla, byla by její dobrá víra vyloučena).

Ve výjimečných případech, na něž pamatoval § 5 obecného knihovního zákona, však dobrá víra dopadala i na sbírku listin. Podle zmiňovaného ustanovení „*Do hlavní knihy buďte zapsána podstatná ustanovení knihovních práv. Nepřipouštějí-li stručného znění, jest dovoleno, dovolati se v hlavní knize listin přesně označených, které jsou podkladem zápisu, s účinkem, že vytčená místa se pokládají tak, jako by byla zapsána do hlavní knihy.*“ V takových případech byla dobrá víra vyloučena, odvolával-li se dotčený subjekt pouze na zápis v hlavní knize, avšak obsah sbírky listin tomuto zápisu neodpovídal, resp. z údajů obsažených v hlavní knize nevyplýval.

Doktrína rovněž zaujala názor, podle něhož ten, kdo se hájil svojí dobrou vírou v pozemkovou knihu, obstál i tehdy, pokud se prokázalo, že do ní fakticky nenahlédl. Tak např. byla-li v hlavní knize jako vlastník jisté nemovitosti zapsána osoba A (byť jím ve

²⁶⁴ Hlavní kniha obsahovala údaje o nemovitostech a právních poměrech, které se jich týkají. Do sbírky listin se potom zakládaly ověřené opisy listin, na základě nichž byly provedeny zápisy do hlavní knihy.

skutečnosti nebyla) a třetí osoba koupila nemovitost právě od osoby A, nemohlo pouhé zjištění, že nabyvatel fakticky do hlavní knihy nenahlédl, aby se přesvědčil o zapsaném stavu, být takovému nabyvateli nikterak na újmu. Nehledě k tomu, že v uvedeném případě by se osoba nahlédnuvší do evidence vlastně jen ujistila o správnosti svého počínání. Krčmář k tomu říká následující: „*Ačkoliv podle toho měla by ochrana, kterou někomu poskytují pravidla, opírající se o princip publicity, býti závislá na tom, zdali v knihu veřejnou důvěřoval, kterážto důvěra předpokládá nahlédnutí do knihy veřejné, nezáleží podle našeho práva na tom, zdali ten, kdo zápisu dobyl, do knihy veřejné nahlédl čili nic.*“²⁶⁵ I tyto konsekvence jsou s ohledem na stav pozitivního práva v dnešní době použitelné.

Závěrem je vhodné poukázat ještě na jednu situaci, v níž se materiální publicita katastru nemovitostí rovněž dostává ke slovu. Tímto případem je právní norma § 500 OZ, která spadá mezi ustanovení řešící obecné otázky odpovědnosti za vady při úplatném přenechání věci jinému. Z ní plyne, že „*Jde-li o vady zjevné nebo o vady, které lze zjistit z příslušné evidence nemovitostí, nelze uplatňovat nárok z odpovědnosti za vady, ledaže zcizitel výslovně ujistil, že věc je bez jakýchkoliv vad.*“ Nabývá-li tedy někdo za úplatu nemovitou věc zatíženou věcněprávní vadou *seznatelnou z katastru nemovitostí* (materiální publicita), potom, nebyl-li nabyvatel převodcem výslovně ujištěn, že předmět převodu je bez jakýchkoliv právních vad, musí strpět tuto skutečnost a případné nepříznivé následky tohoto stavu si nese ve své majetkové sféře sám. Námitka kupujícího spočívající v tvrzení, že o právních vadách předmětu koupě nevěděl, by tu byla zcela irelevantní a nebylo by možno k ní vůbec přihlídnout.

Doposud byla řeč pouze o principu *materiální publicity*. Samotná zásada materiální publicity veřejných seznamů (katastru nemovitostí) by se však zcela míjela účinkem v případech, kdy by účastníci občanskoprávních vztahů neměli možnost získat přístup k informacím v nich evidovaným. Proto je materiální publicita pravidelně doprovázena dalším principem, který uvedenou možnost přístupu zprostředkovává, totiž principem *publicity formální*. Zásada formální publicity tradičně umožňuje každému přesvědčit se o skutečném stavu určité věci nahlédnutím do seznamu, popř. učiněním poznámek či pořízením opisů, výpisů či náčrtů z takového seznamu (k tomu srov. § 13 zákona č. 265/1992 Sb. a § 21 zákona č. 344/1992 Sb.). Každý tak má možnost v kterémkoliv okamžiku zjistit právní stav konkrétní nemovitosti. Není nikterak třeba prokazovat jakýkoliv zájem (právní) na nahlédnutí do veřejného registru. Přístup k

²⁶⁵ Op. cit. sub 263, s. 44.

potřebným informacím je tak promítnut do českého právního řádu v míře velmi široké. Formální publicita katastru nemovitostí byla v nedávné době ještě umocněna zřízením dálkového přístupu k údajům o nemovitostech, a to prostřednictvím prostředků výpočetní techniky a internetu.

6.4 Shrnutí

Shrneme-li poznatky uvedené v tomto pojednání, dospějeme k následujícím závěrům. Mezi tradičními zásadami, jež ovládají vedení veřejných seznamů (bez ohledu na to, o jaké typy evidencí se jedná), stojí na prvním místě princip materiální publicity (veřejné víry v takové seznamy). Jím se (jak již bylo výše poukázáno) pravidelně řeší rozpory vzniklé existencí odlišností mezi skutečným právním stavem a jeho vyjádřením ve veřejné evidenci, a to poskytnutím právní ochrany osobám jednajícím v důvěře ve správnost a úplnost zápisů. Pod ochranu je brán ten, kdo se řídí aktuálním stavem zápisu ve veřejném registru (aniž by však měl zároveň povinnost do seznamu fakticky nahlédnout) a zároveň neví či vědět nemusí o skutečnostech svědčících o nesprávnosti či neúplnosti zápisu (tzv. mimoknihovní skutečnosti).

Veřejná důvěra (dobrá víra) v seznamy je v tradičních právních systémech chráněna velmi široce. Rovněž dokazování dobré víry ve stav zápisů v řečených evidencích je snazší než v jiných případech. Bohužel, platné právo ČR materiální publicitu neupravuje na všech místech a ve všech případech tak, jak by s ohledem na význam této zásady bylo třeba. Bylo poukázáno na správnou koncepci veřejné víry obsaženou v obchodním zákoníku v rámci úpravy obchodního rejstříku. Oproti tomu katastr nemovitostí jakožto příklad veřejné evidence *par excellence* je vybaven veřejnou vírou v poněkud zdeformované podobě (eufemisticky řečeno). Ač se o uvedeném problému ví a nesčetněkrát na něj bylo v odborné literatuře poukazováno, normotvůrce dosud nenašel dostatek odvahy k tomu, aby nepříznivý stav legislativně napravil. Zůstává proto úkolem českého zákonodárce (a to zřejmě až při rekodifikaci soukromého práva) navrátit do našeho právního řádu materiální publicitu v její tradiční podobě.

VII. ZJIŠŤOVÁNÍ A DOKAZOVÁNÍ EXISTENCE DOBRÉ VÍRY, DOMNĚNKA EXISTENCE DOBRÉ VÍRY

7.1 Zjišťování a dokazování existence dobré víry

7.1.1 Zjišťování existence dobré víry

Dostáváme se ke kapitole, která má v kontextu této práce mimořádnou důležitost. Jejím předmětem je otázka *zjišťování existence dobré víry* v konkrétních případech, její *dokazování* a s tím úzce spojená problematika formulování *právní domněnky existence dobré víry*. Je třeba upozornit, že v rámci této hlavy se zaměříme na dobrou víru pouze v jejím smyslu subjektivním.

Jak již bylo výše řečeno, dobrá víra je pojmem právním a nikoliv tedy skutkovým. Tento právní pojem se však dokazuje (na jeho existenci se usuzuje) ze skutečností faktických. Tam, kde zákon v konkrétním případě velí brát v úvahu subjektivní dobrou víru určité osoby, musí být vždy zkoumáno, jsou-li splněny skutkové okolnosti, které na dobrou víru ukazují, neboli z nichž se dá na existenci dobré víry usuzovat. Přítomnost dobré víry, resp. dobrá víra sama (pokud je požadována) musí tedy být vždy tvrzena a prokázána (a to typicky v řízení před soudem).

Jelikož je subjektivní dobrá víra aspektem duševní (vnitřní) stránky určité osoby a představuje tedy její psychický stav, vyvstává s posuzováním její přítomnosti (nepřítomnosti) u takové osoby mnoho problémů, které se zdají být často téměř neřešitelné. I přes velmi překotný rozvoj vědy (zejména lékařské) a schopností zkoumání duševní stránky lidského individua není v současné době stále dost dobře možné exaktně a bezchybně prokazovat určitou kvalitu psychiky konkrétního subjektu v konkrétním čase. Na vnitřní (duševní) stránku určité osoby je proto nutno usuzovat z *vnějších objektivních okolností*, za kterých docházelo k jednání takové osoby a které mohou být ve své vzájemné souvislosti ukazatelem skutečného stavu psychického života subjektu. V tomto kontextu je tedy třeba postupovat obdobným způsobem jako v trestním řízení při posuzování subjektivní stránky trestného činu, totiž při zjišťování formy a stupně pachatelova *zavinění*. Podle učebnice trestního práva hmotného „*Obtíže při dokazování subjektivní stránky trestného činu vyplývají již z toho, že předmětem*

dokazování jsou skutečnosti „duševního“ života pachatele, které jiné osoby nemohou pozorovat. Tento vnitřní vztah, odehrávající se v psychice pachatele, je navenek seznatelný pouze tím, že buď slovní informací o něm poskytne sám pachatel, nejčastěji ve své výpovědi, nebo tím, že se objektivně projeví v chování pachatele. Okolnosti subjektivního charakteru tak lze často dokazovat jen nepřímou z okolností objektivní povahy, ze kterých se dá podle zásad logického myšlení usuzovat na vnitřní vztah pachatele k porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem.²⁶⁶

Je tedy možné učinit první obecný závěr. Subjektivní dobrá víra *nemůže být nikdy přímo zkoumána a zjišťována (popř. dokazována) jako taková*. Vždy bude třeba zkoumat a prokazovat objektivní okolnosti vnějšího světa, které mohly existenci (neexistenci) subjektivního přesvědčení určité osoby determinovat. Soud rozhodující v rámci konkrétního řízení musí nejprve podrobit předložené a provedené důkazy důkladné analýze a teprve po jejich pečlivém zhodnocení a zvážení (a to jak každého z nich izolovaně, tak i jich všech v jejich vzájemné souvislosti) může přistoupit k formulování závěru o tom, zda dobrá víra v konkrétním případě byla dána. V závislosti na tom, zda je dobrá víra prokázána či zda se její existenci dokázat nepodaří, dojde k různému rozhodnutí v dané věci. Konkrétně to tedy může znamenat např. nabytí vlastnického práva vydržením jakožto právní důsledek předchozí existence oprávněné držby, možnost ponechání si přírůstků z předmětu bezdůvodného obohacení atd.

Pokud se jedná o *různé skutkové podstaty* právních norem, v nichž dobrá víra plní svoji úlohu, je třeba říci, že i okruh objektivních skutečností, z nichž bude rozhodující orgán na dobrou víru usuzovat, bude v těchto případech *nezbytně odlišný*. Je tomu tak proto, poněvadž dobrá víra se v jednotlivých situacích pravidelně upíná k jiným okolnostem. Množina prvků, k nimž bude soud při hodnocení dobré víry přihlížet, tak není uzavřená a konstantní; naopak, je vždy závislá na okolnostech každého případu.

Tak např. při posuzování oprávněné držby *nemovité věci* (popř. práva odpovídajícího věcnému břemenu) musí vzít soud v potaz skutečnost, že právní vztahy k nemovitostem jsou evidovány ve veřejném seznamu (katastru nemovitostí), který je každému přístupný. Nahlédnutím do tohoto registru by muselo (objektivně hodnoceno) dojít k vyloučení tvrzené dobré víry držitele (samozřejmě jenom za předpokladu, pokud by se zapsaný stav lišil od stavu držitelem tvrzeného). Oproti tomu movité věci předmětem takové veřejnoprávní evidence zásadně nejsou a není tedy možné vyvrátit

²⁶⁶ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. ASPI 2007, s. 232.

dobrou víru držitele poukazem na rozpor mezi tvrzeným a zapsaným stavem. Soud tedy při hodnocení (resp. zjišťování) dobré víry držitele movité věci nemůže přihlídnout k obdobné skutečnosti, jako je tomu v případě držby věcí nemovitých, resp. držby věcných práv na věcech nemovitých (totiž k existenci katastru nemovitostí a k jeho principu materiální publicity), neboť povaha případu takový postup vylučuje.

Jiný případ (který byl řešen v české soudní praxi) ukazuje, že v jistých situacích je třeba brát při zjišťování dobré víry v úvahu i skutečnosti ospravedlňující omyl o velikosti (výměře) drženého pozemku. Nejvyšší soud řešící tuto otázku zaujal právní názor, podle něhož „*Jedním z hledisek pro posouzení omluvitelnosti omylu držitele je v takovém případě i poměr plochy koupeného a skutečně drženého pozemku. (...) Dobrá víra je zpravidla vyloučena tam, kde i laik musí při zachování běžné opatrnosti poznat, že užívá více, než koupil. (...) Nabyvateli pozemku nelze klást k tíži, že si pozemek nepřeměřil.*“²⁶⁷ Je zřejmé, že výše uvedené kritérium, jímž lze hodnotit dobrou víru držitele ve zmiňovaném případě, není možné vztáhnout i na držbu movitých věcí (rozdíl mezi skutečnou a domnělou „výměrou“ movité věci tu z povahy věci vůbec nepřichází v úvahu).

Konečně je důležité upozornit na skutkové podstaty právní normy, v nichž je dobrá víra požadována buď pouze pro *určitý konkrétní okamžik* (tak např. při nabytí vlastnického práva od nevlastníka podle § 446 ObchZ se vyžaduje dobrá víra nabyvatele *pouze v době, kdy měl kupující vlastnické právo nabýt*), nebo naopak v nichž musí být dobrá víra dána *po určitou delší dobu* (typicky vydržení). I v těchto případech jsou tedy okruhy skutečností determinujících dobrou víru subjektu odlišné. Zatímco při posuzování dobrověrného nabytí stačí zkoumat relevantní okolnosti existující v *okamžiku změny vlastnického práva* (tedy pravidelně v okamžiku tradice, přičemž *mala fides superveniens non nocet*), u držby, resp. vydržení je třeba přihlížet ke všem skutečnostem vyskytnuvším se *v průběhu celé délky vydržecí doby*.

Při zjišťování existence dobré víry vyžadované právní normou po jistý delší časový úsek může soud dojít rovněž k závěru, že konkrétní subjekt sice dočasně v dobré víře byl (objektivně hodnoceno), nicméně v mezidobí (např. v rámci běhu vydržecí doby) nastaly okolnosti, které nutně musely vést k zániku dobré víry takové osoby (držitele). Tu je třeba vyslovit další dílčí závěr, podle něhož *dobrá víra zaniká v okamžiku, kdy se držitel seznámil se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat*

²⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. března 2000, sp. zn. 22 Cdo 1848/98.

pochybnost o tom, že mu věc patří, popř. že domnělé právo vykonává oprávněně. Tento poznatek lze zobecnit a rozšířit na všechny případy, v nichž zákon pro předpokládaný právní následek vyžaduje jistou *dlouhodobější existenci* dobré víry. Naproti tomu tam, kde se vyžaduje dobrá víra pouze v konkrétním časovém okamžiku, nelze vůbec uvažovat o její možné pozdější ztrátě, nýbrž pouze o jejím nedostatku v době, ke které měla být dána. Okolnosti, které by ukazovaly na ztrátu dobré víry poté, co byla skutková podstata právní normy naplněna, by byly pro posouzení případu již irelevantní. Jak je z právě podaných příkladů patrné, skutečnosti, z nichž bude třeba dobrou víru dovozovat, mohou být pokaždé jiné (budou však stejné, resp. podobné v analogických případech).

Bylo-li řečeno, že dobrá víra obecně zaniká tam, kde se subjekt seznámil se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat pochybnosti o jeho právu, klade se otázka, *které konkrétní skutečnosti jsou způsobilé založit tento následek a dále v jaké formě (jakým způsobem) musí být vyjádřeny,* resp. příslušnému subjektu sděleny. V užším smyslu se můžeme ptát rovněž tak, jak to činí např. Sekaninová. Podle ní „(...) vzniká otázka, *do které doby si oprávněný držitel zachovává svou dobrou víru o oprávněnosti držby – zda k vyvrácení dobré víry postačí, když pochybnost o oprávněnosti držby vznikne jakkoliv, nebo zda se o nesplnění tohoto předpokladu musí držitel dozvědět od oprávněné osoby a v takovém případě, zda ke zpochybnění oprávněnosti držby postačí ústní, popřípadě písemné oznámení oprávněné osoby.*“²⁶⁸

K otázce *druhu (popř. rozsahu) skutečností* vedoucích ke ztrátě dobré víry je třeba obecně říci, že způsobilými skutečnostmi jsou všechny takové, které mohou vést k přesvědčivému závěru o tom, že *jistota určitého subjektu o jeho vlastním právu musela být objektivně narušena.* Opačně řečeno, dobré víry se *nelze dovolávat ze skutečností, které objektivně nemohou mít za následek vznik přesvědčení subjektu o tom, že vykonává své právo.* Ač to obecně není nikde výslovně stanoveno, je jisté, že ten, kdo svoji dobrou víru tvrdí, by ji měl vždy prokázat více různými okolnostmi (důkazními prostředky); totéž platí pro vyvrácení dobré víry. Tak např. pro hodnocení dobré víry nabyvatele při nabytí vlastnického práva od nevlastníka je rozhodující nejen samotný fakt uzavření zcizovací smlouvy s převodcem (buť i v ústní formě), nýbrž i zaplacení kupní ceny, převod držby, skutečnost, že prodávající předmět koupě dlouhodobě a nerušeně užíval (legitimační funkce držby), staral se o něj, hradil náklady na jeho

²⁶⁸ Sekaninová, E.: Poznámka k ochraně držby a ztrátě dobré víry. Socialistická zákonnost 9/1985, s. 545 an.

údržbu, přičemž kupující o těchto skutečnostech věděl atd. Dobrou víru kupujícího oproti tomu může vyloučit skutečnost, že ke koupi došlo za podezřelých okolností (např. od osoby známé svou kriminální minulostí; za nepřiměřeně nízkou cenu; na místě, kde pravidelně dochází k prodejm kradeného zboží; mimo obvyklou denní dobu atd.). Nikoliv tedy jen jedna jediná osamocená skutečnost, nýbrž celý vějíř okolností bude způsobilý svědčit ve prospěch tvrzení existence či neexistence dobré víry. Tak např. prostý fakt, že kupující koupil movitou věc za extrémně nízkou cenu nemusí sama o sobě vyvrátit jeho dobrou víru v to, že nabývá od vlastníka, pokud byla věc koupena zároveň od osoby, kterou kupující dlouhodobě znal (např. od souseda), přičemž kupující zároveň věděl, že prodávající věc několik let sám nerušeně užíval, staral se o ni a vůbec vystupoval jako její vlastník. Extrémně nízká cena převáděné věci může být v takových situacích odůvodněna např. dlouhodobými přátelskými vztahy obou osob, popř. kupující a prodávající mohou být příbuzní atd.

7.1.2 Dokazování existence dobré víry

O dokazování dobré víry platí obecné závěry o dokazování v civilním procesu. Připomeňme, že procesním dokazováním (dokazováním v procesním smyslu) se rozumí *právem normovaný (upravený) postup, jehož účelem je dobrat se pokud možno pravdivých poznatků o rozhodujících skutečnostech, jejichž poznání poslouží soudu jako podklad pro spravedlivé, správné a zákonné rozhodnutí.*²⁶⁹ Vzhledem k tomu, že v případě dobré víry je předmětem dokazování skutečnost *objektivně nezjistitelná* (neverifikovatelná), budou v těchto situacích kladeny značné požadavky na kvalitu zjišťování, vyhledávání a hodnocení důkazních prostředků.

Dobrá víra jakožto předmět dokazování (tedy to, co má být prokázáno) může být zásadně dokazována jakýmikoliv důkazními prostředky – ať již přímými, nebo nepřímými – jimiž lze zjistit stav věci. Neplatí tedy v tomto směru tzv. *legální teorie důkazní*. Do skupiny důkazních prostředků se řadí zejména výslech svědků, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské nebo exekutorské zápisy a jiné listiny, výslech účastníků atd.²⁷⁰ Vzhledem k tomu, že výčet důkazních prostředků je v občanském soudním řádu pouze demonstrativní (neuzavřený), lze si představit i další způsoby dokazování dobré víry. Na druhé straně lze téměř s jistotou vyslovit

²⁶⁹ K tomu blíže srov. Winterová, A. a kol.: *Civilní právo procesní*. Linde Praha, 2006, s. 245 an.

²⁷⁰ Viz též § 125 o. s. ř.

závěr, podle něhož určité druhy důkazních prostředků se k prokázání existence dobré víry příliš nehodí (tak např. znalecký posudek jen těžko může posloužit za účelem prokázání dobré víry). Jinak je ovšem množina důkazních prostředků zásadně neomezená. Tak např. listinným důkazním prostředkem dovolujícím učinit závěr o existenci dobré víry kupujícího, že je vlastníkem kupované věci, může být kupní smlouva, která je však pro nějakou vadu, o níž účastníci nevěděli, neplatná, a tudíž není relevantním nabývacím titulem. Pomocí svědeckých výpovědí může být zjištěno, že určitá osoba dlouhodobě fakticky užívala jistou nemovitost (např. přecházela přes cizí pozemek), aniž by v této činnosti byla někým jiným rušena atd.

Zdůrazněme, že vyslovení závěru o existenci či neexistenci dobré víry, by se mělo vždy opírat nikoliv o jeden jediný, izolovaně zkoumaný a hodnocený, důkazní prostředek, nýbrž o více různých důkazních prostředků. Zopakujme dále, že posouzení toho, je-li osoba v dobré víře či nikoli, je třeba zásadně hodnotit *objektivně* a ne pouze ze subjektivního hlediska (osobního přesvědčení) samotného účastníka. Je proto nutné při dokazování dobré víry učinit dva kroky. Prvním z nich je zjištění skutečností (důkazních prostředků), z nichž je možno vyvozovat závěr o tom, že dobrá víra konkrétní osoby mohla vůbec existovat. Druhým (následným) krokem je potom *objektivizace* pohledu na takto zjištěnou dobrou víru. Cílem této objektivizace je odpověď na otázku, zda by každý průměrně uvažující a chovající se subjekt dovolávající se své dobré víry při běžné (normální) opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti a povahu daného případu po každém požadovat, neměl, resp. nemohl mít důvodné pochybnosti o tom, že jsou dány skutečnosti jeho dobrou víru vylučující.

V důsledku takového testu dobré víry může docházet k situacím, v nichž sice bude nade vše pochybnost prokázána, že určitá osoba byla bez ohledu na stav objektivních okolností konkrétního případu skutečně *subjektivně v dobré víře* (tedy např. tehdy, nebyly-li jí známy okolnosti, které by její vnitřní přesvědčení vyloučily), nicméně rozhodující orgán (soud) po zhodnocení všech relevantních skutečností případu zaujme jiný názor. Není tedy vyloučeno, že i když soud v rámci své rozhodovací činnosti zjistí subjektivní nevědomost jisté osoby např. o neexistenci jejího práva, nemůže – je-li to v rozporu s objektivním hodnocením dobré víry – vzít takovou osobu pod ochranu a přiznat její dobré víře příslušné právní následky. Tento závěr ovšem platí pouze pro skutkové podstaty, v nichž je třeba dobrou víru hodnotit objektivně. Naopak v těch případech, kdy se dobrou vírou rozumí toliko *subjektivní nevědomost*, vyslovený názor nemá své místo.

Co se týká *povinnosti tvrdit a prokazovat* dobrou víru v rámci soudního sporu, potom je třeba uvést následující. V občanském právu procesním platí zásada *affirmanti incumbit probatio*, vyjadřující myšlenku, podle níž ten, kdo něco tvrdí, má povinnost to i dokázat. Bude tedy vždy na tom, kdo tvrdí jistou skutečnost, aby přinesl dostatečné důkazy její existence, resp. na tom, kdo uvedenou skutečnost popírá, aby toto tvrzení i prokázal. Tvrdit a prokazovat svoji dobrou víru musí vždy ten, kdo se jí dovolává. Platí tedy v této souvislosti obecné závěry vyplývající z teorie *povinnosti tvrzení* a z teorie *povinnosti důkazní* a na ně navazujících kategorií *důkazního břemene (onus probandi)* a *břemene tvrzení*.²⁷¹ Jako praktický příklad nám může posloužit rozsudek Nejvyššího soudu České republiky vydaný dne 23. února 1999 pod sp. zn. 21 Cdo 1465/98, jehož právní věta zní: „*Skutečnost, že věc nebo jiná majetková hodnota byla nabyta od nepravého dědice v dobré víře (§ 486 obč. zák.), v řízení před soudem prokazuje nabyvatel. Nabyvatel, který se dovolává ochrany podle ustanovení § 486 obč. zák., musí tvrdit dobrou víru (tj. tvrdit okolnosti, z nichž lze usuzovat na jeho dobrou víru, tedy okolnosti svědčící o poctivosti nabytí). Současně musí označit důkazní prostředky, způsobilé prokázat pravdivost jeho tvrzení (§ 120 odst. 1, věta první o. s. ř.), jinak musí snášet nepříznivé následky nesplnění této povinnosti spočívající v tom, že soud nebude mít možnost učinit – pro nedostatek potřebných skutkových podkladů – závěr v jeho prospěch.*“

Tuto pasáž lze tedy uzavřít konstatováním, podle něhož ten, kdo se domáhá následků právní normy operující s dobrou vírou, musí v první řadě svoji dobrou víru tvrdit a posléze i prokázat, tedy navrhnout a označit vhodné důkazní prostředky (to samozřejmě neplatí tam, kde se dobrá víra presumuje – k tomu srov. další výklad). Z výše uvedeného vyplývá, že pokud bude někdo v rámci soudního řízení chtít zpochybnit dobrou víru druhé strany, má povinnost tvrdit její nedostatek a snést náležité důkazní prostředky k prokázání pravdivosti tohoto tvrzení.

7.2 Domněnka existence dobré víry

Subjektivní dobrá víra není zásadně nadána žádnými hodnotovými atributy. Není proto možné říci, že vyžaduje ochranu právě z důvodu svého např. mravního (morálního) rozměru. Na druhé straně, *bona fides* je druhem omylu (omluvitelného), je

²⁷¹ K tomu v podrobnostech srov. např. Winterová, A.: Op. cit. sub 269, s. 276 an.; Štajgr, F.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu. Typus Praha-Smíchov, 1931, *passim*.

pozitivním přesvědčením subjektu o svém právu, spoléháním na jistý *status quo*. Vzhledem k tomu, že objektivní právo (sc. právní řád) vychází z obecného postulátu poctivě (řádně) se chovajících lidí (*praesumptio boni viri*), vychází zároveň z myšlenky předpokladu existence subjektivní dobré víry (dobromyslnosti, bezelstnosti či nevědomosti o rozporu mezi faktickým stavem a skutečným právním stavem) všude tam, kde je tato figura právní normou požadována. Legislativně technicky bývá tento přístup promítnut do příslušných ustanovení zákonů prostřednictvím *vyvratitelné právní domněnky (praesumptio iuris) existence dobré víry*. Podle Štajgra „*Praesumptiones iuris jsou vlastně zkušenostní závěry (t. zv. praesumptiones facti seu hominis) akceptované zákonodárcem a vtělené do zákona. Jsou to tedy zákonné předpisy v pravém slova smyslu a soudce je jimi vázán bez ohledu na to, zda je o jejich správnosti přesvědčen in abstracto právě tak jako in concreto, ale zde jen potud, pokud není důkazem přesvědčen o opaku. (...) Soudce musí vzít praesumptionem iuris za podklad svého rozhodnutí i kdyby mu byla její nesprávnost notoricky známa, neboť tím, že byla tato praesumpce vtělena do zákona, ztratila svoji původní povahu zkušenostního závěru a stala se součástí práva.*“²⁷² Tímto způsobem zákonodárce pravidelně manifestuje svoji vůli předpokládat primárně poctivost (dobromyslnost) recipientů právních norem (nebude-li prokázán opak). Zároveň dochází k usnadnění důkazního postavení osoby, v jejíž prospěch dobrá víra vystupuje.

Presumpce subjektivní dobré víry bývá jako jeden ze základních postulátů soukromého práva formulována obvykle v úvodních partiích civilních kodexů s aplikačním dopadem na celý text zákona. Jako příklad uveďme již několikrát (ovšem v jiných souvislostech) zmiňované ustanovení článku 7 polského občanského zákoníku. Podle něj „*Jeżeli ustawa uzależnia skutki prawne od dobrej lub złej wiary, domniemywa się istnienie dobrej wiary*“²⁷³. Jednou větou je tak založena domněnka existence dobré víry pro všechny případy (skutkové podstaty) obsažené nejen v občanském zákoníku samotném, nýbrž ve všech zákonech soukromoprávní provenience. Tam, kde se ve speciálních případech mluví o dobré víře, platí, že její existence se presumuje, zatímco opak (absence dobré víry) bude muset být vždy tvrzen a prokázán druhou stranou.

Obdobnou cestou se vydává rovněž občanský zákoník Québecu. Je v této souvislosti pozoruhodné, že hmotněprávní předpis v sobě zahrnuje pravidla týkající se

²⁷² Štajgr, F.: Op. cit. sub 271, s. 44.

²⁷³ „Činí-li zákon právní následky závislé na existenci dobré nebo zlé víry, má se za to, že dobrá víra existuje.“

dokazování, tedy kategorii náležející svojí povahou spíše do procesní normy. Kniha sedmá (Dokazování) ve svém prvním titulu (Obecná pravidla dokazování), hlavě první (Obecná ustanovení), článku 2803 říká, že „Osoba chtějící uplatnit své právo musí dokázat skutečnosti, na nichž je její žaloba založena.“²⁷⁴ Toto pravidlo důsledně odpovídá principu *affirmanti incumbit probatio*. Ustanovení článku 2805 potom na tuto obecnou normu navazuje konstatováním, že „Dobrá víra se vždy předpokládá, ledaže zákon výslovně požaduje, aby byla dokázána.“²⁷⁵ Pravidlem je tedy presumpce dobré víry, zatímco v ojedinělých případech je třeba, aby ten, kdo se své dobré víry dovolává, svoje tvrzení i prokázal.

Platné české občanské právo je i v této souvislosti výjimečné, neboť jakoukoliv zmínku o presumpci dobré víry (v obecném smyslu) postrádá. S uvedenou figurou se setkáme v podstatě jen na ojedinělých místech právního řádu. Příkladem *par excellence* je § 130 odst. 1 OZ, v němž se v případě pochybností presumuje oprávněnost držby, tedy dobrá víra držitele (oprávněný držitel je ten, který byl se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří). Podle dikce zákona „V pochybnostech se má za to, že držba je oprávněná“. Jiným příkladem může být ustanovení § 20 zákona o cenných papírech (zákon č. 591/1992 Sb.). Z něj plyne, že „Pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, stává se ten, na koho je cenný papír převáděn, vlastníkem tohoto cenného papíru i tehdy, jestliže převodce neměl právo listinný cenný papír převést, ledaže věděl nebo musel vědět, že převodce toto právo v době převodu neměl. V pochybnostech se dobrá víra předpokládá.“

Presumpce dobré víry tak není v pozitivním právu stanovena jako generální zásada, nýbrž je formulována pouze jako výjimka z pravidla. Domníváme se proto, že subjektivní dobrou víru lze za současného stavu *presumovat pouze v těch situacích (skutkových podstatách), kde to zákon* (nejen občanský zákoník, ale i jakýkoliv jiný zákon) *výslovně stanoví*. Jiné právní normy s dobrou vírou operující (např. § 161 OZ, § 486 OZ atd.) neumožňují vztažení vyvratitelné domněnky její existence podle obdoby např. ustanovení § 130 odst. 1 OZ.

Absence explicitně formulovaného obecného ustanovení o presumpci dobré víry je právní doktrínou oprávněně pocíťována jako nedostatek zákonné úpravy. Navrhuje se proto tento trend opustit. Osnova připravovaného občanského zákoníku počítá ve svém úvodu s výslovným generálním zakotvením presumpce dobré víry. Ustanovení § 7

²⁷⁴ „A person wishing to assert a right shall prove the facts on which his claim is based.“

²⁷⁵ „Good faith is always presumed, unless the law expressly requires that it be proved.“

návrhu zní: „*Má se za to, že ten, kdo určitým způsobem právně jednal, jednal poctivě a v dobré víře.*“ V důvodové zprávě k § 7 se potom praví, že „*Navrhované ustanovení presumuje ve shodě se všemi právními řády evropské kontinentální tradice existenci dobré víry. Kdo dobrou víru popírá, musí v tom směru unést důkazní břemeno. Dosud platný občanský zákoník je jediným evropským občanským zákoníkem, který obecnou zásadu presumpce dobré víry neupravil*“²⁷⁶. Je třeba říci, že navrhované ustanovení se při jednání kodifikační komise několikrát měnilo. Ani současná podoba zmiňovaného pravidla proto nemusí být konečná. Bude-li však norma přijata v uvedené podobě, zavede do našeho práva *presumpci subjektivní dobré víry*. Tím dojde z procesního hlediska k obrácení důkazního břemene a k usnadnění procesního postavení dobromyslného jednajícího. Dobrá víra jednajícího se totiž bude předpokládat a naopak osoby, které jednání v dobré víře zpochybňují, budou mít povinnost toto tvrzení prokázat. Zároveň (a to je trošku kuriózní) se zmiňovaným ustanovením dává průchod *principu objektivní dobré víry*, resp. domněnky jednání v souladu se zásadami dobré víry (byť je zde objektivní dobrá víra vyjádřena termínem *poctivost*). Dosavadní znění § 7 tak v sobě slučuje presumpci existence jak subjektivní, tak i objektivní dobré víry.

Jak bylo právě uvedeno, je obvyklé presumovat právním předpisem *existenci subjektivní dobré víry*. Některé právní řády jdou však v tomto ohledu ještě dál, když výslovně normují i o druhé straně téže mince, totiž o situacích, s nimiž je spojen právní následek *v podobě zániku dobré víry*. To je obvyklé především v těch případech, v nichž je vyžadována dobromyslnost po jisté delší časové období (typicky u držby). Tak to činí (právě v souvislosti s držbou) např. občanský zákoník Québecu ve svém čl. 932. Podle něj „*Držitel je v dobré víře tehdy, pokud je v době, v níž se držby ujal, v oprávněném přesvědčení, že je vlastníkem (majitelem) věcného práva, které vykonává. Jeho dobrá víra zaniká v okamžiku, v němž mu byl prostřednictvím soudní žaloby oznámen nedostatek jeho titulu, nebo vady držby či titulu*“.²⁷⁷ Nemusíme se však dívat až za oceán, abychom se přesvědčili, že na okamžik ztráty dobré víry lze pohlížet i jinak, než to dělají české soudy. Ustanovení § 338 OZO totiž říkalo, že „*I poctivý držitel, je-li soudcovským výrokem odsouzen vrátit věc, buď pokládán v příčině náhrady užitků a škody, jakož i v příčině nákladu, od okamžiku, kdy mu byla žaloba doručena, za nepoctivého držitele; odpovídá však za náhodu, která by věc u vlastníka nebyla stihla*

²⁷⁶ Důvodová zpráva k § 7 připravovaného občanského zákoníku.

²⁷⁷ „*A possessor is in good faith if, when his possession begins, he is justified in believing he holds the real right he is exercising. His good faith ceases from the time his lack of title or the defects of his possession or title are notified to him by a civil proceeding.*“

jen tehdy, když navrácení věci zdržel svévolnou právní rozepří.“ Obdobnou cestou se zřejmě hodlá vydat i připravovaný český občanský zákoník. Ten ve svém § 884 zatím navrhuje stanovit, že „*Ode dne, kdy mu byla doručena žaloba na vydání věci, se poctivý držitel považuje za nepoctivého, pokud bylo žalobě vyhověno.*“ Z důvodové zprávy vyplývá, že jde o problém zákonem u nás výslovně neřešený a některé jeho dílčí aspekty nelze z mlčení zákona interpretací dovodit.²⁷⁸

K navrhovanému ustanovení je třeba poznamenat následující. Za prvé, citovaná právní norma zřejmě nechce říci, že *před tím*, než je poctivému držiteli doručena vindikační žaloba, *nemůže nikdy dojít* ke ztrátě jeho poctivé držby (ke ztrátě dobré víry). Je tedy možné, aby se z poctivého držitele stal držitel nepoctivý i dříve, než mu vůbec bude uvedená žaloba doručena. V takovém případě by ovšem bylo lepší začít citované pravidlo slovem *nejpozději*, neboť především o tento aspekt se zde jedná. Druhá zmínka se týká výslovně uvedené *vindikační* žaloby. Je otázkou, zda pouze žaloba na vydání věci (popř. na vyklizení nemovitosti) může vést ke ztrátě poctivosti (dobré víry) držitele. Domnívám se, že *i určovací žaloba* s sebou může uvedené právní následky přinést (tak např. pokud se někdo bude domáhat určení svého vlastnického práva k věci a předloží takové důkazy o svém tvrzení, které – objektivně hodnoceno – musely mít za následek ztrátu přesvědčení držitele o tom, že je sám vlastníkem věci). Obdobné platí i u žaloby *negatorní*. Bude-li se např. vlastník pozemku bránit tímto procesním instrumentem zásahům do svého vlastnického práva způsobeným neoprávněným přecházením přes jeho pozemek třetí osobou, musí to nutně vést k zániku dobré víry žalovaného. Užívá-li totiž určitá osoba cizí pozemek s domněnkou výkonu práva odpovídajícího věcnému břemenu, potom doručení negatorní žaloby této osobě nemůže přivodit jiný účinek než ztrátu její dobré víry (samozřejmě ovšem za předpokladu, že žalobě bude skutečně vyhověno).

Omezení případů zániku dobré víry pouze na doručení vindikační žaloby poctivému držiteli tak není zcela bez problémů. Vyjádření obsažené v občanském zákoníku Québecu se v této souvislosti jeví jako výstižnější a dostatečně pružné na to, aby pokrylo všechny myslitelné situace. Konečně je třeba se vyjádřit k poslednímu problému. Navrhované ustanovení české osnovy hodlá zakotvit *fikci nepoctivosti* držitele pro případ, že vindikační žalobě *bylo vyhověno*. To je zcela racionální úvaha. Na druhé straně se ale neřeší situace, která nastane v případě, kdy je žaloba zamítnuta. Je možno přijmout pomocí argumentu *a contrario* nepochybný závěr, podle něhož se na

²⁷⁸ K tomu srov. důvodovou zprávu k § 884 připravovaného občanského zákoníku.

držitele hledí tak, že svoji dobrou víru nikdy neztratil? Mním, že tomu tak vždy být nemusí. Záleží zásadně na tom, zda u držitele vznikly (popř. objektivně musely vzniknout) pochybnosti o tom, zda mu vykonávané právo skutečně přísluší. Dojde-li v průběhu soudního řízení založeného vindikační žalobou u držitele ke vzniku pochybností majících vliv na jeho dobrou víru, potom bez ohledu na to, jak dané řízení dopadne, můžeme mluvit o tom, že držitel již nadále v dobré víře není. Je totiž možné, že žalobce ve sporu neunesl důkazní břemeno (neprokáže své vlastnické právo) a v důsledku nedostatku aktivní legitimace bude žaloba zamítnuta. I tak ovšem může v rámci řízení dojít ke zpochybnění vlastnického práva žalovaného (držitele), resp. k narušení jeho dobromyslnosti. V takových případech však dobrá víra držitele nezanikne na základě fikce obsažené v § 884 – neboť hypotéza uvedené právní normy nebude splněna – nýbrž z jiných (obecných) důvodů.

Zásadně je však třeba k návrhu ustanovení § 884 říci, že je v českém právním prostředí potřebné. Sjednotí snad doposud nepříliš homogenní (a v některých případech vysloveně chybné) názory na otázku, ve kterém okamžiku dochází k zániku dobré víry určitého subjektu (a to zejména držitele). Vyskytly se totiž v soudní praxi myšlenky spojující zánik dobré víry s okamžikem, v němž vlastnická žaloba směřující proti držiteli *dojde příslušnému soudu*, bez toho, aniž by zároveň tento procesní úkon musel zároveň dojít držiteli samotnému, resp. bez ohledu na to, zda se držitel o této skutečnosti dozvěděl jakkoliv jinak. Podle těchto názorů tedy samotné podání žaloby (její doručení soudu) bez ohledu na to, že držitel nemá žádné informace o tom, že vůči němu byla žaloba podána (a o této skutečnosti se objektivně neměl či nemohl dozvědět), vede nutně ke ztrátě dobré víry žalovaného. Spáčil k tomu říká následující: „*Pro počátek a trvání vydržecí doby se použijí přiměřeně ustanovení o běhu promlčecí doby (§ 134 odst. 3 obč. zák.). Podá-li vlastník žalobu o vyklizení nemovitosti proti oprávněnému držiteli, dochází dnem zahájení řízení ke stavení běhu vydržecí doby; okolnost, kdy byla žaloba doručena oprávněnému držiteli, tu není rozhodná (R 18/2001).*“²⁷⁹

Tyto závěry je třeba rozhodně odmítnout. Samotný fakt, že proti oprávněnému držiteli byla podána vlastnická žaloba, přičemž byla doručena pouze soudu a nikoliv držiteli samotnému, nemůže mít bez dalšího za následek ztrátu dobré víry na straně držitele. Ztrátu dobré víry je v těchto případech třeba vázat na okamžik, v němž se

²⁷⁹ Spáčil, J.: Op. cit. sub 215, s. 3.

držitel o podání žaloby *skutečně dozvěděl*, resp. v němž se o tom *měl a mohl dozvědět*. Je s podivem, že Spáčil na jiném místě právě citovaného článku sám říká, že dobrá víra zaniká v okamžiku, kdy se držitel *seznámil* se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat pochybnost o tom, že mu věc po právu patří.^{280 281}

Výše uvedený názor spadá do širšího rámce úvah vztahujících se k *povaze (popř. formě) skutečností*, na základě nichž může dojít k zániku dobré víry příslušného subjektu. O těchto otázkách se diskutovalo na stránkách odborného tisku zejména na počátku 80. let minulého století, a to v souvislosti s tehdy přijatou novelou občanského zákoníku (zákon č. 131/1982 Sb.), již byla do českého soukromého práva navrácena držba a její ochrana. K *formě (způsobu) vyjádření* skutečností majících za následek vyvrácení dobré víry je obecně třeba říci následující. Stejně tak jako je nerozhodný *druh* skutečnosti, která může vést k narušení dobromyslnosti, je irelevantní i *způsob*, jímž je tato skutečnost dotyčnému subjektu zprostředkována (sdělena). Nelze proto v žádném případě souhlasit s názorem Sekaninové, která v souvislosti se ztrátou dobré víry držitele při držbě (resp. vydržení) říká následující: „*Důsledkem oprávněné držby trvajících po zákonem stanovenou dobu a za splnění dalších podmínek uvedených v ustanovení § 135a odst. 1 o. z. (dnes § 134 odst. 1 – pozn. aut.) je nabytí vlastnictví věci oprávněným držitelem. Důsledky vydržení nastávají ze zákona. Na běh vydržecí doby se podle ustanovení § 135a odst. 5 o. z. (dnes 134 odst. 4 – pozn. aut.) použije přiměřeně ustanovení o promlčení. Z přiměřeného použití ustanovení § 112 o. z. plyne, že vydržecí doba přestane oprávněnému držiteli běžet (...) až tehdy, jestliže oprávněná osoba své právo k věci uplatní kvalifikovaným způsobem – tj. návrhem na zahájení občanského soudního řízení. Pouhé ústní, popřípadě i písemné oznámení k vyvrácení dosavadní dobré víry oprávněného držitele proto nebude postačovat. Shora uvedené úvahy lze obdobně vztáhnout i na ochranu držby práva odpovídajícího věcnému břemenu (§ 132a odst. 2 o. z.).*“²⁸²

To je ovšem názor zcela chybný. Vzhledem k tomu, že zákon sám dovoluje aplikovat ustanovení o běhu promlčecí doby na vydržecí dobu toliko *přiměřeně* (a ne tedy *obdobně*), je zřejmé, že tam, kde by použití pravidel o běhu promlčecí doby bylo v

²⁸⁰ Ibidem.

²⁸¹ Stejně tak se v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 145/2003 říká, že „*Seznámil-li se držitel věci v průběhu soudního řízení se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat pochybnosti o tom, že mu věc patří, zaniká jeho dobrá víra bez ohledu na to, že výrokem rozhodnutí soudu otázka dobré víry nebyla řešena*“.

²⁸² Sekaninová, E.: Op. cit. sub 268, s. 546.

rozporu s povahou institutu vydržení, není možno tyto regule uplatnit. Zcela jistě tu potom nelze použít závěry o přetržení běhu vydržecí doby způsobeném pouze kvalifikovaným vyvrácením dobré víry oprávněného držitele prostřednictvím žaloby. Rozdíl je totiž v tom, že promlčení je právní následek marného uplynutí promlčecí doby, který nastává *objektivně*, tedy bez ohledu na to, zda dlužník či věřitel (nebo dokonce oba) o běhu promlčecí doby a o jeho právních následcích ví či nikoliv. Právo se proto promlčí jak v případě vědomosti stran o tomto následku, tak i v případě, kdy strany tuto skutečnost neznají. Oproti tomu plynutí vydržecí doby je relevantní *pouze tehdy*, pokud minimálně jedna ze stran (oprávněný držitel) o běhu této doby *neví*. Pouze jeho nevědomost (objektivně omluvitelná) o tom, že mu např. vykonávané právo nepřísluší, umožňuje plynutí vydržecí lhůty. Jakmile se však dozví (popř. nedozví-li se to, ale dozvědět se měl a mohl) o skutečnosti vylučující jeho dobrou víru (tedy o skutečnosti vylučující jeho přesvědčení, že je subjektem práva, které vykonává), dochází tím *uno actu* k přetržení běhu vydržecí doby a jakýkoliv další úkon (procesní či hmotněprávní) vedoucí k dalšímu popření dobré víry je proto zbytečný.

Je tedy třeba uvedený názor Sekaninové jednoznačně odmítnout a naopak se přiklonit k závěru, podle něhož dobrou víru lze vyloučit vždy tehdy, když se dotčený subjekt seznámil se skutečnostmi (jakýmkoliv), které objektivně musely vyvolat pochybnost o tom, že své právo vykonává oprávněně. Je přitom zcela nerozhodné, o jaké skutečnosti se v konkrétním případě jedná. Tak např. koupil-li někdo kradenou movitou věc od neoprávněného, přičemž ovšem ke koupi došlo za podmínek nevzbuzujících pochybnosti o původu zboží (řekněme např. na tržišti v obvyklou denní dobu, za přiměřenou kupní cenu, došlo k převodu držby atd.), lze usuzovat na dobrou víru kupujícího. Pokud si ovšem po nějaké době kupující při návštěvě obecního úřadu přečte ve vitrině oznámení spoluobčana o odcizení jeho movité věci, která se svým popisem nápadně shoduje s předmětem koupě (přičemž např. i místní a časové souvislosti svědčí o tom, že kupující koupil právě onu kradenou věc), lze oprávněně mluvit o ztrátě dobré víry na straně kupujícího a tedy o přetržení běhu lhůty určené pro vydržení. Není tedy v žádném případě pro ztrátu dobré víry oprávněného držitele potřebné, aby se původní vlastník věci domáhal na držiteli jejího vydání (tím spíš, že původní vlastník ukradené věci často nebude aktuálního držitele vůbec znát).

Úvahy nad některými procesními aspekty subjektivní dobré víry zakončíme přiblížením jednoho pozoruhodného názoru, který se v české literatuře v této souvislosti vyskytl (dodejme, že se jedná o reakci na výše uvedené závěry Sekaninové). Podle něj

„Jestliže soud dojde k závěru, že žalobce není vlastníkem věci, jejíhož vydání se žalobou domáhá, ale jen jejím oprávněným držitelem, nemusí se tím žalobcovo vnitřní přesvědčení změnit; žalobce může být i nadále přesvědčen, že mu věc patří. Jeho přesvědčení může být se zřetelem ke všem okolnostem i nadále důvodné, může dokonce okolnostem odpovídat lépe než odůvodnění soudního rozhodnutí. Tento svůj lepší názor nemůže žalobce prosadit, když jeho žalobě bylo vyhověno a odvolání proti odůvodnění rozsudku není přípustné. To však nemůže být důvodem pro ztrátu dobré víry podložené okolnostmi, z nichž by vyplývala správnost žalobcova přesvědčení o tom, že je vlastníkem věci. Tyto okolnosti by mohly být prokázány, soud se jimi však z nějakého důvodu nezabýval, popřípadě provedené důkazy o nich nesprávně hodnotil apod. Lze si představit i případ, že soud vyhověl žalobě poté, co zjistil, že žalobce je oprávněným držitelem, a neprováděl již další důkazy, jimiž by bylo prokázáno vlastnictví, z důvodu hospodárnosti; v odůvodnění rozhodnutí pak uvedl, že vlastnictví prokázáno nebylo. (...) Domnívám se proto, že ani zjištění soudu, podle něhož je někdo jen oprávněným držitelem, nikoliv vlastníkem věci, obsažené v odůvodnění rozhodnutí, nepůsobí ztrátu dobré víry.“²⁸³

²⁸³ Smetánka, B.: Ještě poznámka k ochraně držby a ztrátě dobré víry. Socialistická zákonost 6/1986, s. 306 an.

VIII. VÝZNAM, ÚČEL A SMYSL DOBRÉ VÍRY. PORUŠENÍ (NEEXISTENCE) DOBRÉ VÍRY A JEHO PRÁVNÍ NÁSLEDKY

8.1 Význam, účel a smysl dobré víry

8.1.1. Obecná východiska

V předposlední kapitole této práce se hodlám zabývat úvahami nad *významem a účelem (smyslem)* existence právního institutu objektivní a později i subjektivní dobré víry. Tážeme-li se obecně po smyslu nějaké právní normy, hledáme pravidelně cíl, který si zákonodárce vytýčil a kterého se zároveň prostřednictvím formulovaného pravidla snaží dosáhnout. Přeneseme-li tento generální poznatek o smyslu právní normy na ty skutkové podstaty, které pracují s dobrou vírou, shledáme, že *význam* dobré víry (resp. právních norem ji obsahujících) je *různý* podle toho, o jakou podobu *bonae fidei* se v konkrétním případě jedná.

Zatím jenom stručně zopakujme, že právní pravidla beroucí v úvahu objektivní dobrou víru jsou svojí povahou *příkazem k určitému chování*, resp. *příkazem k určité kvalitě chování*. Účelem takto chápané dobré víry je vymezení mantinelů jednání účastníků soukromoprávních vztahů. Oproti tomu smyslem subjektivní dobré víry je *překonání obecného pravidla*, podle něhož hodnocení skutečností majících právní relevanci je nutno provádět objektivně (tedy zásadně bez ohledu na případnou vědomost či nevědomost osob o rozhodných okolnostech). V důsledku tohoto přístupu se v jistých situacích bere při rozhodování o subjektivních právech a povinnostech adresátů právních norem v úvahu korektiv spočívající ve vnitřní (duševní) sféře jednajícího individua.

8.1.2 Objektivní dobrá víra

Princip objektivní dobré víry ztělesňuje určité fundamentální postuláty a hodnoty, které mají být v právním styku jednajícími subjekty dodržovány. Kategorie objektivní dobré víry tak slouží jako *základní a obecný požadavek* na lidské chování. Cílem a účelem právní normy obsahující prvek v podobě objektivní dobré víry je tak

především stanovení základního rámce, v němž je třeba se pohybovat při výkonu subjektivních práv a povinností.

Objektivní dobrá víra však není jen mantinelem uplatňování práv a povinností v právních vztazích. Tak, jak tomuto pojmu rozumí značná část evropské doktríny soukromého práva (a jak se koneckonců tento pojem vyskytuje v jednotlivých právních řádech zemí starého kontinentu), je třeba na dobrou víru pohlížet podstatně širším způsobem. Dobrá víra totiž v mnoha národních právních řádech a dokonce i v právu komunitárním vystupuje (kromě funkce výše uvedené) např. jako synonymum (v právním jazyce ovšem) *přiměřenosti*; dále jako požadavek *legitimního očekávání*; jako povinnost *brát v úvahu oprávněné zájmy* druhé smluvní strany (např. při negociacích o smluvních podmínkách); jako *zákaz přerušit vyjednávání o smlouvě* v případech, kdy se uzavření smlouvy jeví jako nanejvýš pravděpodobné (samozřejmě jen tehdy, neexistuje-li k přerušení jednání žádný vážný důvod); rovněž jako *zákaz výkonu práv a povinností zneužívajícím způsobem*; jako *pokyn pro soudce* např. při rozhodování o zrušení smlouvy z důvodu nemožnosti plnění způsobené podstatnou změnou okolností atd.

Tu je velmi dobře vidět, v jakých směrech se odlišují *dobré mravy* a *objektivní dobrá víra*. Zatímco dobré mravy korigují *pouze výkon práv a povinností v právních vztazích*, je objektivní dobrá víra pojmem s mnohem širším obsahem a dosahem. Vystupuje do popředí nejen při samotném uplatňování subjektivních práv a povinností, nýbrž má své místo i tam, kde zatím o žádném výkonu práv a povinností nelze mluvit. Tato funkce dobré víry je velmi zřetelná např. u instituce tzv. *předsmluvních odpovědností (precontractual liability)*.

Ze stručného nástinu snad vyplývá, že objektivní dobrá víra má funkci *preventivní a ochrannou*. Prevenčně působí dobrá víra jako obecný požadavek na chování subjektů práva. Stanovená povinnost chovat se slušně, poctivě, čestně atd. každému recipientovi právní normy dopředu a jasně říká, jak si má v právních vztazích (avšak nikoliv jen v nich) počínat. Nebude-li tento požadavek naplněn, nastupuje ochranná funkce dobré víry. Ten, proti němuž bylo jednáno v rozporu s postulátem dobré víry, má možnost na uvedenou diskrepanci poukázat a bránit se u soudu.²⁸⁴ Ochranná funkce objektivní dobré víry však nepůsobí pouze tam, kde bylo něčí právo, oprávněný zájem atd. porušeno jednáním např. druhé smluvní strany a kde je takový zásah do principu dobré víry následován jistou sankcí. Rovněž v případech, kdy na

²⁸⁴ S tím je samozřejmě spojena možnost domáhat se náhrady škody atd.

základě např. nějaké objektivní události (bez zřetele na porušení právní povinnosti, tedy bez zřetele na protiprávní jednání) dojde, nebo by mohlo dojít k zásahu do práv určitého subjektu, nastupuje zásada dobré víry se svojí ochrannou funkcí. Příkladem *par excellence* je tu před chvílí uváděný (a v kontraktním právu zahraničních zemí často obsažený) institut *zrušení smlouvy z důvodu nemožnosti (obtížnosti) plnění* způsobené podstatnou změnou poměrů (okolností). Tam, kde by důsledné uplatnění práv té smluvní strany, v jejíž prospěch mělo být ze smlouvy plněno (avšak pro podstatnou změnu poměrů plněno být nemohlo), proti druhé smluvní straně mělo za následek takový zásah do sféry této druhé strany, který by v rozporu s požadavky dobré víry (jinak řečeno v rozporu s požadavky přiměřenosti či legitimního očekávání) znamenal újmu této druhé strany, vystupuje dobrá víra na ochranu toho subjektu, který plnit měl, ale nemohl. Pravidelným důsledkem je v takových případech buď nové vyjednávání o změně smlouvy (beroucí v potaz nemožnost plnění způsobenou podstatnou změnou okolností), popř. – když se takové negociace minou účinkem – právo soudu vrchnostensky ingerovat do obsahu smluvních ujednání, či v krajních případech dokonce smlouvu zrušit.

Zbývá tedy uzavřít, že objektivní dobrá víra působí jak prevenčně, tak i následně. Neslouží vždy jen jako pravidlo, jehož porušení by mělo být následováno vznikem sankce na straně určitého subjektu. V mnoha případech se totiž k porušení právní povinnosti vůbec nemusí vztahovat. *Good faith* je proto pravidelně i rámcem, v němž se musí pohybovat soudce rozhodující o spravedlivém a přiměřeném uspořádání vztahů mezi stranami. Tolik tedy stručně k preventivní a ochranné funkci dobré víry v objektivním smyslu.

Obrátíme-li svůj pohled na české právo, shledáme, že pravidla objektivní dobré víry chrání své adresáty např. v rámci ustanovení § 56 odst. 1 OZ. Zde je zakotvena generální povinnost spočívající v nutnosti dodržet určitá pravidla při vytváření obsahu spotřebitelských smluv. Uvedená norma říká, že „*Spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran*“. Právo tu ukládá svému recipientovi (podnikateli) povinnost chovat se určitým způsobem; konkrétně povinnost zdržet se při koncipování smluv užití takových klauzulí, které by měly zneužívající a poškozující dopad do sféry spotřebitele, resp. které by nepřiměřeně zvýhodňovaly profesionální stranu smlouvy. Nebude-li tento postup ze strany jednajícího dodržen, jedná se o chování, které je protiprávní (*contra legem*). Co se týká

následků porušení objektivní dobré víry v uvedeném případě, je zřejmě bez diskusí, že veškerá taková ujednání, která budou soudem shledána za odporující zmiňovanému postulátu, musí být prohlášena za neplatná. Podnikatel proto nebude mít možnost se jich dovolat (nebude mu poskytnuta právní ochrana, resp. jeho žaloba bude zamítnuta).

8.1.3 Subjektivní dobrá víra

Subjektivní dobrá víra (pravidelně jako součást určité skutkové podstaty ve spojení s jinými požadavky zákona) vždy způsobuje jisté předpokládané (ať již explicitně či implicitně) právní následky. Povaha těchto konsekvencí může být různá. Typickým příkladem takového právního následku je *vyřešení určitých případů konečným způsobem* (to se pravidelně děje prostřednictvím transformace delší dobu trvajících skutkového stavu na stav právní – k tomu srov. např. institut vydržení). Jiným důsledkem může být *fixování následků právních jednání* učiněných v minulosti, byť nebyly splněny veškeré předpoklady požadované pro taková jednání (srov. např. možnost nabytí vlastnického práva od neoprávněného, možnost zastavit cizí movitou věc atd.). Subjektivní dobrá víra může vést rovněž k *favorizování určitého subjektu* pomocí stanovení odchylek od jinak běžně nastupujících právních následků určité skutkové podstaty (např. právo ponechat si užítky z předmětu bezdůvodného obohacení, byl-li ten, kdo se bezdůvodně obohatil, v dobré víře) atd. Dobrá víra v tomto smyslu tedy v českém právu nepřivozuje pouze jeden jediný právní následek (jediný typ právního následku), nýbrž se uplatňuje v široké škále právních konsekvencí, různých podle toho, o jakou konkrétní situaci se jedná. Lze tedy říci, že *bona fides* v subjektivním smyslu má různý účel (cíl).

Společným jmenovatelem všech shora uvedených případů, v nichž dobrá víra figuruje, je očividně *snaha o zjednání právní jistoty, tedy zájem o vyřešení poměrů konečným způsobem*. Právní jistota vystupuje pravidelně na ochranu toho, kdo jedná v dobré víře. Vyjádřeno jinými slovy, normám, v nichž se subjektivní dobrá víra objevuje, je společné to, že je jimi *chráněn stav, který sice není v souladu s právem, avšak jehož nechránění by zbytečně tvrdě dopadlo na osoby oprávněně spoléhající na řádný stav věcí*. Má tedy subjektivní dobrá víra *funkci chránící (ochrannou)*.²⁸⁵

Tu je ovšem třeba poznamenat, že zmiňovaná ochrana je zásadně doprovázena *postihem jiného subjektu*. Bere-li totiž právo prostřednictvím subjektivní dobré víry pod

²⁸⁵ K tomu srov. blíže Janiszewska, B.: Op. cit. sub 48, s. 27 an.

ochranu jednu osobu, znamená to obvykle, že ruku v ruce s tím někdo jiný bude muset strpět na úkor chráněného subjektu újmu. Nemůžeme zde však mluvit o typickém *sankcionování* třetích osob za porušení právní povinnosti, nýbrž spíše o nepříznivých následcích nastávajících pravidelně v majetkové sféře takových subjektů bez ohledu na kvalitu jejich chování. Typickým příkladem tohoto dvojakého účinku dobré víry je ochrana nabyvatele při nabývání vlastnictví od nevlastníka (neoprávněného). Výhoda v podobě získání vlastnického práva dostávající se nabyvateli jsoucímu v dobré víře je vyvážena pozbytím (nedobrovolným) takového práva jeho původním vlastníkem.²⁸⁶ Pro tyto situace je příznačná ještě jedna skutečnost. Přiznání relevance subjektivní dobré víře jedné osoby přináší postih jiné osoby, *kteřá však s chráněným subjektem nutně nemusí být* (a pravidelně ani nebude) *v žádném právním poměru* (favorizovaný subjekt se tak s postiženým subjektem vůbec nemusí znát, vůbec s ním nemusí přijít do styku). Tak typicky při držbě a vydržení je zvýhodněn a chráněn ten, kdo prokázal svoji dobrou víru – poctivý držitel, zatímco původní vlastník bude trpět na úkor poctivého držitele újmu v podobě ztráty svého vlastnického práva. Dobrověrný držitel se však zpravidla nikdy nedozví, že získal věc do svého vlastnictví vydržením, tím spíše, aby věděl, kdo byl původním vlastníkem držené věci.

Máme tedy u subjektivní dobré víry co dělat s konkurencí dvou či více protichůdných práv, dvou či více protichůdných zájmů. V takových případech na sebe bere zákonodárce břemeno rozhodnutí, kterému z těchto práv dát přednost. Ke správnému a spravedlivému závěru lze dojít pouze po pečlivém uvážení všech skutečností. Těmi jsou především porovnání obou dvou (všech) kolidujících práv a rozhodnutí o preferenci jednoho z nich na úkor druhého (princip proporcionality). Poté je možné vydat se cestou ochrany cennějšího zájmu.

Při uvedeném porovnávání a hodnocení musí zákonodárce v širokém rozsahu dbát o to, aby výsledné rozhodnutí bylo ústavně konformní (např. se zásadou nedotknutelnosti vlastnického práva), morální a spravedlivé, a rovněž aby nepůsobilo aplikační potíže v praxi. Zdálo by se jako zbytečné dodávat, že tam, kde zákonodárce v jednotlivých případech upřednostňuje jeden zájem před druhým (konkrétně např. chrání dobrou víru nabyvatele či držitele před vlastnickým právem původního vlastníka), by měl postupovat obdobným způsobem ve všech analogických situacích. Zaměříme-li však svoji pozornost na současné české soukromé právo, zjistíme, že upozornění

²⁸⁶ Zahraniční literatura v této souvislosti mluví velmi trefně o tzv. faktickém vyvlastnění původního vlastníka.

uvedené v předchozí větě není úplně od věci. Jako velmi nepochopitelné se v této souvislosti jeví chování našeho zákonodárce, který zaujal *zcela odlišný přístup* právě k otázkám nabytí vlastnictví od neoprávněného v pozitivním právu. Jak bude uvedeno v poslední kapitole této práce, v platném občanském zákoníku je nabytí od nevladníka obecně vyloučeno, zatímco obchodní zákoník tuto možnost v rámci svých ustanovení o kupní smlouvě připouští. Ještě pronikavější nekonceptnost je potom patrná při porovnání právě uvedené nemožnosti nabytí v režimu občanského zákoníku vlastnické právo od neoprávněného na jedné straně a ustanovení § 161 OZ na straně druhé. V něm je totiž naopak připuštěna možnost smluvního nabytí zástavního práva k movité věci od neoprávněného (sic!), přijal-li věřitel zástavu v dobré víře, že zástavce je oprávněn ji zastavit.

Jak je z podaných příkladů patrné, na subjektivní dobrou víru účastníků občanskoprávních (soukromoprávních) vztahů (resp. na její ochranu) je zákonodárcem nahlíženo v podobných případech naprosto odlišně. Dobrá víra při nabytí od neoprávněného je totiž z pohledu zákonodárce zřejmě zcela jiná pro občanskoprávní i obchodní vztahy; zatímco u prvně jmenovaných jí nepřísluší žádná ochrana, v druhých je naopak chráněna relativně široce. Je ovšem jiná i ve dvou analogických situacích v rámci občanského zákoníku samotného. Bere-li zákonodárce v ochranu osobu nabývající v dobré víře zástavní právo k movité věci od neoprávněného a upírá-li tutéž ochranu dobromyslnému nabyvateli vlastnického práva k movitosti (rovněž od neoprávněného), musí zřejmě v jeho očích existovat „závažný rozdíl“ mezi oběma situacemi. Zřetelně je tak stavěna hráz mezi stejně (resp. přinejmenším velmi podobné) skutkové situace, v nichž dobrá víra nachází (či by mohla nacházet) své uplatnění. Obávám se ovšem, že uvedený *odlišný přístup* k těmto otázkám *není zdůvodnitelný žádnými korektními argumenty*. Primárního smyslu a účelu subjektivní dobré víry – totiž ochrany chybného, ovšem omluvitelného přesvědčení osob – zde evidentně není dosaženo. Je potom nutné klást si otázku, zda zákonodárce užitím pravidel o dobré víře vůbec nějaký cíl sleduje, resp. zda s kategorií dobré víry hodlá určitý legitimní následek spojovat.

Zůstaňme ještě chvíli u otázek souvisejících s problematikou nabytí od neoprávněného a pokusme se právě na tomto institutu poukázat na některé aspekty spojené se smyslem a účelem subjektivní dobré víry. Bylo obecně řečeno, že dobrá víra má primárně funkci *chránící*. Jinou věcí však je, *jakými postupy* se tato skutečnost vysvětluje, resp. odůvodňuje (popř. legitimizuje). Otázka tedy zní, *proč* vůbec dobrou

víru hájit, proč ji brát v úvahu, proč ji preferovat proti jiným zájmům či dokonce subjektivním právům? Argumenty podávané zahraniční doktrínou na uvedenou otázku jsou někdy i velmi odlišné.

Tak např. se lze setkat s názory, podle nichž újma (škoda) vzniklá jednáním, které má za následek zbavení vlastníka jeho držby (a v návaznosti na to i vlastnictví), by měla být nesena především tou osobou, která má nejlepší příležitost k tomu, aby takové jednání odvrátila, resp. aby hrozbě takového jednání předcházela (zásada prevence), popř. tou osobou, která měla možnost se proti takové újmě pojistit. Osoba učinivší takovéto preventivní kroky je tak schopna předejít (s relativně nízkými náklady) újmě, která jí může vzniknout. Naopak třetí osoba jednající v dobré víře potom nemůže být postižena za původní vlastníkovu liknavost (teorie alokace rizik).²⁸⁷ Tyto názory tak víceméně jednoznačně privilegují dobromyslného nabyvatele na úkor nedbalého vlastníka. Ochrana dobré víry je opodstatněna z toho důvodu, že nabyvatel movité věci zpravidla nemůže zjistit, aniž by nahlédl do soukromého života prodávajícího, zda ten je vlastníkem, nebo ne. Kromě toho může vlastník spíše odhadnout spolehlivost toho, komu věc svěřil, než nabyvatel.

Je jistě pravdou, že vlastníci věcí mohou omezit možnou újmu vynaložením větší péče při správě a opatrování jejich majetku, popř. mají možnost kontrolovat či prověřovat reputaci a kredit těch třetích osob, jimž svěřují svůj majetek do opatrování, správy, úschovy, nájmu apod. Vlastníci mají také relativně lepší možnost pojistit svůj majetek proti ztrátě či krádeži a minimalizovat tak nepříznivé důsledky, které mohou v takových situacích vzniknout. Podle těchto teorií tak *hlavní díl odpovědnosti* leží na *vlastníkovi samotném* a ochrana dobré víry nabyvatele je tak opodstatněna. Zastánci uvedených názorů se tedy přiklánějí k principu, který bývá v zahraniční doktríně obecně označován jako princip *minimalizace ztráty*.

Kromě právě uvedeného, princip chránící původního vlastníka věci (a tedy vylučující účinky dobré víry) lze podle názorů zahraniční doktríny uplatnit pouze proti tomu, kdo jednal *protiprávně*. Nelze tudíž tento postup aplikovat vůči tomu, kdo protiprávně nejednal, tedy vůči tomu, kdo v konkrétním případě sice nabyl od neoprávněného, avšak nikoliv jednáním, které by porušovalo právní normu.²⁸⁸ Takto

²⁸⁷ Sami zastánci této doktríny však připouštějí, že v některých případech může být velmi těžké identifikovat ten subjekt, který má nejlepší příležitost hrozící škodu eliminovat.

²⁸⁸ „A notion of corrective justice that requires redress only against one who has acted wrongfully does not permit the original owner to reclaim the goods from one who, like a good faith purchaser, did not

široce koncipovaná ochrana poctivého nabyvatele se prosadí proti původnímu vlastníkově věci i v těch případech, kdy byl původní vlastník zbaven věci protiprávním jednáním třetí osoby a ta ji převedla na dobromyslného nabyvatele.

Jiné teorie vidí nutnost ochrany dobré víry v *zájmu na bezproblémovém a plynulém fungování trhu (v širším smyslu celé ekonomiky)*. Nikoliv tedy snaha chránit konkrétní subjekty (jednající v dobré víře) v každém jednotlivém případě, nýbrž snaha ochránit trh jako celek (a v konečném důsledku celou ekonomiku) je v takových teoriích vedoucí a hlavní myšlenkou (samozřejmě s tím, že ochrany trhu jako celku bude účinně dosaženo jedině tehdy, bude-li se chránit dobrá víra jednotlivců v konkrétních případech). Těmto teoriím je však z druhé strany vytýkáno, že nejsou zcela korektní, a to zejména z toho důvodu, že *rozdílné principy*, které se mezi sebou utkávají, *stojí na zcela jiné úrovni* a jsou proto vzájemně nesouměřitelné. Tak zatímco spravedlivá ochrana původního vlastníka stojí na *mikroúrovni* (jedná se pouze o zájem jedné jediné osoby), ochrana zájmů poctivého nabyvatele (popř. celé řady následujících nabyvatelů), resp. ochrana celého trhu představuje *makroúroveň*. Lze tak jenom velmi těžko vzájemně poměřovat dva protichůdné principy, když každý z nich reprezentuje zcela jinou sféru. Uvedeným názorům je rovněž vytýkáno, že příliš přeceňují (zkreslují) nepostradatelnost ochrany dobré víry jednotlivců pro ochranu obchodu (trhu) jako celku, a dále že takové hodnoty jako poctivost, spravedlnost a právní jistota (použitelné na ochranu původního vlastníka) jakožto obecné principy hrají při této argumentaci pouze podřadnou roli, zatímco zájmy trhu (které nemají žádný morální rozměr) jsou preferovány. Dochází tak v konečném důsledku k *nadřazení ekonomických zájmů nad zájmy právními*. Ekonomické (hospodářské) hodnocení práva (nazírání na právo) tak skrytě vniká i do těchto vztahů.

Podle jiných názorů ochrana dobré víry při nabývání od neoprávněného v podstatě znamená *faktické vyvlastnění* pravého vlastníka (je tedy analogií „běžného“ vyvlastnění). Ba co víc, jedná se o horší důsledek než je tradiční vyvlastnění, neboť v těchto případech nedostává původní vlastník žádnou náhradu a jeho právo není omezováno pouze v míře nezbytné k dosažení zamýšleného účelu, což jsou jinak předpoklady, které se u klasické expropriace pravidelně uplatňují. Pro každého tak existuje nebezpečí, že ztratí své vlastnictví.

dispossess the original owner of the goods through some wrongful act". Gillette, C. P., Walt, S. D.: Op. cit. sub 9, s. 394.

Ve výčtu různorodých zdůvodnění smyslu ochrany dobré víry bychom mohli ještě dlouho pokračovat; bylo by to však zřejmě zbytečné. Zbývá pouze uzavřít tuto problematiku několika poznámkami. Jak již řečeno, subjektivní dobrá víra má nepochybně funkci chránící (ochrannou) a jejím prvořadým smyslem je především zjednání právní jistoty (typicky v oblasti věcných práv). Tento závěr je, myslím, nepochybný. Jak však bylo poukázáno, existuje celá řada (a to někdy i velmi protichůdných) odpovědí na otázku, *proč dobrou víru chránit*. Uvedená ochrana ovšem nemá charakter generální, nýbrž *toliko speciální*. V českém občanském (natož tak v celém soukromém či dokonce veřejném) právu totiž *neexistuje obecná ochrana subjektivní dobré víry*, která by umožňovala osobám odvolávat se v každém jednotlivém případě na svoje chybné (avšak omluvitelné) přesvědčení jako na činitele modifikujícího následky vadných právních jednání. Vzhledem k tomu, že tato problematika již byla přiblížena v předchozím textu, stačí pouze stručně poznamenat, že právní normy pravidelně nevážou právní následky na skutečnost, zda jednající osoby o jistých okolnostech (skutkových či právních) věděly či ne. Tak např. uzavře-li osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům kupní smlouvu, jíž převádí vlastnické právo ke své věci na jiného, jedná se o absolutně neplatný právní úkon z důvodu nemožnosti takové osoby právně relevantně jednat. Bez ohledu na to, že druhý kontrahent o absenci způsobilosti k právním úkonům nevěděl (ani neměl či nemohl vědět), zůstává smlouva neplatná a kupující se nebude moci dovolat ani své dobré víry. Subjektivní dobrá víra má tedy své místo a dovolávat se jí lze *pouze tam*, kde to právní předpis *výslovně stanoví*, popř. tam, kde z jeho znění nepochybně vyplývá, že uvedenému pojmu přiznává jisté právní následky. Jakékoliv rozšiřování množiny skutkových podstat, v nichž dobrá víra hraje svoji roli (tedy na případy, o nichž to není právním předpisem výslovně stanoveno ani takový závěr nelze dovodit výkladem), je nepřípustné, a to i *per analogiam*. Subjektivní dobrou víru je proto třeba interpretovat vždy jako výjimku z pravidla objektivního hodnocení právních následků vzniklých na základě určitých právních skutečností.

8.2 Porušení (neexistence) dobré víry a jeho právní následky

8.2.1 Obecné úvahy

Má-li dobrá víra (lhostejno, zda objektivní nebo subjektivní) působit jako funkční institut a nemá-li tedy být pouhou obecnou proklamací, je třeba jasně stanovit, jaké konkrétní právní následky budou spojeny s jejím porušením (nedodržením). Dříve, než se dostaneme k podrobnějšímu pojednání o této materii, je třeba předeslat následující. Vzhledem ke skutečnosti, že dobrá víra vystupuje ve dvou podobách, z nichž každá má zcela jiný obsah a samozřejmě i jinou funkci, musí se nutně různit i následky porušení, resp. nedodržení příkazů o dobré víře, daných právní normou v tom kterém případě.

Úvodem je třeba rovněž říci, že ne ve všech situacích je vhodné mluvit přímo o *porušení* dobré víry. Tak typicky u nazírání na zkoumaný institut ve smyslu subjektivním je jistě lepší mluvit spíše o *neexistenci* dobré víry než o jejím *porušení*. Konkrétní subjekt totiž *per definitionem* nemůže porušit svoji vlastní dobrou víru (již se dovolává). Subjektivní dobrá víra proto buď je, nebo není. Nemůže však být porušena, neboť není druhem právní povinnosti. Je naopak faktickým stavem (stavem duševního života osoby), jemuž právo propůjčuje jisté relevantní konsekvence.

Následky porušení (neexistence) dobré víry jsou různé rovněž z toho důvodu, že subjektivní dobrá víra směřuje především (a můžeme snad říci výlučně) k ochraně osoby, která se jí sama dovolává, tedy osoby, která v dobré víře jedná; (pokud u ní dobrá víra přítomna není, neposkytne se ochrana jí samé). Následky neexistence dobré víry v subjektivním smyslu jsou tak přičitatelné zásadně jen jednomu z účastníků určitého právního vztahu. Naopak objektivní dobrá víra (jako právní princip), resp. její nedostatek, nemusí nutně znamenat vždy jen postih jednoho z účastníků právního poměru. Absentuje-li objektivní dobrá víra u obou (všech) účastníků právního vztahu, může to mít za následek dotčení jich obou (všech). Tato dobrá víra je samozřejmě určena k ochraně těch, kteří byli postiženi jednáním třetích osob porušivších pravidla objektivní dobré víry. Na druhé straně však sleduje i cíl v podobě *sankcionování* těch osob, které svoje povinnosti porušily. To může mít za následek vznik povinnosti takových subjektů nahradit vzniklou škodu, popř. trpět zrušení smlouvy ze strany soudu atd.

Další výklad pojedná nejprve o porušení objektivní dobré víry. Následovat bude úvaha o následcích nedostatku subjektivní dobré víry.

8.2.2 Porušení dobré víry v objektivním smyslu

Nutnost jednat v souladu se zásadami dobré víry je *druhem právní povinnosti* uložené recipientovi právní normy právním předpisem. Nedodržení tohoto imperativu je *porušením právní povinnosti* (stanovené zákonem) a nese s sebou jako svůj právní následek vznik odpovědnosti *ex delicto*. Velmi zjednodušeně řečeno, nechová-li se někdo v souladu s požadavkem poctivého a férového jednání, musí očekávat, že mu nebude poskytnuta právní ochrana a že bude odpovídat na nepříznivé důsledky svého chování. To je situace analogická jako u kategorie dobrých mravů (§ 3 OZ). Tak tedy pokud např. někdo uplatňuje u soudu své tvrzené právo, které je však – poměřováno hlediskem dobrých mravů – shledáno za odporující této kategorii, soud nemůže žalobci takové právo přiznat. Konkrétně se tato skutečnost v procesním právu projeví zamítnutím žaloby (tedy meritorním rozhodnutím, které po nabytí právní moci zakládá překážku věci rozsouzené). Tak např. jsou velmi obvyklé případy neplatného sjednání smluvní pokuty v občanskoprávních vztazích, kdy sice byly dodrženy všechny formální i obsahové náležitosti tohoto institutu, nicméně výše smluvní pokuty (která není v žádném právním předpisu výslovně limitována) byla shledána pro svoji nepřiměřenost jako rozporná s dobrými mravy (*contra bonos mores*). Žalobci požadujícímu zaplacení smluvní pokuty a formálně tedy uplatňujícímu své právo tak nebyla s odkazem na absolutní neplatnost ujednání o smluvní pokutě pro jeho rozpor s dobrými mravy (srov. k tomu § 39 OZ) poskytnuta ze strany soudu právní ochrana (právo na smluvní pokutu mu nebylo přiznáno).

Důsledky porušení (nedodržení) zásady objektivní dobré víry jsou (mohou být) stejné (resp. obdobné), jako je tomu u právě uvedeného případu diskrepance s principem dobrých mravů; tedy konkrétně odepření právní ochrany. To však není jediný typ právního následku. Problémem, který tu nastává, je především skutečnost, že objektivní dobrá víra je pojmem velmi širokým a vágním a skrývá v sobě celou řadu různých variant povinností chovat se určitým způsobem. Tím tedy i škála následků nastupujících při porušení těchto rozličných modalit chování musí být širší. Dalším negativním faktorem je potom skutečnost, že jednotlivé konsekvence vznikající při porušení objektivní dobré víry pravidelně nejsou v právních předpisech výslovně stanoveny. Tak např. tam, kde strany mají v rámci negociací o obsahu smlouvy povinnost poskytovat si vzájemně všechny relevantní informace, které mohou mít vliv na rozhodování kontrahenta o tom, zda smlouvu uzavře, či ne, povinnost sdělovat tyto informace pravdivě, nezkrášlovat či nepřekrucovat jednotlivé údaje (*misrepresentation*) atd., může být porušení takové povinnosti sankcionováno např. odstoupením od

smlouvy ze strany postiženého subjektu, jejím zrušením či modifikací ze strany soudu, resp. vznikem práva dotčené strany zrušení či modifikaci smlouvy požadovat. Je zároveň pravidlem, že tam, kde dojde porušením právní povinnosti chovat se souladně s dobrou vírou ke vzniku škody, je poškozená strana oprávněna požadovat její náhradu.

Uvedme si pro ilustraci učebnicový příklad²⁸⁹, který vhodně demonstruje zkoumanou problematiku. Jedná se o následky porušení povinnosti jednat v souladu s principem objektivní dobré víry v rámci předmluvních negociací, resp. o následky způsobené přerušáním vyjednávání o smlouvě (srov. k tomu institut *culpa in contrahendo*). Skutkový stav byl následující. Společnost *Falstaff & Co.* (potenciální nájemce) zabývající se poskytováním účetních služeb vstoupila do smluvních jednání s vlastníkem komplexu kancelářských budov, společností *Hal & Sons* (potenciální pronajímatel). Předmětem jejich negociací byly podmínky smlouvy o pronájmu kanceláří za účelem otevření nové pobočky potenciálního nájemce. V rámci vyjednávání požádala společnost *Falstaff* vlastníka budovy o provedení určitých prací a úprav v kancelářských prostorách (mj. se jednalo o zavedení elektroinstalace nezbytné za účelem připojení výpočetní a komunikační techniky potenciálního nájemce). Poté, co vlastník tyto úpravy provedl a bezprostředně předtím, než mělo dojít k podpisu nájemní smlouvy (přičemž datum podpisu bylo pevně dohodnuto), dozvěděl se potenciální nájemce o možnosti nájmu jiných kancelářských prostor vhodných pro zamýšlené účely. Vzhledem ke skutečnosti, že tyto nové kanceláře byly nabízeny na nižší nájemné, než tomu bylo v případě společnosti *Hal & Sons*, rozhodl se potenciální nájemce původně dohodnutou smlouvu nepodepsat. Otázka zní, jaké nároky (jsou-li vůbec nějaké) má společnost *Hal & Sons* vůči společnosti *Falstaff & Co.*?

V díle uvedeném v poznámce pod čarou č. 207 je naznačeno řešení tohoto případu (jedná se o rozsáhlou komparativní analýzu podávanou pohledem německého, řeckého, rakouského, francouzského, belgického, španělského, italského, holandského, anglického, irského, skotského, dánského a norského, švédského a konečně finského práva). Není možné na tomto místě podrobně rozebírat přístupy jednotlivých národních právních řádů k uvedenému případu. Proto pouze ve stručnosti shrňme, že všechny jmenované systémy primárně uznávají obecnou zásadu, podle níž má každý právo kdykoliv přerušit (ukončit) negociace o smlouvě. To je přirozený důsledek autonomie vůle smluvních stran. Pokud se k takovému kroku kterýkoliv z účastníků odhodlá, jsou

²⁸⁹ Případ je zmiňován in Zimmermann, R., Whittaker, S.: Op. cit. sub 9, s. 236 an.

veškeré náklady spojené s dosavadním vyjednáváním neseny každým z nich samostatně. Zároveň se však v naprosté většině uvedených právních řádů dovozuje (nebo to z nich přímo plyne), že takové ukončení negociací, resp. odmítnutí uzavření kontraktu (není-li pro to kvalifikovaný důvod) nesmí přijít v době, v níž protistrana na uzavření smlouvy již oprávněně spoléhá.²⁹⁰ Ze shora uvedeného skutkového stavu nepochybně vyplývá, že potenciální pronajímatel mohl oprávněně spoléhat na to, že nájemní smlouva bude uzavřena. V důsledku toho – podle uvedené analýzy – všechny jmenované systémy (s výjimkou švédského a finského) přiznávají vlastníkově pronajímaných prostor jistý nárok na náhradu toho, co bylo vynaloženo při pracích vykonaných pro potenciálního nájemce (rakouské a německé právo tak činí přímo prostřednictvím institutu *culpa in contrahendo*). Míra této náhrady je označována jako tzv. *negativní úrok (negative interest)*, přičemž tímto negativním úrokem se rozumí cena (hodnota), jejímž cílem je uvést vlastníka do postavení, v němž by se nacházel, pokud by nespolehal na to, že nájemní smlouva bude skutečně uzavřena (tedy pokud by neprovedl požadované úpravy a instalace v kancelářských prostorách).²⁹¹ Pouze holandské právo umožňuje (a podobně je tomu i v právu belgickém) náhradu na základě tzv. *pozitivního úroku (positive interest)*, tedy možnost uvést vlastníka do postavení, v němž by se nacházel, kdyby byl kontrakt skutečně uzavřen a řádně plněn.²⁹²

Další analýzy uvedeného případu by již byly zbytečné. Jak vidno, jedním z následků porušení příkazu jednat v dobré víře může být vznik povinnosti nahradit škodu, resp. náklady spojené s uvedením věcí do předešlého stavu (*restitutio in integrum*).

Objektivní dobrá víra však již není doménou pouze zahraničních právních řádů. Od nedávné doby jsou totiž postaveny před úkol posuzovat a hodnotit chování subjektů a poměřovat je kritérii dobré víry rovněž české soudy. To je důsledek přijetí evropské směrnice o nekalých ujednáních ve spotřebitelských smlouvách. Všechny členské státy EU tak nutně přicházejí do styku s generálním pojmem dobré víry obsaženým v centrální části jejich kontraktního práva.²⁹³ Zaměřme se na právě nastíněnou problematiku a pokusme se podívat na zkoumanou figuru očima českého soudce. V domácím právním řádu se dovolávají zásad dobré víry již několikrát zmiňovaná ustanovení § 53 odst. 3 OZ a § 56 odst. 1 OZ a dále § 655 odst. 1 ObchZ a § 655a

²⁹⁰ Jedná se o klasický případ ochrany legitimního očekávání.

²⁹¹ Zimmermann, R., Whittaker, S.: Op. cit. sub 9, s. 256.

²⁹² Ibidem.

²⁹³ Ibidem, s. 13.

ObchZ. Žádné z uvedených ustanovení ovšem neobsahuje výslovné řešení situace, v níž budou pravidla o objektivní dobré víře porušena. Zavazuje-li § 53 odst. 3 OZ v rámci tzv. informační povinnosti podnikatele v souvislosti s uzavíráním spotřebitelských smluv na dálku (tzv. distanční smlouvy) k poskytování určitého druhu informací při uzavření smlouvy *určitým a srozumitelným způsobem s přihlédnutím k zásadám dobré víry a k ochraně osob, zejména nezletilých nebo spotřebitelů*, lze dobrou víru (resp. zásady dobré víry) na tomto místě zřejmě chápat obdobně jako dobrou víru u tzv. předmluvní odpovědnosti. Tím je míněna především povinnost poskytovat informace *pravdivě, úplně, bez překrucování a zkreslování*, včetně povinnosti *brát v úvahu oprávněné zájmy spotřebitele*. Není-li ovšem tato povinnost splněna (podnikatel např. zamlčí, popř. zkreslí jisté rozhodné skutečnosti, potom dochází na jeho straně k porušení imperativní právní normy, a tím ke vzniku civilního deliktu. I v těchto případech spotřebiteli nepochybně vzniká právo na náhradu škody zapříčiněné porušením informační povinnosti ze strany podnikatele.

V uvedených případech, v nichž český právní řád nově zavazuje recipienty svých norem prostřednictvím principu dobré víry k férovému a poctivému jednání, avšak výslovně nestanoví, jaké právní následky jsou s nedodržením uvedené povinnosti spojeny, se značně zvyšují nároky na interpretační schopnosti orgánů aplikujících právo při jejich rozhodovací činnosti. Soudy totiž budou muset v konkrétním případě rozhodnout (a to na základě někdy i dosti nejasných pravidel) nejen o tom, zda je dobrá víra u daného subjektu splněna, nebo ne, nýbrž také posoudit, jaké konkrétní konsekvence z porušení povinnosti jednat souladně s dobrou vírou plynou, tedy jak se absence tohoto principu promítne do subjektivních práv a povinností účastníků právního vztahu. V takových případech soudy zpravidla nevystačí jen s gramatickým výkladem právní normy (který v těchto případech doslova selhává), nýbrž budou muset při svém rozhodování brát v úvahu rovněž výklad systematický a především komparativní. Je zřejmé, že tam, kde se pojem dobré víry užívá jako právní princip, existuje velmi úzká (zdaleka však ne bezvýjimečná) návaznost na kategorii dobrých mravů. Není tedy vyloučeno, aby si soudy při aplikaci a interpretaci právních předpisů o dobré víře čas od času vypomohly právě prostřednictvím této kategorie. To je logické, neboť v těchto případech funguje dobrá víra jako mravní korektiv a plní tak v zásadě stejné (obdobné) poslání a stejnou funkci jako dobré mravy. Rozdíl mezi těmito dvěma kategoriemi se tak v určitých situacích prakticky stírá. Takový přístup soudů však musí být nesmírně opatrný, neboť (jak již bylo řečeno), neznamení kategorii objektivní dobré víry a

dobrych mravů totéž. Objektivní dobrá víra se sice s dobrými mravy v jistých směrech překrývá, v jiných oblastech jsou to však různé pojmy s různým obsahem.

Na závěr doplníme již jen dvě stručné poznámky. Za prvé budiž řečeno, že porušení pravidel dobré víry se nemůže s úspěchem (a s účinky pro sebe) dovolávat ten, kdo k takovému chování sám přispěl, resp. ten, kdo tento princip sám porušil (tedy např. ten, kdo zkreslil rozhodné informace při předšmluvních negociacích atd.).²⁹⁴ Za druhé, porušení principu dobré víry musí být soudem hodnoceno vždy objektivně (tedy analogicky, jako u hodnocení existence či neexistence dobré víry), a nikoliv pouze z pozice samotné jednající osoby, která v konkrétním případě svým chováním uvedený právní princip porušila.

8.2.3 Porušení (neexistence) dobré víry v subjektivním smyslu

Jak již bylo v úvodu této kapitoly řečeno, nelze u subjektivní dobré víry korektně mluvit o jejím *porušení*. Vhodnější je proto používat spíše spojení *neexistence* či *nedostatek* dobré víry. Konstrukce subjektivní dobré víry jakožto psychického stavu určitého individua (vědomost, resp. nevědomost o rozhodných skutečnostech) totiž neumožňuje ztotožňovat tuto figuru s nějakou právní povinností, kterou by bylo možno porušit. Neexistenci dobré víry jakožto jednoho z více stavebních kamenů jisté skutkové podstaty právní normy tak není možné označit za něco, co by znamenalo *porušení právní povinnosti, resp. protiprávní jednání*. V důsledku toho nelze uvedenou absenci dobré víry ani sankcionovat. Nedostatek chybného, avšak v konkrétním případě přesto omluvitelného, přesvědčení subjektu o jistých skutečnostech tak nemá za následek postih takového subjektu, nýbrž pouze nenastoupení předpokládaných právních následků, které by jinak (byla-li by dobrá víra přítomna) nastat musely.²⁹⁵

V rámci výkladu týkajícího se porušení objektivní dobré víry bylo řečeno, že právní předpisy často nestanoví povahu právních konsekvencí, které v důsledku absence

²⁹⁴ Srov. obdobnou konstrukci obsaženou v § 40a OZ, podle níž relativní neplatnosti se nemůže s úspěchem dovolávat ten, kdo ji sám způsobil.

²⁹⁵ Tento závěr však nelze zcela absolutizovat. Tak např. § 459 OZ říká následující: „*Je-li povinen předmět bezdůvodného obohacení vydat ten, kdo nebyl v dobré víře, může soud rozhodnout, že lze právo uspokojit i z věcí, kterých z bezdůvodného obohacení nabyl, a to i tehdy, jestliže jinak podle ustanovení občanského soudního řádu výkonu rozhodnutí nepodléhají. Dokud není právo na vydání předmětu bezdůvodného obohacení uspokojeno, nesmí dlužník s takovými věcmi v rozhodnutí uvedenými nakládat.*“ Tu tedy právní norma nesleduje jen narovnání protiprávního stavu. Můžeme říci, že zákon osobu jsoucí *mala fide* nejen nechrání, nýbrž dokonce i postihuje. Oproti dobromyslnému subjektu je tak tato osoba povinna vydat s předmětem bezdůvodného obohacení navíc i veškeré užítky z něho (§ 458 odst. 2) a je

tohoto standardu chování mají nastat. Je třeba poukázat na skutečnost, že ani u subjektivní dobré víry tomu zpravidla není jinak. Zásadní rozdíl, který ovšem mezi oběma případy tkví, je ten, že zatímco u objektivní dobré víry je absence stanovení právních následků v některých případech překlenutelná výkladem jen stěží, u subjektivní dobré víry tento nedostatek zpravidla nevádí. Vzhledem k tomu, že subjektivní dobrá víra je vždy součástí jisté skutkové podstaty právní normy, může předpokládaný právní následek nastat jen tehdy, je-li skutková podstata splněna beze zbytku. Naopak není-li dobrá víra u jednající osoby v konkrétním případě přítomna, nemůžeme hovořit o naplnění všech znaků skutkové podstaty, s níž právo spojuje vznik jistých právních následků. Tehdy nemohou předpokládané následky nastoupit.

Ačkoliv tedy zákon zpravidla explicitně nestanoví, co se stane v případě, že dobrá víra u jistého subjektu není přítomna, dá se pomocí argumentu *a contrario* bezpečně dovodit, že absence dobré víry znamená zároveň absenci skutkové podstaty samotné, a tím tedy i nemožnost nastoupení předpokládaných právních následků. Tak např. tam, kde občanský zákoník mluví o vydržení (vlastnického práva), stanoví pro předpokládaný právní následek několik podmínek; konkrétně oprávněnou a nepřetržitou držbu věci po stanovenou dobu. Oprávněná držba je dána tehdy, je-li držitel se zřetelem ke všem okolnostem *v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří*. Zákon nestanoví nic o tom, co se má stát, není-li dobrá víra dána. To ovšem nikterak nevádí, neboť již uvedenou logickou argumentací dospějeme k závěru, že tam, kde dobrá víra není v konkrétním případě přítomna, nenastupují právní následky v podobě originárního nabytí vlastnického práva ze strany držitele (k vydržení tedy v takovém případě nedojde).

Stejně konsekvence nastávají u všech ostatních skutkových podstat pracujících se subjektivní dobrou vírou – ať již je to nabytí od nevlastníka podle obchodního zákoníku, nabytí dědictví od neoprávněného dědice, zástava cizí movité věci atd. Soudy rozhodující tak v konkrétním případě o právních následcích neexistence dobré víry nemají nikterak náročnou úlohu, neboť vydedukování správných závěrů je v těchto situacích snadné.

I u subjektivní dobré víry je třeba posuzovat její přítomnost zásadně objektivně, tedy nikoliv jen s ohledem na mínění konkrétní osoby, která se své dobromyslnosti

povinna strpět vedení výkonu rozhodnutí i na věci, které by za jiných podmínek výkonu rozhodnutí nepodléhaly.

dovolává. V tom se však subjektivní dobrá víra nijak neliší od své druhé podoby. V
podrobnostech k tomu srov. výklad uvedený ve druhé hlavě.

IX. DOBRÁ VÍRA PŘI NABÝVÁNÍ VLASTNICKÉHO PRÁVA OD NEVLASTNÍKA (NEOPRÁVNĚNÉHO)

9.1 Obecné úvahy

Poslední kapitola této práce má za účel osvětlit (přiblížit) fungování instituce dobré víry na jednom specifickém případě předvídaném právním řádem (a to nejen českým). Konkrétně se v následujícím pojednání zaměřím na působení zkoumaného pojmu v oblasti běžně označované jako *nabývání vlastnictví od nevlastníka*, resp. v širším smyslu *nabývání (vlastnictví) od neoprávněného*. Tuto právní figuru jsem si nevybral náhodou. Jedná se o materii občanského práva, jíž je v recentní době věnována zásadní pozornost v celoevropském měřítku, a to zejména s ohledem na možnou harmonizaci této právní oblasti prostřednictvím právních instrumentů komunitárního práva. V zahraniční literatuře je k nalezení velké množství odborných pojednání (články, monografie, komentářová literatura) zabývajících se problematikou nabývání od nevlastníka (neoprávněného).²⁹⁶ K uvedené materii se v čase nedávno minulém několikrát vyjádřila i literatura česká.²⁹⁷

Na úvod je vhodné pouze stručně poznamenat, že v této souvislosti budeme pracovat s dobrou vírou jakožto s *jednou z obligatorních složek (náležitostí) určité skutkové podstaty*, která ve spojení s jinými složkami působí na základě zákona určité právní následky. Chápeme zde tedy dobrou víru v jejím *smyslu subjektivním*.

9.2 Podstata, geneze a vývoj instituce nabytí (vlastnického práva) od nevlastníka (neoprávněného)

Dominium auctoris tvořilo v soukromém právu od nepaměti obligatorní podmínku při derivativním nabývání vlastnického práva. Historicky se tento požadavek odvozoval již od slavné římskoprávní zásady, podle níž *Nemo plus iuris ad alienum*

²⁹⁶ Srov. k tomu např. pro oblast polského práva tato díla: Szpunar, A.: *Nabycie własności ruchomości od nieuprawnionego*. Zakamycze 1999; Gola, A.: *Nabycie własności ruchomości od nieuprawnionego*. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1982; Wilke, M.: *Nabycie własności rzeczy ruchomej na podstawie umowy z osobą nie uprawnioną*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1980 atd.

²⁹⁷ Srov. k tomu např. Adam, J.: *Nabytí vlastnického práva od nevlastníka*. *Právní praxe* 4/1997; Kotásek, J.: *K nabytí od nevlastníka*. *Časopis pro právní vědu a praxi* 2/2005; Tégel, P.: *Ochrana poctivého nabyvatele při nabývání vlastnického práva od nevlastníka k movitým věcem nezapsaným ve veřejných seznamech*. *Ad notam* 2/2007.

transfere potest, quam ipse habet. Tento fundamentální princip prakticky nepřipouštěl v římském právu výjimky (až na možnost vydržení vlastnického práva k věci oprávněným držitelem, které však bylo vyloučeno u věcí kradených – *res furtivae*). V římském právu tak bylo vlastnictví původního vlastníka chráněno velmi široce; možno říci téměř absolutně. Z uvedené maximy plynula nutnost existence vlastnického práva na straně zcizitele, který se rozhodl své vlastnické právo k věci převést. Nebyla-li tato podmínka na straně zcizitele splněna, nemohlo být vlastnické právo řádně převedeno a nabyvatel se tak vlastníkem převáděné věci nemohl stát. Tento princip našel své místo i v českém středověkém právu.²⁹⁸

Je tedy důležité si uvědomit, že při smluvním (odvozeném) nabývání vlastnictví se obecně vyžaduje jakožto jedna z podmínek řádného nabytí právě *dominium auctoris*, tedy existence vlastnického práva předchozího vlastníka k převáděné věci.²⁹⁹ U nabytí vlastnictví od nevlastníka tomu tak však není. K nabytí vlastnictví proto dojde i v případě, kdy předchozí subjekt není vlastníkem věci a ani nemá jiné oprávnění s převáděnou věcí takto disponovat. Nabývání od neoprávněného se tedy od „běžného nabývání od pravého vlastníka“ liší jen výše uvedenou absencí vlastnického práva zcizitele. To tedy zároveň znamená, že zcizovací jednání nesmí trpět jakoukoliv jinou vadou. Pro nabytí vlastnického práva se proto kromě dobré víry nabyvatele požaduje platně uzavřená smlouva mezi způsobilými subjekty (dobrou vírou nabyvatele nelze sanovat nedostatek způsobilosti převodce), vůle směřující k převodu vlastnického práva (u převodce se požaduje *animus domini transferendi*, u nabyvatele potom *animus domini accipiendi*), předání věci, věc musí být způsobilým předmětem vlastnického práva atd.

Co se týká povahy takového nabytí, je třeba říci, že v české doktríně je tento institut řazen mezi *originární* způsoby nabytí vlastnického práva jako zvláštní nabývací titul. Tento názor je zastáván již v Roučkově a Sedláčkově komentáři.³⁰⁰ Dobrověrné nabytí nelze pokládat za derivativní, neboť vlastnické právo nabyvatele se neodvozuje ani od vlastnictví právního předchůdce ani od vlastnictví zcizitele. Uvedený případ tím

²⁹⁸ Srov. k tomu např. výňatek z Práv městských Království českého a Markrabství moravského: „Kdožby dobrau měrau a dobrú věrau, to jest, z pravé upřímnosti od nepořádného pána, kteréhož nadál se býti pořádným pánem a gruntu některého držitelem, koupil nějaký grunt aneb něco jiného; aneb jinými slušnými prostředky, jakožto freymarkem, postaupením, odkázáním, dáním takový grunt žeby se mu dostal, a onby dobrau měrau gruntu takového v držení justo titulo vešel; a potom našel by se pořádný a pravý téhož gruntu pán; ten pak, kdožby to koupil aneb jemu se toho tak dostalo, z držení takového gruntu pořádem práva by vyveden byl (...)“. Krystyan z Koldína, P.: Práva městská Království českého a Markrabství moravského. Upravil Josef Jireček. Všehrd, Praha 1876, s. 227.

²⁹⁹ V širším smyslu je třeba buď vlastnické právo zcizitele nebo jakýkoliv jiný titul, který umožňuje zciziteli převést vlastnické právo k věci na třetí osobu s právně relevantními účinky.

³⁰⁰ Rouček, F., Sedláček, J. a kol.: Op. cit. sub 228. Díl druhý, s. 319.

vypadává z okruhu derivativních způsobů nabytí a zařazuje se do kategorie způsobů originárních. Luby o tomto problému výstižně říká následující: „*Aj keď je toto nadobudnutie originárne, má masku derivátneho nadobudnutia, lebo aj keď sa pri ňom nepredpokladá danosť vlastníctva prevodcu, žiada sa naň prevod sledujúci právny úkon, tradícia (pokiaľ je potrebná) atď.*“³⁰¹

Zcela jiný názor na věc má však např. civilistika polská (a to pod zřetelným vlivem civilistiky německé). Ta téměř jednomyslně považuje nabytí od neoprávněného za druh převodu vlastnického práva, tedy za nabývání *derivativní*. Podle odborné literatury není v tomto případě rozhodující skutečnost, že převodci chybí *dominium auctoris*. Absence vlastnického práva zcizitele je totiž vyvážena především tím, že 1) je uzavřena zcizovací *smlouva* (proto se jedná o *převod* a nikoliv o *přechod*), 2) existuje tu shoda stran o převodu vlastnického práva a konečně 3) prodávající má možnost věc reálně plnit. Je tedy zřejmě v polské občanskoprávní doktríně ztotožněno *odvozené* nabývání s nabýváním *smluvním*, a to bez ohledu na skutečnost, zda smlouvou převádí vlastnické právo oprávněný či neoprávněný.³⁰² Prapůvod těchto názorů je třeba hledat v tzv. *legitimační teorii* (v originále *teoria legitymacji zbywcy*) formulované v Polsku ve druhé polovině 20. století především Szpunarem. Uvedená doktrína dovozuje, že nevlastník (neoprávněný) je legitimován k *převodu* vlastnického práva právě díky existenci ustanovení čl. 169 občanského zákoníku.³⁰³ Je třeba poznamenat, že Szpunarova teorie je (zřejmě pod vlivem autorova nesporného vědeckého renomé) přijímána téměř celou současnou polskou teorií občanského práva dosti nekriticky a bez výraznějších námitek.

Jak již řečeno, převážná část polské civilistiky považuje nabývání od nevlastníka za druh převodu vlastnického práva. Ojedinele se však vyskytují na tuto spornou otázku i odlišné názory. Konkrétně se má za to, že se jedná o nabytí prvotní (originární).³⁰⁴ Zdá se ovšem, že správnější z obou teorií je spíše koncepce formulovaná Lubym. Domnívám se, že tam, kde chybí *dominium auctoris*, resp. jiný titul k právním dispozicím s věcí, nemůže být nikdy řeč o *odvozeném* nabýváním práva (vlastnického ani jakéhokoliv jiného). Na tom nemůže nic změnit ani legitimační teorie. Je však pravdou,

³⁰¹ Luby, Š.: Výber z diela a myšlienok. Iura edition, Bratislava 1998, s. 449.

³⁰² Tu je však třeba poznamenat, že v pohledu na dělicí kritérium mezi prvotním a odvozeným nabytím vlastnictví nebylo ani v Polsku doposud dosaženo shody.

³⁰³ K tomu srov. především Szpunar, A.: Op. cit. sub 296, s. 60 an.

³⁰⁴ Poněkud úsměvně potom působí výklad Stelmachowskiego, který v rámci jedné publikace nejprve označí nabytí od neoprávněného za *originární*, aby jej po dalších třiceti stranách prohlásil za *derivativní*.

že uvedené neshody pramení především z *nejasností ohledně vymezení dělicího kritéria* mezi originárním a derivativním nabýváním práv (a to jakýchkoliv). Považujeme-li za odvozené nabývání práva jen takový případ, kdy ke změně oprávněného dochází *se souhlasem* původního oprávněného (vlastníka), je zřejmé, že převod od nevlastníka derivativním způsobem nabytí být nemůže. Oproti tomu ztotožníme-li odvozené nabytí práva s nabytím smluvním (příčemž v tomto směru nebereme ohled na zachování podmínky *dominia auctoris*), je patrné, že i převod od neoprávněného lze řadit mezi odvozené způsoby nabytí vlastnictví. I tak jde však na tomto místě pouze o spor scholastický, nemající žádné praktičtější dopady. Další hlubší zkoumání uvedeného problému by však již přesáhlo téma této práce, což není mým cílem.

Možnost nabytí vlastnictví od nevlastníka zná právo relativně krátkou dobu. Tato kategorie (jak již bylo uvedeno) nebyla známa římskému právu a soudí se, že se ochrana poctivého nabyvatele vyvinula nejprve u soudů církevních a po sloučení práva kanonického s právem římským přešla do práva obecného a převzaly ji i moderní zákoníky, např. francouzský, německý a též i rakouský.³⁰⁵ Z literatury se dále podává, že všeobecný občanský zákoník rakouský převzal tuto zásadu z práva německého („*Hand muss Hand wahren*“), ze středověkého práva židovského a z práva italských obchodních měst (Terst).³⁰⁶ S jistou mírou zobecnění tak lze říci, že se tento institut začíná široce prosazovat až v průběhu 18. století spolu s rozvojem obchodu a dodavatelsko-odběratelských vztahů. Při stále větším objemu obchodovaného zboží (a to především movitých věcí) nebylo myslitelné u každé koupě zkoumat, zda převodce skutečně má k prodávané věci vlastnické právo. Proto se začalo připouštět, že předmět prodeje může za jistých okolností převést na jiného s právně relevantními důsledky i někdo, kdo k tomu nemá oprávnění, neboli právní titul (tzv. nevlastník). Postupně tak začalo docházet k ochraně *dobré víry* poctivého nabyvatele a rubem této ochrany bylo postižení nedbalého vlastníka převáděné věci, který nebyl schopen o svá práva dostatečně pečovat (jde o promítnutí důsledků právní zásady *vigilantibus iura*).

Ačkoliv od dob velkých kodifikací můžeme prohlásit princip nabytí od nevlastníka za obecný či běžný soukromoprávní institut v takřka všech státech

K tomu srov. Radwański, Z.: System Prawa Prywatnego, Tom 3. Prawo rzeczowe. C. H. Beck Warszawa 2003, s. 306 a 336.

³⁰⁵ Dokonce již Codex Theresianus (dokončený roku 1766, avšak nikdy nepřijatý), navrhoval obecnou zásadu, že poctivé derivativní nabytí movitostí od nevlastníka zakládá vlastnictví a jiná práva věcná (43, I, 8).

³⁰⁶ Tilsch, E.: Op. cit. sub 102, s. 16 a násl.

kontinentální Evropy³⁰⁷, v platném českém občanském zákoníku ochrana poctivého nabyvatele prakticky neexistuje. Oproti tomu dřívější domácí právní úpravy znaly generální instituci nabývání vlastnictví od nevlastníka a pamatovaly na ochranu poctivého nabyvatele.³⁰⁸

Závěrem obecného pojednání zbývá dodat následující. Dosavadní výklad se vztahoval výlučně k nabývání *vlastnického* práva od neoprávněného. Tím však nemá být vyvolána představa, že jiná práva takto nabýt nelze. Dalším reprezentantem kategorie práv, která mohou být nabyta bez souhlasu oprávněné osoby je typicky právo zástavní (srov. k tomu § 161 OZ).

9.3 Možné způsoby řešení problému nabytí vlastnického práva od nevlastníka (neoprávněného)

9.3.1 Obecná východiska

Z výše uvedeného základního pojednání lze dovodit, že při nabytí od neoprávněného se pravidelně střetávají dvě protichůdná práva (dva protichůdné zájmy). Prvním z nich je vlastnické právo původního vlastníka (a jeho zájem mít nadále věc u sebe a pro sebe, neboť k ní nehodlá převést na jiného vlastnické právo). Totéž platí např. při odvozeném nabytí zástavního práva k movité věci bez souhlasu zástavce (tedy vlastníka zastavované věci). V tomto případě vlastník nemá zájem zatížit předmět svého vlastnictví věcněprávní vadou spočívající v existenci zástavního práva.

Druhým (protichůdným) zájmem je potom snaha poctivého nabyvatele nabýt ke kupované věci vlastnické právo (neboť věc řádně koupil, zaplatil za ni kupní cenu, popř. ji vzal do své držby), popř. zájem obligačního věřitele na vzniku a trvání zástavního

³⁰⁷ Téměř ve všech evropských právních řádech lze najít ustanovení o tom, že osoba, která poctivě (v dobré víře) nabyla movitou věc od nevlastníka (lépe od někoho, komu chybí právní titul k takovému nakládání s věcí), je jistým způsobem chráněna. Povaha a způsob ochrany však nejsou všude stejné; naopak, jejich škála je značně rozmanitá – srov. k tomu např. § 932 an. BGB (Německo), čl. 169 KC (Polsko), čl. 1478 resp. 1479 CC (Itálie) aj.

³⁰⁸ Obecný zákoník občanský upravoval tuto materii uceleně v ustanovení § 367. Podle něj „*Vlastnická žaloba nemůže se vznést na poctivého držitele věci movité, dokáže-li, že této věci nabytí buď ve veřejné dražbě nebo od živnostníka k tomuto obchodu oprávněného anebo za plat od toho, komu ji žalobce sám k užívání, k uschování nebo v kterémkoli jiném úmyslu svěřil. V těchto případech nabývají poctiví držitelé vlastnictví a předešlý vlastník má právo na náhradu škody jen vůči těm, kdož jsou mu za to odpovědni.*“ Ve „středním“ občanském zákoníku potom najdeme předmětný institut v ustanovení § 154: „*(1) O vydání věci nelze žalovat oprávněného držitele (§ 145), který věci nabytí výrokem úředním (§ 114) nebo ve veřejné dražbě i mimo úřad provedené, a jde-li o věc movitou, ani tehdy, nabytí-li jí za plat buď od někoho, kdo je oprávněn s takovými věcmi obchodovat, anebo od toho, komu ji žalobce sám svěřil. V těchto případech nabývá oprávněný držitel práva vlastnického. (2) Tato ustanovení však neplatí, žaluje-li o vydání věci socialistická právnická osoba a je-li na vrácení věci obecný zájem.*“

práva zřízeného na cizí movité věci. Třecí plochy mezi právy (zájmy) obou subjektů tak jsou více než patrné.

Při koncipování institutu nabytí vlastnictví (jakož i dalších jiných práv)³⁰⁹ od nevlastníka je nejdůležitější otázkou *určení hranice, kde je ještě možné chránit poctivého nabyvatele a jeho práva nabytá v dobré víře (iura quaesita), a kde tato ochrana již nepřiměřeně postihuje předchozího (byť nedbalého) vlastníka. Zahraniční literatura k tomu velmi přílehavě uvádí, že v těchto případech máme co dělat se situací, v níž se ocitají dva „nevinné“ subjekty (innocents)³¹⁰, z nichž jeden je původní vlastník věci a druhý dobromyslný nabyvatel, přičemž jeden z nich musí *per definitionem* utrpět újmu na úkor druhého. Který z obou subjektů však upřednostnit?*

Pokusme se zamyslet nad tímto problémem a najít způsoby, jakými lze nastíněné situace řešit. Již na začátku však můžeme učinit obecný poznatek, a sice ten, že stanovení situací (případů), v nichž bude chráněn původní vlastník či naopak poctivý nabyvatel, není ani tak otázkou právní logiky (čímž v žádném případě nemá být řečeno, že by řešení mělo být nelogické), jako spíše úvahou právně-politickou, popř. úvahou přesahující do oblasti morálky či spravedlnosti. Je prostě třeba uměle vyjmenovat případy a stanovit okolnosti, za nichž bude chráněn jeden subjekt a za nichž naopak ten druhý.

Obecně řečeno, z velkého množství různých úvah, které se mohou dotýkat těchto otázek, vystupuje do popředí jednak úvaha nad ochranou původního vlastníka věci, jednak ovšem také princip preferující nabyvatele jednajícího v dobré víře. Ve prospěch původního vlastníka mluví základní zásada nedotknutelnosti vlastnického práva (v našem právu vyjádřená i na ústavní úrovni – srov. k tomu čl. 11 Listiny základních práv a svobod). Na druhé straně lze legitimně tvrdit, že ten, kdo něco nabyl v dobré víře (zpravidla za určitou protihodnotu), vzal věc do své držby atd., má stejně silné právo na ochranu takto nabytých práv, neboť od samého počátku vystupuje jako vlastník, chová se jako vlastník a sám sebe za vlastníka oprávněně považuje.

Zkoumaná problematika nemá jen svoji teoretickou rovinu. Naopak, praxe (a to celoevropská) se potýká s problémem, jak co nejlépe regulovat a vyvážit vztah mezi původním vlastníkem movité věci a jejím poctivým nabyvatelem. O tom, že se jedná o otázku zásadního významu, svědčí mj. i fakt, že se tímto tématem dlouhodobě zabývá (v podstatě již od roku 2001) tzv. *Working Group* (Pracovní skupina) jako součást tzv.

³⁰⁹ Nikoliv však práva obligačního. Obligace nejsou způsobitelným předmětem nabytí od neoprávněného.

³¹⁰ K tomu srov. Gillette, C. P., Walt, S. D.: *Sales Law*. Op. cit. sub 9, s. 394.

Study Group on a European Civil Code-SGECC (Studijní skupina pro přípravu evropského občanského zákoníku). Tu je třeba poznamenat, že předmětem úvah na této úrovni bylo doposud vždy jen nabývání vlastnického práva k věcem *movitým*. Pro unifikaci právních vztahů k nemovitostem (zejména pak převodu vlastnického práva) na celoevropské úrovni doposud nenastala vhodná doba. Právní vztahy k nemovitostem tak jsou obecně institucí, u níž v recentní době k harmonizačním tendencím na evropské úrovni prakticky nedochází.³¹¹

Vraťme se však k úvahám o možnostech řešení nastíněného problému. Otázka zní, *kdo je hoden ochrany v jednotlivých případech nabytí vlastnictví (jiných práv) od nevlastníka?* Na úvod je vhodné vymezit dvě v podstatě hraniční řešení těchto situací (a dodejme, že řešení spíše teoretická než praktická). Těmi jsou buď *absolutní ochrana původního vlastníka*, anebo *absolutní ochrana poctivého nabyvatele*.

9.3.2 Absolutní ochrana původního vlastníka

Při této koncepci se (zjednodušeně řečeno) vychází z pravidla, že vlastnické právo nemůže nikdy přejít bez souhlasu původního vlastníka, byť by jinak byly dodrženy všechny ostatní předpoklady smluvního nabytí, tj. především bezvadná smlouva se všemi formálními i obsahovými náležitostmi (*titulus*), tradice (*modus*), zaplacení kupní ceny (tam, kde je to nutné), dobrá víra nabyvatele atd.³¹² V těchto případech bude tedy každý převod vlastnictví od nevlastníka neplatný, resp. nebude zakládat zamýšlené právní následky, tj. změnu v osobě vlastníka. Tato koncepce odpovídá důslednému dodržení zásady „*nemo plus iuris*“ a zachování podmínky označované jako *dominium auctoris*.

Pro svoji nepraktičnost však bylo toto římskoprávní dogma postupem doby opuštěno takřka ve všech právních řádech kontinentální Evropy. Základní výtkou proti této koncepci je tvrzení, že takovéto zvýhodnění původního vlastníka by nutně vedlo k tomu, že by nabyvatelé (ve snaze vyhnout se pozdějším nepříjemnostem) kontrahovali pouze s „osvědčenými“ prodávajícími, čímž by ovšem došlo k výraznému ochromení

³¹¹ Oblast věcných práv vůbec zůstává zatím mimo pozornost evropských právních vědců. Snahy jednotlivých členských států EU o zachování své národní identity v této právní oblasti jsou doposud natolik silné, že jakékoliv pokusy o možnou harmonizaci (aproximaci) uvedené materie vyznívají negativně.

³¹² Musí být samozřejmě splněny rovněž obecné náležitosti subjektů, tj. právní subjektivita a způsobilost k právním úkonům (svéprávnost), jakož i náležitosti vůle, jejího projevu a konečně náležitosti předmětu právního úkonu.

zbožně-peněžního styku. Zároveň by byla podstatně narušena právní jistota účastníků občanskoprávních vztahů.

9.3.3 Absolutní ochrana poctivého nabyvatele

Druhé řešení naopak vychází z priority ochrany práv (zájmů) poctivého nabyvatele a zaměřuje se na jeho dobrou víru. Je-li sukcesor vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře, že se na základě svého právního jednání stal vlastníkem určité věci (uzavřel smlouvu, zaplatil kupní cenu, získal faktickou moc nad věcí, s věcí začal jako se svojí disponovat atd.), bude vždy chráněn jako vlastník, a to proti všem. Potom se ani dosavadní vlastník nebude moci dovolat vůči poctivému nabyvateli svého vlastnického práva. To bude platit i v případech, kdy nabyvatel získal vlastnictví k věci ukradené, ztracené atd.

Silnou roli zde hraje především tzv. *legitimační funkce držby*. To znamená, že nakládá-li držitel (byť i neoprávněný) s věcí jako se svou a vůbec se chová tak, že z jeho jednání lze *usuzovat* na vlastnické oprávnění k věci (tak např. osoba s věcí dlouhodobě nepřetržitě disponuje, užívá ji a udržuje, hraří náklady na její opravy, zachování atd.), nelze koneckonců chtít po nikom, kdo od této osoby nabývá vlastnické právo k věci, aby rozpoznal, že se jedná o nevládníka a že tedy nabytí vlastnictví k takové věci by bylo bez právních následků. Nabyvatel movité věci totiž zpravidla nezjistí – aniž by nahlédl do soukromého života zcizitele – zda ten je skutečným vlastníkem věci. Pokud ovšem v uvedeném případě podmínka dobré víry nebude u nabyvatele dána, může dosavadní vlastník své vlastnické právo proti nepoctivému nabyvateli s úspěchem uplatnit.

9.3.4 Hledání rozumného a spravedlivého uspořádání vztahů

Z nastíněných dvou hraničních řešení je zřejmé, že neodůvodněně chrání či naopak zasahují (poškozuje) vždy jen jednu stranu. Proto bude třeba nalézt určité korektivy a zmírnění vedoucí ke spravedlivějšímu a rozumnějšímu uspořádání poměrů mezi dosavadním vlastníkem a poctivým nabyvatelem. Především tak můžeme uvažovat o určitém zmírnění absolutní ochrany původního vlastníka – původní vlastník tedy nebude chráněn vždy a za všech okolností. Tak tomu bude zejména v těch případech, kdy zcizitel sice nebyl vlastníkem věci, danou věc však získal jinak než

protiprávním jednáním či lstí (např. na základě absolutně neplatné kupní smlouvy s původním vlastníkem, jejíž neplatnost však nezpůsobil, ani o ní nevěděl, zaplatil původnímu vlastníkovu celou kupní cenu atd.; lze tedy říci že věc získal v souladu se zásadami subjektivní dobré víry). Potom je zřejmě vhodné a nutné chránit poctivého nabyvatele a vyloučit možnost původního vlastníka požadovat na poctivém nabyvateli vydání věci či náhradu za ni.

Naopak, důsledná ochrana vlastníka je snad opodstatněna³¹³ v těch případech, kdy je mu určitá věc odcizena, jinak protiprávně (násilně) odejmuta či od něj vylákána lstí (jedná se o známou a klasickou tripartici *vi aut clam aut precario*) a posléze převedena na třetí osobu. V takových případech je vhodné, aby původnímu vlastníkovu zůstalo zachováno právo na vydání věci (zpravidla však omezené určitou lhůtou), popř. (při zničení či zhoršení věci) nárok na náhradu. Osoba, na kterou byla věc převedena, jí musí vydat, i když byla v okamžiku nabytí vlastnictví vzhledem ke všem okolnostem daného případu *bona fide*. Korektiv subjektivní dobré víry se tedy v těchto případech neuplatní. Aby však byla zachována i ochrana poctivého nabyvatele, může se na nepoctivém zciziteli domáhat vrácení toho, co za věc zciziteli sám plnil, popř. požadovat náhradu škody, která mu v souvislosti s tím vznikla.

Přemýšlíme-li však dál a rozvedeme-li případy uvedené v předchozím odstavci, můžeme vidět, že ani uvedený přístup nemusí být vždy ten nejvhodnější. Jak již bylo řečeno, může se stát, že někdo koupí věc od osoby, která ji získala např. krádeží. Zažaluje-li původní vlastník věci jejího nabyvatele, měl by jí podle výše uvedené konstrukce vydat. Složitou otázkou ovšem je, zda lze takto postupovat i v případech, kdy první poctivý nabyvatel převedl věc na další osobu a ta jí nabyla opět v dobré víře. Tak lze dále uvažovat i o postupném několikerém převedení jedné a téže věci na několik dalších osob jsoucích *bona fide*. Důsledné uplatnění principu ochrany původního vlastníka při protiprávním odnětí věci (bez toho, aniž by byla zároveň stanovena např. časová limitace vlastnickova práva požadovat na kterémkoliv oprávněném držiteli vydání věci, neboť vlastnické právo se nepromlčuje a řešení prostřednictvím instituce vydržení vedoucí jinak k ochraně poctivých držitelů zde není příliš vhodné) by v těchto případech zasáhlo i několik právních vztahů nastalých v mezidobí v dobré víře. Tímto postupem by se sice ochránilo vlastnické právo původního vlastníka, zároveň by se však totálně degradovala právní jistota někdy i mnohem většího

³¹³ Nikoliv však obecně promítnuta ve všech právních řádech Evropy.

počtu účastníků občanskoprávních vztahů. Je otázkou, zda takový závěr je pro praxi únosný. Právní řády jdou v těchto případech cestou rozumného kompromisu, když obvykle stanoví lhůtu, v níž má vlastník možnost ukradenou (či jinak odňatou) či ztracenou věc vindikovat (a to i proti nabyvateli v dobré víře). Marrným uplynutím této lhůty uvedené právo původního vlastníka zpravidla zaniká.³¹⁴

Další možností řešení tohoto problému je stanovení případů, „(...) ve kterých je na místě dobrou víru obecně předpokládat (koupě zboží v provozovně) – a pak bude důkaz o její absenci na tom, kdo ji popírá, a naopak těch, kdy generální presumpce dobré víry není namístě a kdy bude vhodné přenést důkazní břemeno na toho, kdo dobrou víru pro konkrétní případ tvrdí“.³¹⁵ Evropské právní řády se velmi často vydávají uvedenou cestou, když obvykle poskytují speciální ochranu poctivému nabyvateli v situacích, kdy se nabývání uskutečňuje na určitých vyjmenovaných místech (např. tržnice, obchody, obchodní domy, nákupní centra, dražební místnosti atd.). Všechny tyto výjimky mají společné to, že ochrana se poskytuje na těch místech, která jsou zpravidla *spojena s výkonem činností profesionálů*, a to především obchodníků. V této souvislosti je však velmi důležité upozornit na skutečnost, že postupně začínají sílit názory, podle nichž by dobrá víra nabyvatele movité věci měla být chráněna *rovnocenným způsobem bez ohledu na to, kde (na jakém místě) dochází k nabytí vlastnického práva k movité věci*. Tento přístup je totiž zvláště praktický v případě tzv. *e-commerce*, tedy elektronického obchodu (obchodování přes internet), který zatím zůstává principem ochrany dobré víry nepokrytý. Podle celoevropského průzkumu v posledních pěti letech pravidelně roste podíl obchodování přes internet na úkor „tradičních“ obchodů.³¹⁶ Tento trend bude podle všech předpokladů zřejmě pokračovat i v dalších letech a dá se očekávat, že v relativně krátké době nabude elektronický obchod převahu nad tradičním obchodním stykem.

Je tedy otázkou, jakým způsobem chránit poctivého nabyvatele v právě uvedených případech. Nejedná se zde totiž o tradiční obchod (v provozovnách, obchodních domech, na trzích atd.), ale o *zcela specifický* způsob uskutečňování obchodů. Tradiční obchod zahrnuje přímý kontakt prodávajícího s kupujícím v obchodních domech či jiných obdobných provozovnách, výběr zboží zákazníkem přímo

³¹⁴ Prekluzivní povaha lhůty je zde zcela namístě, neboť je třeba vyřešit věc konečným způsobem.

³¹⁵ Eliáš, K., Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Linde Praha, 2001, s. 188.

³¹⁶ Společnosti v EU realizovaly v roce 2005 v průměru 13 % svého obrátu prostřednictvím on-line prodeje. Nejvíce z nich Irsko, Velká Británie a Německo. Zdroj Eurostat, CBS.

na místě uskutečnění prodeje, jeho fyzické odevzdání a převzetí, okamžité zaplacení kupní ceny v hotovosti na pokladně atd. Naproti tomu elektronický obchod je ovládán zcela jinými pravidly. Všechny kontakty se uskutečňují přes internetové provozovatele (výběr zboží i jeho objednávka), placení se pravidelně děje prostřednictvím platební karty, doručení zboží pomocí poštovní přepravy či pomocí jiných služeb (kurýr) atd. Kupující se v takových případech často vůbec nedostává do fyzického kontaktu s prodávajícím, nýbrž pouze se třetími osobami, které často s prodávajícím nemají co dělat.

Je tudíž zřejmě nemožné žádat na kupujícího, aby zachoval jistou (obecnou) míru opatrnosti, resp. i když tuto míru zachová, k ničemu mu to pravděpodobně nebude, protože objektivně nemá možnost přesvědčit se o původu prodávajícího zboží, o vlastnickém právu ke zboží atd. V těchto případech rovněž selhává legitimační funkce držby a je třeba vymyslet nové modely, podle nichž bude možno v takových případech postupovat. Problém je tedy v tom, že na kupujícího, který nakupuje *on-line* (ať již na aukci, v obchodním domě atd.) nelze podle současných zahraničních teorií pohlížet jako na „klasického“ kupujícího, jehož dobré víře se dostává ochrany. Otázka tedy zní, zdali jsou takoví kupující rovněž chráněni (analogicky jako „normální“ kupující)? Pokud tomu tak *de lege lata* není, bude třeba jim poskytnout rovnou míru ochrany jako „normálním“ kupujícím, neboť není rozumný důvod pro to, aby byli z této ochrany vyloučeni. Doba tak s sebou přináší zcela nové a nové problémy, které je třeba řešit i v oblasti nabývání vlastnictví od nevlastníka. I to je, zdá se, výzva pro českého zákonodárce v souvislosti s rekodifikací občanského práva.

Zcela zvláštní režim má potom ochrana poctivého nabyvatele (popř. původního vlastníka) tam, kde se jedná o nabytí věci (ať již movité či nemovité) zapsané ve *veřejných seznamech*, resp. v seznamech nadaných veřejnou vírou. K nim patří především katastr nemovitostí či rejstřík zástav.³¹⁷ Vzhledem k tomu, že o instituci veřejných registrů již byla řeč v předchozích částech této práce, na tomto místě pouze stručně poznamenám, že plné promítnutí principu materiální publicity těchto veřejných seznamů má za následek, že osoba učinivší právní jednání s ohledem na aktuální stav zápisu ve veřejném seznamu *musí být chráněna* tak, jako kdyby zápis v seznamu odpovídal skutečnosti, tedy jako kdyby odpovídal skutečnému (právnímu) stavu věci (byť tomu tak v konkrétním případě není). Tak tedy koupí-li někdo věc od osoby,

³¹⁷ Na obdobném principu je budován rovněž obchodní rejstřík, ačkoliv v něm jde o něco jiného.

vedené ve veřejném seznamu jako její vlastník, stane se nabyvatel vlastníkem takové věci i tehdy, byl-li převodce zapsán v seznamu neprávem. To ovšem platí jen tehdy, nevěděl-li nabyvatel o této skutečnosti (nebo nebyl povinen o ní vědět), neboli tehdy, byl-li nabyvatel v dobré víře o správnosti zápisu ve veřejném seznamu. Veřejné seznamy tedy hrají velmi důležitou úlohu při zkoumání existence dobré víry a při jejím dokazování.

Vrátíme-li se k hledání dělící linie mezi ochranou původního vlastníka na jedné straně a poctivého nabyvatele na straně druhé, lze se odvolat na závěry, které byly učiněny již zahraničními doktrínami v rámci harmonizačních tendencí. Za použití značné míry abstrakce při snaze o vypreparování podstatných znaků (definičních prvků) zaručujících spravedlivou (a pokud možno rovnocennou) ochranu jak původního vlastníka, tak i poctivého nabyvatele, můžeme snad přijmout závěr, podle něhož by měl být při nabývání vlastnického (popř. jiného) práva k (movitým) věcem nezapsaným ve veřejných seznamech chráněn vždy ten subjekt, který zároveň:

- a) nabyl věc za úplatu (obecně za protihodnotu)³¹⁸,
- b) nevěděl o vlastnickém právu třetích osob k věci, popř. o něm ani vědět neměl a nemohl, resp. nevěděl o tom, že prodávající (jiný disponující) není k takovému jednání legitimován (dobrá víra),
- c) jednal v souladu s požadavky obvyklé péče a starostlivosti,
- d) získal poznatelnou kontrolu nad movitou věcí (držbu),
- e) to vše ovšem pouze za předpokladu, že zde nepřevažuje veřejný zájem na ochraně původního vlastníka (a je zcela nerozhodné, z jakého důvodu – např. zájem chránit společnost před krádežemi a jiným neoprávněným či násilným odejmutím držby věci atd.).

9.4 Řešení problému nabytí vlastnického práva k movitým věcem od nevlastníka v některých zahraničních právních řádech

9.4.1 Obecný výklad

³¹⁸ Úplatnost nabytí však není kritériem, které by bylo evropskou civilistikou bezvýjimečně sdíleno. Podle některých názorů je potřeba rovnocenným způsobem chránit i nabytí bezplatné (lukrativní).

Nabývání vlastnictví movitých³¹⁹ věcí od nevlastníka je právní institucí občanského práva, které je v recentní době věnována zásadní pozornost v celoevropském měřítku, a to zejména s ohledem na možnou harmonizaci této oblasti (viz výše). Zahraniční právní řády téměř bez výjimky poskytují za jistých okolností ochranu poctivému nabyvateli. Škála způsobů ochrany je však velmi široká a nelze říci, že by jednotlivé národní právní systémy kontinentálního typu práva přistupovaly k této otázce jednotně. Výchozím bodem všech snah je však obecně konstatování, z něhož se vyvozuje *objektivní nutnost posilování ochrany subjektivní dobré víry* v soukromoprávních vztazích. Vzhledem k tomu, že nabývání vlastnictví movitých věcí je materií, která může mít (a pravidelně má) dopad na každodenní mezinárodní obchod (občan jednoho státu Evropské unie kupuje zboží v jiném státu EU atd.) a dále vzhledem k nejednotnému podchycení této oblasti v jednotlivých právních řádech, je zájem doktríny o tuto oblast při harmonizačních snahách zcela pochopitelný. Podívejme se tedy, jakým způsobem řeší tuto situaci některé zahraniční právní řády.

9.4.2 Polsko

Polský občanský zákoník (*Kodeks Cywilny*) má příslušnou úpravu obsaženou ve svém čl. 169. Podle § 1 jmenovaného článku „*Jestliže osoba neoprávněná k dispozicím s movitou věcí převede tuto věc nabyvateli a odevzdá mu ji, získá nabyvatel vlastnické právo v okamžiku získání držby převáděné věci, ledaže by byl ve zlé víře.*“³²⁰ Následující § 2 potom doplňuje obecné pravidlo o normu, podle níž „*Jestliže však věc ztracená, ukradená, nebo jinak vlastníkem pozbytá byla převedena před uplynutím lhůty tří let počítané od momentu ztráty, krádeže, nebo jiného pozbytí, nabyvatel může získat vlastnické právo k takové věci teprve po doběhnutí uvedené lhůty tří let. Toto omezení se nevztahuje na peníze nebo dokumenty znějící na doručitele nebo na věci nabyté na úřední veřejné aukci nebo v rámci exekučního řízení.*“³²¹ Potud znění zákona.

³¹⁹ Další výklad se týká již jen movitostí. Role, kterou plní u nabývání práv od neoprávněného k movitým věcem dobrá víra, je u nemovitostí (resp. věcí evidovaných ve veřejných registrech) svěžena tzv. materiální publicitě těchto evidencí.

³²⁰ „*Jeżeli osoba nie uprawniona do rozporządzania rzeczą ruchomą zbywa rzecz i wydaje ją nabywcy, nabywca uzyskuje własność z chwilą objęcia rzeczy w posiadanie, chyba że działa w złej wierze.*“

³²¹ „*Jednakże gdy rzecz zgubiona, skradziona lub w inny sposób utracona przez właściciela zostaje zbyta przed upływem lat trzech od chwili jej zgubienia, skradzenia lub utraty, nabywca może uzyskać własność dopiero z upływem powyższego trzyletniego terminu. Ograniczenie to nie dotyczy pieniędzy i dokumentów na okaziciela ani rzeczy nabytych na urzędowej licytacji publicznej lub w toku postępowania egzekucyjnego.*“

Vidíme, že polský zákonodárce nepovažoval za nutné rozlišovat pro účely nabývání od neoprávněného úplatné a bezplatné převody; naopak poskytuje oběma typům stejnou ochranu. Oproti tomu u nabývání nemovitostí od nevlastníka je principem materiální publicity věčných knih chráněno *pouze nabytí úplatné* (srov. k tomu výklad v šesté hlavě a kritiku tam uvedenou). Zajímavé je, že *Kodeks Cywilny* nemluví (jak je tomu v jiných právních řádech běžné) o *dobré víře*, nýbrž umožňuje nabytí vlastnictví od neoprávněného jen tehdy, absentuje-li *zlá víra*.³²² Stejnou koncepci (výslovnou zmínku o zlé víře) obsahuje i již uváděný *Zákon o věčných knihách a hypotéce (Ustawa o księgach wieczystych i hipotece)* z roku 1982 ve svém čl. 6 odst. 2 (i zde srov. výklad v hlavě šesté).

Polská doktrína se nabýváním od nevlastníka zabývá dlouhodobě a velmi široce (srov. k tomu literaturu uvedenou v poznámce č. 160). Z tohoto zájmu ovšem vyplývají i četné doktrinní spory (a to nejen o povahu nabytí od nevlastníka – viz výše). Rozebírat hlouběji veškeré aspekty této oblasti by znamenalo zcela opustit hlavní téma mé práce. Proto si na tomto místě dovoluji přiblížit alespoň dvě – nikoliv nezajímavé – otázky.

Prvním případem je kauza řešená Nejvyšším soudem Polska v roce 1945³²³. Jednalo se o následující případ. V dědickém řízení připadly určité movité věci dědicům – dětem zůstavitele. K movitým věcem se však dostal jeden z prarodičů dědiců a byt' věděl, že není jejich vlastníkem, prodal je třetí osobě. Dobromyslný kupující (mj. i na základě své dobré víry) nabyt k věcem vlastnické právo. Po jisté době se však dobromyslný kupující (tedy vlastně již nový plnoprávný vlastník) rozhodl k prodeji věcí zpět původnímu prodávajícímu (prarodiči dědiců). Převod na prarodiče proběhl na základě platně uzavřené kupní smlouvy, došlo k úplnému zaplacení kupní ceny, k předání věcí atd. Po tomto zpětném převodu však původní vlastníci (dědicové zůstavitele a zároveň vnuci neoprávněného prodávajícího), jimž byly věci odňaty proti jejich vůli, zjistili, že se nacházejí opět u prarodiče a tyto věci na něm vindikovali. Prarodič se proti žalobě bránil námitkou nabytí vlastnictví od skutečného vlastníka (jímž původní dobromyslný kupující skutečně byl). Nejvyšší soud však původním vlastníkům vyhověl a zavázal prarodiče k vydání věcí zpět vnukům.

Zamyslíme-li se blíže nad uvedeným rozsudkem, můžeme jistě konstatovat, že se jedná o rozhodnutí spravedlivé a mravní. Soud ve svém enuciátu doslova říká, že

³²² Ve zlé víře je podle teorie i praxe ten, kdo jedná v *hrubé nedbalosti (rażące niedbalstwo)*.

³²³ Rozsudek Nejvyššího soudu Polska ze dne 17. září 1945, sp. zn. III C 436/45.

není přípustné, aby kupující (sc. prarodič dědiců při zpětném nabytí vlastnického práva k věcem od původního kupujícího) získal výhodu (těžil) ze svého protiprávního jednání (*jest niedopuszczalne, aby przywłaszczyciel odniósł korzyść ze swego bezprawnego działania*). Z hlediska doktrinálního výkladu zákona však takový názor nemůže obstát. Pokud totiž nevlastník (byť i ten, který připravil vlastníka o jeho věc nedovoleným jednáním) prodá tuto věc třetí osobě a ta ji nabude v dobré víře, dochází ke změně vlastníka převáděné věci, neboť jsou splněny předpoklady pro převod vlastnictví. Pokud se tedy kupující takto stane vlastníkem věci, může s ní jako skutečný vlastník právně disponovat. I v případě, kdy se taková věc dostane zpět do sféry nepoctivého původního prodávajícího, musí se ten stát (přísně teoreticky vzato) vlastníkem takové věci. Původní vlastník tedy již nebude oprávněn věc na novém vlastníkovi věci vindikovat. Původní prodávající totiž nabytí k věci vlastnické právo od jejího skutečného vlastníka.³²⁴ Tím samozřejmě není vyloučena možnost původního vlastníka domáhat se na původním prodávajícím náhrady škody. Reivindikační žaloba by však na tomto místě neměla mít úspěch. Na uvedeném rozhodnutí je pozoruhodné, že soud hledá dobrou víru (její absenci) i tam, kde k tomu ze zákona není oprávněn, resp. tam, kde *bona fides* pro nastoupení právních následků nehraje žádnou roli.

Uvedený právní názor netřeba přeceňovat. Je potřebné poznamenat, že i v Polsku samém je tento judikát předmětem velkých diskusí (byť snad nikdy nebyl předmětem oficiální publikace v žádné sbírce soudních rozhodnutí), a to zřejmě pro své velmi chatrné a nepřesvědčivé odůvodnění. Je rovněž pravdou, že nenašel větší odezvu ani v soudní praxi, ani v teorii. Vyskytují se však autoři, kteří s právními závěry tohoto rozhodnutí souhlasí.³²⁵

Druhé zastavení se týká doktrinálních sporů zaobírajících se otázkou, *k jakým skutečnostem se má dobrá víra nabyvatele (resp. absence zlé víry) dle čl. 169 vztahovat*. Část literatury tvrdí, že v dobré víře je pouze ten, kdo oprávněně (v omluvitelném omylu) považuje zcizitele za *vlastníka* převáděné věci. Vyskytují se však i názory, podle nichž dobrá víra pokrývá i případy, v nichž nabyvatel považuje převodce buď přímo za *vlastníka* věci, nebo za osobu, která je k transferu vlastnického práva k věci *legitimována jakýmkoliv jiným způsobem* (tedy např. jako zmocněnec).

³²⁴ Stejně např. Rouček, F., Sedláček, J.: Op. cit. sub 228. Díl druhý, s. 318.

³²⁵ Tak např. prof. Szpunar vystavěl na základech uvedeného rozhodnutí teorii tzv. *automatického navrácení vlastnictví (automatyczny powrót własności)*. K tomu srov. Szpunar, A.: Op. cit. sub 296, s. 66 an.

9.4.3 Itálie

Italský občanský zákoník (*Codice Civile*) má úpravu nabývání od nevlastníka (a rovnou dodejme, že úpravu nesmírně liberální) obsaženou ve svém čl. 1478 a násl. Čl. 1478 (prodej cizí věci) říká: „*Jestliže v okamžiku uzavření smlouvy prodávaná věc nebyla ve vlastnictví prodávajícího, je prodávající povinen umožnit kupujícímu nabytí vlastnického práva k věci. Kupující se stává vlastníkem takové věci v okamžiku, v němž prodávající nabude vlastnické právo od předchozího vlastníka.*“ Čl. 1479 upravující dobrou víru kupujícího potom stanoví následující. „*Kupující může žádat o zrušení smlouvy za předpokladu, že v době, kdy byla smlouva uzavírána, nevěděl, že věc nebyla ve vlastnictví prodávajícího a jestliže prodávající mezitím kupujícímu neumožnil nabytí k věci vlastnické právo.*“

Dobrá víra reprezentovaná čl. 1479 je budována na nejméně přísné koncepci. Pouze *subjektivní vědomost* kupujícího (v době uzavírání smlouvy) o nedostatku vlastnického práva na straně prodávajícího vede k postihu nabyvatele spočívajícímu v nemožnosti žádat o zrušení smlouvy. Jak vidno, Itálie zaujímá ke zkoumané otázce krajně liberální přístup, když chrání nabyvatele movitých věcí a jejich dobrou víru ve velmi široké míře. V italském právu je rovněž zcela nerozhodné, zda převáděná věc byla z majetkové sféry původního vlastníka odňata na základě protiprávního jednání (např. krádeže), popř. zda došlo k jejímu odnětí sice jinak, avšak *proti vůli auktora* (např. lstivým vylákáním či ztrátou). Italská úprava bývá uváděna jako příklad koncepce *velmi přátelské k dobromyslným nabyvatelům*. Výjimku z obecného pravidla představují v podstatě jen převody k movitým věcem jsoucím předmětem evidence ve veřejném registru (typickým příkladem jsou např. osobní automobily). K tomu srov. čl. 1156 CC.

9.4.4 Rakousko

Rakouský občanský zákoník (ABGB) obsahuje obecnou zásadu o nemožnosti nabytí od neoprávněného v § 442. Třetí věta zmínovaného paragrafu tradičně říká, že „*Nikdo nemůže jinému postoupit více práv, než sám má.*“ Uvedené ustanovení tedy tvoří generální princip zakazující mj. nabytí od nevlastníka. Tato maxima však připouští četné výjimky a je prolomena především obecně známým ustanovením § 367 (k tomu srov. v podrobnostech znění § 367 československého OZO – viz poznámku pod čarou č.

170), a dále ustanoveními § 371 a § 824. Rakouské právo chrání uvedeným způsobem pouze nabytí úplatné (onerózní).

9.4.5 Německo

Občanský zákoník německý (BGB) se k uvedené problematice vyjadřuje velmi minuciózně v ustanoveních § 932-936. Ustanovení § 932 (pocitivé nabytí od neoprávněného) váže možnost nabytí vlastnického práva k movité věci od nevlastníka mj. na existenci *dobré víry* nabyvatele. Kdy není možné mluvit o dobré víře nabyvatele, je stanoveno ve druhém odstavci § 932. Z něj vyplývá, že nabyvatel není v dobré víře, jestliže ví, že převáděná věc převodci nepatří, nebo o tom neví v důsledku své *hrubé nedbalosti* (*grobe Fahrlässigkeit*). Je tedy v Německu sledován v této souvislosti nejpřísnější směr dobré víry. Nabytí od nevlastníka je však možné toliko tehdy, jsou-li splněny i další (obecné) podmínky stanovené pro převod vlastnictví v ustanovení § 929. To je přirozené, neboť jediným rozdílem mezi nabýváním od nevlastníka a případy „běžného“ nabývání vlastnického práva je nedostatek vlastnictví na straně zcizitele. Z toho dále vyplývá, že právní jednání vedoucí k převodu vlastnického práva nesmí trpět jinými vadami (např. nedostatkem způsobilosti smluvních stran k uzavření zcizovací smlouvy, absencí vůle atd.). Dobrá víra nabyvatele tak nahrazuje v podstatě jen nedostatek vlastnického práva zcizitele. Nemůže však již zhojit existenci dalších případných vad zcizovacího jednání.

Ani dobrá víra však nepomůže nabyvateli k získání vlastnictví vždy. Ustanovení § 935 totiž vylučuje nabytí od nevlastníka podle § 932-934 v těch případech, kdy byla převáděná věc vlastníkovu ukradena, ztracena nebo vlastníkem jinak pozbyta (doslova „jinak zmizela“). Toto pravidlo však nedopadá na peníze, cenné papíry na doručitele a na věci získané ve veřejné dražbě.

9.4.6 Další právní řády

Kromě výše uvedených kodifikací obsahuje ochranu pocitivého nabyvatele např. francouzský Code Civil v čl. 1599 ve spojení s čl. 2279, z nichž doktrína i judikatura dovozují možnost nabytí vlastnického práva k movitým věcem od nevlastníka. Rovněž tak švýcarský občanský (ZGB) zákoník chrání pocitivého nabyvatele prostřednictvím svého čl. 714 odst. 2.

Oproti tomu anglosaské právo zaujímá k ochraně dobré víry nabyvatelů zcela odlišný přístup. Pro Velkou Británii je v těchto věcech rozhodující *Sale of goods Act* z roku 1893. Z něj plyne, že dobrá víra nabyvatele má právní relevanci a tudíž je chráněna pouze výjimečně. Příkladem je např. situace, kdy vlastník věci předstírá, že osoba, již věc svěřil, je zmocněná k jejímu prodeji třetím osobám (tzv. *estoppel*). V takových případech bude dobrá víra nabyvatele chráněna. Ještě slabší ochranu požívají dobromyslní nabyvatelé ve Spojených státech amerických (k tomu srov. *Uniform Commercial Code*).

9.5 Česká republika – *lex lata*

Bylo již řečeno v úvodu této hlavy, že v platném občanském zákoníku obecně neexistuje ochrana poctivého nabyvatele.³²⁶ Opačně je tomu ovšem v intencích obchodního zákoníku, konkrétně v jeho ustanovení § 446, jímž je připuštěno nabytí od nevlastníka k movitým věcem. Z původního znění citované normy vyplývalo, že „Kupující nabývá vlastnické právo i v případě, kdy prodávající není vlastníkem prodávaného zboží, ledaže v době, kdy kupující měl vlastnické právo nabyt, věděl, že prodávající není vlastníkem a že není ani oprávněn zbožím nakládat za účelem jeho prodeje.“ Jedním z předpokladů nabytí od neoprávněného byla podle dřívější koncepce i existence dobré víry kupujícího (byť dobrá víra není v citované právní normě explicitně vyjádřena). Doktrína dobré víry byla podle přednovelového znění § 446 založena na subjektivistické (a tedy pro kupujícího nejméně přísné) koncepci (k tomu srov. výklad různých koncepcí subjektivní dobré víry obsažený v hlavě II). Podle původního znění zkoumaného ustanovení postačilo dobromyslnému nabyvateli, aby o uvedených skutečnostech *subjektivně nevěděl*. Oproti tomu podle současného přístupu zákonodárce k dosažení dobré víry kupujícího nestačí, že o jistých skutečnostech

³²⁶ To ovšem neznamená, že by podle platného právního stavu neexistovaly žádné výjimky z pravidla „*nemo plus iuris*“. Tak např. § 161 OZ (zástava cizí movité věci) umožňuje smluvní vznik zástavního práva k movité věci bez souhlasu jejího vlastníka. Ustanovení § 486 OZ chrání dobromyslného nabyvatele nabyvšího dědictví od nepravého dědice, jemuž bylo dědictví potvrzeno. Konečně i ustanovení § 130 odst. 2 OZ je (byť pouze částí občanskoprávní teorie) považováno za průlom do zásady „*nemo plus iuris*“. Výjimku ovšem dle mého názoru netvoří v literatuře občas zmiňované ustanovení § 656 odst. 2 OZ (jedná se o problematiku zvláštních ustanovení o smlouvě o opravě a úpravě věci) dovolující zhotoviteli prodat objednatelovu věc, nevyzvednul-li si ji objednatel ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy byl povinen ji vyzvednout. Míním, že se v tomto případě jedná o druh *zákonného zmocnění* k jistému nakládání s cizí věcí. Zhotovitel je totiž *výslovně legitimován* k tomu, aby určitým způsobem naložil s věcí třetí osoby. Takovouto legitimaci však neobsahuje ani § 161 (nikde se neříká, že určitá osoba je oprávněna zřídit k cizí movité věci zástavní právo), ani § 486 (ani tu se neříká, že neoprávněný dědic má právo převést vlastnictví k cizí věci).

nevěděl. Na kupujícího se bude pohlížet jako na dobromyslného teprve tehdy, pokud bude prokázáno, že *nevěděl, avšak ani vědět neměl a nemohl*. Inkriminované ustanovení v dnešní době říká, že „*Kupující nabyvá vlastnické právo i v případě, kdy prodávající není vlastníkem prodávaného zboží, ledaže v době, kdy kupující měl vlastnické právo nabyt, věděl nebo vědět měl a mohl, že prodávající není vlastníkem a že není ani oprávněn zbožím nakládat za účelem jeho prodeje.*“ Klade tak aktuální znění obchodního zákoníku na dobromyslného nabyvatele větší požadavky v souvislosti s břemenem tvrzení a břemenem dokazování. Další výklady k této problematice jsou hlouběji rozebrány ve druhé hlavě.

Jak vidno, je v obchodním zákoníku (na rozdíl od zákoníku občanského) důsledně chráněna dobrá víra poctivého nabyvatele a v důsledku toho i vlastnické právo kupujícího. Tato ochrana je však připuštěna pouze při nabyvání vlastnického práva k *movitým* věcem na základě *kupní smlouvy*. Jiná zcizovací jednání tak pod uvedenou úpravu zřejmě nespádají, ačkoliv k tomu není žádný rozumný důvod.

Přístup českého zákonodárce k oblasti nabyvání vlastnického práva od nevlastníka v současném soukromém právu je vskutku nepochopitelný. Zatímco občanský zákoník nabyvání od neoprávněného v *obecné rovině nepřipouští* (přičemž však obsahuje již uváděné výjimky z tohoto pravidla)³²⁷, obchodní zákoník naopak nazírá na věc ze zcela jiného úhlu pohledu a chrání dobromyslné nabyvatele měrou nebývale širokou. Normotvůrce zřejmě shledává zásadní rozdíl mezi kvalitou dobré víry podnikatelů na jedné straně a nepodnikatelů na straně druhé. Těžko říci, jaké důvody vedou zákonodárce k různému (resp. ke zcela protichůdnému) řešení totožné soukromoprávní problematiky ve dvou kodexech soukromého práva. Jistě lze do určité míry argumentovat tím, že obchodní právo je právem profesionálů, tedy právem subjektů, které mají lepší možnost chránit si svá práva samy. Ve srovnání s obecným občanským právem je tu méně důležitá funkce zajištění ochrany neinformovaného a nekvalifikovaného subjektu. Proto také není možné poskytovat nadměrnou právní ochranu nedbalému vlastníkovi. Obchodní život nesnese příliš dlouhou nejistotu a ustanovení § 446 je jedním z projevů této teze. Na druhé straně je však třeba upozornit i na skutečnost, že § 446 ObchZ je s ohledem na znění § 263 ObchZ pouze *dispozitivní*.

³²⁷ Bylo již na předchozích místech této práce upozorněno na skutečnost, že nabytí *vlastnického* práva od nevlastníka je generálně vyloučeno, nicméně derivativní vznik práva *zástavního* (jakožto jiného druhu absolutního věcného práva) k *movitým* věcem od neoprávněného je v široké míře připuštěn. Těžko soudit, jaké závažné rozdíly český zákonodárce mezi oběma uvedenými institucemi vidí, když jednu z nich široce preferuje, zatímco druhou zcela zavrhuje.

Je až s podivem, že takto důležité pravidlo, které má dalekosáhlý praktický dopad a výrazné konsekvence, může být vyloučeno dohodou smluvních stran.

Zbývá dodat, že i když je v občanském právu institut nabytí od nevlastníka obecně vyloučen, nabízí se informovaným subjektům pod ustanovením § 262 odst. 1 ObchZ (tzv. fakultativní obchoďy) možnost, jak tento neblahý stav překonat podřazením občanskoprávního vztahu pod režim obchodního zákoníku. Tato skutečnost je natolik notoricky známa, že nemá smysl se o ní dále rozepisovat.

V obchodním právu je možnost nabytí od nevlastníka naopak široce připuštěna, ovšem s tím, že si strany mohou smluvit odchylný režim. Někteří autoři tak v této souvislosti zcela korektně upozorňují na možnou diskrepanci odchylných režimů při nabytí vlastnictví od nevlastníka s ústavně zaručenou zásadou, že vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu (srov. k tomu čl. 11 Listiny). Favorizování vlastníků jen v závislosti na tom, zda se jejich právní režim řídí občanským či obchodním zákoníkem, je flagrantní nekonceptností a v první řadě i nespravedlností ze strany zákonodárce.

Výše uvedený stručný exkurz lze zakončit následujícím konstatováním. Při srovnání úpravy nabývání od neoprávněného podle současného znění občanského a obchodního zákoníku vychází druhý z nich ze vzájemného poměřování nesrovnatelně lépe. Ačkoliv ani obchodní zákoník ve svém aktuálním znění nevyhovuje nejmodernějším evropským trendům v této právní oblasti, oproti občanskému zákoníku je normou zohledňující alespoň rámcový vývoj tohoto právního institutu za posledních několik desítek let. Obdobnou konstrukci (samozřejmě s nutnými modifikacemi, které jsou v občanskoprávní oblasti zcela odůvodněné) by měl zavést i nový civilní kodex. Obchodní zákoník tak může být v tomto směru cenným zdrojem inspirací.

9.6 ... a *lex ferenda*

Úprava občanského zákoníku o nabytí vlastnictví od nevlastníka je vzhledem ke svému velmi omezenému rozsahu (lze-li vůbec o nějakém rozsahu mluvit) neodpovídajícímu praktickým potřebám předmětem stálé kritiky. *De lege ferenda* se v této souvislosti uvažuje o podstatných změnách, které by měly přinést radikální zlepšení současného stavu, a to zejména výrazným posílením ochrany dobromyslného nabyvatele. Hlavní důraz při koncipování této materie je tedy kladen na *dobrou víru nabyvatele*, která bude v určitých situacích presumována, v jiných ji naopak nabyvatel

bude nucen dokazovat. Poctivý nabyvatel bude v porovnání se současným stavem chráněn velmi širokou měrou. Zároveň však má být poskytnuta zvláštní ochrana (a to i proti dobromyslným nabyvatelům) osobám, z jejichž majetku byla převedená věc získána jednáním majícím povahu úmyslného trestného činu.

Osnova se věnuje této problematice v ustanovení § 982. Pozitivní je už samotný fakt, že uvedená materie je upravena systematicky na jednom místě zákona, a to z ryze praktických důvodů. Tento postup tedy správně ctí fundamentální zásady legislativní techniky. Navrhované znění osnovy³²⁸ je následující.

Nabytí vlastnického práva od neoprávněného

§ 982

(1) Ten, komu byla převedena věc, která není zapsána ve veřejném seznamu, tak, že byl vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře, že převodce je oprávněn na něho převést vlastnické právo k věci, zvláště stal-li se převod vlastnického práva

- a) veřejnou dražbou,
 - b) od podnikatele při jeho podnikatelské činnosti v rámci běžného obchodního styku,
 - c) za úplatu od někoho, komu vlastník věc svěřil,
 - d) od neoprávněného dědice, jemuž bylo dědictví potvrzeno, anebo
 - e) na regulovaném trhu,
- stává se vlastníkem věci.

(2) Vlastníkem věci se stane i ten, kdo prokáže svoji dobrou víru v oprávnění převodce převést na něho vlastnické právo k věci, třebaže mu byla věc převedena za jiných okolností, než stanoví odstavec 1. To neplatí, prokáže-li vlastník do jednoho roku ode dne převodu, že ho ten, kdo věc převedl třetí osobě, zbavil věci činem povahy úmyslného trestného činu.

Podle důvodové zprávy k uvedenému ustanovení „*Zásadní změnu osnova přináší návrhem úpravy nabytí vlastnického práva od nevlastníka. Platné občanské právo absolutizuje římskoprávní dogma o tom, že nikdo nemůže na jiného převést víc práv než má sám (nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet) měrou nebývalou. Tuzemská právní tradice byla a je v tom směru ve vleku nauky vystavěné na*

³²⁸ Podle konsolidované verze osnovy platné k 1. lednu 2008.

podkladě rakouského občanského zákoníku. ABGB na počátku 19. stol. sice ještě nedokázal konzervativismus římského práva zcela opustit, přece však i on poskytl dobromyslným nabyvatelům ochranu (§ 367). Československé a české občanské právo, odrážející se v zákonných úpravách z let 1950 a 1964, tuto ochranu naopak zcela vyloučilo, jsouc tak v příkrém rozporu s vývojem legislativy vyspělých zemí kontinentální Evropy. Moderní zákoníky uvedené pojetí dávno opustily rozvinutím rozsáhlé ochrany nabyvatele jsoucího v dobré víře. Návrh tedy sleduje jednak přiblížit naše občanské právo ustáleným civilistickým konvencím, jednak překlenout nerovnováhu úpravy občanského a obchodního práva. Platný obchodní zákoník umožňuje nabytí vlastnického práva od nevlastníka (§ 446) a vzhledem k § 262 obch. z. se tak otvírají zadní vrátka k využití této úpravy i pro neobchodní vztahy, avšak, pro nedostatek ochranných prvků, také pro její zneužití.³²⁹

V navrhovaném ustanovení § 982 odst. 1 (které je pro účely této hlavy stěžejní) je obsažena generální klauzule vážící možnost nabytí vlastnictví k věci, která není zapsána ve veřejném seznamu od nevlastníka na dobrou víru nabyvatele ve vztahu ke všem okolnostem případu (dobrou víru nabyvatele bude tedy zřejmě nutno v těchto případech posuzovat objektivně). Dále je *demonstrativním* způsobem stanoven výčet případů, za kterých může nabyvatel od nevlastníka vlastnické právo získat.³³⁰ Výčet obsahuje celkem pět situací, v nichž se dobromyslný nabyvatel stane vlastníkem převáděné věci. Navrhovaná právní norma však připouští nabytí od nevlastníka i v jiných než výslovně vyjmenovaných případech, bude-li ze skutkového stavu zřejmé, že jsou zde takové okolnosti, které objektivně nezpochybňují dobrou víru nabyvatele. Chráněn tedy bude vždy ten, kdo v dobré víře získal věc v situacích výslovně uvedených v prvním odstavci nebo v situacích jim podobných, lze-li vzhledem ke všem okolnostem (objektivně) usuzovat na jeho dobrou víru.

Druhý odstavec se uplatní v případech, v nichž bude aplikovatelnost generálního pravidla podle prvního odstavce vyloučena. Platné nabytí od nevlastníka bude tedy možné i v jiných případech, než vyjmenovaných v odstavci 1. Tam, kde žalobce vyvrátí hypotézu odstavce 1, bude na žalovaném (pocitivém nabyvateli), aby dokázal svoji dobrou víru. Odstavec 2 i. f. však vylučuje použitelnost tohoto pravidla v případech, v nichž vlastník do jednoho roku ode dne převodu prokáže, že ten, kdo věc převedl třetí

³²⁹ Důvodová zpráva k § 982 připravovaného občanského zákoníku.

³³⁰ V době psaní této práce však kodifikační komise uvažovala o nahrazení demonstrativního výčtu výčtem taxativním. Vzhledem k tomu však, že doposud nebylo dosaženo shody o konečném znění uvedené normy, zabývám se dále aktuální verzí § 982.

osobě, ho této věci zbavil činem majícím povahu úmyslného trestného činu (tato výjimka se zřejmě vztahuje pouze na skutkovou podstatu uvedenou ve druhém odstavci; osoby nabyvší v dobré víře vlastnické právo k věci dle odstavce 1 tak budou chráněny neomezeně). Uvedená jednoroční lhůta se zdá být spíše lhůtou prekluzivní. S ohledem na právní následky spojené s uplynutím této lhůty (zejména s ohledem na právní jistotu dobromyslného nabyvatele) se výklad lhůty jako lhůty prekluzivní jeví jako vhodnější.

Rozdíl mezi prvním a druhým odstavcem (při zkoumání dobré víry nabyvatele) tedy spočívá v tom, že skutková podstata prvního odstavce *presumuje dobrou víru* nabyvatele, zatímco podle odstavce 2 bude *povinnost* tvrdit a dokázat dobrou víru *tížit toho, kdo se jí dovolává* (pocitivý nabyvatel). Navrhovaná úprava pokryje zřejmě jak oblast úplatného, tak i bezplatného nabytí. Stejný přístup zaujalo ve svém občanském zákoníku např. Polsko a ani v rámci rekodifikačních prací jej zřejmě nebude měnit. To je ovšem poněkud v rozporu s moderními trendy v této oblasti a rovněž s evropskými harmonizačními snahami, které předpokládají ochranu pocitivého nabyvatele toliko při *úplatném* zcizení věci.³³¹

Problémy mohou nastat v případech, kdy má vlastník prokázat jednání zcizitele mající *povahu úmyslného trestného činu*. Ačkoliv se formulace uvedené právní normy oproti dřívějšímu stavu změnila³³², domnívám se, že obtíže při praktické použitelnosti tohoto pravidla mohou přetrvávat. Bude-li mít původní vlastník povinnost prokazovat (zřejmě před civilním soudem), že jednání třetí osoby, jímž byl držby své věci zbaven, má povahu úmyslného trestného činu, dostane se dle mého názoru do velmi překerní situace.³³³ Tyto úvahy však již překračují téma mé práce. Zbývá tedy říci pár slov závěrem této hlavy.

O užitečnosti a nutnosti ochrany pocitivého nabyvatele při nabývání vlastnického práva od nevlastníka k věcem, které nejsou předmětem evidence ve veřejných seznamech, dnes již sotva kdo pochybuje. Otázkou tedy není „zda chránit“, nýbrž „jak chránit“. Domnívám se, že aktuální znění osnovy nového českého občanského zákoníku zaručuje relativně vyváženou ochranu jak původního vlastníka, tak i pocitivého nabyvatele. Vzhledem k demonstrativnosti výčtu uvedeného v prvním odstavci § 972 (umocněného navíc odstavcem druhým) se zdá, že zpracovatelé návrhu překonávají

³³¹ K této problematice srov. též výklad v šesté kapitole.

³³² Dřívější návrh zněl: „Ustanovení § 964 (podle původního číslování – pozn. aut.) se nepoužije, prokáže-li vlastník do jednoho roku ode dne převodu, že ho ten, kdo věc převedl třetí osobě, zbavil věci úmyslným trestným činem.“

³³³ K tomu více srov. Kotásek, J.: Op. cit. sub 297, s. 136.

nebezpečí přílišné rigidnosti a restriktivnosti právní úpravy. Dá se tak snad s jistou mírou zobecnění přijmout závěr, že ochrana poctivého nabyvatele bude zásadně možná i v některých netypických případech, tedy např. v případě již zmiňovaného elektronického obchodu (*e-commerce*). Návrh zachovává po vzoru některých zahraničních občanských zákoníků určité privilegované skutkové podstaty, v nichž je dobrá víra poctivého nabyvatele presumována, zatímco v jiných případech bude důkaz existence dobré víry tížit nabyvatele.

ZÁVĚR

I. Dospívám ke konci práce věnované tématu dobré víry v občanském (soukromém) právu. Zbývá mi tedy říci pár slov na závěr a pokusit se shrnout nejdůležitější získané poznatky a navrhnout jejich využití v praktickém právním životě, a to zejména s ohledem na připravovanou rekonstrukci občanského práva v České republice.

II. Předně je třeba konstatovat, že právní instituce dobré víry není nejen současnému českému občanskému (soukromému) právu pojmem neznámým. Uvedený termín pokrývá v celé řadě evropských právních řádů (včetně našeho) dva různé významy. Je to jednak subjektivní pohled na věc (dobrá víra jako psychická kategorie), jednak potom pohled objektivní (dobrá víra jakožto pravidlo chování). Zopakujme, že dobrá víra je vágním pojmem, který doposud nikdy a nikde nebyl uspokojivě definován; je to ukázkový případ tzv. otevřeného právního pojmu (*open concepts, open textures*). Ačkoliv v odborné literatuře nacházíme celou řadu pokusů o formulování definice dobré víry, nelze bez pochybností říci, že by vytyčeného cíle bylo někdy úspěšně a beze zbytku dosaženo. Nezbyvá proto než konstatovat, že *obecná (generální) definice* dobré víry prostě *chybí* (a to jak u nás, tak i v zahraničí).³³⁴

Tak či onak se tohoto institutu dotýkají snad všechny právní řády kontinentálního typu práva. Jak bylo naznačeno, dobrá víra nachází své uplatnění i v systému *common law*. O tom, že probíraná materie není právní kategorií neživotnou, svědčí velmi široký (řekněme celoevropský) zájem o tuto oblast. Četné zahraniční publikace (zejména monografie a srovnávací *analýzy*) směřují k pochopení a vysvětlení dobré víry a ke snahám o unifikaci tohoto pojmu pro celou Evropu. Bohužel, domácí doktrína ani judikatura těmto trendům příliš nepomáhají. Dobrá víra je v naší zemi právním pojmem opomíjeným; pojmem, kterému je pozornost věnována jen výjimečně a okrajově. Pokud se již ke zkoumanému institutu někdo vyjadřuje, činí tak téměř bezvýhradně jen ve vztahu k dobré víře subjektivní. Oproti tomu objektivní dobrá víra zůstává odbornou veřejností nepovšimnuta. Velmi často domácí literatura obě dvě kategorie dokonce ztotožňuje.

³³⁴ Dobrá víra je tím institutem, kterému sice intuitivně rozumíme; máme-li jej však definovat či explikovat, dostáváme se do úzkých. V této charakteristice však není dobrá víra ve srovnání s ostatními vágními právními termíny ničím výjimečným.

Vývoj v jednotlivých evropských zemích se však ubírá právě opačným směrem. V mnoha právních řádech starého kontinentu a zejména v odborných kruzích není pochyb o tom, že dobrá víra vystupuje ve dvou podobách. Prvořadá pozornost je potom věnována *objektivní dobré víře* jako standardu chování subjektů právních vztahů, jejím účinkům a dopadům na konkrétní právní vztah, na práva a povinnosti účastníků takového vztahu atd. Taková dobrá víra má své nezastupitelné místo v jednotlivých právních řádech, v mezinárodních konvencích, v návrhu Principů evropského smluvního práva atd. Nemá ovšem své zcela ustálené a jednotné chápání. Bývá respektována a vysvětlována jako příkaz normotvůrce vůči recipientům právní normy spočívající v povinnosti chovat se čestně a poctivě, v povinnosti brát v úvahu oprávněné zájmy druhé smluvní strany, v povinnosti poskytnout při negociacích o obsahu smluvních ujednání řádně a pravdivě druhé straně všechny relevantní informace, nic nezamlčovat, nezkrášlovat atd. Ve všech případech má dobrá víra silný mravní a morální podtext.

České pozitivní právo výslovně obsahuje v občanském i obchodním zákoníku (jakož i v jiných předpisech soukromoprávní či veřejnoprávní provenience) ustanovení normující jak o subjektivní, tak o objektivní dobré víře. Výklad k takovým ustanovením (pokud už vůbec nějaký je) však bývá velmi lakonický. V předchozím textu bylo upozorněno na skutečnost, že ani subjektivní dobrá víra není současnou doktrínou a zejména judikaturou pojímána shodně. Ještě hůře je tomu u dobré víry objektivní. Zde se veškeré úvahy odbývají prostým konstatováním, že pojem dobré víry se do našeho právního řádu dostal omylem, resp. nedůsledností v překladu jednotlivých směrnic, které byly ideovým zdrojem této úpravy. Objektivní dobrá víra se někdy i připodobňuje ke kategorii dobrých mravů, či se dokonce s tímto právním termínem zcela ztotožňuje. Bylo však poukázáno na to, že podobné snahy představují nesprávný a značně zjednodušený pohled na věc.

III. Rozhodnutí, kde a jak budou upraveny následky existence či neexistence dobré víry, je zásadně věcí zákonodárce (normotvůrce). To je opět stav shodný v celé Evropě. Jinak je tomu ovšem s normativním zakotvením a vyjádřením dobré víry a principu její ochrany přímo v civilních kodexech či jiných právních předpisech jednotlivých zemí. Zatímco např. v současném českém právním řádu obecný či speciální princip ochrany dobré víry (v objektivním smyslu) není vůbec zakotven, můžeme najít ve velké většině evropských právních řádů kontinentálního typu odlišné

řešení. Oproti tomu dobrá víra ve smyslu subjektivním se v českém právním řádu vyskytuje na mnoha místech, v rozličných právních figurách a přináší s sebou různé konsekvence.

Domnívám se, že bez ohledu na to, jak ten který zákonodárce přistoupí k uchopení *objektivní dobré víry*, je třeba zřejmě přijmout závěr, podle něhož má uvedený termín vyjadřovat vždy jedno a totéž (tedy minimálně v rámci jedné jurisdikce). Domnívám se dále, že objektivní dobrá víra je nutně jenom jedna (stejně tak, jako je jediná i množina dobrých mravů), a to bez ohledu na to, ve kterém z právních odvětví (oborů práva) se s ní pracuje. Taková dobrá víra je pojmem v soukromém právu univerzálním a musí se jí nutně rozumět pořád jedno a to samé. To ovšem klade velké požadavky na vysokou míru abstrakce při definování tohoto pojmu, i když samozřejmě stále platí, že *omnis definitio in iure est periculosa*. S vysloveným závěrem nekoliduje ani zjištění, že pojem objektivní dobré víry se v průběhu doby vyvíjí. To je ovšem zcela běžný osud každého (a tím spíše vágního) právního pojmu. Tak jak se rozvíjí právní doktrína a soudní judikatura, dochází i k upřesňování významů jednotlivých právních termínů.

Subjektivní dobrá víra oproti právě uvedenému *nemusí nutně vystupovat vždy ve stejném smyslu*. Chápání takového termínu se různí podle toho, jaká jeho koncepce je v konkrétním případě zvolena (např. krajně subjektivistická teorie, popř. koncepce, v níž je přítomen objektivizující prvek atd.). I když se v minulosti v některých zemích (konkrétně v Polsku při tvorbě platného občanského zákoníku) vyskytly jisté snahy o unifikaci pojmu subjektivní dobré víry a o naplnění tohoto pojmu jediným a jednotným obsahem, nesetkaly se takové návrhy s úspěchem a výklad ustanovení normujících v jednotlivých případech o subjektivní dobré víře byl i nadále přenechán právní praxi a samozřejmě teorii.

IV. Jak pokračovat dál s dobrou vírou v českém právu? V rámci rekodifikace soukromého práva dobré víře (ať již objektivní či subjektivní) mnoho pozornosti věnováno není. Stav přípravných prací na novém občanském zákoníku prozatím ukazuje, že pojem dobrá víra zůstane zřejmě do budoucna svázán *pouze se subjektivní koncepcí* tohoto pojmu. Objektivní dobrá víra se tak v novém českém občanském zákoníku pravděpodobně výslovně nevyskytne, ač se dle mého názoru nevyskytnout nemůže. Její roli pravděpodobně převezme *příkaz poctivého jednání a zákaz zneužití práva*. Bylo však již upozorněno na problémy, které mohou (a jistě i budou) vznikat při

harmonizaci českého práva s právem ES. Objektivní dobrá víra je totiž bez jakýchkoliv diskuzí jednou z nosných zásad a pilířů kontraktního práva měnící se Evropy (srov. již častokrát uváděné *PECL*) a budoucnost tuto skutečnost zřejmě jenom potvrdí. Není tedy příliš koncepční v rámci rekodifikace soukromého práva na tento pojem zcela rezignovat. Pravdou je, že zákonodárce nemusí nutně použít pro obdobný institut výslovné označení *dobrá víra*. Proti tomuto postupu se staví jednak argumenty jazykové a logické (termín dobrá víra v českém jazyce samozřejmě neznamená žádný mravní či morální standard chování a není proto příliš vhodné užívat tento výraz pro takto chápaný význam), stejně tak jako legislativně-technické (dobrá víra má v českém právu již ustálené chápání, a to jako kategorie subjektivní – vědomostní; není nijak vhodné užívat pro dvě různé právní kategorie stejné označení). Přesto však by v nově připravovaném českém civilním kodexu (mimořádně skrz naskrz prochnutém mnoha iusnaturalistickými principy) generální pravidlo o ochraně takových hodnot jako *poctivost jednání, respektování oprávněných zájmů druhé smluvní strany, nezkrývání podstatných skutečností* atd. být mělo. Jak takový postulát nazveme, je věcí druhou.

De lege ferenda tedy bude zřejmě výslovně upravena jen dobrá víra v subjektivním smyslu. Té chce zákonodárce přiznat velmi širokou působnost. Zcela nové figury, v nichž subjektivní dobrá víra hraje rozhodující roli, přiblíží české soukromé právo běžnému evropskému standardu (srov. zejména instituci nabytí od neoprávněného). Dobrá víra ve smyslu subjektivního přesvědčení (vědomosti) o jistých rozhodných skutečnostech bude posílena o explicitní vyjádření domněnky její existence v případech pochybností. To je významná změna oproti současnému stavu občanského zákoníku, který obecnou presumpci existence subjektivní dobré víry neupravuje.

V. Konečně je třeba se zaměřit na legislativně-technickou stránku věci. Chce-li být zákonodárce precizní a vyloučit zbytečné potenciální nejasnosti, měl by o subjektivní dobré víře normovat na všech místech pokud možno stejným (resp. obdobným) způsobem. Jeví se proto jako vhodné (ne-li přímo žádoucí) držet nejen v rámci jednoho právního předpisu (např. občanského zákoníku), ale i v oblasti celého soukromého práva (a koneckonců i práva veřejného) stále stejnou linii při vyjadřování. To především znamená, že by zákonodárce měl na všech místech právního řádu používat vždy buď jen termín „dobrá víra“, nebo naopak pouze termín „zlá víra“. Kumulace obou dvou výrazů může být příčinou nejasností či pochybností. Tento požadavek je legitimní tím spíš, že pojmy dobrá a zlá víra jsou antipody, tzn. že jeden je

vylučován druhým a oba dva výrazy mohou být vyjádřeny jak v pozitivní, tak i negativní podobě. Jen takový přístup zákonodárce má své *ratio* a může být ku prospěchu věci.

Poslední zmínka v této souvislosti se týká možnosti explicitně vyjádřeného odlišení objektivní dobré víry od její druhé podoby. Tu je třeba říci následující. Žádný český právní předpis nikde výslovně nehovoří o *subjektivní* či *objektivní* dobré víře, resp. všude používá jen sousloví *dobrá víra* bez dalších přívlastků. Je tak vždy úkolem subjektu aplikujícího konkrétní právní normu rozhodnout, zda se jedná o kategorii objektivní, či naopak o dobrou víru jakožto psychickou kategorii. Je ovšem třeba poznamenat, že toto rozlišení obou dvou významů jednoho a téhož pojmu zatím nepřináší v praxi větší problémy (to je zřejmě způsobeno i tím, resp. především tím, že objektivní dobrá víra je v českém právu zatím jen krátce a ve velmi omezeném rozsahu a nebyla tedy doposud předmětem zájmu soudů).

VI. Svoji práci končím zopakováním toho, co již bylo řečeno v jejím úvodu. Totiž, že žádný z podaných názorů není absolutní, žádný není nenapadnutelný, o každém z nich se dá dlouze diskutovat, s každým se dá polemizovat. Prosím proto všechny čtenáře, aby neváhali a sdělili mi své připomínky, myšlenky a podněty (ty negativní nevyjímaje). Budou-li jednotliví autoři k jejich koncipování přistupovat s alespoň takovou mírou sebekritiky a vědecké akribie, jako jsem to činil já, může to dalším debatám o instituci dobré víry v českém právu jenom prospět.

SEZNAM ZÁKLADNÍ LITERATURY

- Adam, J.: Nabytí vlastnického práva od nevlastníka. *Právní praxe* 4/1997
- Antonioli, L., Veneziano, A.: *Principles of European Contract Law and Italian Law*. Kluwer Law International, 2005
- Bartošek, M.: *Encyklopedie římského práva*. Academia Praha, 1994
- Baudyš, P.: *Katastr a nemovitosti*. C. H. Beck, 2003
- Baudyš, P.: *K legislativní odvaze*. *Ad notam* 5/2004
- Beltramo, M., Longo, G. E., Merryman, J. H.: *The Italian Civil Code and Complementary Legislation*. Oceana Publications, Inc., 2003
- Bělovský, P.: *Vydržení v římském právu a komparativním pohledu*. *Ad notam* 4/2007
- Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: *Teorie práva*. ASPI, 2004
- Boháček, M.: *Nástin přednášek o soukromém právu římském I. Úvod – Práva věcná*. Praha 1945
- Cvetler, J.: *Rukojeť k přednáškám o soukromém právu římském, Actio – právní jednání*. Československý kompas v Praze, 1946
- Dajczak, W.: *Zwrot bona fides w rozstrzygnięciach dotyczących kontraktów u prawników rzymskich okresu klasycznego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1998
- Daubner, R., Munková, J.: *Právní rady v souvislosti s úpravou knihovního práva*. *Právní rozhledy* 4/1993
- Daubner, R.: *Princip abstrakce a jeho souvislost s ochranou dobré víry v právu*. *Právní rozhledy* 6/1994
- Dausés, M. A.: *Na cestě ke společnému civilnímu právu v Evropě?* *Právník* 11/2002
- Dvořák, J.: *Pacta sunt servanda?* In Dvořák, J., Kindl, M. (eds.): *Pacta Martě Knappové k 80. narozeninám*. ASPI, 2005
- Dvořák, J., Spáčil, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. ASPI, 2007
- Dworkin, R.: *Když se práva berou vážně*. Oikoymenh, Praha 2001
- Eliáš, K.: *Postoupení pohledávky*. Pojednání o cesi na způsob komentáře k § 524 a násl. obč. z. Server www.juristic.cz

- Eliáš, K., Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Linde Praha, 2001
- Fiala, J.: Několik úvah o systému občanského práva. Právník 12/2003
- Fiala, J.: Iura quaesita a jejich uplatnění v judikatuře Ústavního soudu. Právník 3/1999
- Flour, J., Aubert, J. L.: Les obligations. 1. L'acte juridique. Le contrat-Formation-Effets-Actes unilatéraux-Actes collectifs. Armand Colin, 1996
- Frinta, O.: Veřejná víra. In Dvořák, J., Kindl, M. (eds.): Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám. ASPI, 2005
- Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones). Brno 1993
- Gillette, C. P., Walt, S. D.: Sales Law. Domestic and International. Foundation Press, New York 2002
- Gniewek, E.: Prawo rzeczowe. C. H. Beck Warszawa, 2006
- Gola, A.: Nabycie własności ruchomości od nieuprawnionego. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1982
- Goubeaux, P. a kol.: CODE CIVIL. Enrichi d'annotations tirées des bases de données juridiques. DALLOZ 1995
- Graf von Westphalen, F.: Nalézání práva v souladu se směrnici a národní aspekty. Právní rozhledy 21/2005
- Handlar, J.: Pojem přirozených zásad právních v návrhu obecné části nového občanského zákoníku. Právník 12/2006
- Hanuš, L.: Několik glos k ochraně nabytých práv (s přihlédnutím k judikatuře Ústavního soudu ČR). Právník 6/2003
- Hausmaninger, H.: The Austrian Legal System. Wien 2003
- Heyrovský, L.: Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha 1910
- Hijma, J.: Modern Codification of Property Law and Contract Law. The Dutch Experience. Server <http://civil.udg.edu/tossa/2000/Textos/p/2/HIJMA.htm>
- Hurdík, J.: Zásady soukromého práva. Masarykova univerzita, Brno 1998
- Hurdík, J.: Soukromé právo na prahu třetího tisíciletí. Právník 5/2002
- Hurdík, J.: Dobrá víra. Právník 5/2007
- Chalupa, R.: Odporovatelnost právních úkonů. Obchodní právo 6/1995
- Ignatowicz, J., Stefaniuk, K.: Prawo rzeczowe. LexisNexis, Warszawa 2006

- Janiszewska, B.: Koncepcje dobrej wiary w przepisach prawa rzeczowego. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2005
- Jankovská, M.: Fiduciární vztahy. Právní rozhledy 3/1994
- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo. C. H. Beck, 1997
- Kincl, M.: Ochrana dobré víry při navrácení veřejné podpory. Právní rozhledy 24/2004
- Knapp, V.: Teorie práva. C. H. Beck, 1995
- Knapp, V.: Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy. C. H. Beck, 1996
- Knappová, M.: Držba. Právo a zákonnost 10/1992
- Knappová, M.: Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Eurolex Bohemia, 2003
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné 1. 4. vydání. ASPI, 2005
- Kotásek, J.: K nabytí od nevlastníka. Časopis pro právní vědu a praxi, ročník XIII, číslo 2/2005
- Krčmář, J.: Právo občanské II. Práva věcná. Všehrd, Praha 1934
- Krystyan z Koldína, P.: Práva městská Království českého a Markrabství moravského. Upravil Josef Jireček. Všehrd, Praha 1876
- Kubeš, V.: Přirozené zásady právní a dobré mravy v obecném zákoníku občanském. 1934
- Kunicki, A.: Domniemania w prawie rzeczowym. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1969
- Kühn, Z.: Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře. Karolinum, Praha 2002
- Kühn, Z.: Pojem a role právního principu. In Boguszak, J.: Právní principy. Vydavatelství 999, 1999
- Lazár, J. a kol.: Základy občianskeho hmotného práva sv. 1 a 2. IURA EDITION, 2000
- Longchamps de Berier, R.: Wstęp do nauki prawa cywilnego. Lublin 1922
- Longchamps de Berier, R.: Polskie Prawo Cywilne. Zobowiązania. Lwów 1939, Poznań 1999
- Luby, Š.: Výber z diela a myšlienok. IURA EDITION, 1998

- Melzer, F.: Metodologie nalézání práva. Služba Knihovnička, Brno 2008
- Mikeš, J., Švestka, J.: Význam odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti pro vlastnictví třetí osoby. Právní rozhledy 9/2007
- Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. ASPI, 2007
- Pelikánová, I.: Obchodní právo 1. díl. 4. vydání. ASPI, 2005
- Pelikánová, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku 1. díl. ASPI, 2004
- Pelikánová, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku 2. díl. Linde Praha, 1998
- Pelikánová, I.: Soukromé a veřejné právo v právní úpravě i v praxi. Právní praxe v podnikání 10/1993
- Petr, B.: Vydržení v českém právu. C. H. Beck, 2006
- Pilich, M.: Dobra wiara w konwencji o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów. C. H. Beck Warszawa, 2006
- Przybyłowski, K.: Dobra wiara w polskim prawie cywilnym (ogólne uwagi o pojęciu). Studia cywilistyczne. Tom XV, Kraków 1970
- Radwański, Z.: System Prawa Prywatnego, Tom 1. Prawo cywilne – część ogólna. C. H. Beck Warszawa, 2007
- Radwański, Z.: System Prawa Prywatnego, Tom 3. Prawo rzeczowe. C. H. Beck Warszawa, 2003
- Radwański, Z.: System Prawa Prywatnego, Tom 4. Prawo rzeczowe. C. H. Beck Warszawa, 2005
- Radwański, Z.: Prawo cywilne – część ogólna. 8. wydanie, C. H. Beck Warszawa, 2005
- Radwański, Z., Olejniczak, A.: Zobowiązania – część ogólna. 6. wydanie, C. H. Beck Warszawa, 2005
- Randa, A.: Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém. Praha 1900
- Randa, A.: Přehled vzniku a vývinu desk čili knih veřejných, hlavně v Čechách a na Moravě. Praha 1870
- Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V. Linhart, Praha 1935

- Rudnicki, S.: Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczystoksięgowych. Komentarz. LexisNexis Warszawa, 2006
- Salač, J.: Smluvní svoboda nebo smluvní spravedlnost?, Právní rozhledy 1/1998
- Salač, J.: Nad platností smluv v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy 1/2003
- Sedláček, J.: Obligační právo. Obecné nauky o právních jednáních obligačních a o splnění závazků. Brno 1924
- Sekaninová, E.: Poznámka k ochraně držby a ztrátě dobré víry. Socialistická zákonost 9/1985
- Skřejpek, M. a kol.: Bona fides. Sborník z II. konference českých a slovenských romanistů. VODNÁŘ, Praha 2000
- Skubisz, R.: Zgłoszenie znaku towarowego w złej wierze (wybrane problemy). Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana. Zakamycze 2005
- Smetánka, B.: Ještě poznámka k ochraně držby a ztrátě dobré víry. Socialistická zákonost 6/1986
- Smits, J.: The Making of European Private Law. Toward a Ius Commune Europaeum as a Mixed Legal System. Intersentia, 2002
- Sonnenberger, H. J.: Code civil a jeho dosavadní změny – návrh reformy obligačního práva ve francouzském Code civil. Právník 3/2008
- Spáčil, J.: Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. Právní rozhledy 18/2004
- Spáčil, J.: Právnícká osoba, stát, držba a vydržení. Právo a podnikání 5/2004
- Spáčil, J.: Neznalost zákona, právní omyl a oprávněná držba. Právní rozhledy 5/2000
- Spáčil, J.: Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vydání. C. H. Beck, 2005
- Spáčil, J.: Vážná vůle jako základní náležitost právního úkonu v právní vědě a v judikatuře. Právní rozhledy 22/2004
- Spáčil, J.: Věcná břemena v občanském zákoníku. C. H. Beck, 2006
- Svoboda, E.: Vůle vnitřní a vůle projevená právním činem. Praha 1911
- Svoboda, E.: Právo občanské. Část zvláštní – právo knihovní. Československý kompas v Praze, 1947
- Szpunar, A.: Nabycie własności ruchomości od nieuprawnionego. Zakamycze 1999

- Štajgr, F.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu. Typus Praha, 1931.
- Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. C. H. Beck, 2006
- Telec, I.: Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem. Právní rozhledy 5/2004
- Telec, I.: Právní principy a některé jiné věci. Právník 6/2002
- Tégl, P.: Ochrana poctivého nabyvatele při nabývání vlastnického práva od nevlastníka k movitým věcem nezapsaným ve veřejných seznamech. Ad notam 2/2007
- Tilsch, E.: Občanské právo rakouské. Část všeobecná. Praha 1910
- Tilsch, E.: Rakouské právo knihovní. Všehrad 1908
- Von Bar, Ch.: O celoevropské odpovědnosti národní kodifikační politiky. In Švestka, J., Dvořák, J., Tichý, L. (eds.): Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva konaných 27. ledna 2006 a 12. května 2007 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. ASPI, 2006
- Wilke, M.: Nabycie własności rzeczy ruchomej na podstawie umowy z osobą nie uprawnioną. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1980
- Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní. Linde Praha, 2006
- Wintr, J.: Říše principů. Obecné a odvětvové principy současného českého práva. Nakladatelství Karolinum, Praha 2006
- Zachariasiewicz, M. A.: Zasada dobrej wiary jako kryterium oceny zachowania stron w toku negocjacji w ujęciu prawnoporównawczym (culpa in contrahendo). Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana. Zakamycze 2005
- Zapletal, J.: Zásada dobré víry a její uplatnění v soukromém právu. Právní rozhledy 2/2006
- Zásady mezinárodních obchodních smluv. CODEX Bohemia, Praha 1997
- Zimmermann, R., Whittaker, S.: Good Faith in European Contract Law. Cambridge University Press, 2000
- Zoufík, F.: Právní principy a procesní zásady. In Boguszak, J.: Právní principy. Vydavatelství 999, 1999